

НУМИЗМАТИЧАР

Број 30, БЕОГРАД 2012

YU ISSN 0350-9397

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

НУМИЗМАТИЧАР

Број 30/2012

Главни и одговорни уредник
Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ

Редакција
Милоје ВАСИЋ (*уредник*),
Вујадин ИВАНИШЕВИЋ,
Ранко МАНДИЋ,
Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ,
Петер КОС,
Ернест ОБЕРЛЕНДЕР-ТАРНОВЕАНУ
Весна РАДИЋ (*секретар*)

БЕОГРАД 2012

NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

NUMIZMATIČAR

Volume 30/2012

Editor-in-Chief

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ

Editorial board

Miloje VASIĆ (*editor*),

Vujadin IVANIŠEVIĆ,

Ranko MANDIĆ,

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ,

Peter KOS

Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU

Vesna RADIĆ (*secretary*)

BELGRADE 2012

Издавач

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

Превод

Станислав ГРГИЋ

Лекџура (енглески)

Тамара РОДВЕЛ–ЈОВАНОВИЋ

Графички уредник

Бранислав Л. ВАЛКОВИЋ

Фотографије

Небојша Н. БОРИЋ

Штампа

ПУБЛИКУМ, Београд

Тираж

500 примерака

Published by

NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

Translation

Stanislav GRGIĆ

Language Editor (English)

Tamara RODWELL–JOVANOVIĆ

Graphic design by

Branislav L. VALKOVIĆ

Photographs

Nebojša N. BORIĆ

Printed by

PUBLIKUM, Belgrade

Printing

500 copies

САДРЖАЈ/CONTENTS

DRAGANA MLADENOVIĆ, BERNHART WOYTEK METAL DELM. UNPUBLISHED QUADRANTES FROM THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE AND THE FAJFRIĆ COLLECTION	9
Драгана Младеновић, Бернхард Војтек METAL DELM. НЕПУБЛИКОВАНИ КВАДРАНЦИ ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ И ЗБИРКЕ ФАЈФРИЋ <i>/РЕЗИМЕ/</i>	19
ВОЈАНА BORIĆ-BREŠKOVIĆ, MIRJANA VOJVODA HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE NEAR ŠABAC	23
Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ, Мирјана ВОЈВОДА ОСТАВА РИМСКОГ СРЕБРНОГ НОВЦА ИЗ СЕЛА МЕХОВИНЕ КОД ШАПЦА <i>/РЕЗИМЕ/</i>	105
Мирјана ВОЈВОДА, Мирослав ЈЕСРЕТИЋ НОВАЦ БИТИНИЈСКЕ КОВНИЦЕ НИКЕЈЕ ИЗ МУЗЕЈА СРЕМА У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ	117
MIRJANA VOJVODA, MIROSLAV JESRETIĆ MONEY OF THE BITHYNIAN MINT OF NICAEA IN THE MUSEUM OF SREM IN SREMSKA MITROVICA <i>/SUMMARY/</i>	130
Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ, Славољуб ПЕТРОВИЋ НАЛАЗИ БРОНЗАНОГ НОВЦА ВИМИНАЦИЈУМА И ПРОВИНЦИЈЕ ДАКИЈЕ У МАЧВИ.....	135
ВОЈАНА BORIĆ-BREŠKOVIĆ, SLAVOLJUB PETROVIĆ FINDS OF BRONZE COINS OF VIMINACIUM AND THE PROVINCE OF DACIA IN MAČVA <i>/SUMMARY/</i>	153
Љиљана БАКИЋ НАЛАЗИ ЗЛАТНОГ И СРЕБРНОГ НОВЦА У ПЕРИОДУ КАСНЕ АНТИКЕ У ЗАПАДНОМ БАНАТУ	155
LJILJANA BAKIĆ FINDS OF GOLD AND SILVER COINS FROM THE PERIOD OF LATE ANTIQUITY IN WESTERN BANAT <i>/SUMMARY/</i>	169
Татјана БЕНЏАРЕВИЋ ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. ВЕКА ИЗ СРЕМА	173
TATJANA BENDŽAREVIĆ HOARD OF 4 TH CENTURY BRONZE COINS FROM SREM <i>/SUMMARY/</i>	194

DRAGANA EREMIĆ SM/СОМОВ SOLIDI: SIRMIIUM OR CONSTANTINOPOLIS	195
Драгана ЕРЕМИЋ SM/СОМОВ СОЛИДИ: СИРМИЈУМ ИЛИ КОНСТАНТИНОПОЉ /РЕЗИМЕ/	209
<hr/>	
Тибор ХАЛАШИ, Снежана КАЛАМКОВИЋ ХЕМИЈСКА АНАЛИЗА РИМСКОГ НОВЦА ИЗ ПЕРИОДА ВЛАДАВИНЕ ФЛАВИЈА ЈУЛИЈА КОНСТАНЦИЈА, СА АРХЕОЛОШКОГ ЛОКАЛИТЕТА СИРМИЈУМ.....	211
ТИБОР Ј. ХАЛАШИ, SNEŽANA KALAMKOVIĆ ² CHEMICAL ANALYSIS ROMAN COINS FROM THE TIME OF FLAVIUS JULIUS CONSTANTIUS, FROM THE ARCHEOLOGICAL SITE SIRMIIUM /SUMMARY/.....	219
<hr/>	
Вујадин ИВАНИШЕВИЋ, Предраг ЛУТОВАЦ НАЛАЗ СРПСКОГ СРЕДЊОВЕКОВНОГ НОВЦА ИЗ ЦРКВЕ СВ. НИКОЛЕ (НИКОЉАЦ) КОД БИЈЕЛОГ ПОЉА	221
VUJADIN IVANIŠEVIĆ, PREDRAG LUTOVAC A FIND OF SERBIAN MEDIEVAL COINS FROM THE CHURCH OF ST. NICHOLAS NEAR BIJELO POLJE /SUMMARY/	231
<hr/>	
Рашко РАМАДАНСКИ ОСТАВА НОВЦА ИЗ КЕВИЈА	233
RAŠKO RAMADANSKI THE KEVI COIN HOARD /SUMMARY/.....	250
<hr/>	
Вујадин ИВАНИШЕВИЋ, Весна РАДИЋ ВЕНЕЦИЈАНСКИ ПЕЧАТИ ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ	257
VUJADIN IVANIŠEVIĆ, VESNA RADIĆ VENETIAN SEALS FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE. /SUMMARY/	264
<hr/>	
Марија МАРИЋ–ЈЕРИНИЋ СВА ОДЛИКОВАЊА МИЛЕНКА ВЕСНИЋА.....	265
MARIJA MARIĆ–JERINIĆ ALL DECORATIONS OF MILENKO VESNIĆ /SUMMARY/.....	307
<hr/>	

Dragana MLADENović¹, Bernhard WOYTEK²

¹ *St Hugh's College, Oxford and the University of Southampton, Southampton*

² *Austrian Academy of Sciences, Vienna*

METAL DELM.

UNPUBLISHED QUADRANTES FROM THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE AND THE FAJFRIC COLLECTION

Abstract: This paper presents seven previously unpublished Roman *nummi metallorum - quadrantes* bearing reference to the *metalla* of *Delmata* -, as well as two anonymous *quadrantes*. The coins originate from two private collections: the Kovačević collection which today is part of the Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade, and the collection of Petar Fajfrić from Šabac. The five *nummi metallorum* which are now in the Fajfrić collection were all found on the territory of Banovo Polje (commune of Bogatić) in Serbia.

Keywords: *metalla Delmatiae*, *nummi metallorum*, anonymous *quadrantes*, Kovačević collection, Banovo Polje

The so-called *nummi metallorum* (“coins of the mines”)¹ are a peculiar class of small bronze coins bearing reference to various mining districts in the Danube and Balkan provinces of the Roman Empire. They were struck from the reign of Trajan (AD 98-117) down to the reign of Antoninus Pius (AD 138-161). Eight years ago, the first systematic treatment of these *semisses* and *quadrantes* - which had been attracting the attention of scholars for several centuries - was published, and all the known types and varieties were finally presented in a citable catalogue.² However, as research on Roman

¹ The authors would like to thank the curator of the Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade, Bojana Borić-Brešković, and Slavoljub Petrović of the National Museum in Šabac for granting access to the coins published in this article and for providing invaluable information. Special gratitude goes to Mr Petar Fajfrić who has kindly permitted the publication of coins from his private collection. The authors are also indebted to Nebojša Borić from the Institute of Archaeology in Belgrade, who supplied the high-quality images.

² Woytek 2004a; Woytek 2004b.

mining in general progresses,³ more numismatic work on several aspects of the subject is needed. For example, a major problem is posed by the fact that most of the coins of the mines known today came to light through coin trade, and any reliable information on their provenance is lost. Hence, the circulation patterns of the different types of *nummi metallorum* are still not completely clear. The present authors strive to remedy this situation in the course of their joint research on the Roman coins of the mines. As a first step, in this paper seven hitherto unpublished *nummi metallorum* and two anonymous *quadrantes* from two Serbian collections are presented.

This selection of the material requires some comment. These two classes of coinage have been grouped together in some numismatic publications.⁴ Despite the fact that the anonymous *semisses* and *quadrantes*⁵ do not bear reference to mines in their legends – they are all signed just with the letters SC – and that there is only the odd typological point of contact between the two groups,⁶ the specific purpose and *raison d'être* of *nummi metallorum* and anonymous bronze coins has sometimes been seen as related. Although the two types of coinage are indeed occasionally found in the same contexts, this is a highly problematic assumption, as has already been pointed out elsewhere,⁷ and it is *a priori* not endorsed by the present authors. Both classes of coinage represent small change of the imperial denominational system, but further common features between the two still remain to be proven. Thus, the decision to publish coins from both classes together in this article has been made for the sole purpose of bringing as many as possible otherwise unpublished coins of a similar date to the wider numismatic public. In keeping with the different contexts from which the coins originate, the material will be presented here according to its present collection affiliation.

I. National Museum Belgrade, the Kovačević Collection

Ljubomir Kovačević (1848–1918) was a historian, university professor and an education minister in the government of the Kingdom of Serbia.⁸ As an academic he was one of the first in his homeland to recognize the importance of the ‘source disciplines’ such as numismatics for historical research, and he was one of the earlier studious numismatists and scholarly coin collectors in the Central Balkans. His main area of interest was the coinage of the Serbian Medieval state, which forms the core

³ See e.g. Hirt 2010; Mladenović in press, with review of earlier scholarship.

⁴ See, for example, Simić and Vasić 1977, esp. 52–54, as well as the bibliographical indications given by Weigel 1998, 17, note 62.

⁵ The best modern treatment is by van Heesch 1979, Hoofdstuk IV: De anonieme munten, 199–254 (who convincingly dates these anonymous coins to the reign of Antoninus Pius).

⁶ E.g. RIC II, Anonymous Quadrantes 12 (obv. bust of Roma, rev. Aequitas standing left) and 19 (obv. bust of Mars, rev. cuirass), to be compared with the *nummi metallorum* Woytek 2004a, nos VI, VII and XII.

⁷ See Weigel 1998, 18; Woytek 2004a, 50, note 90.

⁸ Ćirković and Mihaljčić 1997, 440–441.

of his 3000-specimen strong collection. Ancient coins were included into his collection only sporadically, without a clear focus. Unfortunately, like many collectors of his day, Kovačević did not keep detailed records on the origin of the pieces that came into his possession, so the provenance of his coins is hard to determine with any degree of certainty. This is also true of the coins that are published here. In any case, the majority of his collection doubtless came from the territory of late 19th century Serbia,⁹ since the material he was mainly interested in obtaining – Serbian medieval coinage – is predominantly found in this region. The haphazard nature of Kovačević' classical coin collection might suggest that the ancient coins were acquired more or less by chance alongside medieval pieces that were his main focus, but this remains a speculation. After Kovačević' death, the integrity of his coin collection was maintained and it was bequested to the National Museum in Belgrade, in the possession of which it remains as a distinct collection.

Four coins selected for publication from the collection at this point are the following:¹⁰

Nummi metallorum

1.

Quadrans

Obv. Bust of Diana to the right, wearing stephane, with chignon at the back of the neck and quiver over the shoulder. Border of dots.

Rev. ME[TAL DEL]M

Stag standing left. Border of dots.

weight 2.34 g; maximum diameter 13.8mm; die axis 7h

Inv. no. NMBg K 768

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

2.

Quadrans

As no. 1 above; reverse legend METAL DELM

weight 2.95 g; maximum diameter 16.7mm; die axis 7h

Inv. no. NMBg K 769

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

⁹ Which unlike the present-day state of Serbia extended only south of the Sava and the Danube, up to but excluding South Serbia and Kosovo.

¹⁰ Within separate classes of coinage the organization of this catalogue follows the museum's inventory numbers.

Anonymous *quadrantes*

3.

Quadrans

Obv. Helmeted and cuirassed bust of bearded Mars to the right. [Border of dots.]

Rev. S-C

Cuirass. [Border of dots.]

weight 2.50 g; maximum diameter 15.3mm; die axis 1h

Inv. no. NMBg K 513

References: van Heesch 1979, no. 2a; RIC Anonymous *quadrantes* no. 19

4.

Quadrans

Obv. Winged griffon to the right [touching wheel with a front paw]. Border of dots

Rev. S-C

Tripod. Border of dots.

weight 2.06 g; maximum diameter 15.5mm; die axis 3h

Inv. no. NMBg K 783

References: van Heesch 1979, no. 24; RIC Anonymous *quadrantes* no. 27

II. The Fajfrić Collection

The five *nummi metallorum* from the collection of Petar Fajfrić have a secure provenance: according to information provided by the collector, they all come from the site Duge Njive, on the territory of the village Banovo Polje (commune of Bogatić) in western Serbia (Figure 1). All of the coins were individual chance finds made over the period of several years, from 2004 to 2010. The *nummi metallorum* from this collection are currently on temporary deposit at the National Museum Šabac. Duge Njive, where they were found, is located on a slope, nestled above the confluence of the stream Batar into the Zasavica. Its position is very favourable as it remains dry even when high waters submerge the surrounding ground. Today it is intensively farmed, and it is through agricultural activities that archaeological material comes to light. The site was never investigated properly, but over the years it has yielded a considerable amount of archaeological finds, including coins of primarily 2nd and 3rd century AD date.¹¹ Finds and reported remains of structures seem to indicate the existence of a small rural settlement at this location, possibly a *villa rustica*. Many farming villas have been recorded in this fertile agricultural landscape of Mačva, with per-

¹¹ Petrović 2010, 112. For a detailed description of the site and an overview of existing literature see Vojvoda and Petrović 2011.

haps four more sites of this type within the territory of Banovo Polje itself.¹² The village is located in the region of the supposed south Pannonian mining district centred around Mt Cer (50 km to the south),¹³ of which archaeologically nothing is known. The wider area is a border region between three Roman provinces: Moesia Superior, Dalmatia and Pannonia.

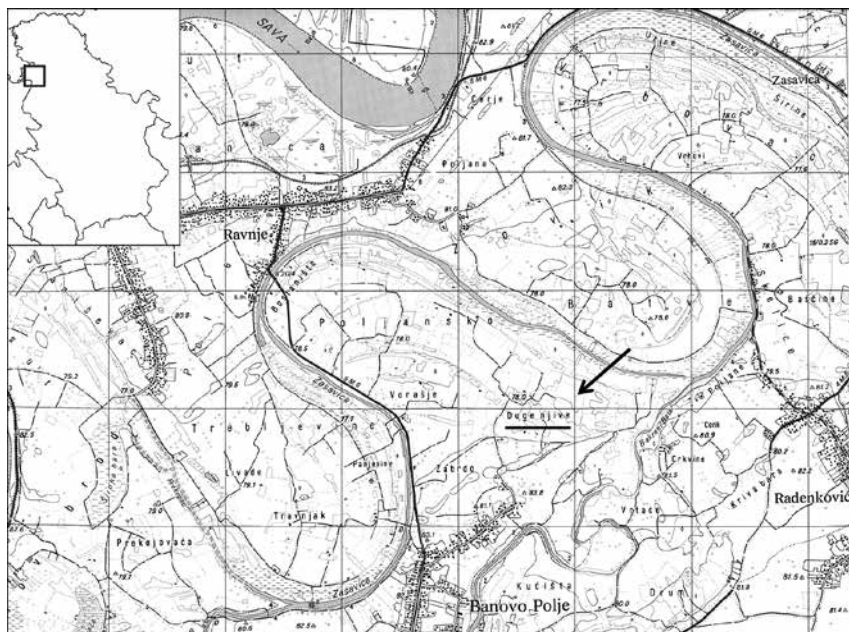

Figure 1. Banovo Polje and its surroundings (after the Topographic Map of the Military Geographical Institute, Belgrade, sector 427-2-2, Bijeljina 2-2 (Banovo Polje); scale: 1: 25,000)

*Nummi metallorum*¹⁴

5. *Quadrans*

Obv. Bust of Diana to the right, wearing stephane, with chignon at the back of the neck and quiver over the shoulder. Border of dots.

Rev. METAL DELM
Stag standing left. Border of dots.

weight 2.87g; maximum diameter 15.2mm; die axis 6h

National Museum Šabac, temporary deposit, inv. no. "Priv. Coll. 1"

¹² Vasić 1985, 126, 138 nos. 84, 96; Vasiljević 1996, 36-37, nos. 44, 56; Vojvoda and Petrović 2011, 284-285.

¹³ Dušanić 2004, 251.

¹⁴ Again, this catalogue is organized according to the inventory numbers of the museum where they are currently kept.

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

6.

Quadrans

As no. 5 above; reverse legend METAL [DELM]

weight 2.00g; maximum diameter 12.7mm; die axis 7h

National Museum Šabac, temporary deposit, inv. no. "Priv. Coll. 2"

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

7.

Quadrans

As no. 5 above; reverse legend METAL DELM

weight 1.60g; maximum diameter 13mm; die axis 7h

National Museum Šabac, temporary deposit, inv. no. "Priv. Coll. 3"

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

8.

Quadrans

As no. 5 above; reverse legend METAL DE[LM]

weight 1.57g; maximum diameter 14mm; die axis 6h

National Museum Šabac, temporary deposit, inv. no. "Priv. Coll. 4"

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

9.

Quadrans

As no. 5 above; reverse legend [METAL DE]LM

weight 2.30g; flan of irregular shape, maximum diameter 14-16.1mm; die axis 2h

National Museum Šabac, temporary deposit, inv. no. "Priv. Coll. 5"

References: Woytek 2004a, type XIII (with illustration XIII/2 on p. 67); van Heesch 1979, no. 24b; RIC Hadrian no. 1013; BMC Hadrian no. 1854

The *metalla* of the Roman province of *Delmatia* are mentioned on two different, chronologically separate groups of bronze coins. Rare *semisses* and *quadrantes* minted under Trajan in AD 112-114 bear the emperor's portrait and the reverse legend METALLI VLPIANI DELM, which accompanies a female figure holding a balance and a *cornucopiae*.¹⁵ The type of *nummi metallorum* published here, from the

¹⁵ Woytek 2004a, nos. 6f.; see also Woytek 2010, nos. 613-614.

Kovačević and Fajfrić collections, belongs to the second group, which lacks an imperial portrait. This group, convincingly dated to the reign of Antoninus Pius (AD 138–161) by Johan van Heesch,¹⁶ comprises, beside the described *quadrantes* with Diana and her stag, also *semisses* depicting Mars and a cuirass.¹⁷ These *semisses* differ from the “anonymous” *semisses* and *quadrantes* with the same images¹⁸ only in their reverse legend, which is METAL DELM (instead of SC). It is immediately evident that the coin types of obverse and reverse of the anonymous METAL DELM-bronzes are designed to match. The choice of the deities Diana and Mars, on the other hand, must be seen in the context of anonymous coins of the mines of the same period featuring the legends METAL AVRELIANIS and METAL PANNONICIS, on the obverses of which Apollo/Sol is depicted.¹⁹ All of these series were obviously designed as a set by some central authority. Taken together, these anonymous *nummi metallorum* present the deities to whom the metals gold (Apollo/Sol), silver (Diana/Luna) and iron (Mars) were attributed, according to ancient astrological belief.²⁰ Consequently, the assumption that gold, silver and iron were mined in the districts named on the reverses of the coins seems to suggest itself. In the case of the METAL DELM coins the choice of Diana and Mars is in keeping with the archaeological and epigraphic evidence we possess for mining in Delmatia: silver and iron were indeed the most important products from mines in this region.²¹ It should be noted, though, that an association between Apollo/Sol on the METAL AVRELIANIS and METAL PANNONICIS coins and gold mining in Pannonia is purely hypothetical, as we have no independent confirmation that gold was indeed a significant product of this mining district.²²

Regarding the material published here, two points of importance should be highlighted. First, as far as we know, the METAL DELM *quadrantes* from the Fajfrić collection are the only coins of this type for which a secure provenance can be given to date.²³ In other cases, the evidence is inconclusive. For example, two *quadrantes* with Diana/stag in the Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade belong to the Weifert collection,²⁴ which was formed in Serbia mainly from locally sourced material.²⁵ For single specimens, the origin is, however, not verifiable. Hence, for the coins of the mines from the Weifert collection the problems are essentially

¹⁶ See van Heesch 1979, 180f.

¹⁷ RIC Hadrian 1014; BMC Hadrian 1856; van Heesch 1979, no. 23; Woytek 2004a, no. XII.

¹⁸ See, e.g. the *quadrans* published here as no. 3.

¹⁹ Woytek 2004a, nos VIII–XI.

²⁰ Hirt 2010, 65; Woytek 2004a, 44 (with further references).

²¹ See, for example, the “proc(urator) argentariarum Pannoniarum et Delmatarum” (ILS 1421) or the “[procurator] arg(entariarum) Delmatica[rum]” (AE 1948, no. 243); Hirt 2010, 63; Mladenović in press; Škegro 2000.

²² Dušanić 2004, 251, see especially footnote 24 for the circular nature of this argument.

²³ It may be noted here in passing that one METAL DELM *semis* (Woytek 2004a, type XII) was part of a Roman coin hoard unearthed in Regensburg in Germany: see Woytek 2004a, 54 (with note 112a).

²⁴ Elmer 1929, 50, nos. 847–848 = Simić and Vasić 1977, 58, nos. 20–21.

²⁵ On this point, see Elmer 1929, IV.

comparable to the ones we have to face for the pieces from the Kovačević collection published above: there is no hard and fast geographic evidence for their provenance.

Second, it must be stressed that the *quadrantes* of the METAL DELM type come in two different typological varieties, as already observed by van Heesch and one of the authors of this contribution.²⁶ While on the majority of specimens Diana wears a stephane and has a chignon at the back of her neck, she is sometimes depicted without a stephane and with a different, melon-shaped hairstyle (with a bun at the top): see for example Figure 2.²⁷ Stylistically, the coins of the latter type tend to be fine and largely uniform, while the larger group featuring Diana with a stephane is different and rather heterogeneous, in terms of style. Many of these pieces are quite crude, and a dividing line between “regular” and “imitative” pieces is not always easy to draw within this group. These stylistic observations tie in well with the metrology: the coins featuring the bust of Diana with a stephane are often lighter and sometimes weigh only around 1.5 grammes.

Figure 2. BMC Hadrian 1855 (image © The Trustees of the British Museum)
Enlarged. Diameter 16 mm

The seven METAL DELM *quadrantes* published in this article belong exclusively to the variety with stephane. Especially some of the coins from Duge Njive in the Fajfrić collection (our nos. 6–9) are typical examples of the pieces of a lesser style from this group. The fact that no. 9 is struck on an irregular flan adds to the picture; it is obvious that these coins were produced quite carelessly, both in terms of die engraving and of striking. It is to be hoped that more material will become available for study in the near future, so that a better understanding of the *nummi metallorum* of the METAL DELM-group can be developed. The cooperation of private collectors like Petar Fajfrić, who are willing to share information on unpublished numismatic material from local contexts in their possession, may well provide us with crucial pieces of evidence in the years to come.

²⁶ van Heesch 1979, 197; Woytek 2004a, 42.

²⁷ We illustrate a specimen kept at the British Museum, BMC Hadrian 1855 (struck on a thick flan of 3.86g, 6h); see also, for this hairstyle, e.g. MMAG FPL 167 (April 1957), 39 (illustrated in Woytek 2004a, 67, no. XIII/1), ANS 1954.20.1 (2.32g, 12h) and a specimen in an Austrian private collection (2.63g, 6h). For van Heesch 1979, 180, the occurrence of these two hairstyles was an additional argument to date the METAL DELM coins to the reign of Antoninus Pius, since he compared them to hairstyles in evidence on coins struck for Faustina II. This point, however, requires further research.

BIBLIOGRAPHY

Abbreviations:

AE	<i>L'Année épigraphique</i>
ANS	American Numismatic Society
BMC	H. Mattingly, <i>Coins of the Roman Empire in the British Museum</i> . Vol. 3: Nerva to Hadrian, London 1936 (reprinted with revisions 1976).
ILS	<i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> I-III (Ed. H. Dessau. Berlin 1892-1916).
MMAG FPL	Münzen & Medaillen AG, Basel, Fixed Price List
RIC	H. Mattingly, E. A. Sydenham, <i>The Roman Imperial Coinage</i> . Vol. 2: Vespasian to Hadrian, London 1926 (reprinted 1989).

References:

- Ćirković and Mihaljčić 1997 – S. M. Ćirković and R. Mihaljčić, *Enciklopedija srpske istoriografije*. Belgrade 1997.
- Dušanić 2004 – S. Dušanić, Roman mining in Illyricum: Historical aspects. In G. Urso (Ed.), *Dall' Adriatico al Danubio - L'Illirico nell'età greca e romana, Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 25-27 settembre 2003* (pp. 247-270). Pisa 2004.
- Elmer 1929 – G. Elmer, *Sammlung Georg Weifert der Beograder Universitäts-Bibliothek*. Vienna 1929.
- Hirt 2010 – A. M. Hirt, *Imperial Mines and Quarries in the Roman World. Organizational Aspects 27 BC-AD 235*. Oxford 2010.
- Mladenović in press – D. Mladenović, Roman gold and silver mining in the Central Balkans and its significance for the Roman state. In A. Bowman and A. I. Wilson (Eds.), *Oxford Studies on the Roman Economy* (Vol. 5). Oxford in press.
- Petrović 2010 – S. Petrović, Nalazi rimskog novca u Podrinju. *Numizmatičar* 28, 2010, 107-143.
- Simić and Vasić 1977 – V. Simić and M. Vasić, La monnaie des mines romaines de l'Illyrie. *Revue numismatique* 19, 1977, 48-61.
- Škegro 2000 – A. Škegro, Bergbau der römischen Provinz Dalmatien. *Godišnjak Centra za Balkanološka istraživanja* 29, 2000, 53-176.
- van Heesch 1979 – J. van Heesch, *Studie over de Semis en de Quadrans van Domitianus tot en met Antoninus Pius* (Licentiaat-thesis, unpublished). University of Ghent 1979.
- Vasić 1985 – M. Vasić, Mačva i Podrinje u rimsko doba. *Glasnik SAD* 2, 1985, 124-141.
- Vasiljević 1996 – M. Vasiljević, *Mačva - istorija, stanovništvo*. Bogatić 1996.

Vojvoda and Petrović 2011 – M. Vojvoda and S. Petrović, Novac bitinijske kovnice Nikeje iz Banovog Polja u Mačvi. *Numizmatičar* 29, 2011, 283-307.

Weigel 1998 – R. D. Weigel, *The anonymous quadrantes reconsidered*. Milan 1998.

Woytek 2004a – B. Woytek, Die Metalla-Prägungen des Kaisers Traian und seiner Nachfolger. *Numismatische Zeitschrift* 111/12, 2004, 35-68.

Woytek 2004b – B. Woytek, Die Metalla-Prägungen des Kaisers Traian und seiner Nachfolger: Supplementum. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 44/4, 2004, 134-139.

Woytek 2010 – B. Woytek, *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98-117)* (Moneta Imperii Romani 14). Vienna 2010.

Драгана МЛАДЕНОВИЋ¹, Бернхард ВОЈТЕК²

¹ *St. Hugh Колеџ, Оксфорд и Универзитет у Саутхемптону, Саутхемптон*

² *Аустријска академија наука, Беч*

METAL DELM.
НЕПУБЛИКОВАНИ КВАДРАНСИ ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ
И ЗБИРКЕ ФАЈФРИЋ

РЕЗИМЕ

У овом раду аутори презентују седам до сада необјављених примерака рудничког новца (*nummi metallorum*), као и два анонимна квадранса. Сви примерци рудничког новца су квадранси са легендом *metal. Delm.* и припадају истом типу са Дијаном на аверсу и јеленом на реверсу. Новац потиче из две привате колекције: збирке Ковачевић, која данас чини саставни део нумизматичког фонда Народног музеја у Београду, и приватне збирке Петра Фајфрића из Шапца. Пет *nummi metallorum* који потичу из збирке Фајфрић су сви нађени на територији села Баново Поље (општина Богатић, Србија), што овом материјалу даје посебан значај чинећи их јединим примерцима тога типа за које се поуздано зна место налаза.

Кључне речи: *metalla Dalmatiae*, *nummi metallorum*, руднички новац, анонимни квадранси, збирка Ковачевић, Баново Поље

1

2

3

4

All images are enlarged. See catalogue for original measures.

5

6

7

8

9

All images are enlarged. See catalogue for original measures.

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ¹, Mirjana VOJVODA²

¹ National Museum Belgrade, ² Archaeological Institute, Belgrade

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE NEAR ŠABAC*

Abstract: The hoard of silver coins from the village of Mehovine near Šabac, according to data available from earlier literature and the factual state, contains 489 (150) specimens, ranging from Nero to Maximinus I, and represents part of a larger, scattered find. The *terminus post quem* of the hoard's burial can be seen from the denarii dated to the period from January 236 A.D. to the start or the first quarter of 238 A.D., although one should not overlook the fact that the find was scattered. It was discovered in the context of a villa rustica, suggesting that it belonged to the owner of the property. The reasons for its burial, given the broad approximation of the date to within the brief rule of Maximinus I, could be dual – internal fiscal policy and the violence of soldiers and of the local administration, or Maximinus' preparations for a campaign on Rome in early 238 A.D., bearing in mind that the emperor had his base in those years in the immediate vicinity of Mehovine, in Sirmium.

Key words: Roman Empire, coin hoard, crisis of the 3rd century, Maximinus I, Mehovine, Lower Pannonia

The hoard of Roman silver coins from the village of Mehovine (county of Posavina and Tamnava, District of Podrinje) was discovered on February 22nd, 1912, on the property of Dragić Pavlović, during the tilling of a vineyard, at a depth of 0.5 metres.

* The study results from the projects: Roman Coin Hoards from Serbia. Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade (B. Borić-Brešković) – Ministry of Culture of the Republic of Serbia; Life in Antiquity: The Expansion of Cities and Urban Civilization in the Balkans and the City Neighbouring Areas from the Hellenistic to the Late Roman Period (B. Borić-Brešković) (No. 177005) and IRS – Viminacium, roman city and military legion camp – research of material and non-material of inhabitants by using the modern technologies of remote detection, geophysics, GIS, digitalization and 3D visualization (M. Vojvoda) (No. 47018) - Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia.

** Photographs and computer graphics: Nebojša N. Borić; Translation: Tamara Rodwell-Jovanović (text).

*** Bojana Borić-Brešković, e-mail: bojanabb@yubc.net;
Mirjana Vojvoda, e-mail: mirjana.vojvoda@gmail.com

According to the testimonies of workers, the hoard consisted of around 2,000 pieces and had been placed in a ceramic vessel. At first, it seems that a quarter of the total find arrived in the National Museum in Belgrade, i.e. 484 pieces, but in 1935 the State Attorney's Office in Belgrade issued a Decision according to which one third of the preserved find went to the Museum and two thirds to the owner. In this way, the National Museum nowadays houses 150 pieces of silver coins which belonged to this larger find.²

After the coins' arrival in the Museum, before returning the larger portion to the owner, the then assistant to the Museum's curator, D.Đ. Karapandžić, published the hoard in an abridged form.³ He identified the specimens according to the then reference catalogue of H. Cohen. While doing so, he cited the references from the catalogue and the number of pieces, but did not note any of the obverse and reverse legends, nor did he provide a more detailed description.⁴ At that time, a total of 484 silver coins were published (482 denarii and 2 Antoninians),⁵ ranging from Nero to Maximinus I.⁶ The composition of the find, according to Karapandžić, would be as follows: Nero (1 – Cat.1), Vespasian (17, but three of these are illegible – Cat. 2-18), Titus (3 – Cat. 19-21), Domitian (3 – Cat. 22-24), Trajan (5 – Cat. 25-29), Hadrian (instead of five pieces determined according to Cohen, the author counted six and added two illegible pieces – 7, of these, two are illegible – Cat. 30-36), Antoninus Pius (8 – Cat. 37-44), Faustina I (2 – Cat. 45-46), Marcus Aurelius (3 – Cat. 47-49), Faustina II (1 – Cat. 50), Lucius Verus (1 – Cat. 51), Commodus (15 – Cat. 52-66), Clodius Albinus (4 – Cat. 67-70), Septimius Severus (89 – Cat. 71-159), Julia Domna (instead of 28 pieces determined according to Cohen, the author counted 29 – Cat. 160-187), Caracalla (instead of 69 pieces determined according to Cohen, the author counted 70 – Cat. 188-256), Plautilla (2 – Cat. 257-258), Geta (instead of 17 pieces determined according to Cohen, the author counted 16 – Cat. 259-275), Macrinus (2 – Cat.

² The find (probably one quarter or 484 pieces) was obtained by the National Museum in Belgrade by Decision of the Podrinje District Office (No. 13824 of September 30th, 1913); however, after that, the State Attorney's Office brought a Decision (No. 17667 of August 29th, 1935) to return two thirds of the find to the owner, while the National Museum kept 150 pieces (in the old inventory of the Museum (*Inventory of Items, book 2*) the find was listed under No. 3593, and was re-inventoried in the General Inventory Book under No. 1197/1-150).

³ Karapandžić 1914: 159-164.

⁴ This led to certain difficulties in the identification of pieces which are no longer in the Museum, and to their re-determination according to the current reference catalogues (BMC, RIC, Hill).

⁵ Karapandžić determined one specimen of Caracalla (Cat. 249) and one of Elagabalus (Cat. 235) as antoniniani, citing the catalogue references Coh. 279 and Coh. 243 (which are antoniniani according to Cohen). However, several facts indicate a possibility that the first (cat 249 = Coh. 279) is most probably a denarius. First of all, these are the only two antoniniani in the find; then, bearing in mind the errors observed in Karapandžić (cf. ref. 7) and, finally, real uncertainties in Cohen's catalogue in this very place. Cohen registered only an antoninianus under No. 279 and, if this could have been a denarius, it remains unclear whether this is Cohen No. 281, which it could be (cf. ref. RIC IV.1, 249, No. 258(c): "C.281 quotes the same rev. as the denarius. It is not clear what coins he means to describe." However, since the piece did not remain in the Museum, we cannot claim with certainty that this is truly a denarius, so we opted for accepting the initial determination by Karapandžić, that this is a denomination of the antoninianus).

⁶ We note that, in several places in Karapandžić, the sum does not correspond to the previously determined number of pieces according to Cohen, so the final number of pieces is 485 instead of 484.

276-277), Elagabalus (58 – Cat. 278-335), Julia Soemia (3 – Cat. 336-338), Julia Paula (1 – Cat. 339) Aquilia Severa (2 – Cat. 340-341), Julia Maesa (11 – Cat. 342-352), Severus Alexander (97 – Cat. 353-449), Julia Mamaea (17 – Cat. 450-466), Maximinus I (instead of 18 pieces determined according to Cohen, the author counted 17 – Cat. 467-484).⁷

Of the 484 pieces published by Karapandžić, 150 remained in the National Museum after returning part of the find to the owner: Nero (1), Vespasian (4), Trajan (1), Antoninus Pius (2), Marcus Aurelius (1), Faustina II (2), Commodus (5), Claudius Albinus (3), Septimius Severus (30), Julia Domna, coinage under Severus (8), Caracalla, coinage under Severus (16), Plautilla, coinage under Severus (2), Geta, coinage under Severus (4), Caracalla, independent reign (5), Julia Domna, coinage under Caracalla (4), Marcrinus (1), Elagabalus (17), Julia Paula (1), Aquilia Severa (2), Julia Soemias (2), Julia Maesa (6), Severus Alexander (19), Julia Mamaea (10), Maximinus I (4). Among the mentioned specimens, 5 are unknown in Karapandžić (Faustina II – Cat. 52, 53; Septimius Severus – Cat. 121; Geta – Cat. 272, Elagabalus – Cat. 308).⁸

After the detailed processing of the remaining 150 pieces, and on the basis of the successful identification of 145 pieces according to Karapandžić's catalogue, and the harmonization of the remaining 339 pieces (484-145=339) with the current reference catalogues, we formed the final catalogue. This catalogue, along with the five pieces that are unknown in Karapandžić, contains a total of 489 pieces (Table 1).

Ruler	Cat. No.	piece/pieces	piece/pieces
NERO	Cat. 1		1
VESPASIAN	Cat. 2-20		19

⁷ Karapandžić 1914: 160-164. The mentioned errors in counting by the author, particularly regarding Hadrian's pieces, later led to some confusion among subsequent researchers. However, the main reason for the number 479 lingering on over many years as the total number of coins in the find seems to have originated from the Act of the Drina Valley District Office (cf. ref. 1), which reads that it was sending: „479 pieces of various Roman coins to the National Museum, discovered in Mehovine, to have jurisdiction over them from now on.“ The said Act is dated with September 30th, 1913, but already on October 7th, 1913, M.M. Vasić wrote in the Note of the National Museum No. 268, that 481 pieces was counted and not 479, as stated in the Act of the Office. Still, the number of 479 pieces kept cropping up in literature throughout the entire century (Vasić 1913: 267; Saria 1927: 13; Klemenc 1936: 124; No.1a; Гарашанин and Гарашанин 1951: 195; Mirnik 1981: 66; No.190); it was S. Petrović who drew attention to this error, on the basis of data obtained from Bojana Borić-Brešković (Петровић 2010: 121-122, No. 38).

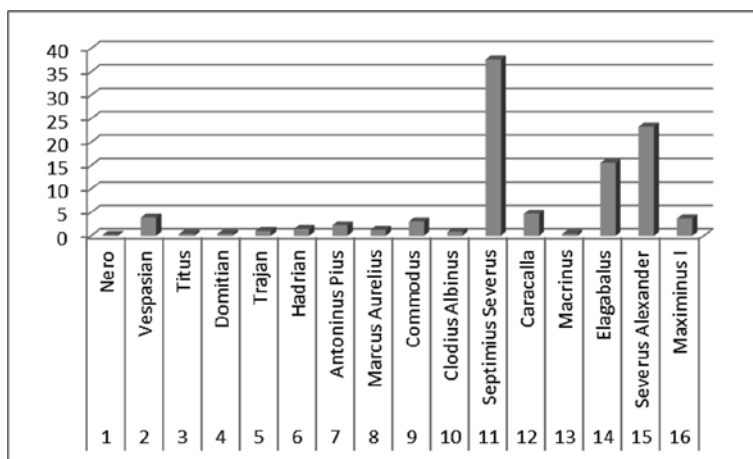
⁸ In identifying Karapandžić's specimens according to Cohen's catalogue and their concordance with RIC, the authors of this paper occasionally encountered certain difficulties. In several places, an error was observed in Karapandžić's determination of specimens according to Cohen's catalogue, e.g. S. Severus, Cohen IV, No. 49 (cf. Карпанджић 1914: 161); No. 49 refers to an aureus, while a denarius with identical legends and presentations is listed under No. 50 in Cohen (cf. Cat. 85). These errors by Karapandžić were not hard to observe and correct, because these were the cases in which neighbouring catalogue references from Cohen were used. A bigger problem arose with several coins, of the 150 remaining in the Museum, which should have been harmonised with Karapandžić's catalogue. For instance, S. Severus, Coh. IV, No. 100 (= L SEP SEV AVG IMP XI PART MAX, Head laur., r.: COS III P P, Victory adv. l., hld. palm and wreath; cf. Карпанджић 1914: 161). None of the 30 pieces of S. Severus corresponded fully with the data cited by Karapandžić, except one (cf. Cat. 160), with the identical obverse legend and the corresponding obverse and reverse image, but with a difference in the rev. legend COS II P P (=Coh. IV, No. 96). In this example, it was concluded that Karapandžić had made an error, reading COS II as COS III. For five specimens: Cat. 52 (10), Cat. 53 (11), Cat. 121 (30), Cat. 272 (87) and Cat. 308 (94) it was not possible to find a parallel in Karapandžić's catalogue, despite efforts to identify possible errors, similar to those described above. All discovered errors were pointed out separately for each specimen in the catalogue.

a) Vespasian	Cat. 2-18	17	
b) Titus	Cat. 19	1	
c) Domitian	Cat. 20	1	
TITUS	Cat. 21-22		2
DOMITIAN	Cat. 23-24		2
TRAJAN	Cat. 25-29		5
HADRIAN	Cat. 30-36		7
ANTONINUS PIUS	Cat. 37-47		11
a) Antoninus Pius	Cat. 37-44	8	
b) Faustina I	Cat. 45	1	
c) Faustina I, deified	Cat. 46	1	
d) Marcus Aurelius	Cat. 47	1	
MARCUS AURELIUS	Cat. 48-53		6
a) Marcus Aurelius	Cat. 48-49	2	
b) LUCIUS VERUS	Cat. 50	1	
c) Faustina II	Cat. 51-52	2	
d) Faustina II, deified	Cat. 53	1	
COMMODUS	Cat. 54-68		15
CLODIUS ALBINUS	Cat. 69-72		4
SEPTIMIUS SEVERUS	Cat. 73-235; 252-279		184
a) Septimius Severus	Cat. 73-162	90	
b) Julia Domna	Cat. 163-183	21	
c) Caracalla	Cat. 184-235	52	
d) Plautilla	Cat. 252-253	2	
e) Geta	Cat. 261-279	19	
CARACALLA	Cat. 236-251; 254-260		23
a) Caracalla	Cat. 236-251	16	
b) Julia Domna	Cat. 254-260	7	
MACRINUS	Cat. . 280-281		2
ELAGABALUS	Cat. 282-357		76
a) Elagabalus	Cat. 282-340	59	
b) Julia Paula	Cat. 341	1	
c) Aquilia Severa	Cat. 342-343	2	
d) Julia Soaemias	Cat. 344-346	3	
e) Julia Maesa	Cat. 347-357	11	
SEVERUS ALEXANDER	Cat. 358-471		114
a) Severus Alexander	Cat. 358-454	97	
b) Julia Mamaea	Cat. 455-471	17	
MAXIMINUS I	Cat.472-489		18
Σ			489

Table 1 – Content of the find

	Ruler	Mehovine %
1	Nero	0,20
2	Vespasian	3,88
3	Titus	0,41
4	Domitian	0,41
5	Trajan	1,02
6	Hadrian	1,43
7	Antoninus Pius	2,25
8	Marcus Aurelius	1,23
9	Commodus	3,07
10	Clodius Albinus	0,82
11	Septimius Severus	37,63
12	Caracalla	4,70
13	Macrinus	0,41
14	Elagabalus	15,55
15	Severus Alexander	23,31
16	Maximinus I	3,68
		100

Table 2 – Composition of the find in the Mehovine hoard in percentages

Graph 1 - Composition of the find in the Mehovine hoard in percentages

The hoard from Mehovine is one of the three known hoards of Roman coins from the territory of present-day Serbia, which end with specimens of Maximinus Thrax. The other two are the hoard from the fort of Ravna in Đerdap (187 pieces, Vespasian – Maximinus I; tpq. c. early 236 – March/April 238 A.D.)⁹ and Supska II from the vil-

⁹ The hoard was discovered in 1969 during the archaeological exploration of the foundations of a building inside

lage of Supska in the valley of the Velika Morava river near Čuprija (Horreum Margi) (935 pcs. M. Antoninus/Galba – Maximinus I; tpq. c. January 236 – March/April 238 A.D.).¹⁰ If we observe them within the former Roman provinces, the hoards from Ravna and Supska II would belong to Upper Moesia (Moesia Superior), while Mehovine would be the only known hoard from Lower Pannonia (Pannonia Inferior).¹¹

The situation is similar when considering the total number of registered hoards in the neighbouring provinces. From Pannonia Superior, only the Csapon find is known, from present-day Hungary,¹² while the Leskovec find, from present-day Slovenia, originates from Noricum, from the area located at the very border with Pannonia Superior.¹³ A find from the vicinity of Postojna originates from the territory of Slovenia, but from the area that belonged to Italy in Roman times, and there is another one in Italy, Monrupino from the hinterland of Trieste.¹⁴ One find, Sanadinovo, was discovered in the territory of the neighbouring Moesia Inferior, while four originate from the area of ancient Thracia: Sofia, Plovdiv, Orjahovo and one find of which the exact place of origin is unknown.¹⁵

The archaeological sites in the territory of Mačva and the Drina river valley were well scouted and documented, first during the 1950s and then, which was the biggest contribution to these studies, during the 1960s and 1970s, by Milivoje Vasiljević and Vojislav Trbuhović.¹⁶ A particularly important contribution to learning about this area in the Roman period came from Miloje R. Vasić in one of his studies,¹⁷ while, more recently, Slavoljub Petrović provided a review of coin finds from these regions.¹⁸ A number of hoards of Roman coins originate from the areas of Mačva and the Drina

the fort. This favourable circumstance removes all doubt regarding its complete authenticity, cf. Кондић 1983: 51-76; Găzdac 2010: Moesia Superior, Map 6.

¹⁰ Supska II, Čuprija; M. Antoninus/Galba – Maximinus I; 1995; 935 AR (934 denarii and 1 antoninianus); tpq. Jan. 236-March/April 238; unpublished, NM Beg general inv. No. 1243; The hoard was discovered in April 1995, when a grave was dug for the burial of a deceased woman in the village of Supska. The hoard was delivered to the National Museum in Belgrade by the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia (Borić-Brešković, Stamenković 2008: 158, ref. 7).

¹¹ Găzdac 2010: Pannonia Inferior, Map 6.

¹² Csapon, Zala komitat, Hungary; Antoninus Pius – Maximinus I; 1914; 107 AR, denom. not known; tpq. not known (Găzdac 2010: Pannonia Superior, Map 6).

¹³ Leskovec, Slovenska Bistrica, Slovenija; Nero – Maximinus I; 1907; (c. 1200) 123 AR denarii and antoniniani; tpq. 235/6 A.D. (Kos 1986: 112-113, No. 5, Map 4), cf. also Saria, Klemenc 1939: 37; Mirnik 1981: 65, No. 186.

¹⁴ Postojna, Slovenija; Vespasian – Maximinus I; before 1938; 339 AR denarii; tpq. 236-238 A.D., cf. Mirnik 1981: 68, No. 209; Kos 1986: 113, No. 7, Map 4; Monrupino, Trieste, Italy; Vespasian – Maximinus I; before 1952; (c. 100 AR and AE) 36 denarii, sestertii, asses; tpq. 236 A.D., cf. Kos 1986: 113, No. 6, Map 4.

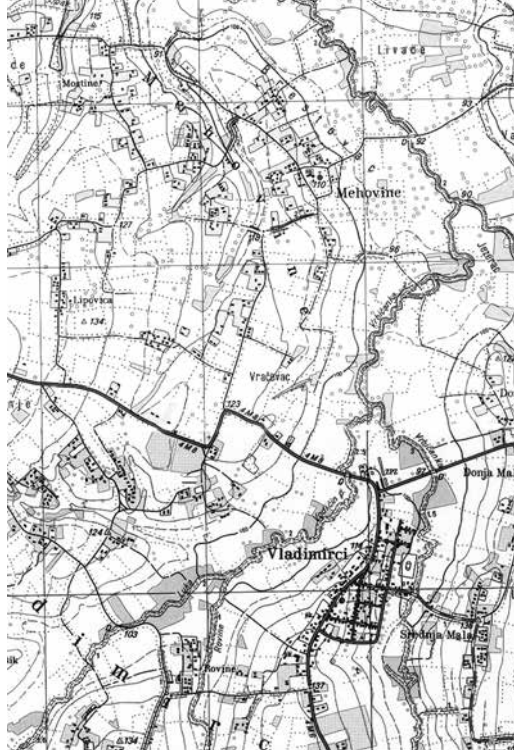
¹⁵ Sanadinovo, Pleven district, Bulgaria; Vespasian – Maximinus I; 1961; (c. 250) 216 AR, denom. not known; tpq. 235, cf. Gerov 1977: 153, No. 73, Karte II; Găzdac 2010: Moesia Inferior, Map 6; Sofia, Bulgaria; Vespasian – Maximinus I; before 1971; 315 AR, denarii; tpq. 236, cf. Gerov 1977: 154, No. 75, Karte II; Plovdiv, Bulgaria; S. Severus – Maximinus I; before 1968; 17 AR and AE: 1 denarius, 16 provincial coinage; tpq. not known, cf. Gerov 1977: 154, No. 76; Orjahovo, Bulgaria; Antoninus Pius – Maximinus I; before 1937; (more than 2000) 20 denarii; tpq. not known, cf. Gerov 1977: 154, No. 77; Unknown, Bulgaria; Antoninus Pius – Maximinus I; before 1968; 14 denom. and tpq. not known, cf. Gerov 1977: 154, No. 78.

¹⁶ For bibliography about these explorations, cf. Петровић 2010: 138.

¹⁷ Васић 1985: 124-141.

¹⁸ Петровић 2010: 107-143.

river valley, some of which have been covered in separate studies – Bela Reka (M. Antonius/Nero-Commodus), Radalj (M. Antonius/Nero-Commodus), Mehovine (Nero-Maximinus I), Dvorska (S. Severus-Gallienus), Donje Crniljevo (Commodus-Gallienus), Vladimirci (Philip I-Aurelian), Svileuva (Trebonianus Gallus-Carinus).¹⁹

Map 1 – Mehovine (section 428.4.1 and 428.4.3 Šabac)

The village of Mehovine is located two kilometres north of the village of Vladimirci and 14 kilometres southeast of Šabac, in Mačva (Map 1). The locality of Vračevac, where the coin hoard was discovered, is located between Vladimirci and Mehovine, on a hill which descends eastward, in the direction of the Vrbičanka creek. The locality is on the property of Cveja Šarčević (earlier the vineyard of Dragić Ivanković and Dragoljub Vrbić) and on the field of Čedomir Andrijić.²⁰ The locality covers

¹⁹ Mirnik 1981: 53, No. 115; Borić-Brešković 1994: 77-148; Петровић 2010: 112-113, No. 2 (Bela Reka); Borić-Brešković, Arsenijević 2008: 93-156 (Radalj); Карапанџић 1914: 159-164; Васић М.М. 1913: 267; Saria 1927: 13; Klemenc 1936: 124, No. 1a; Garašanin and Garašanin 1951: 195; Mirnik 1981: 66, No. 190; Petrović 2010: 121-122, No. 38 (Mehovine); Marić 1956: 180, No. 11; Vasić 1972: 58, 60, 62-65, Mirnik 1981: 62, No. 168; Borić-Brešković 1994a: 42/103, ref. 48; Borić-Brešković, Stamenković 2008: 161, ref. 22; Петровић 2010: 116-117, No. 16 (Dvorska); Vasić 2005; Петровић 2010: 116-117, No. 16 (Donje Crniljevo); Saria 1924: 90; Mirnik 1981: 73-74, No. 247; Црнобрња 2004: 42-43; Петровић 2010: 113-114, No. 9 (Vladimirci); Mirnik 1981: 72, No. 234; Црнобрња 2004: 141-144; Петровић 2010: 127-128, No. 52 (Svileuva).

²⁰ The find, as mentioned, was discovered in 1912 in the vineyard of the then owner Dragić Pavlović. The owners

an area of five hectares, with fragments of Roman brick and ceramics found on the surface. A hoard of money was discovered on the property of Cveja Šarčević and, on his and the neighbouring property, which belonged to Dragoljub Vrbić, a villa rustica was discovered, dated to the 2nd century.²¹

Besides the mentioned remains of the villa rustica at the locality of Vračevac, which our money find would be connected with, the remains of two vici were discovered in its immediate vicinity (Lojanice, Mujinovača and Vlasenica, Petkovac) and several villae rusticae (Vukošić, Klenovac and Crkvina; Jalovik, Stojakovac; Trbušac, Urvača; Zvezd, Priseka; Jalovik, Točkova Jaruga, Misija).²² In ancient times, Mačva was an agricultural region full of estates (villae rusticae), where centuriation was undoubtedly carried out.²³ Agricultural development in these regions is assumed to have started already in the middle of the 1st century, but the more significant settlement of the area and the development of agriculture occurred during the 2nd and 3rd century. The majority of the villae rusticae belong to the 4th century, the oldest being those from Bela Reka, Mehovina and Banovo Polje, which are dated to the middle of the 2nd century.²⁴ The significant development of agriculture in Mačva was mostly influenced by the favourable natural conditions and the close proximity of Sirmium, which, especially from the 3rd century on, became an important strategic centre of the Roman Empire.²⁵

The find from Mehovine consists of coins belonging to 16 rulers and members of their families, in the span of 171 years (67/68 A.D. Nero to January 236 – March/April 238 A.D. Maximinus I). The highest percentage is that of the coinage of Septimius Severus and his family (37, 63), and then of Alexander Severus (23, 31) and Elagabalus (15, 55). Generally, the biggest part of the find belongs to the 3rd century, i.e. the period from Septimius Severus to Maximinus I, which accounts for 85.28%

have changed since, and those mentioned above are the last owners known to us (Археолошки споменици/Archaeological Monuments I: 17; Vasiljević 1972: 168-173).

²¹ Археолошки споменици/Archaeological Monuments I: p. 17 (according to M. and D. Garašanin, a Roman settlement); Vasiljević 1967: 141, No. 165, 166 (according to Vasiljević, a Roman settlement); Васић 1985: 128 (according to Vasić, a villa rustica and dating of the building).

²² Vasić 1985: 139-140, Nos. 157-159, 165-166, 176-178, 180, 184, Map: Drina river valley, ancient localities and monuments; Vasiljević 1972: 168-173.

²³ Remains of 22 villae rusticae, two vici, one fortification, one necropolis, a road, hoards of tools and two hoards of money (Mehovine and Vladimirci?) were discovered in the territory of the municipality of Vladimirci only, cf. Васић 1985: 139-140, Nos. 154-184.

²⁴ Васић 1985: 126, 128.

²⁵ Sirmium and its surroundings played a major role in political and military events from the middle of the 3rd century onwards. It was a region lying on an important crossroads, connecting Italy and the West with the Balkans and the East. After the Goths appeared on the Lower Danube, at the time when the legions of the Rhine and Danube were constantly engaged in operations against the Parthians and the Persians, the presence of troops in Pannonia and in the Balkans became necessary. Marcus Aurelius recognised this fact earlier, when he selected Sirmium, in 174-175 A.D., as the base in the war against the Sarmatians. During the 3rd century, Sirmium gradually became one of the main hubs of the Empire. On the one hand, this led to economic prosperity for the region and, on the other, opened the way for individuals from this region to reach the highest levels of authority in the Empire and, during the 3rd century, a series of men who originated from this region became emperor, cf. Mócsy 1974: 190, 202.

according to data about the part of the find that was accessible for this study (Table 3). It emerges from this that thesaurization began at the time of Septimius Severus and that it continued, in a lesser or greater scope, during the reign of Elagabalus and Alexander Severus.

While comparing the hoard from Mehovine with the composition of the two nearest finds from Moesia Superior, the hoards from the villages of Ravna and Supska II (Table 2), we observed certain similarities, but also some deviations.²⁶ Namely, the hoard from Ravna, apart from the one specimen of Vespasian, does not contain other pieces from the 1st century, but shows great similarity with the find from Mehovine in the incidence of rulers and family members of the 2nd and 3rd century. The only notable deviation was observed with the pieces of Elagabalus (Mehovine 15.55% - Ravna 25.67%), while the most frequent are the pieces belonging to Septimius Severus and his family, like in the find from Mehovine. The Supska II hoard contains one piece of the triumvir Marcus Antonius, whose coinage is present in the Danubian and Balkan provinces in hoards deposited in the 2nd century and, sporadically, in those buried during the 3rd century.²⁷ Although it contains coins from as many as six rulers of the 1st century, excluding the specimen of M. Antonius (Mehovine has four pieces), the 1st century is represented with fewer pieces in the Supska II hoard than in the hoard from Mehovine (Table 3). It is clearly visible from Table 3 that the highest percentage in Supska II is that of coins of the 3rd century. However, this percentage is far lower than is the case in the finds from Mehovine and Ravna. Consequently, the rulers of the 2nd century are present in a much higher percentage in the Supska II hoard – up to three times higher than in the other two hoards. This indicates a longer period of thesaurization for the Supska II hoard compared with Mehovine and Ravna, which probably started at the time of Antoninus Pius and was the most intense under Septimius Severus. In the Mehovine and Ravna hoards, this process started most probably at the time of Septimius Severus, while earlier specimens represent the residue of previous savings. It stems from this analysis that the largest part of the find from Mehovine was collected over a period of 45 years and, by all accounts, comprises the

²⁶ Data about the content of the hoard Supska II originates from the database of the Numismatic Department of the National Museum in Belgrade. The hoard is being prepared for publication (B. Borić-Brešković, M. Vojvoda).

²⁷ The denarii of M. Antonius appear in the following known finds from the 3rd century in the region of the Danubian and Balkan provinces: **Moesia Superior**: Niška Kamenica, Niš, National Museum Belgrade = 3128 AR: Marcus Antonius (8)/Vespasian – Philip I; National Museum Niš = 3941 AR: Roman Republic ? (5)/Nero – Severus Alexander; Supska II, Čuprija 935 AR: Marcus Antonius (1) – Maximinus I (tpq. 236-238); Priboj near Vranje, 11,678 + (?): AR Marcus Antonius (48 of the 3,608 coins that have been processed) – Severus Alexander [+ antoninians Valerian I – Gallienus + AE, which do not belong to the original find]; **Moesia Inferior**: Lipnik, 619 AR: Marcus Antonius (1) – Trajan Decius (AD 249/250); **Pannonia Inferior**: Ercsi, 386 AR: Marcus Antonius (4) – Severus Alexander (AD 228); Börgönd, 587 AR: Marcus Antonius (1) – Severus Alexander (AD 231); **Pannonia Superior**: none; **Dacia**: Frâncești, 1356 AR: Marcus Antonius (2) – Elagabalus (AD 219); Ad Mediam I = Băile Herculane, 444 AR: Marcus Antonius (1) – Severus Alexander (tpq. unknown), cf. Borić-Brešković, Vojvoda 2011: 19, ref. 29.

savings of the owner of the villa.²⁸

	Ruler	Mehovine %	Ravna %	Supska II %
1	Marcus Antonius	/	/	0,10
2	Nero	0,20	/	/
3	Galba	/	/	0,10
4	Otho	/	/	0,20
5	Vitellius	/	/	0,10
6	Vespasian	3,88	0,53	3,11
7	Titus	0,41	/	0,32
8	Domitian	0,41	/	0,32
9	Trajan	1,02	/	3,11
10	Hadrian	1,43	0,53	1,93
11	Antoninus Pius	2,25	1,07	9,10
12	Marcus Aurelius	1,23	2,68	5,46
13	Commodus	3,07	3,20	7,38
14	Clodius Albinus	0,82	1,07	0,42
15	Septimius Severus	37,63	32,63	44,60
16	Caracalla	4,70	3,20	7,81
17	Macrinus	0,41	1,60	0,32
18	Elagabalus	15,55	25,67	9,42
19	Severus Alexander	23,31	25,14	6,00
20	Maximinus I	3,68	2,68	0,10
	Σ %	100	100	100 [†]

Table 2 – Percentages of rulers in hoards

	Mehovine %	Ravna %	Supska II %
1 st century	4,90	0,53	4,15
2 nd century	9,82	8,55	27,40
3 rd century	85,28	90,92	68,25

Table 3 – Percentages of specimens in hoards, by century

The only known hoard from the region of Moesia Inferior, Sanadinovo, has a somewhat different composition: only 2.32% belongs to the 1st and 2nd century (2 pieces – 3 pieces), while the biggest portion of the find is the coinage of the 3rd century (97.68%).²⁹ In this, unlike the find from Mehovine and from the Moesia Supe-

²⁸ A similar situation, a hoard discovered within a villa rustica, was also established in Donje Crniljevo, which is located some 28 kilometres southwest of Mehovine. It was concluded that this hoard of money (tpq. 259/260 A.D.) belonged to the owner of the villa and comprised his successive savings, cf. Vasić 2005: 8-9. The find from Ravna, on the other hand, was discovered in the foundations of a building inside a fortification; it was linked with a soldier, and its burial, with the departure of a part of the unit on an assignment, cf. Кондић 1983: 51.

²⁹ For the composition of the find, cf. Găzdac 2010: Moesia Inferior.

rior hoards of Ravna and Supska II, the best represented in the Sanadinovo find are the specimens of Elagabalus (76 pieces or 35.18%), Alexander Severus (72 pieces or 33.33%) and then Septimius Severus (48 pieces or 22.22%). We do not possess precise data about the composition for hoards from the region of Thracia; the Orjahovo hoard and one unknown location are largely scattered, while the find from Plovdiv also contains pieces of provincial coinage. The hoard from Sofia, as we know from the literature, contains a total of 315 denarii, the majority of them belonging to Septimius Severus (96) and Caracalla (60), while Maximinus I is represented with seven pieces, which is a high number (of these, one denarius belongs to Maximus).³⁰

Like the Sanadinovo find, the only known hoard from the region of Pannonia Superior, the Csapon, has only three pieces from the 2nd century (2.80%), while the rest of the find is coinage of the 3rd century (97.20%). Pieces of Elagabalus (41 pieces or 38.31%), Alexander Severus (41 pieces or 38.31%) and Septimius Severus (17 pieces or 15.88%) are represented in the Csapon find in the same way.³² The Leskovec find from Noricum, on the border with Pannonia Superior, near the ancient settlement of Poetovio, is largely dispersed (one tenth of the find has been preserved) so we have grounds to conclude that its composition is not the best example for a comparative analysis. On the other hand, the find from the vicinity of Postojna has been preserved in its entirety and shows a similar ratio of specimens by century, to the ratio in the find from Mehovine (1st century: 3.25%; 2nd century: 11.20%; 3rd century: 85.55%).³³ The coinage of Septimius Severus has the highest percentage in this hoard (23.59%), although one should probably add to this a certain number of coins attributed to Caracalla (18.00%) and Geta (4.42%) because their issues were not separated during the publication of the composition. What distinguishes this find from the others is the extremely large number of specimens of Maximinus I (41 pieces or 12.10%), which are dated to the period from 236 to 238 A.D. In the other mentioned hoards that end with specimens of Maximinus I, the coinage of this ruler, except in Mehovine (18), is scantily represented: Ravna (5), Supska II (1), Sanadinovo (3), Sofia (7), Csapon (1).

The oldest piece in the hoard from Mehovine is Nero's denarius from 67/68 A.D. Following are slightly more numerous pieces of Vespasian (19), including two specimens of the Caesarean issues of Titus and Domitian. The independent coinages of Titus and Domitian are represented by two pieces of each. Included among the specimens minted in the 2nd century are Trajan's (5) and Hadrian's (7) issues, then the issues of Antoninus Pius (11), Marcus Aurelius (6), Commodus (15) and Clodius Albinus (4). The coinage of Septimius Severus and family account for the biggest portion of the find (184), of which 171 pieces are from the Rome mint, while specimens from

³⁰ Gerov 1977: 154, No. 75.

³¹ The Supska II hoard also contains one undetermined - unintelligible specimen (0,10%), which is not presented in the table with the comparison of hoards.

³² For the composition of the find, cf. Găzdac 2010: Pannonia Superior.

³³ For the composition of the find, cf. Kos 1986: 113.

the eastern mints are registered only in the coinage of S. Severus (12) and Geta (1). Seven pieces originated from the Emesa mint (Cat. 151-157), one of which is a hybrid (Cat. 157), while seven are from the Laodikeia mint, one of which was minted for Geta (Cat. 158-162, 279). The coinage from the period of the independent rule of Caracalla, in addition to the specimens of Iulia Domna, once again, came only from the Rome mint. Also appearing among the specimens of Caracalla is one of the two antoniniani from the find (Cat. 249).³⁴ All the specimens of Elagabalus and family (76) except one, originate from the Rome mint. An exception is one denarius from the Antioch mint (Cat. 340), registered in the coinage of the emperor himself. One antoninianus was also registered in the coinage of Elagabalus (Cat. 325). Among the pieces of Alexander Severus and Iulia Mamaea (114) there are eight from the Antioch mint, while the others are from Rome.

The find ends with specimens of Maximinus I (18) of which four denarii are dated to 236 A.D. (Cat. 472-475), nine pieces (Cat. 476-484) belong to the interval from March 235 to January 236 A.D. and the last five specimens (Cat. 485-489) to the interval from January 236 to March/April 238 A.D., in which three different types of denarii were identified, and one was repeated. These last specimens have the same obverse legend MAXIMINVS PIVS AVG GERM. Maximinus I was granted the title Germanicus Maximus (appearing on coins only as Germanicus) in the summer (?) of 236 A.D.³⁵ According to RIC, the reverse legends of the last three types in the find from Mehovine - PAX AVGVSTI (1), PROVIDENTIA AVG (3) and VICTORIA GERM (1) belong to the group of Undated Coins, Group II and are dated approximately to c. January 236 A.D. to March/April 238 A.D.³⁶ According to BMC, these pieces belong to Issue 3 and are dated in c. January 236 A.D. to 237 (late).³⁷ According to A. Robertson in the body of HCC, which quotes Carson's division into two issues and six officinae, these three types would belong to the second issue and the second officina, dating from 236 A.D. (late) to 238 A.D. (early).³⁸ According to Alram, the last three types in our find, regardless of the portrait style characteristics, would belong to the fourth to sixth issue and would be dated from autumn 236 A.D. to March/April 238 A.D.³⁹ In any case, the latest pieces in the hoard from Mehovine, according to overall reference literature, are dated to the period from January/autumn (?) 236 to the start or the first quarter of 238, which would, at the same time, represent the chronological framework for the provisional determination of the tpq. of the find.

The career of Maximinus I, from a shepherd in a remote village in Thracia to Roman emperor, was characterised by fortunate circumstances and his physical abili-

³⁴ Cf. ref. 4.

³⁵ Kienast 2010: 184; RIC IV.2: 130 cites the beginning of 236 A.D. as the date of receiving the title.

³⁶ RIC IV.2: 141-142.

³⁷ BMC VI: 236-238.

³⁸ HCC III: lxxviii-lxxix.

³⁹ Alram 1989: 66-69.

ties.⁴⁰ He began his military career during the reign of Septimius Severus, but he only rose to the position of a commander in a legion at the time of Alexander Severus. During a campaign against the Germans he was in charge of training the recruits of the entire army on the Rhine and of preparing them to take part in war operations.⁴¹ He took advantage of the situation and organised a conspiracy, in which Alexander Severus and his mother were murdered, and the army immediately proclaimed him emperor.⁴² He doubled the troops' salaries, promised them lavish gifts and abolished their penalties and convictions.⁴³ The first task he ventured into was to continue the German campaign and, after sacking large parts of the barbarians' territory, he returned to Pannonia and spent the winter of 235/236 in Sirmium.⁴⁴ He celebrated his victory there (*Germanicus Maximus*) and proclaimed his son Maximus caesar.⁴⁵ Although he might have planned a spring campaign against the Germans, he had to abandon it, since the Sarmatians and the Dacians became a threat on the other side. During 236 and 237, Maximinus' camp was still in Sirmium but, apart from the fact that he assumed the titles of *Sarmaticus* and *Dacicus* (which is confirmed on inscriptions but not on coins⁴⁶ and on the tombstone of a soldier who fell in Dacia), we do not possess information about the battles fought during these two years.⁴⁷ M. Mirković linked the road repairs at that time with Maximinus' preparations for operations against the Sarmatians in 237 A.D.⁴⁸

In order to cover the expense of paying the army and for the campaign against the Germans, Maximinus had to secure large amounts of money, so he dispatched agents throughout the whole empire to collect it. He first directed his attention to the aristocracy and to seizing private property but, when it turned out that this was not enough, he began looting public property. Many prominent people were impoverished by his brutal measures, and a large number of them were murdered. During illegal court proceedings, the people who were brought before the court at the recommendation of the emperor's informers and agents would be sentenced immediately and their property seized. Moreover, all the funds of the provincial cities, which were

⁴⁰ According to Herodian, he was of semi-barbarian origin, born in a remote part of Thracia (Herodian VI.8.1; VII.1.2). According to the *Historia Augusta*, his father was of Gothic and his mother, of Alanic origin (HA, Vita Maximinus, I.5-6). On his extraordinary physical strength and size, cf. Herodian VII.1.2; HA, Vita Maximinus, II.3-6; IV.1-3; VI.8-9).

⁴¹ Herodian VI.8.2.

⁴² February/March 235 A.D., cf. Kienast 2010: 177, 181, 183. He was recognised by the Senate after a little delay, although we know nothing about this, except that Maximinus was included in the collegium of priests (*pontifex maximus*) as of March 25th, 235 (CAH XII: 72). The pronounced anti-Senate policy of Maximinus caused great fear to spread in Rome. It was registered that prayers were held, both public and private, even with the participation of women and children, for Maximinus never to come to Rome (cf. HA, Vita Maximinus, VIII.6).

⁴³ Herodian VI.8.8; Rostovtzeff 1926: 398; RIC IV.2: 130; CAH XII: 72.

⁴⁴ Herodian VII.2.1-9; CAH XII: 73-74; Kienast 2010: 183.

⁴⁵ CAH XII: 74.

⁴⁶ ILS 1: 488-490; 2308-2309; HA, Vita Maximinus XIII.3; Herodian did not mention the operations against the Sarmatians and the Dacians.

⁴⁷ CAH XII: 74; RIC IV.2: 130.

⁴⁸ Mirković 1971: 34, ref. 204-205.

collected for the well-being of their population or for gifts, all the money for shows and festivals, gifts to temples, statues of the gods, and decorations on public buildings, were seized and used for minting coins and for financing the army. This particular kind of terror soon led to a rebellion of the citizenry, but also of the army, who were joined by relatives of by fellow citizens.⁴⁹

Maximinus was still in Sirmium, in early 238, when he received news about rebellion in Africa and in Rome, where he was proclaimed a public enemy by the Senate, along with his son.⁵⁰ After distributing large *donnativa*,⁵¹ he led his army against Rome and, when he entered Italy, he first found Emona evacuated and then moved on towards Aquileia. However, this significant town in northern Italy was prepared for defence and all Maximinus' efforts to capture it were in vain. Great losses, fear of hunger because of the food shortage and the cruel treatment the officers were subjected to, undermined discipline in his army. The first soldiers' emperor was killed by his troops in mid-April 238 A.D.⁵²

As mentioned, Maximinus' camp was located in Sirmium, the biggest city of the province of Pannonia Inferior already by the end of 235, where he spent most of his time until he set out for Rome with his army in early 238. Therefore, he had made his station in the immediate vicinity of the *villa rustica* in Mehovine, which the coin hoard was connected with. Since the latest pieces are dated broadly - from January/autumn 236 to the start or the first quarter of 238 A.D. - the reasons for burying the find may be different.⁵³ Until the end of 237, this could be the terror spread by Maximinus' agents when collecting the taxes, or the violence of the troops and of the local administration.⁵⁴ Later dates, which would cover the first three or four months of 238, might be connected with the reactions to the news about the rebellion in Africa and in Rome, or with Maximinus' preparations for a campaign against Rome. Due to the inability to date Maximinus' latest issues more exactly, the reason for the burial of the hoard remains undefined.

⁴⁹ Herodian VII.3.1-6; Rostovtzeff 1926: 399-400; CAH XII: 75-76.

⁵⁰ The rebellion in Africa was started by a group of young noblemen, probably on January 1st, 236, at the time when the oath of allegiance to the emperor was made. The 80-year old governor Gordian and his son were proclaimed augustus in early (?) January. Their rule ended very quickly, after they were defeated by the governor of Numidia, on January 20th (?). After recognising the two Gordiani and proclaiming Maximinus a public enemy, the Senate established the *XXviri reipublicae curandae causa*, between which Italy was divided in order to defend itself from Maximinus. However, after receiving the news about the death of the two Gordiani, the Senate (at the end of January or in early February) appointed Balbinus and Pupienus, from its own ranks, as equal augusti and co-rulers (Kienast 2010: 188-193; RIC IV.2: 131; CAH XII: 77-79).

⁵¹ Herodian VII.8.9; HA, Vita Maximinus XVII.1-6.

⁵² Herodian VIII.1.1-6 - VIII.1.1-9; HA Vita Maximinus, XXI.1-6, XXII.1-7, XXIII.1-6; CAH XII: 79-80; Kienast 2010: 183.

⁵³ Васић 1985: 131-132.

⁵⁴ Even in his home country of Thracia, Maximinus I implemented extreme measures, evidence of which is a complaint by the inhabitants of the village of Scatoparae in the ager of Pautalia. The village had enjoyed benefits earlier, but they were disregarded and their privileges were violated both by soldiers, who illegally collected supplies, and by the local administration, cf. Syll 3: 888.

NOTES TO THE CATALOGUE

The catalogue is arranged chronologically according to the reigns of the Roman emperors, and in the context of individual emperors, by mints.

Each catalogue number contains only the standard basic data, arranged according to the following criteria: the numbers referring to the individual reigning emperor, and the members of the imperial family, living or deified; obverse and reverse legends and descriptions, the minting year, the citation according to the standard literature together with additional notes on the coin, technical data about the coin (axis, weight, and diameter), the inventory number (1197/1-150), and catalogue number according to D.Đ. Karapandžić.

The notes contain additional information on coins and detailed citations of possible aberrations to examples documented in the standard literature.

The date of minting of individual coins follows the chronology based on the relevant cited literature.

All preserved coins (150) are presented in photographic form, and their numeration on the plates is coordinated with the catalogue numbers. Asterisk by the catalogue number denotes specimen in the Collection of the National Museum in Belgrade.

The following abbreviations are utilized in the catalogue:

References

- BMC H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, IV, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1966 (1940): British Museum Trustees; H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, V, *Pertinax to Elagabalus*, London 1950: British Museum Trustees.
- Cohen H. Cohen, *Description Historique des monnaies frappées sous l'Empire Romain*, I, *de Pompée à Domitien (67 avant J.-C. à 96 après J.-C.)*, Paris-Londres 1880; II, *de Nerva à Antonin (96 à 161 après J.-C.)*, Paris-Londres 1882; III, *de Marc Aurèle à Albin (161 à 197 après J.-C.)*, Paris-Londres 1883; IV, *de Septime Sévère à Maxime (193 à 238 après J.-C.)*, Paris-Londres 1884: Rollin&Feuardent.
- Hill 1964 Ph.V. Hill, *The Coinage of Septimius Severus and his Family of the Mint of Rome, A.D. 193-217*, London 1964: Spink & Son Ltd.
- Kar. Ђ. Д. Карапанџић, Једна остава римских новаца из села Меховине, *Старинар* (н.р.) 6/1-2 (1911) 1914: 159-164.

- RIC C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, *From 39 BC to AD 69*, London 1984: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1926, repr. 1962: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1930, repr. 1962: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, IV.1, *Pertinax to Geta*, London 1936, repr. 1962: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, IV.2, *Macrinus to Pupienus*, London 1938: Spink & Son Ltd.

Other abbreviations

adv., advancing

axis – according to cardinal directions

Cat. N^o – catalogue number

Diam., diameter (mm)

dr., draped

hld., holding

l., left

laur., laureate

leg., legend

NM Coll., The National Museum in Belgrade collection – inventory number

obv., obverse

r., right

Ref., reference

rev., reverse

sh., shoulder

std., seated

stg., standing

var., variant

Wt., weight (g)

CATALOGUE

Cat. No°	Obverse	Reverse	Mint- ing year	Ref. and notes	Axis / Wt. / Diam. / NM Coll./ Cat. No. - Karapandžić
----------	---------	---------	----------------------	-------------------	---

NERO

(cat. 1)

Mint of Rome

1*	IMP NERO CAE[SAR] - AVG P P. Head, laur., r.	SALVS (in ex.) Salus, dr., std. l. on throne, r. hld. pat- era, l. resting at her side.	67-8	C. I, no. 316; RIC I (2 nd ed), 154, no. 71	S 3,12 17,7 1197/1 Kar. 1
----	---	---	------	--	---------------------------------------

VESPASIAN

(cat. 2-20)

Vespasian

(cat. 2-18)

Mint of Rome

2	IMP CAESAR VESPASIANVS AVG Head, laur., r.	COS ITER TR POT Mars adv. r., hld. spear and trophy	69-71	C. I, no. 88; RIC II, 16, no. 7	Kar. 4
3*	IMP CAESAR VESPASIANVS AVG Head, laur., r.	IVDAEA (in ex.) Jewess std. r. on ground, mourning; behind her, trophy.	69-71	C. I, no. 226; RIC II, 16, no. 15	S 3,28 17,7 1197/2 Kar. 9
4	IMP CAES VESP AVG P M Head, laur., r.	AVGVR PON MAX Simpulum, aspergil- lum, jug and lituus.	70-72	C. I, no. 42; RIC II, 18, no. 29	Kar. 3

5*	IMP CAES VESP AVG P M Head, laur., r.	TRI POT II - COS III P P Pax std. l., hld. branch and caduceus.	70-72	C. I, no. 566; RIC II, 19, no. 39	S 3,09 16,7 1197/3 Kar. 13
6	IMP CAES VESP AVG P M Head, laur., r.	VESTA Vesta stg. l., hld. simpulum and sceptre.	70-72	C. I, no. 572; RIC II, 19, no. 40	Kar. 14 - Erroneously refers to C. 573
7	IMP CAES VESP AVG P M COS IIII Head, laur., r.	VESTA Vesta stg. l., hld. simpulum and sceptre.	72, 73	C. I, no. 574; RIC II, 20, no. 50	Kar. 15
8*	IMP CAESAR - VESPASIANVS AVG Head, laur., r.	PON MAX - TR P COS V Winged caduceus.	74	C. I, no. 362; RIC II, 23, no. 75	S 3,26 19,3 1197/4 Kar. 10
9	IMP CAESAR VESP AVG Head, laur., r.	PONTIF MAXIM Emperor std. r., hld. branch and sceptre.	Undat- ed 74	C. I, no. 386; RIC II, 23, no. 83	Kar. 12
10	IMP CAESAR VESPASIAN AVG Head, laur., l.	COS VI Eagle stg. on cippus, head to l.	75	C. I, no. 113; RIC II, 24, no. 89; cf. ref.: C. reads VESPA- SIAN – in er- ror or a genu- ine variant ?	Kar. 5
11	IMP CAESAR VESPASIANVS AVG Head, laur., r.	PON MAX TR P COS VI Victory stg. l., on prow, hld. wreath and palm.	75	C. I, no. 368; RIC II, 25, no. 93	Kar. 11
12	IMP CAESAR VESPASIANVS AVG Head, laur., l.	COS VII Eagle stg. on cippus, head to l.	76	C. I, no. 120; RIC II, 25, no. 99	Kar. 6
13	IMP CAESAR VESPASIANVS AVG Head, laur., r.	COS VIII Mars stg. l., hld. spear and trophy.	77, 78	C. I, no. 125; RIC II, 26, no. 103	Kar. 7
14	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 8

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

15*	[IMP] CAESAR VESPA[SIANVS AVG] (?) Head, laur., r.	[IOVIS CVSTOS] (?) Jupiter stg. l., sacri- ficing out of patera over altar and hld. sceptre.	75-79	C. I, no. 222; RIC II, 28, no. 124 (b)	S 2,92 18,3 1197/5 Cf. Kar. 16 -illegible.
16	CAESAR VESPASIANVS AVG Head, laur., r.	ANNONA AVG Annona std. l., hld. bundle of corn- ears on lap in both hands.	78, 79	C. I, no. 28; RIC II, 29, no. 131 b	Kar. 2
17	Illegible. Bust, l.	Illegible. Male figure (?) stg.; at feet, captive.	/	/	Cf. Kar. 17 - illegible.
18	Illegible.	Illegible.	/	/	Cf. Kar. 18 - illegible.

Titus
Striking under Vespasian
(cat. 19)

Mint of Rome

19	T CAESAR IMP VESPASIANVS Head, laur., r.	COS VI Yoke of oxen, l.	77-78	C. I, no. 67; RIC II, 38, no. 197	Kar. 19
----	--	----------------------------	-------	---	---------

Domitian
Striking under Vespasian
(cat. 20)

Mint of Rome

20	CAESAR AVG F DOMITIANVS Head, laur., r.	COS IIII Pegasus adv. r.	76	C. I, no. 47; RIC II, 42, no. 238	Kar. 22
----	---	-----------------------------	----	---	---------

TITUS
(cat. 21-22)

Mint of Rome

21	IMP TITVS CAES VESPASIAN AVG P M Head, laur., r.	TR P VIII IMP XV COS VII P P Radiate figure, stg. on rostral column, hld. spear and para- zonium.	79, (after July 1 st)	C. I, no. 289; RIC II, 118, no. 16 a	Kar. 20
22	IMP TITVS CAES VESPASIAN AVG P M Head, laur., r.	TR P IX IMP XV COS VIII P P Wreath on two curule chairs.	80, (Jan. 1 st – July 1 st)	C. I, no. 318; RIC II, 119, no. 25 a	Kar. 21

DOMITIAN
(cat. 23-24)

Mint of Rome

23	IMP CAES DOMITIANVS AVG P M Head, laur., r.	TR P COS VII DES VIII P P Lighted, garlanded, altar.	81	C. I, no. 577; RIC, II, 156, no. 19	Kar. 24
24	IMP CAES DOMIT AVG GERM P M TR P XI Head, laur., r.	IMP XXI COS XVI CENS P P P Minerva stg. l., hld. spear in r. hand.	92	C. I, no. 271; RIC II, 173, no. 169	Kar. 23

TRAJAN
(cat. 25-29)

Mint of Rome

25	IMP CAES NERVA TRAJAN AVG GERM Bust, head, laur., r.	P M TR P COS III P P Vesta std. l., hld. pa- tera and torch.	100	C. II, no. 214; RIC II, 247, no. 40	Kar. 27
----	--	---	-----	---	---------

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

26*	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P Bust, head, laur., r., dr. l. shoulder.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC; in ex.: DAC CAP Dacian std. l., mourning; various arms on ground.	103-111	C. II, no. 120; RIC II, 251, no. 98	S 3,08 18,9 1197/6 Kar. 26
27	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P Bust, head, laur., r.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Pax stg. l., hld. ol- ive-branch and lean- ing on column.	103-111	C. II, no. 83; RIC II, 252, no. 126	Kar. 25
28	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P Bust, dr., head laur., r.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Mars, nude, adv. r., hld. spear and tro- phy.	112-117	C. II, no. 372; RIC II, 263, no. 269	Kar. 28
29	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P Bust, head, laur., r.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Felicitas stg. l, hld. caduceus and cor- nucopiae.	112-117	C. II, no. 404; RIC II, 263, no. 271	Kar. 29

HADRIAN
(cat. 30-36)

Mint of Rome

30	IMP CAES TRAIAN HADRIANO AVG DIVI TRA Bust, dr. on l. shoul- der (a) or dr., cuir. (c), head, laur., r.	PARTH F DIVI NER NEP P M TR P COS; in ex.: IVSTITIA Justitia std. l., hld. patra and sceptre.	117	C. II, no. 874; RIC II, 340 no. 11(a) or (c)	Kar. 32
31	IMP CAES TRAIAN HADRIANO AVG DIVI TRA Bust, dr. on l. shoul- der (a) or dr., cuir. (c), head, laur., r.	PARTH F DIVI NER NEP P M TR P COS; in ex.: PIETAS Pietas, veiled, stg. l., raising r. hand.	117	C. II, no. 1023; RIC II, 340, no. 13(a) or (c)	Kar. 33

32	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Bust, dr. on l. shoulder (a) or dr., cuir. (c), head, laur., r.	P M TR P COS DES II; in ex.: CONCORD Concordia std. l., hld. patera; under her chair, a cornucopiae, under her elbow a statue of Spes l.	117	C. II, no. 251; RIC II, 341, no. 17(a) or (c)	Kar. 30
33	IMP CAES TRAIAN HADRIANVS AVG Head, laur., r. (a) or Bust, dr. on l. shoulder, head, laur., r. (b) or Bust, dr., cuir., head, laur. r. (c)	P M TR P COS III Pax std. l., hld. Victory and branch.	119-122	C. II, no. 1147; RIC II, 351, no. 95(a) or (b) or (c); cf. ref.: The rev. figure is laur., not radiate, as in C.	Kar. 34
34	HADRIANVS AVG COS III P P Head, bare, r. (a) or Bust, dr., head, bare (c) or Head, bare, l. (g) or Bust dr., head, bare, l. (h).	HISPANIA Hispania reclining l., hld. branch and resting l. arm on rock; in front of her, rabbit.	134-138	C. II, no. 822; RIC II, 375, no. 305 (a) or (c) or (g) or (h)	Kar. 31
35	Illegible.	Illegible.	/	/	Cf. Kar. 35 - illegible.
36	Illegible.	Illegible.	/	/	Cf. Kar. 36 - illegible.

ANTONINUS PIUS

(cat. 37-47)

Antoninus Pius

(cat. 37-44)

Mint of Rome

37	ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III Head, bare, r.	CLEMENTIA AVG Clementia stg. l., hld. patera and sceptre.	140-143	C. II, no. 123; RIC III, 33, no. 64(a)	Kar. 37
----	---	--	---------	--	---------

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

38	IMP CAES T AEL HADR ANTONINVS AVG PIVS P P. Head, laur., r.	TR POT XV COS IIII; in ex.: PAX Pax stg. I, hld. branch and sceptre.	151-152	C. II, no. 585; RIC III, 52, no. 216a(a); cf. ref. C. gives cornu- copiae for sceptre – in error.	Kar. 40
39*	ANTONINVS [AVG PI]VS P P TR P XVIII. Head, laur., r.	COS – IIII. fortuna stg. r., hld. rudder on globe and cornucopiae.	154-155	C. II, no. 272; RIC III, 55, no. 240	S 3,39 17,3 1197/7 Kar. 38
40	ANTONINVS AVG PIVS P P IMP II. Head, laur., r.	TR POT XIX COS IIII. Annona std. r., hld. cornucopiae in both hands; at feet, modi- us.	155-156	C. II, no. 985; RIC III, 56 no. 250	Kar. 42
41	ANTONINVS AVG PIVS P P IMP II. Head, laur., r.	TR POT XX COS IIII. Annona stg. r., l. foot on prow, hld. rudder and modius.	156-157	C. II, no. 1016; RIC III, 57 no. 260; cf. ref.: probably no child on l. arm of Annona as C. suggests.	Kar. 43
42	ANTONINVS AVG PIVS P P IMP II. Head, laur., r.	TR POT XXI COS IIII. Annona stg. r., l. foot on prow, hld. rudder and modius.	157-158	C. II, no. 1039; RIC III, 59 no. 275	Kar. 44
43*	ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII. Head, laur., r.	FELICITATI - AVG COS IIII. Felicitas stg. I, hld. globe and cornu- copiae.	159-160	C. II, no. 374; RIC III, 62, no. 299	S 3,31 17,6 1197/8 Kar. 39
44	ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII. Head, laur., r.	SALVTI AVG COS IIII. Salus stg. I, feeding snake coiled round altar and hld. scep- tre.	159-160	C. II, no. 741; RIC III, 63 no. 305	Kar. 41

Faustina I
Striking under Antoninus Pius
(cat. 45)

Mint of Rome

45	FAVSTINA AVGVSTA. Bust, dr., r., hair waved and coiled on top on head.	IVNONI REGINAE. Juno, veiled, stand- ing l., hld. patera and sceptre; at feet, l., peacock.	139-141	C. II, no. 215; RIC III, 68 no. 338	Kar. 46
----	--	---	---------	---	---------

Diva Faustina I
Striking under Antoninus Pius
(cat. 46)

Mint of Rome

46	DIVA FAVSTINA. Bust, dr., r., hair waved and coiled on top on head.	AVGVSTA. Vesta, veiled, std. l., hld. patera and sceptre.	141, af- ter her death	C. II, no. 119; RIC III, 72 no. 371 (a)	Kar. 45
----	--	--	------------------------------	---	---------

Marcus Aurelius
Striking under Antoninus Pius
(cat. 47)

Mint of Rome

47	AVRELIVS CAESAR AVG PII FEL Bust, dr., head, bare, r.	TR POT VI COS II Genius Exercitus in military dress, stg. l., sacrificing out of pa- tera in r. hand over altar and hld. legionary eagle in l.	151-152	C. III, no. 646; RIC III, 84 no. 453 (b)	Kar. 48
----	---	--	---------	--	---------

MARCUS AURELIUS and LUCIUS VERUS

(cat. 48-53)

Marcus Aurelius

(cat. 48-49)

Mint of Rome

48*	M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX. Head, laur., r.	TR P XXII IMP IIII COS III. Providentia stg. l., hld. sceptre and pointing with rod to a globe at her feet.	Dec. 167 - Feb. 168	C. III, no. 890; RIC III, 227, no. 176	S 3,26 20,0 1197/9 Kar. 49
49	M ANTONINVS AVG TR P XXVIII. Bust, cuir., head, laur., r.	RELIG AVG IMP VII COS III. Mercury stg. front, head l., hld. patera and caduceus.	June - Dec. 174	C. III, no. 536; RIC III, 237 no. 308 and note: Cohen's reading IMP VIII in the rev. legend is impossible. It shouldbe IMP VII.	Kar. 47

Lucius Verus

(cat. 50)

Mint of Rome

50	IMP L AVREL VERVS AVG. Head, bare, r.	PROV DEOR TR P COS II. Providentia stg. l., hld. globe and cor- nucopiae.	March - Dec. 161	C. III, no. 144; RIC III, 251, no. 463	Kar. 51
----	---	---	------------------------	---	---------

Faustina II
Striking under Marcus Aurelius
(cat. 51-52)

Mint of Rome

51	FAVSTINA AVGVSTA Bust, dr., r., hair waved and fastened in bun on back of head.	DIANA LVCIF Diana stg. l., hld. lighted torch with both hands.	Undat- ed (161- 175)	C. III, no. 85; RIC III, 268 no. 674	Kar. 50
52*	FAVSTINA - AVGVSTA Bust, dr., r., hair waved and fastened in bun on back of head.	IVNO Juno, veiled, stg. l., hld. patera and sceptre; at her feet, peacock.	Undat- ed (161- 175)+	C. III, no. 120; RIC III, 269, no. 688	N 3,50 18,4 1197/10 Kar. - (!)

Diva Faustina II
Striking under Marcus Aurelius
(cat. 53)

Mint of Rome

53*	DIVA FAV-STINA PIA. Bust, dr., r., hair waved and fastened in bun on back of head.	CONS-ECRA-TIO. Rectangular altar, with horns l. and. r., and door in front.	176-180	C. III, no. 75; RIC III, 273, no. 746	S 3,47 18,8 1197/11 Kar. - (!)
-----	---	--	---------	---	--

COMMODUS

(cat. 54-68)

Mint of Rome

54	M COMMODVS ANTONIN AVG PIVS Head, laur., r.	TR P VIII IMP VI COS IIII P P Roma std. l., hld. Victory and spear.	183, Is- sue 2 nd	C. III, no. 888; RIC III, 372, no. 57; cf. ref.: 54, 56, 57, 58. In all these cases C. gives obv. M COMMOD- VS ANTON- INVS AVG PIVS, probably in error.	Kar. 65
55	M COMM ANT P FEL AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XI IMP VII COS V P P Aequitas stg. l., hld. scales and cornuco- piae.	185, Dec.	C. III, no. 499; RIC III, 379, no. 120	Kar. 57
56	M COMM ANT P FEL AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XIII IMP VIII COS V P P Aequitas stg. l., hld. scales and cornuco- piae.	187-188	C. III, no. 537; RIC III, 384, no. 164	Kar. 58
57	M COMM ANT P FELIX AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XIII IMP VIII COS V P P Salus std. l., feeding snake coiled round altar.	187-188	C. III, –; probably RIC III, 384, no. 169	Kar. 62 erro- neously refers to C. 676 (sest.) = RIC III, 425, no. 515 (sest.).

58	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 63 erroneously refers to C. 676 (sest.) = RIC III, 425, no. 515 (sest.).
59	M COMM ANT P FEL AVG BRIT Head, laur., r.	VICTORIAE FELICI Victory adv. l., hld. wreath in both hands over two shields set on a low base; on base: C V P P.	186-189	C. III, no. 952; RIC III, 387 no. 196	Kar. 66
60*	[M CO]MM ANT P F-EL AVG BRIT P P Head, laur., r.	APOL MON-ET P M TR P XV; in field I. and r: COS – VI Apollo stg. r., r. hand on head, l. arm resting on column.	190	C. III, no. 22; RIC III, 389, no. 205	N 2,55 17,2 1197/12 Kar. 52
61	M COMM ANT P FEL AVG BRIT P P Head, laur., r.	FIDEI COH P M TR P XVI COS VI Fides stg. l, hld. corn-ears and standard.	190-191	C. III, no. 127; RIC III, 390 no. 220	Kar. 53
62*	M COMM ANT P F-EL AVG BRIT P P. Bust, dr., cuir., head, laur., r.	GEN AVG FELIC COS VI Genius stg. l., sacri- ficing out of patera over altar and hld. cornucopiae.	190-191	ad C. III, no. 172, but bust as aureus no. 171; ad RIC III, 391, no. 227, but bust (d) as aureus no. 227a; ad BMC IV, 743, no. 289, but bust (e) as aureus no. 288.	SE 2,54 16,0 1197/13 Kar. 54 – er- roneously refers to C 171 (aureus).
63*	Similar.	Similar.	"	"	S 2,55 17,3 1197/14 cf. Kar. 55

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

64*	L AEL AVREL CO[MM A]VG P FEL Head, laur., r.	P M TR P XVII IM-P VIII COS VII P P Fides stg. l., hld. standard and car- nucopiae; star in field r.	192	C. III, no. 583; RIC III, 392, no. 233	SE 2,70 16,0 1197/15 Kar. 60
65	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 61
66	L AEL AVREL COMM AVG P FEL Head, laur., r.	P M TR P XVII IMP VIII COS VII P P Pietas std. l., extend- ing r. hand to child and hld. transverse sceptre; sometimes, star in field.	192	C. III, no. 574; RIC III. 393, no. 236	Kar. 59
67	L AEL AVREL COMM AVG P FEL Head, laur., r.	HERCVLI ROMANO AVG Hercules stg. l., hld. club and lion-skin in l. hand and with r. crowning trophy.	191-192	C. III, no. 202 var.; RIC III, 395, no. 254 a and note.: C. 202 gives a slight variant of rev. Hercules stg. front, head, r.	Kar. 56
68*	L AEL AVREL CO- MM AVG P FEL. Head, laur., r.	SERAPIDI C-ONSERV AVG. Serapis, rad., stg. front, head l., hld. branch and sceptre.	Undat- ed (191- 192)	C. III, no. 703; RIC III, 397, no. 261	S 2,79 17,5 1197/16 Kar. 64

CLODIUS ALBINUS

(cat. 69-72)

Mint of Rome

69*	D CLOD SEPT AL- BIN CAES. Head, bare, r.	COS [II]. Aesculapius stg. l., hld. ser- pent-wreathed rod.	194-195	C. III, no. 9; RIC IV.1, 44, no. 2 (a)	NW 2,73 17,2 1197/17 Kar. 67
-----	---	--	---------	--	--

70*	D CLOD SEPT - ALBIN CAES. Head, bare, r.	MINER - PA-CIF COS [II] Minerva, helmet- ed, stg. l., hld. ol- ive-branch and shield on ground r.; spear against l. arm.	194-195	C. III, no. 48; RIC IV.1, 45, no. 7	N 3,23 17,5 1197/18 Kar. 68
71*	Similar, but: D CLOD SEPT - [ALBIN CAES]	Similar, but: MINER - [PA]-CIF COS II	194-195	C. III, no. 48; RIC IV.1, 45, no. 7	NW 3,00 18,2 1197/19 Kar. 69
72	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 70

SEPTIMIUS SEVERUS
(cat. 73-235 and 252-279)

SeptimiusSeverus
(cat. 73-162)

Mint of Rome

73*	IMP CAE L SEP - SEV PERT AVG. Head, laur., r.	LEG·VIII·AVG; in ex: TR P COS Legionary eagle be- tween two stand- ards.	193-194 BMC: 193 (ear- ly June to end of year; the le- gionary series).	C. IV, no. 267; RIC IV.1, 93, no. 11	SE 2,55 18,1 1197/20 Kar. 98
74*	IMP CAE L SEP S-EV PERT AVG Head, laur., r.	VICT AVG T-R P COS Victory adv. l., hld. wreath and palm.	193- 194(?) BMC: 193 (early June to end of year).	C. IV, no. 682 (obv. SEPT!) ; RIC IV.1, 94, no. 22; BMC V, 24, no. 30 (C. 682 SEPT on obv. - in error, correct in 1st edi- tion.)	S 3,50 17,3 1197/21 Kar. 151

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

75	L SEPT SEV PERT AVG IMP IIII Head, laur., r.	P M TR P II COS II P P Jupiter std. I., hld. Victory and sceptre.	194	C. IV, no. 380; RIC IV.1, 95 no. 34	Kar. 114
76	L SEPT SEV PERT AVG IMP IIII Head, laur., r.	APOLLINI AVGVSTO Apollo stg. I., hld. patera and lyre.	194-195	C. IV, no. 42; RIC IV.1, 96 no. 40	Kar. 77
77	L SEPT SEV PERT AVG IMP IIII Head, laur., r.	MARS PATER Mars adv. r., hld. spear and trophy.	194-195	C. IV, no. 311; RIC IV.1, 97 no. 46	Kar. 105
78	L SEPT SEV PERT AVG IMP V Head, laur., r.	ANNONAE AVG Annona stg. I., foot on prow, hld. corn- ears and cornuco- piae.	195	C. IV, no. 36; RIC IV.1, 98 no. 57; cf. BMC V, 39, note * : C. 36 (Paris): the rev. seems to be proper to a later date- IMP X, XI : hybrid and ancient for- gery (?).	Kar. 74
79	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 75
80	L SEPT SEV PERT AVG IMP V Head, laur., r.	ARAB ADIAB COS II P P Victory adv. I., hld. wreath and trophy.	195	C. IV, no. 48; RIC IV.1, 98 no. 58	Kar. 78
81	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 79
82	L SEPT SEV PERT AVG IMP V Head, laur., r.	P M TR P III COS II P P Mars adv. r., hld. spear and trophy.	195	C. IV, no. 396; RIC IV.1, 98 no. 60	Kar. 118
83*	L SEPT SEV PERT - AVG IMP V Head, laur., r.	P M TR P III - [COS II] P P Minerva stg. I., hld. spear and round shield.	195	C. IV, no. 390; RIC IV.1, 98, no. 61	S 3,06 19,7 1197/22 Kar. 115

84*	Similar, but: L SEPT [SEV PERT] - AVG IMP V	Similar, but: P M TR P [III] COS II P P.	"	"	N 3,19 17,4 1197/23 Kar. 116
85*	L SEPT SEV PERT - AVG IMP VII Head, laur., r.	[ARAB AD]IAB COS II P P. Victory adv. l., hld. wreath and trophy.	195-196	C. IV, no. 50; RIC IV.1, 99, no. 64	S 3,09 15,7 1197/24 Kar. 80 – erroneously refers to C. 49 (aureus).
86	L SEPT SEV PERT AVG IMP VII Head, laur., r.	P M TR P III COS II P P. Minerva stg. l., hld. spear and round shield.	195-196	C. IV, no. 391; RIC IV.1, 99 no. 68	Kar. 117
87	L SEPT SEV PERT AVG IMP VII Bust, cuir., head, laur., r.	P M TR P IIII COS II P P. Mars adv. r., hld. spear and trophy.	195-196	C. IV, no. 412; RIC IV.1, 99 no. 70	Kar. 119
88	L SEPT SEV PERT AVG IMP VII. Head, laur., r.	P M TR P IIII COS II P P. Minerva stg. l., hld. spear and round shield.	195-196	C. IV, no. 416; RIC IV.1, 99 no. 71	Kar. 120
89	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII. Head, laur., r.	ARAB ADIAB COS II P P. Victory adv. l., hld. wreath and trophy.	196 -197	C. IV, no. 51; RIC IV.1, 100 no. 76	Kar. 81
90	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 82
91*	L SEPT SEV PERT - AVG IMP VIII. Head, laur., r.	FORTVNAE REDVCI Fortuna std. l., hld. rudder on globe and cornucopiae; under seat, wheel.	196-197	C. IV, no. 188; RIC IV.1, 100, no. 78(a)	S 3,94 17,1 1197/25 Kar. 89
92	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII. Head, laur., r.	HERCVLI DEFENS. Hercules stg. r., resting on club and hld. bow and lion-skin on l. arm.	196-197	C. IV, no. 210; RIC IV.1, 100 no. 79	Kar. 91

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

93	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 92
94	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 93
95	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 94
96	L SEPT SEV PERT AVG IMP VII, ali treba VIII (C. 424) Head, laur., r.	P M TR P IIII COS II P P Fortuna stg. l., hld. rudder on globe and cornucopiae.	196-197	C. IV, no. 423 (error); Cf. C. 424 = RIC IV.1, 101 no. 84	Kar. 124
97*	L SEPT SEV PE[RT] AVG IMP VIII Head, laur., r.	P M TR P [IIII] - COS II P P Pax std. l., hld. branch and sceptre.	196-197	C. IV, no. 429; RIC IV.1, 101, no. 85	N 2,76 18,7 1197/26 Kar. 125
98	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 126
99	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 127
100	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	P M TR P IIII COS II P P Victory adv. l., hld. wreath and palm.	196-197	C. IV, no. 419; RIC IV.1, 101 no. 86	Kar. 121
101	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 122
102	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 123
103	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	P M TR P V COS II P P Genius stg. l., sacri- ficing out of patera over altar and hld. corn-ears.	196-197	C. IV, no. 436; RIC IV.1, 101 no. 87	Kar. 131
104	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 132
105	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 133
106	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	PROVIDENTIA AVG Providentia stg. l., hld. wand over globe and sceptre.	196-197	C. IV, no. 592; RIC IV.1, 102 no. 92 (a)	Kar. 146
107	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	SECVRITAS PVBLICA Securitas std. l., hld. globe.	196-197	C. IV, no. 647; RIC IV.1, 102 no. 93	Kar. 150

108	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	VOTA PVBLICA Emperor, veiled, stg. l., sacrificing out of patera over altar.	196-197	C. IV, no. 777; RIC IV.1, 102 no. 96(a)	Kar. 158
109	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	LIBERO PATRI Bacchus (Liber) stg. front, head l., r. hand on head (crowning himself ?), hld. thyrsus in l. hand; at feet l., leop- ard.	197	C. IV, no. 304; RIC IV.1, 103 no. 99	Kar. 102
110	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r.	MVNICIFENCIA AVG Elephant r.	197-198	C. IV, no. 349; RIC IV.1, 103 no. 100	Kar. 112
111	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 113
112*	L SEPT SEV PERT - AVG IMP [VIII] Head, laur., r.	P M TR P V - COS [II P P] Fortuna stg. l., hld. rudder on globe and cornucopiae.	197	C. IV, no. 442; RIC IV.1, 103, no. 104	SE 3,54 16,4 1197/27 Kar. 134
113*	L SEPT SEV PERT - AVG IMP X Head, laur., r.	ANNO-NAE AVGG Annona stg. l., foot on prow, hld. corn- ears and cornuco- piae.	197-198	C. IV, no. 37 (rev. AVG); RIC IV.1, 103, no. 107; BMC V, 59, no. 239 and note: C. 37, rev. AVG – in error.	S 3,52 16,4 1197/28 Kar. 76
114	L SEPT SEV PERT AVG IMP X Head, laur., r.	MARTI PACIFERO Mars stg. l., foot on cuirass (?), hld. branch and spear re- versed.	197-198	C. IV, no. 315; RIC IV.1, 104, no. 113	Kar. 106
115	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 107
116	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 108
117	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 109

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

118*	L SEPT SEV PERT - AVG IMP X Head, laur., r.	P M TR P - V - COS II P P Sol, radiate, stg. l., raising r. hand and hld. whip in l.	197-198	C. IV, no. 434; RIC IV.1, 104, no. 115	SE 2,86 18,8 1197/29 Kar. 128
119	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 129
120	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 130
121*	[L SEPT SEV PERT] - AVG IMP X Head, laur., r.	PACI - AE-TERNAE Pax std. l., hld. branch and sceptre.	197-198	C. IV, no. 357; RIC IV.1, 105, no. 118	N 3,56 16,4 1197/30 Kar. - (!)
122	L SEPT SEV PERT AVG IMP X Head, laur., r.	SALVTI AVGG Salus std. l., with pa- tera in r. hand feed- ing snake coiled round altar.	197-198	C. IV, no. 641; RIC IV.1, 105 no. 119A	Kar. 149
123*	L SEPT SEV PE[RT - AVG] IMP [X] Head, laur., r.	VICT AVGG COS II P P Victory adv. l., hld. wreath and palm.	197-198	C. IV, no. 694; RIC IV.1, 105, no. 120(c)	N 2,61 18,0 1197/31 Kar. 152
124*	Similar, but: L SEPT SEV PERT AVG IMP X	Similar, but: VI[CT A]VG-G COS II P P	"	"	N 3,53 17,3 1197/32 Kar. 153
125*	Similar, but: [L SE] PT SEV PERT - AVG IMP X	Similar, but: VI[CT A]VG-G - C-OS II P - P	"	"	N 3,28 18,34 1197/33 Kar. 154
126	Similar.	Similar.	"	"s	Kar. 155
127*	L SEPT SEV AVG IMP- XI PART MAX Head, laur., r.	AEQVITA-TI AVGG Aequitas stg. l., hld. scales and cornuco- piae.	198 (late) or 199-200	C. IV, no. 21; RIC IV.1, 106, no. 122 (c) ; BMC V, 175, no. 122	SW 3,28 18,7 1197/34 Kar. 71

128*	Similar.	Similar, but: AEQVITA-[TI AVG]G	"	"	S 3,44 17,5 1197/35 Kar. 72
129	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 73
130*	L SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX Head, laur., r.	MONETA - AVGG Moneta stg. I., hld. scales and cornucopiae.	198 (late) or 199-200	C. IV -, cf. C. 345 (rev. Moneta std.); On preserved specimen she standing. RIC IV.1, 107, no. 135 A(b);	N 2,94 18,5 1197/36 cf. Kar. 111 - C. 345 (Moneta std.).
131*	SEVERVS AVG - PART MAX Head, laur., r.	P M TR P VIII - COS - I-I P P Victory flying l, hld. in both hands wreath over shield set on low base.	200	C. IV, no. 454; RIC IV.1, 110, no. 150	S 3,33 19,0 1197/37 Kar. 137
132*	Similar.	Similar, but: P M TR P VIII - COS - II P P	"	"	N 2,59 18,3 1197/38 Kar. 138
133*	SEVERVS AVG - PART MAX Head, laur., r.	RESTITVTOR - VRBIS Severus, in military dress, stg. I., sacri- ficing with patera over tripod and hld. spear.	200-201	C. IV, no. 599; RIC IV.1, 113, no. 167 (a)	N 3,33 19,2 1197/39 Kar. 147
134	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 148
135	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	P M TR P XI COS III P P Fortuna std. I., hld. rudder and cornu- copiae; under seat, wheel.	203	C. IV, 461; RIC IV.1, 116 no. 189 (b)	Kar. 139

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

136*	SEVERVS - PIVS AVG Head, laur., r.	P M TR P XIII - COS III P P Annona stg. l., hld. corn-ears and cornucopiae; at feet, l., modius.	206	C. IV, no. 476; RIC IV.1, 117, no. 200	N 3,26 19,2 1197/40 Cf. Kar. 140 – quotes TR P XIII (C. 472) instead of XIII.
137*	SEVERVS - PIVS AVG Head, laur., r.	P M TR P XV - COS III P P Africa, wearing elephant-skin head- dress, stg. r., hld. out drapery with fruits in its fold (?); at feet r., lion.	207	C. IV, no. 493; RIC IV.1, 118, no. 207	S 3,39 19,3 1197/41 Kar. 141
138	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 142
139	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	P M TR P XVII COS III P P Jupiter stg. l., hld thunderbolt and sceptre; by him, l. and r., two children stg.	209	C. IV, no. 525 RIC IV.1, 120 no. 226	Kar. 143
140	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	P M TR P XVII COS III P P Neptune stg. l., r. foot on globe, hld. trident in l. hand.	209	C. IV, no. 529; RIC IV.1, 120 no. 228	Kar. 144
141*	SEVERVS - PIVS AVG Head, laur., r.	P M TR P XVIII - COS III P P Jupiter stg. l., hld thunderbolt and sceptre; by him, l. and r., two children stg.	210	C. IV, no. 539; RIC IV.1, 121, no. 233	N 3,21 19,5 1197/42 Kar. 145
142	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	FELICITAS AVGG Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	Undat- ed (202- 210)	C. IV, no. 135; RIC IV.1, 124 no. 261	Kar. 86

143	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	FORTVNA REDVX Fortuna std. l., hld. rudder and cornu- copiae; wheel under seat.	Undat- ed (202- 210)	C. IV, no. 181; RIC IV.1, 124 no. 264 (a)	Kar. 88
144*	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	FVNDATOR PACIS Severus, veiled, stg. l., hld. branch and roll.	Undat- ed (202- 210)	C. IV, no. 205; RIC IV.1, 124, no. 265	S 3,32 19,5 1197/43 Kar. 90
145*	SEVERVS - PIVS AVG Head, laur., r.	INDVLGENTIA AVGG; in ex: IN CARTH The Dea Caelestis riding r., on a lion, hld. thunderbolt and sceptre; below, waters gushing from rock.	Undat- ed (202- 210)	C. IV, no. 222; RIC IV.1, 125, no. 266	NW 3,47 18,9 1197/44 Kar. 95
146	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 96
147	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	LIBERALITAS AVG VI Liberalitas stg. l., hld. abacus and cor- nucopiae.	Undat- ed (202- 210)	C. IV, no. 298; RIC IV.1, 126 no. 278 (a)	Kar. 101
148*	SEVERVS - PIVS AVG Head, laur., r.	VICT·PART· MAX Victory adv. l., hld. wreath and palm.	Undat- ed (202- 210)	C. IV, no. 744; RIC IV.1, 128, no. 295	S 3,23 18,5 1197/45 Kar. 156
149	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 157
150	SEVERVS PIVS AVG Head, laur., r.	VOTA SVSPECTA XX Severus, veiled, stg. l., sacrificing out of patra over altar, in l. arm hld. scroll.	Undat- ed (202- 210) 208 cf. RIC IV.1: 72	C. IV, no. 791; RIC IV.1, 129 no. 308	Kar. 159

Mint of Emesa

151	IMP CAES L SEP SEV PERT AVG COS II Head, laur., r.	BONA SPES Spes adv. l., hld. flower and lifting skirt.	194- 195(?), Group III	C. IV, no. 58; RIC IV.1, 140, no. 364	Kar. 83
152	IMP CAE L SEP SEV PERT AVG COS II Head, laur., r.	BONI EVENTVS Bonus Eventus stg.l., hld. basket of fruit and corn-ears.	194- 195(?), Group III	C. IV, no. 68; RIC IV.1, 140 no. 369	Kar. 84
153	IMP CAE L SEPSEV PERT AVG COS II Head, laur., r.	FORTVN REDVC Fortuna (Pax) std. l., hld. branch and cor- nucopiae.	194- 195(?), Group III	C. IV, no. 177; RIC IV.1, 143, no. 386	Kar. 87
154*	IMP CAE L· SEP SE·V PERT AVG COS II Head, laur., r.	INVICTO I[MP] Trophy and arms.	194-195 (?), Group III	C. IV, no. 232; RIC IV.1, 143, no. 389	S 2,84 17,3 1197/46 Cf. Kar. 97 - erroneously refers to C. 231
155	IMP CAE L SEP SEV PERT AVG COS II Head, laur., r.	LIBERA AVG Liberalitas stg. l., hld. abacus and cor- nucopiae.	194-195 (?), Group III	C. IV, no. 283; RIC IV.1, 144, no. 399, cf. note: C.283 obv. SEPT in error.	Kar. 99
156	IMP CAE L SEPT SEV PERT AVG COS II Head, laur., r.	LIBER AVG Liberalitas std. l., hld. abacus and cor- nucopiae.	194- 195(?), Group III	C. IV, 287; RIC IV.1, 144 no. 401	Kar. 100

157*	IMP CAE L SEP SE-V PERT AVG COS I (sic!) Head, laur., r.	MONET AVG Moneta stg. I., hld. scales and cornucopiae.	Hybrid obv. 193 (COS I) rev. 194-5 (?); BMC: (for COS II: Emesa 194-195	C. IV, -; cf. RIC IV.1, 138 (obv. COS I sic!); C. IV, no. 330 (rev); RIC IV.1, 146, no. 411(a) (rev.), but obv. COS II; BMC (for COS II: C. IV, 330; RIC IV.1, 146 no. 411(a); BMC V, 96, no. 380)	N 2,98 17,5 1197/47 Cf. Kar. 110 - erroneously refers to C. 330 (COS II).
------	---	--	---	--	---

Mint of Laodicea ad Mare

158	L SEPT SEV PERT AVG IMP VIII Head, laur., r. or Bust, dr., cuir., head, laur., r.	P M TR P V COS II P P Pax std. I., hld. branch and sceptre.	196-197	C. IV, no. 444; RIC IV.1, 157 no. 490 (a)	Kar. 135
159	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 136
160*	L. SEP SEV AVG I-MP XI PART MA-X Head, laur., r.	COS -II -P - P Victory adv. I., hld. wreath and palm.	198-202	C. IV, no. 96; RIC IV.1, 160, no. 503(a), cf. note: C. 96 obv. PERT af- ter SEV, in error.	N 2,88 18,9 1197/48 Cf. Kar. 85 - erroneously refers to C.100, but rev. quotes as COS III in- stead of COS II.
161*	L. SEPT SEV PERT AVG I-MP XI PARTH MAX Head, laur., r.	LIBERTAS - AVGG Libertas stg. I., hld. pileus and vindicta.	198-202	C. IV, no. 306 (obv. SEP!); RIC IV.1, 160, no. 507 and note : C. 306 obv. SEP, in error	N 3,53 19,5 1197/49 Kar. 103

162	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 104
Julia Domna Striking under Septimius Severus (cat. 163-183)					
Mint of Rome					
163*	IVLIA DO-MNA AVG Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	VENERI VICTR Venus, naked to waist, stg. r., hld. apple and palm, resting l. elbow on column.	193-196, Issue 1st	C. IV, no. 194; RIC IV.1, 165, no. 536;	N 3,24 18,6 1197/50 Kar. 180
164	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	DIANA LVCIFERA Diana stg. l., crescent on neck, hld. torch in both hands.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, 27; RIC IV.1, 167 no. 548	Kar. 160
165	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	FORTVNAE FELICI Fortuna std. l., hld. cornucopiae and rudder on globe.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, 58; RIC IV.1, 167, no. 553	Kar. 164
166*	IVLIA - AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	FORTVNAE - F-ELICI Fortuna std. l., hld. cornucopiae and rudder on globe; to l., child stg.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 57; RIC IV.1, 167, no. 554	N 2,98 19,9 1197/51 Kar. 163
167	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	HILARITAS Hilaritas stg. l., hld. long palm and cornucopiae.	"	C. IV, 72; RIC IV.1, 168, no. 556	Kar. 165
168*	IVLIA - AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	IVNO Juno, veiled, stg. l., hld. patera and sceptre; at feet l., peacock.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 82; RIC IV.1, 168, no. 559	S 3,80 18,9 1197/52 Kar. 166
169	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 167

170*	IVLIA - AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	MATER - DEVM Cybele, towered, std. l. on throne, between two lions, hld. branch and sceptre; l. arm resting on drum.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 123; RIC IV.1, 169, no. 564	N 3,08 18,2 1197/53 Kar. 168
171*	[IVLIA] - AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	MATRI - CASTR- ORVM Julia, veiled, stg. l., sacrificing out of patera over altar and hld. box of incense; to l., two standards.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 134; RIC IV.1, 169, no. 567	N 3,09 17,6 1197/54 Kar. 169
172	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	PIETAS AVGG Pietas, veiled, stg. l., dropping incense on altar l., and hld. box.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 150; RIC IV.1, 170, no. 572	Kar. 171
173	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	PIETAS PVBLICA Pietas, veiled, stg. front, head l., by altar, raising both hands.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 156; RIC IV.1, 170, no. 574	Kar. 172
174	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 173
175*	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	PVDICITIA Pudicitia, veiled, std. l., r. hand on breast, l. on arm of chair.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, 168; RIC IV.1, 170, no. 576	NE 3,26 19,5 1197/55 Kar. 175
176	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 176
177*	IVLIA - AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	SAECVLI - FELICITAS Isis, wearing peaked head-dress, stg. r., l. foot on prow, with the infant Horus at her breast; to l., altar, against which rests a rudder.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, no. 174; RIC IV.1, 170, no. 577	SW 3,18 18,6 1197/56 Kar. 177

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

178*	Similar.	Similar.	"	"	S 3,06 19,7 1197/57 Kar. 178
179	Similar.	Similar.			Kar. 179
180	IVLIA AVGVSTA Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, flat coil at back of head.	VENVS FELIX Venus stg. front, head l., hld. apple and drawing drapery from shoulder.	196-211 Issue 2 nd	C. IV, 198; RIC IV.1, 170, no. 580	Kar. 180
181	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 181
182	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 182
183	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 183

Caracalla
Striking under Septimius Severus
(cat. 184-235)

Mint of Rome

184	M AVR ANTONINVS CAES Bust, dr., cuir., head, bare r.	FELICITATEM PVBILCAM Felicitas stg. l., hld. caduceus and sceptre.	Undated (196?)	C. IV, no. 73; RIC IV.1, 212, no. 1	Kar. 193
185	M AVR ANTONINVS CAES Bust, dr., cuir., head, bare r.	SECVRITAS PERPETVA Minerva, with aegis on breast, stg. l., resting r. hand on shield and hld. spear in l. hand.	Undated (196?)	C. IV, no. 562; RIC IV.1, 212, no. 2	Kar. 248
186	M AVR ANTONINVS CAES Bust, dr., cuir., head, bare r.	SPEI PERPETVAE Spes adv. l., hld. flower and raising skirt.	Undated (196?)	C. IV, no. 594; RIC IV.1, 212, no. 5	Kar. 250
187	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 251

188*	M AVR ANT[ONI] NVS CAES (sic!) Bust, dr., cuir., head, bare, r.	DESTINATO IMPERAT Lituus, apex, bucranium, simpulum. (with this rev. obv. is: M AVR ANTON CAES PONTIF).	196 ? (obv.), 196-198 ? (rev.)	Hybrid. Cf. RIC IV.1, p. 212 (obv.); C. IV, no. 53 (rev.); RIC IV.1, 212, no. 6 (rev.) and note: C.54 quotes rev. DESTINATIO IMPERATOR E, imple- ments of sac- rifice, (no obv.) from Vail- lant: very doubtful.	S 3,12 16,6 1197/62 Cf. Kar. 188 –erroneously refers to C 54.
189	M AVR ANTON CAES PONTIF Bust, dr., cuir., head, bare, r.	DESTINATO IMPERAT Lituus, apex, bucranium, simpulum.	Undat- ed (196- 198 ?)	C. IV, no. 53; RIC IV.1, 212, no. 6	Cf. Kar. 189 - erroneously refers to C. 54 (rev. very doubtful)
190	M AVR ANTON CAES PONTIF Bust, dr., cuir., head, bare r.	IMPERII FELICITAS Felicitas stg. l., hld. caduceus and child on l. arm.	Undat- ed (196- 198 ?)	C. IV, no. 95; RIC IV.1, 213, no. 9	Kar. 196
191	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 197
192*	M AVR ANTON - CAES PONTIF Bust, dr., head, bare, r.	MARTI - VLTORI Mars adv. r., hld. spear and trophy.	196- 198(?)	C. IV, no. 154; RIC IV.1, 213, no. 11	S 3,00 17,0 1197/63 Kar. 205
193*	Similar, but: M AVR ANTO[N CAES] PONTIF	Similar.	"	"	N 2,71 16,3 1197/64 Kar. 206
194*	Similar, but: [M AVR ANTON] - CAES PONTIF	Similar, but: M[ARTI] – VLTORI	"	"	SE 3,20 16,6 1197/65 Kar. 207

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

195	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 208
196	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 209
197	M AVR ANTON CAES PONTIF Bust, dr., cuir., head, bare, r.	PRINCIPI IVVENTVTIS Cara- calla stg. l., hld. ba- ton and spear; to r., trophy.	Undat- ed (196- 198 ?)	C. IV, no. 505; RIC IV.1, 213, no. 13(b)	Kar. 245
198	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 246
199	IMP CAES M AVR ANTON AVG Bust, dr., head, laur., r. (a) or Bust, dr., cuir., head laur., r. (b).	SECVRIT ORBIS Secutritas std. r. by altar, propping head on r. hand and hld. sceptre.	Undat- ed (198- 199 ?)	C. IV, no. 571; RIC IV.1, 214, no. 22(a) or (b)	Kar. 249
200	IMP CAE M AVR ANT AVG P TR P Bust, dr., head, laur., r. (a) or Bust, dr., cuir., head laur., r. (b).	FIDES PVBLICA Fides stg. r., hld. corn-ears and bas- ket of fruit.	189	C. IV, no. 82; RIC IV.1, 215, no. 24(a) or (b)	Kar. 194
201	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 195
202*	IMP CAE M AVR - ANT AVG P TR P Bust, dr., head, laur., r.	MIN-ER - VICTRIX Minerva stg. l., hld. Victory and spear; at feet, shield; be- hind, trophy.	198	C. IV, no. 159; RIC IV.1, 215, no. 25(a)	N 3,27 19,2 1197/66 Kar. 210
203	ANTONINVS AVGVSTVS Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PONT TR P II Securitas std. r., by altar, propping head on r. hand and hld. sceptre.	199	C. IV, no. 498; RIC IV.1, 216, no. 29	Kar. 243
204*	ANTONINVS AVGVSTVS Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PONTIF TR P III Sol, nude, paluda- mentum on l. shoul- der, stg. l., hld. glob and transverse spear.	200	C. IV, 413; RIC IV.1, 217, no. 30(a); cf. ref.: C. 413=415	S 2.86 19,5 1197/67 Kar. 226
205	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 227
206	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 228

207	ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	PART MAX PONT TR P IIII Two captives, std. r. and l., mourning, at foot of trophy.	201	C. IV, no. 175; RIC IV.1, 220, no. 54(b)	Kar. 212
208	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 213
209	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 214
210	ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	PONT TR P VI COS Roma stg. l., hld. Victory and spear.	203	C. IV, no. 499; RIC IV.1, 222, no. 69	Kar. 244
211	ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	PONTIF TR P VIII COS II Mars, na- ked but for cloak on l. shoulder, stg. l., r. foot on helmet, hld. branch and spear.	205	C. IV, no. 420; RIC IV.1, 225, no. 80(b)	Kar. 229
212	ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	PONTIF TR P VIII COS II Salus std. l., feeding snake coiled round altar, l. arm on side of chair.	205	C. IV, no. 422; RIC IV.1, 225, no. 82	Kar. 230
213	ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	PONTIF TR P VIII COS II Mars, in military dress, stg. l., rest- ing r. hand on shield and hld. spear.	206	C. IV, no. 424; RIC IV.1, 225, no. 83(b)	Kar. 231
214	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 232
215*	ANTONINVS - PIVS AVG Head, laur., r.	PONTIF - TR P X COS II Mars, with cloak flying, adv. r., hld. spear and trophy.	207	C. IV, no. 431; RIC IV.1, 226, no. 88	N 2,99 19,4 1197/68 Kar. 233
216	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 234
217	ANTONINVS PIVS AVG Head, laur., r.	PONTIF TR P X COS II Securitas std. r., proping head on r. hand and hld. sceptre; in front, al- tar.	207	C. IV, no. 434; RIC IV.1, 227, no. 92	Kar. 235

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

218*	ANTONINVS PIVS AVG Head, laur., r.	PONTIF TR P XI COS III Mars stg. r., hld. spear and shield.	208	C. IV,447; RIC IV.1, 228, no. 100	N 2,96 19,4 1197/69 Kar. 236
219	ANTONINVS PIVS AVG Head, laur., r.	PONTIF TR P XII COS III Concordia std. l., hld. patera and dou- ble cornucopiae.	209-210	C. IV, no. 465; RIC IV.1, 229, no. 111	Kar. 239
220*	ANTONINVS - PIVS AVG Head, laur., r.	PONTIF TR P - XII COS III Virtus, helmeted, stg. r., l. foot on hel- met, hld. spear and parazonium.	209	C. IV, no. 464; RIC IV.1, 229, no. 112	N 3,34 20,1 1197/70 Kar. 237
221	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 238
222*	ANTONINVS - PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	PONIF TR P - XIII COS III Concordia std. l., hld. patera and dou- ble cornucopiae.	210	C. IV, no.483= no. 493; RIC IV.1, 230, no. 116(b)	N 3,53 20,1 1197/71 Kar. 241
223	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 242
224	ANTONINVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	PONTIF TR P XIII COS III Virtus, helmeted, stg. r., l. foot on hel- met, hld. spear and parazonium.	210	C. IV, no. 478; RIC IV.1, 230, no.117(b)	Kar. 240
225*	ANTONINVS - PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	FELICIT-AS AVGG Felicitas stg. l., hld. caduceus and cor- nucopiae.	201-206	C. IV, no. 64; RIC IV.1, 231, no. 127	N 3,11 19,2 1197/72 Kar. 190
226	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 191

227*	ANTONINVS - PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	INDVLGEN-TIA AVGG; in ex: IN CARTH The dea Caelestis, hld. thunder-bolt and sceptre, riding on lion adv. r. over waters gushing from rock.	201- 206, Group I	C. IV, no. 97; RIC IV.1, 231, no. 130(a)	S 2,89 19,3 1197/73 Kar. 198
228*	Similar.	Similar.	"	"	N 3,24 19,2 1197/74 Kar. 199
229	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 200
230*	ANTONINVS - PIVS AVG Bust, dr., head, bare, r.	VICT· PART· MAX Victory adv. l., hld. wreath and palm.	201-206	C. IV, no. 658; RIC IV.1, 233, no. 144(b)	N 3,06 19,9 1197/75 Kar. 252
231*	Similar.	Similar.	"	"	S 3,28 19,9 1197/76 Kar. 253
232	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 254
233*	ANTONINVS - PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	VIRTVS - AVGG Virtus, helmeted, stg. l., hld. Victory and spear.	201-206	C. IV, no. 667; RIC IV.1, 234, no. 149	S 3,05 19,3 1197/77 Kar. 255
234	ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	VOTA SVSCEPTA X Caracalla stg. l., sac- rificing out of pat- era over tripod and hld. roll.	201- 206, Group I	C. IV, no. 688; RIC IV.1, 234, no. 150	Kar. 256
235	ANTONINVS PIVS AVG Head, laur., r.	LIBERALITAS AVG VI Liberalitas stg. l., hld. abacus and cor- nucopiae.	206- 210, Group II	C. IV, 128; RIC IV.1, 235, no. 158	Kar. 202

CARACALLA

(cat. 236-251 and 254-260)

Caracalla

(cat. 236-251)

Mint of Rome

236	ANTONINVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XV COS III P P Serapis, wearing polos on head, stg. l., raising r. hand and hld. transverse sceptre.	212; Hill: 212, Is- sue 1 (c. March).	C. IV, no. 196; RIC IV.1, 239, no. 194; Hill 44, no. 1363.	Kar. 215
237	ANTONINVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XVI COS IIII P P Hercules, naked, stg. l., hld. branch and club with li- on-skin.	213	C. IV, no. 220; RIC IV.1, 241, no. 206(a)	Kar. 217
238	ANTONINVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XVI COS IIII P P Serapis, wearing polos on head, stg. l., raising r. hand and hld. transverse sceptre.	213	C. IV, no. 211; RIC IV.1, 241, no. 208(a)	Kar. 216
239*	ANTONINVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR P XVI COS IIII P P Libertas stg., hld. pileus and rod.	213	C. IV, no. 224; RIC IV.1, 241, no. 209(a)	S 3,14 18,9 1197/78 Kar. 218
240*	Similar.	Similar.	"	"	S 3,04 18,9 1197/79 Kar. 219
241	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 220

242*	ANTONINVS PIVS - AVG BRIT Head, laur., r.	LIBERA-LI-TAS AVG VI Liberalitas stg. I., hld. abacus and cornucopiae.	Undat- ed (210- 213); Hill: 211, Issue 1 (c. May).	C. IV, no. 129; RIC IV.1, 243, no. 216; Hill 42, no. 1279.	S 3,15 19,6 1197/80; Cf. Kar. 201 – er- roneous- ly refers to C.128.
243	ANTONINVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	MARTI PROPVGNATORI Mars adv. I., hld. spear and trophy.	Undat- ed (210- 213); Hill: 213, Issue 2.	C. IV, no. 150; RIC IV.1, 244, no. 223; Hill 44, no. 1387	Kar. 203
244	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 204
245*	ANTONINVS - PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	MONETA AVG Moneta stg. I., hld. scales and cornu- copiae.	Undat- ed (210- 213); Hill: 213, Issue 2.	C. IV, no. 165; RIC IV.1, 244, no. 224; Hill 44, no. 1388	N 3,49 20,0 1197/81 Kar. 211
246	ANTININVS PIVS AVG BRIT Head, laur., r.	PROFECTIO AVG Caracalla in mil- itary dress stg. r., hld. spear; behind, standard-bearer.	Undat- ed (210- 213); Hill: 213, Spec. Issue – Depart- ure for Gaul.	C. IV, no. 509; RIC IV.1, 244, no. 226; Hill 45, no. 1395	Kar. 247
247	ANTININVS PIVS AVG GERM Head, laur., r.	P M TR P XVII COS IIII P P Caracalla stg. I., hld. branch and baton.	214	C. IV, no. 247; RIC IV.1, 247, no. 246	Kar. 221

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

248	ANTONINVS PIVUS AVG GERM Head, laur., r.	P M TR P XVIII COS IIII P P Apollo, naked, with cloak flying, stg. l., hld. branch and lyre on altar.	215	C. IV, no. 282; RIC IV.1, 248, no. 254; BMC V, ...	Kar. 223
249	ANTONINVS PIVS AVG GERM Bust, dr., cuir., head, rad., r.	P M TR P XVIII COS IIII P P Jupiter, naked, stg. r., hld. thunderbolt and sceptre.	215; Hill: 215, Issue 7	C. IV, no. 279; RIC IV.1, 249, no. 258(a) (ant.) and 258(c) (den.); Hill 49, no. 1520 (ant.) and 49, no. 1527 (den.).	Kar. 222 C. 279 is ant.; C.281 quotes the same rev. as denar- ius. It is not clear what coins he means to describe (cf. note RIC IV.1, 249, no. 258(c)).
250	ANTONINVS PIVS AVG GERM Head, laur., r.	P M TR P XX COS IIII P P Jupiter, naked, stg. l., hld. thunderbolt and sceptre.	217	C. IV, no. 373; RIC IV.1, 255, no. 285(a)	Kar. 224
251*	ANTONINVS PIVS AVG GERM Head, laur., r.	P M TR P XX - COS IIII P P Serapis, wearing polos on head, stg. l., hld. corn-ears and sceptre.	217	C. IV, no. 382; RIC IV.1, 255, no. 289(c), but Sera- pis hld. corn-ears in wreath (?) (sic!)	N 2,43 19,1 1197/82 Kar. 225

Plautilla
Striking under Septimius Severus
(cat. 252-253)

Mint of Rome

252*	PLAVTILLA - AVGVSTA Bust, dr., hair coiled in ridges, either ver- tical or horizontal and fastened in bun at back.	PIETAS - AVGG Pietas stg. r., hld. sceptre and child.	202 on- wards, Issue II; Hill: 203, Is- sue 12.	C. IV, no. 16; RIC IV.1, 270, no. 367; Hill: 29, no. 652.	N 3,29 18,1 1197/83 Kar. 257
253*	PLAVTILLA - AVGVSTA Bust, dr., hair coiled in ridges, either ver- tical or horizontal and fastened in bun at back.	VENVS - VICTRIX Venus, bare to waist, stg. l., hld. apple and palm and resting l. elbow on shield; at her feet, l., Cupid.	202 on- wards, Issue II; Hill: 204, Is- sue 13 (Jan.)	C. IV, no. 25; RIC IV.1, 270, no. 369; Hill: 29, no. 679.	S 3,31 19,6 1197/84 Cf. Kar. 258 - erroneously refers to C 24

Julia Domna
Striking under Caracalla
(cat. 254-260)

Mint of Rome

254*	IVLIA PIA - FELIX AVG Bust, dr., r., with hair elaborately waved in ridges and turned up low at the back.	DIANA LVCIFERA Diana stg. l., hld. torch in both hands.	c. 211- 217	C. IV, no. 32; RIC IV.1, 272, no. 373A	N 3,05 18,4 1197/58 Kar. 161
255	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 162
256	IVLIA PIA FELIX AVG Bust, dr. r., with hair elaborately waved in ridges and turned up low at the back.	MATRI DEVM Cybele, towered, stg. front, head l., hld. drum and scep- tre, resting l. arm on column; at feet l., lion.	c. 211- 217	C. IV, no. 137; RIC IV.1, 273, no. 382	Kar. 169

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

257*	IVLIA PIA - FELIX AVG Bust, dr., r., with hair elaborately waved in ridges and turned up low at the back.	PVDIC-ITIA Pudicitia, veiled, std. l., facing front, r. hand on breast, sceptre in l.	c. 211- 217	C. IV, 165; RIC IV.1, 273, no. 385	S 3,19 19,1 1197/59 Kar. 174 – erroneously refers to C. 166
258*	IVLIA PIA FELIX AVG Bust, dr., r., with hair elaborately waved in ridges and turned up low at the back.	VENVS GENETRIX Venus std. l., hld. apple and sceptre; at feet Cupid.	c. 211- 217	C. IV, no. 205; RIC IV.1, 274, no. 389(b)	N 3,23 19,8 1197/60 Kar. 185
259*	IVLIA PIA - FELIX AVG Bust, dr., r., with hair elaborately waved in ridges and turned up low at the back.	V-E-S-T-A Vesta std. l., hld. simpulum and scep- tre.	c. 211- 217;	C. IV, no. 226; RIC IV.1, 274, no. 391	S 3,11 19,9 1197/61 Kar. 186
260	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 187

Geta

Striking under Septimius Severus
(cat. 261-279)

Mint of Rome

261	L SEPTIMIVS GETA CAES Bust, dr., head, bare, r.	FELICITAS TEMPOR Felicitas stg. r., hld. long caduceus in l. hand, clasping r. hands with Geta, stg. l., hld. cornuco- piae.	198-200	C. IV, no. 49; RIC IV.1, 314, no. 1	Kar. 192 (Ca- racalla) - erroneously refers to Ca- racalla. ¹
-----	---	--	---------	---	--

¹ According to Coh. IV, no. 70 (Caracalla): obv. ANTONINVS PIVS AVG, Bust, dr., cuir., head, laur., r.; rev. FELICITAS TEMPOR, Felicitas stg., hld., caduceus, clasping hands with Caracalla, hld. cornucopiae. In RIC IV.1 there is no such combination of rev. legend and design. Only specimen in Caracalla's coinage with this rev. legend is: FELICITAS TEMPOR (Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae), RIC IV.1, 245, no. 233A. The only combination rev. legend and design (clasping hands) appears in the Geta's coinage.

262	L SEPTIMIUS GETA CAES Bust, dr., head, bare, r.	FELICITAS TEMPOR Felicitas stg. I., hld. caduceus and cornu- cupiaae.	Undat- ed (c. 198- 200)	C. IV, no. 44; RIC IV.1, 314, no. 2	Kar. 262
263	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 263
264*	P SEPT GETA - CAES PONT Bust, dr., head, bare, r.	FELICITAS AVGG Felicitas stg. I., hld. caduceus and cornu- cupiaae.	200-202	C. IV, no. 36; RIC IV.1, 315, no. 8	N 3,12 20,0 1197/85 Kar. 259
265*	P SEPT GETA CAES PONT Bust, dr., cuir., head, bare, r.	FELICITAS PVBLICA Felicitas stg. I., hld. caduceus and cornu- cupiaae.	200-202	C. IV, no. 38; RIC IV.1, 315, no. 9 (b)	SE 3,18 19,3 1197/86 Kar. 260
266	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 261
267	P SEPT GETA CAES PONT, Bust, dr., head, bare, r. (a) or Bust, dr., cuir., head, bare r. (b)	PRINC IVVENT Geta, in military dress, stg. I., hld. branch and spear.	Undat- ed (c. 200- 202)	C. IV, no. 159; RIC IV.1, 316, no. 15(a) or (b)	Kar. 269
268	P SEPT GETA CAES PONT, Bust, dr., head, bare, r. (a) or Bust, dr., cuir., head, bare r. (b)	SECVRIT IMPERII Securitas std. I., hld. globe, l. arm on chair.	Undat- ed (c. 200- 202)	C. IV, no. 183; RIC IV.1, 316, no. 20(a) or (b)	Kar. 271
269	P SEPT GETA CAES PONT Bust, dr., cuir., head, bare, r	VICT AETERN Victory flying l., hld. in both hands wreath over shield on a low base.	Undat- ed (c. 200- 202)	C. IV, no. 206; RIC IV.1, 317, no. 23	Kar. 272
270	Similar.	VICT AETERN Similar.	"	"	Kar. 273
271	Similar.	VICT AETERN Similar.	"	"	Kar. 274
272*	GETA CAES - PONTIF Bust, dr., head, bare, r.	MINE-RVA Minerva stg. I., lean- ing on shield and hld. spear.	222	C. IV, no. 79; RIC IV.1, 317, no. 25A	N 3,00 19,3 1197/87 Kar. - (!).

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

273	P SEPTIMIUS GETA CAES Bust, dr., cuir, head, bare, r.	PONTIF COS Minerva stg. l., lean- ing on shield and hld. spear.	203- 208;	C. IV, no. 104; RIC IV.1, 318, no. 34(a)	Kar. 265
274	Similar.	PONTIF COS Similar.	"	"	Kar. 266
275	GETA CAES PONT COS Bust, dr., cuir., head, bare r.	VOTA PVBLICA Geta stg. l., sacri- ficing out of patera over tripod and hld. scroll.	203- 208;	C. IV, no. 230; RIC IV.1, 319, no. 38(a)	Kar. 275
276*	P SEPTIMIUS - GETA CAES Bust, dr., head, bare r.	PROVID - DEORVM Providentia stg. l., hld. wand over globe and sceptre.	203-208	C. IV, no. 170; RIC IV.1, 321, no. 51	N 2,70 19,5 1197/88 Kar. 270
277	P SEPTIMIUS GETA CAES, Bust, dr., head, bare, r. (a) or Head, bare, r. (b).	PONTIF COS II Genius, naked, stg. l., sacrificing out pa- tera over lighted al- tar and hld. corn- ears.	209 (ear- ly) COS II (still Caesar)	C. IV, no. 114; RIC IV.1, 321, no. 59(a) or (b)	Kar. 267
278	P SEPTIMIUS GETA CAES Bust, dr., head, bare, r. (a) or Bust, dr., cuir., head, bare r. (b)	PONTIF COS II Geta stg. l., hld. globe and short sceptre	209 (ear- ly) COS II (still Caesar)	C. IV, no. 117; RIC IV.1, 322, no. 61(a) or (b)	Kar. 268

Mint of Laodicea ad Mare

279	P SEPTIMIUS GETA CAES Bust, dr., head, bare, r.	MARTI VICTORI Mars adv. r., hld. spear and trophy.	c. 203 (?)	C. IV, no. 76; RIC IV.1, 329, no. 103	Kar. 264
-----	---	--	---------------	---	----------

MACRINUS
(cat. 280-281)

Mint of Rome

280*	IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	FELICITAS TEMPORVM Felicitas stg. l., hld. short caduceus and sceptre.	Undated (217- 218)	C. IV, no. 19; RIC IV/2, 10, no. 62(a)	S 2,93 18,6 1197/89 Kar. 276
281	IMP C M OPEL SEV MACRINVS AVG Bust, cuir., head, laur., r.	FIDES MILITVM Fides stg. l., hld. standard in each hand; a standard on each side.	Undat- ed (217- 218)	C. IV, no. 26; RIC IV.2, 10, no. 68(b)	Kar. 277

ELAGABALUS
(cat. 282-357)

Elagabalus
(cat. 282-340)

Mint of Rome

282	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS II P P Roma std. l., hld. Victory and spear; by her side, shield.	219	C. IV, no. 142; RIC IV.2, 29, no. 16	Kar. 307
283	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS II P P Sol, rad., stg. l., raising r. hand and hld. whip.	219	C. IV, no. 134; RIC IV.2, 29, no. 17	Kar. 306
284	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS II P P Fortuna std. l., hld. rudder on globe and cornucopiae; under seat, wheel.	219	C. IV, no. 149; RIC IV.2, 29, no. 19	Kar. 311
285	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS II P P Pax adv. l., hld. olive-branch and sceptre.	219	C. IV, no. 143, RIC IV.2, 29, no. 21	Kar. 308
286	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 309

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

287*	IMP ANTO-NINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II - COS II P P Providentia stg. l., legs crossed, hld. rod and cornucopi- ae and leaning on column; at her feet, globe.	219	C. IV, no. 144; RIC IV/2, 29, no. 23	S 2,82 20,0 1197/90 Kar. 310
288	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	P M TR P III COS III P P Sol, rad., adv., l., raising r. hand and hld. whip; in field, star.	220	C. IV, no. 153; RIC IV.2, 30, no. 28	Kar. 312
289	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 313
290	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	P M TR P IIII COS III P P Victory flying l., hld. diadem with both hands; a small shield on either side; in field, star.	221	C. IV, no. 194; RIC IV.2, 31, no. 45	Kar. 314
291	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 315
292	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 316
293	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., horned, r.	P M TR P IIII COS III P P Emperor stg. l., sacrificing over lighted altar, hld. patera in r., branch (cypress ?) in l.; in field, star.	221	C. IV, no. 208; RIC IV.2, 31, no. 46	Kar. 317
294	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P V COS IIII P P Emperor sacri- ficing l. over lighted altar, hld. patera and club; in field, star.	222	C. IV, no. 213; RIC IV.2, 32, no. 52	Kar. 318
295	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	ABVNDANTIA AVG Abundantia (or An- nona) stg. l., empty- ing cornucopiae; in field, star.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 1; RIC IV.2, 32, no. 56	Kar. 278
296	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 279
297	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 280

298	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 281
299	IMP CAES M AVR ANTONINVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	FIDES EXERCITVS Fides std. l., hld. eagle and standard; before her, a standard.	Undated (218-222)	C. IV, no. 32; RIC IV.2, 33, no. 71	Kar. 282
300	IMP ANTONINVS AVG, Bust, dr., cuir., head, laur., r.	FIDES MILITVM Fides stg., head turned r., hld. standard and vexillum.	Undated (218-222)	C. IV, no. 38; RIC IV.2, 33, no. 73	Kar. 283
301*	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	FIDES MILITVM Legionary eagle between two standards; with one or two shields at the foot of each standard.	Undated (218-222)	C. IV, no. 44; RIC IV/2, 33, no. 78	S 3,02 19,0 1197/91 Kar. 284
302	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., horned, r.	INVICTVS SACERDOS AVG Emperor stg. l., sacrificing over tripod, hld. patera and branch (downwards); on ground r., a horn; in field, star.	Undated A.D. 218-222	C. IV, no. 58; RIC IV.2, 34, no. 87	Kar. 285
303	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 286
304	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 287
305	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 288
306*	IMP ANTONINVS - PIVS AVG Bust, dr., head, laur., horned, r.	INVICTVS SACERDOS AVG Emperor stg. l., sacrificing over tripod, hld. patera and club (upwards); behind tripod, bull lying down; in field, star.	Undated (218-222);	C. IV, no. 61; RIC IV/2, 34, no. 88	N 2,87 19,1 1197/92 Kar. 290

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

307*	Similar, but: IMP ANTONINVS - PIVS AVG	Similar.	"	"	N 2,53 20,1 1197/93 Kar. 289 - erroneously refers to C.60
308*	Similar.	Similar.	"	"	S 2,40 19,2 1197/94 Kar. - (!).
309	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	IOVI CONSERVATORI Jupiter, nude, stg. l., with mantle behind, hld. thunderbolt and sceptre; at his feet, eagle; on r., standard.	Undated (218-222)	C. IV, no. 68; RIC IV.2, 34, no. 91	Kar. 291
310	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	LAETITIA PVBL Laetitia stg. l., hld. wreath and rudder placed on globe.	Undated (218-222)	C. IV, no. 70; RIC IV.2, 35, no. 95	Kar. 292
311	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	LIBERALITAS AVG II Liberalitas stg. l., hld. abacus and cornucopiae rests on base.	Undated (218-222)	C. IV, no. 79; RIC IV.2, 35, no. 102	Kar. 293
312	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	LIBERALITAS AVG III Liberalitas stg. l., hld. abacus and cornucopiae; in field, star.	Undated (218-222)	C. IV, no. 86; RIC IV.2, 35, no. 103	Kar. 294
313*	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	LIBERTAS AVG Libertas stg. l., hld. pileus and sceptre; in field r., star.	Undated (218-222)	C. IV, no. 92; RIC IV/2, 35, no. 107	S 3,17 20,4 1197/95 Kar. 295

314*	Similar.	Similar.	"	"	S 3,09 18,8 1197/96 Kar. 296
315*	Similar.	Similar.	"	"	SW 3,39 19,4 1197/97 Kar. 297
316	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 298
317	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 299
318	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 300
319	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 301
320	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 302
321	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 303
322	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., bearded, r.	LIBERTAS AVG Libertas stg. l., hld. pileus and cornucop- iae.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 97; RIC IV.2, 35, no. 111	Kar. 304
323*	IMP CAES ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	MAR-S - V-ICTOR Mars, nude, with flowing cloak, adv. r., hld. spear and trophy.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 112; RIC IV/2, 36, no. 121	N 3,21 17,9 1197/98 Kar. 305
324	IMP ANTONINVS AVG, Bust, dr., head, laur., r.	PROVID DEORVM Providentia stg. l., hld. globe and cor- nucopiae.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 242; RIC IV.2, 37, no. 128	Kar. 319
325	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., cuir., head, rad., r.	PROVID DEORVM Providentia stg. l., legs crossed, hld. rod and cornucopi- ae and leaning on column; at her feet, globe.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 243; RIC IV.2, 37, no. 129	Kar. 320
326	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 321

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

327*	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	SACERD DEI SOLIS ELAGAB Emperor, horned, stg. r., sacrificing over lighted altar, hld. patera and club (upright); in field r., star.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 246; RIC IV/2, 37, no. 131	S 2,31 19,8 1197/99 322
328	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 323
329	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 324
330*	IMP CAES M AVR ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	SALVS ANTONINI AVG Salus stg. r., feeding a snake which she holds in her arms.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 256; RIC IV/2, 37, no. 140	S 2,55 19,2 1197/100 Kar. 325
331*	IMP ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	S[A]LVS - AVGVSTI Salus stg. l., feeding snake coiled round altar and hld. rudder on globe.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 264; RIC IV/2, 37, no. 141	NW 2,59 19,2 1197/101 Kar. 326
332*	IMP ANTONINVS - PIVS AVG Bust, dr., head, laur., horned, r.	SVMMVS SACERDOS AVG Emperor stg. l., sac- rificing over tri- pod, hld. patera and branch; in field l., star.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 276; RIC IV/2, 38, no. 14	N 3,16 20,2 1197/102 Kar. 327
333	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 328
334	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 329
335*	IMP ANTO-NINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	TEMPORVM- FELICITAS Felicitas stg. l., hld. caduceus and cor- nucopiae.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 282; RIC IV/2, 38, no. 150	NW 3,17 19,4 1197/103 Cf. Kar. 331 – errone- ously refers to C. 280
336*	IMP CAES ANTONINVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	VICTOR ANTO- NINI AVG Victory adv. r., hld. wreath and palm.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 293; RIC IV/2, 38, no. 153	S 2,75 18,9 1197/104 Kar. 332

337*	Similar.	Similar, but: VICTOR ANTONI-NI AVG	"	"	S 2,41 19,7 1197/105 Kar. 333
338*	IMP ANTONINVS PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	VICTORIA - AVG Victory flying l.m, hld. diadem in both hands; on each side, a small shield; in field r., star.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 300; RIC IV/2, 38, no. 161	N 3,54 20,1 1197/106 Kar. 334
339	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 335

Mint of Antioch

340	ANTONINVS PIVS FEL AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	TEMPORVM FEL Fe- licitas stg. l., hld. pa- tera and caduceus.	Undat- ed (218- 222)	C. IV, no. 278; RIC IV.2, 44, no. 201	Kar. 330
-----	---	---	-------------------------------	---	----------

Julia Paula Striking under Elagabalus (cat. 341)

Mint of Rome

341*	IVLIA PAVLA AVG Bust, dr., r., hair in faint horizontal ridges, looped plait at beck of neck.	CONCORDIA Concordia std. l., hld. patera; in field, star.	Kienast: Aug. 220 to end 220	C. IV, no. 6; RIC IV/2, 45, no. 211	N 3,18 21,5 1197/107 Kar. 339
------	---	--	---------------------------------------	---	---

Aquila Severa
Striking under Elagabalus
(cat. 342-343)

Mint of Rome

342*	IVLIA AQVILIA SEVERA AVG Bust, dr., r., hair slightly waved looped plait at back of neck.	CONCORDIA Concordia stg. l., hld. patera and dou- ble cornucopiae; on l., lighted altar; in field, l., star.	Kien- ast: end 220/ear- ly 221 (?) to July 221 (?) and again from end 221.	C. IV, no. 2; RIC IV/2, 47, no. 225	N 2,26 18,3 1197/108 Kar. 340
343*	Similar.	Similar.	"	"	S 3,14 19,5 1197/109 Kar. 341

Julia Soaemias
Striking under Elagabalus
(cat. 344-346)

Mint of Rome

344*	IVLIA SOAEMIAS AVG Bust, dr., r., hair slightly waved looped plait at back of neck.	VENVS CAELESTIS Venus, diad., stg. l., hld. apple and scep- tre; in field, r., star.	218-222	C. IV, no. 8; RIC IV/2, 48, no. 241	S 2,83 18,5 1197/110 Kar. 336
345	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 337
346*	IVLIA SOAEMIAS AVG Bust, dr., r., hair in faint horizontal ridges, looped plait at back of neck.	VENVS CA-E-LESTIS Venus, diad., std. l., hld. apple and scep- tre; at her feet, a child.	218-222	C. IV, no. 14; RIC IV/2, 48, no. 243	N 2,99 19,2 1197/111 Kar. 338

Julia Maesa
Striking under Elagabalus
(cat. 347-357)

Mint of Rome

347*	IVLIA MAESA AVG Bust, dr., r., hair in faint horizontal ridges, looped plait at back of neck.	FECVNDI-TAS · AVG Fecunditas stg. l., extending her hand over a child and hld. cornucopiae.	218-222	C. IV, no. 8; RIC IV/2, 49, no. 249	S 2,60 19,2 1197/112 Kar. 342
348	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 343
349	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 344
350*	IVLIA MAESA AVG Bust, dr., r., hair slightly waved looped plait at back of neck.	I-V-N-O Juno, veiled, stg. l., hld. patera and sceptre.	218-222	C. IV, no. 16; RIC IV/2, 49, no. 254	N 3,43 19,3 1197/113 Kar. 345
351	IVLIA MAESA AVG Bust, dr., r., hair slightly waved looped plait at back of neck.	PIETAS AVG Pietas stg. l., raising r. hand over light- ed altar, hld. incense box.	218-222	C. IV, no. 29; RIC IV.2, 50, no. 263	Kar. 346
352*	IVLIA MAESA AVG Bust, dr., r., hair slightly waved, flat chignon at back of head.	PVDICITIA Pudicitia std. l., rais- ing veil and hld. sceptre.	218-222	C. IV, no. 36; RIC IV/2, 50, no. 268	S 3,18 19,5 1197/114 Kar. 347
353	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 348
354*	IVLIA MAESA AVG Bust, dr., r., hair in faint horizontal ridges,, flat chignon at back of head.	SAECVLI FE-LICITAS Felicitas stg. l., hld. long caduceus and sacrificing over lighted altar; in field r., star.	218-222	C. IV, no. 45; RIC IV/2, 50, no. 271	N 2,38 19,0 1197/115 Kar. 349
355	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 350

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

356*	IVLIA MAESA AVG Bust, dr., r., hair slightly waved, flat chignon at back of head.	Similar, but: SAECVLI FEL-ICITAS Felicitas stg. l., hld. long caduceus and sacrificing over lighted altar; in field l., star.	218-222	C. IV do not know; RIC IV/2, 50, no. 272	N 2,73 18,2 1197/116 Cf. Kar. 351 - erroneously refers to C. 45
357*	Similar.	Similar.	"	"	N 3,36 19,5 1197/117 Kar. 352 - erroneously refers to C. 45

SEVERUS ALEXANDER

(cat. 358-471)

Severus Alexander

(cat. 358-471)

Mint of Rome

358*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P - COS P P Jupiter stg. l., cloak behind and over r. arm, hld. thunderbolt and sceptre.	222	C. IV, no. 204; RIC IV/2, 71, no. 5	N 2,87 19,3 1197/118 Kar. 384
359*	Similar.	Similar.	"	"	S 2,91 20,0 1197/119 Kar. 385
360	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P COS P P Salus std. l., feeding snake coiled round altar.	222	C. IV, no. 218; RIC IV.2, 72, no. 14	Kar. 388
361	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 389
362	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS P P Mars stg. l., hld. olive-branch and transverse spear reversed.	223	C. IV, no. 231; RIC IV.2, 73, no. 23	Kar. 390

363	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 391
364	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 392
365	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 393
366	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS P P Pax stg. l., hld. olive-branch and sceptre	223	C. IV, no. 236; RIC IV.2, 73, no. 27	Kar. 394
367	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P II COS P P Salus std. l., feeding snake coiled round altar.	223	C. IV, no. 239; RIC IV.2, 73, no. 32	Kar. 395
368	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 396
369	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 397
370	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 398
371*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P III - COS P P Jupiter stg. l., cloak behind and over r. arm, hld. thunderbolt and sceptre.	224	C. IV, no. 249; RIC IV/2, p. 73, no. 35	SE 2,78 19,2 1197/120 Kar. 399
372	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 400
373	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P III COS P P Mars stg. l., hld. olive-branch and spear reversed.	224	C. IV, no. 251; RIC IV.2, 73, no. 37	Kar. 401
374	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P III COS P P Pax stg. l., hld. olive-branch and sceptre.	224	C. IV, no. 254; RIC IV.2, 73, no. 40	Kar. 402
375	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 403
376*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P III - COS P P Salus std. l., feeding snake coiled round altar, resting l. elbow on chair.	224	C. IV, no. 255 RIC IV/2, 74, no. 42	S 1,90 18,4 1197/121 Kar. 404

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

377*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P III - COS P P Emperor in military dress stg. l., hld. globe and spear reversed.	224	C. IV, no. 256 RIC IV/2, 74, no. 44	SE 2,81 19,3 1197/122 Kar. 405
378	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 406
379	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 407
380	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 408
381	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 409
382*	IMP C M AVR SEV - ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P - IIII COS P P Mars adv. r., carrying spear and trophy.	225	C. IV, no. 260 RIC IV/2, 74, no. 45	S 3,70 20,7 1197/123 Kar. 410
383	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P IIII COS P P Emperor stg. l., sacrificing over a tripod and hld. scroll.	225	C. IV, no. 276; RIC IV.2, 74, no. 50; BMC V,	Kar. 411
384	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P V COS II P P Mars adv. r., carrying spear and trophy.	226	C. IV, no.281; RIC IV.2, 74, no. 53	Kar. 412
385	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P V COS II P P Emperor stg. l., sacrificing over a tripod and hld. scroll.	226	C. IV, no. 289; RIC IV.2, 75, no. 55	Kar. 413
386	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 414
387	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P VI COS II P P Mars adv. r., carrying spear and trophy.	227	C. IV, no. 305; RIC IV.2, 75, no. 61	Kar. 415
388	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 416
389	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 417
390	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P VI COS II P P Annona stg. l., hld. two corn-ears and cornucopiae; at her feet, modius.	227	C. IV, no. 315; RIC IV.2, 75, no. 65	Kar. 418

391*	IMP C M AVR SEV - ALEXAND AVG Bust, dr, head, laur., r.	P M TR P - VI - COS II P P Pax adv. l., hld. olive-branch and sceptre.	227	C. IV, no. 319 RIC IV/2, 75, no. 67	N 2,84 19,3 1197/124 Kar. 419
392	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 420
393	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr, head, laur., r.	P M TR P VII COS II P P Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	228 (earlier part of the year).	C. IV, no. 346; RIC IV.2, 76, no. 78	Kar. 422
394*	IMP SEV ALE-XAND AVG Head, laur., r.	P M TR P VII - COS II P P Mars stg. r., hld. spear in r. hand and resting l. on shield.	228	C. IV, no. 337 RIC IV/2, 77, no. 83	N 2,78 19,4 1197/125 Kar. 421
395	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	P M TR P VIII COS III P P Mars adv. l., hld. in r. hand olive-branch and in l., spear and shield.	229	C. IV, no. 365; RIC IV.2, 77, no. 92	Kar. 423
396	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	P M TR P VIII COS III P P Libertas stg. l., hld. pileus and trans- verse sceptre.	229	C. IV, no. 371; RIC IV.2, 77, no. 95	Kar. 424
397	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	P M TR P VIII COS III P P Emperor stg. r., in military dress, hld. transverse spear and globe.	230	C. IV, no. 401; RIC IV.2, 78, no. 105	Kar. 425
398	IMP SEV ALEXAND AVG Bust, dr, head, laur., r.	P M TR P X COS III P P Sol rad., stg. l., raising r. hand and hld. globe.	231	C. IV, no. 411; RIC IV.2, 79, no. 109	Kar. 426
399*	IMP ALEXANDER PIVS AVG Bust, dr, head, laur., r.	P M TR P - XIII COS III P P Sol rad., adv. l., hld. whip.	234	C. IV, no. 448 RIC IV/2, 80, no. 123	N 2,99 20,9 1197/126 Kar. 427

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

400	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 428
401*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	AEQVIT-AS AVG Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	Undated (222-228)	C. IV, no. 9 RIC IV/2, 81, no. 127	S 3,00 19,7 1197/127 Kar. 354
402	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 355
403*	IMP C M AVR SEV - ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	ANNO-NA AVG Annona stg. I., hld. corn-ears and cornucopiae; at her feet I., modius.	Undated (222-228)	C. IV, no. 23 RIC IV/2, 81, no. 133	N 3,03 20,4 1197/128 Kar. 357
404*	Similar.	Similar, but: ANN- O-N-A AVG	"	"	N 2,45 18,4 1197/129 Kar. 358
405	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 359
406*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	IOVI CONSERVATORI Jupiter stg. I., cloak hanging behind and over r. arm, hld. thunderbolt and sceptre.	Undated (222-228)	C. IV, no. 70 RIC IV/2, 82, no. 141	NW 3,10 20,2 1197/130 Kar. 362
407	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	LIBERALITAS AVG II Libealitas stg. I., hld. abacus and cornucopiae.	Undated (222-228)	C. IV, no. 118; RIC IV.2, 83, no. 153	Kar. 366
408*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	LIBERTA-S AVG Libertas stg. I., hld. pileus and cornucopiae.	Undated (222-228)	C. IV, no. 152 RIC IV/2, 83, no. 156	S 2,45 21,6 1197/131 Kar. 369
409	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 370
410	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	MARTI PACIFERO Mars stg. I., hld. ol- ive-branch and re- versed spear.	Undated (222-228)	C. IV, no. 173; RIC IV.2, 83, no. 160	Kar. 373
411	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 374

412*	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r	PAX - AETERNA AVG Pax stg. l., hld. olive-branch and sceptre.	Undated (222-228);	C. IV, no. 183 RIC IV/2, 83, no. 165	N 2,98 20,0 1197/132 Kar. 375
413	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 376
414	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	PAX AVG Pax adv. l., hld. olive-branch and sceptre.	Undated (222-228)	C. IV, no. 187, RIC IV.2, 83, no. 168	Kar. 377
415	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 378
416	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 379
417	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 380
418	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 381
419	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	PROVIDENTIA AVG Providentia stg. l., hld. wand and sceptre; at her feet, globe.	Undated (222-228)	C. IV, no. 498; RIC IV.2, 84, no. 173	Kar. 430
420	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	SALVS PVBLICA Salus std. l., feeding snake twined round altar.	Undated (222-228)	C. IV, no. 530; RIC IV.2, 84, no. 178	Kar. 433
421	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	VIRTVS AVG Virtus stg. r., hld. spear reversed in r. hand and resting l., on shield.	Undated (222-228)	C. IV, no. 576; RIC IV.2, 84, no. 182	Kar. 445
422	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	ABVNDANTIA AVG Abundantia stg. r., emptying cornucopiae with both hands.	Undated (228-231)	C. IV, no. 1; RIC IV.2, 85, no. 184	Kar. 353
423	IMP SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	AEQVITAS AVG Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	Undated (228-231)	C. IV, no. 13; RIC IV.2, 85, no. 185	Kar. 356

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

424	IMP SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	ANNONA AVG Annona stg. l., her r. foot on prow, hld. two corn-ears and cornucopiae.	Undat- ed (228- 231)	C. IV, no. 32; RIC IV.2, 85, no. 190	Kar. 360
425	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	FIDES MILITVM Fides std, l., hld. two standards.	Undat- ed (228- 231)	C. IV, no. 51; RIC IV.2, 85, no. 193	Kar. 361
426*	IMP SEV ALE-XAND AVG Bust, with slight drapery over l. shoulder, head, laur. r.	IOVI CONSE-R- VATORI Jupiter stg. l., hld. thunderbolt in r. hand over Emperor and hld. sceptre.	Undat- ed (228- 231) BMC: 231, is- sue 12	C. IV, no. 73 RIC IV/2, 86, no. 200	S 3,00 20,2 1197/133 Kar. 363
427	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	LIBERALITAS AVG IIII Liberalitas stg. l., hld. abacus and cor- nucopiae.	Undat- ed (228- 231)	C. IV, no. 133; RIC IV.2, 86, no. 205	Kar. 367
428	IMP SEV ALEXAND AVG Head, laur., r.	PERPETVITATI AVG Perpetuitas or Se- curitas stg. l., hld. globe and transverse sceptre, and leaning on column.	Undat- ed (228- 231)	C. IV, no. 191; RIC IV.2, 86, no. 208	Kar. 382
429	IMP SEV ALEXAND AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	VICTORIA AVG Victory running r., hld. wreath and palm.	Undat- ed (228- 231)	C. IV, no. 560; RIC IV.2, 86, no. 215	Kar. 440
430	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 441
431	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 442
432	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 443
433	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 444
434*	IMP SEV ALE-XAND AVG Head, laur., r.	VIRTVS - AVG Emperor in military dress, stg. l., foot on helmet, hld. globe and spear reversed.	Undat- ed (228- 231)	C. IV, no. 586 RIC IV/2, 87, no. 226	N 3,14 18,8 1197/134 Kar. 446
435	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 447
436	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 448

437	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 449
438	IMP ALEXANDER PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	IOVI PROPVGNATORI Ju- piter in fighting at- titude l., with feet apart, head turned r., hurling thunder- bolt.	Undat- ed (231- 235)	C. IV, no. 76; RIC IV.2, 88, no. 235	Kar. 364
439	IMP ALEXANDER PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	IOVI PROPVGNATORI Jupiter adv. l., hld. thunderbolt and ea- gle.	Undat- ed (231- 235)	C. IV, no. 83; RIC IV.2, 88, no. 238	Kar. 365
440*	IMP ALEXANDER PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	MARS - VLTOR Mars adv. r., hld. spear and shield.	Undat- ed (231- 235)	C. IV, no. 161 RIC IV/2, 89, no. 246	NE 2,64 18,7 1197/135 Kar. 371
441*	Similar.	Similar, but: MA-RS - VLTOR	"	"	S 3,11 21,0 1197/136 Kar. 372
442	IMP ALEXANDER PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	PROVIDENTIA AVG Providentia (or An- nona) stg. l., hld. two corn-ears and cornucopiae; on ground, modius.	Undat- ed (231- 235)	C. IV, no. 501; RIC IV.2, 89, no. 250	Cf. Kar. 431 – erroneously refers to 499 (aureus).
443	Similar.	Similar.	"	C. IV, no. 501; RIC IV.2, 89, no. 250;	Kar. 432
444	IMP ALEXANDER PIVS AVG Bust, dr., head, laur., r.	SPES PVBLICA Spes adv. l., hld. flower and raising skirt.	Undat- ed (231- 235)	C. IV, no. 543; RIC IV.2, 89, no. 254	Kar. 437
445	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 438
446	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 439

Mint of Antioch

447	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	P M TR P COS P P Mars stg. l., hld. branch and reversed spear; in field, star.	222	C. IV, no. 207; RIC IV.2, 90, no. 266	Kar. 386
448	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 387
449	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	LIBERTAS AVG Libertas stg. l., hld. pileus and sceptre; in field, star.	Undat- ed (by obv. 222- 228)	C. IV, no. 147; RIC IV.2, 92, no. 286	Kar. 368
450	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PIETAS AVG Pietas veiled stg. l., raising r. hand over altar, and hld. in- cense-box.	Undat- ed (by obv. 222- 228)	C. IV, no. 196; RIC IV.2, 93, no. 293, and note: C. 195; obv. legend ends AV in- stead of AVG.	Kar. 383
451	IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	PROVID DEORVM Providentia stg. l., hld. in r. wand over globe and in l. scep- tre.	Undat- ed (by obv. 222- 228)	C. IV, no. 495; RIC IV.2, 93, no. 294; BMC V,	Kar. 429
452	IMP SEV ALEXAND AVG Bust, dr., head, laur., r.	SALVS PVBLICA Salus std. l., feeding snake coiled round altar; in field l., star.	Undat- ed (by obv. 222- 228)	C. IV, no. 535; RIC IV.2, 93, no. 298	Kar. 434
453	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 435
454	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 436

Julia Mamaea
Striking under Severus Alexander
(cat. 455-471)

Mint of Rome

455*	IVLIA MAMAEA AVG Bust, dr., r., hair in horizontal ridges, looped plait at back of neck.	IVNO CONSERVATRIX Juno, diad., and veiled, stg. l., hld. patera and sceptre; at her feet, peacock.	March 222 to Febr./ March 235	C. IV, no. 35 RIC IV/2, 98, no. 343	N 3,75 19,0 1197/137 Kar. 451
456*	Similar.	Similar, but: IVNO CONSER-VATRIX	"	"	S 3,11 19,9 1197/138 Kar. 452
457*	Similar.	Similar, but: IVNO CONSERVATRIX	"	"	N 3,22 20,0 1197/139 Kar. 453
458*	Similar.	Similar, but: IVNO CONSER[VATRIX]	"	"	S 2,65 19,7 1197/140 Kar. 454
459*	Similar.	Similar, but: IVNO CONS-E-RVATRIX	"	"	N 2,56 20,7 1197/141 Kar. 455
460*	Similar.	Similar, but: IVNO CONS-ER-VATRIX	"	"	SW 2,95 19,0 1197/142 Kar. 456
461	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 457
462	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 458
463	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 459
464	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 460

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

465	IVLIA MAMAEA AVG Bust, dr., head, diad., r., hair in horizontal ridges, looped plait at back of neck.	FELICITAS PVBLICA Felicitas stg. front, head turned l., legs crossed, hld. cadu- caus and leaning l. arm on column.	March 222 to Febr./ March 235	C. IV, no. 17; RIC IV.2, 98, no. 335	Kar. 450
466*	IVLIA MA-MAEA AVG Bust, dr., head, diad., r., hair in horizontal ridges, looped plait at back of neck.	V-E-S-T-A Vesta, veiled, stg. l., hld. palladium and upright sceptre.	March 222 to Febr./ March 235	C. IV, no. 81 RIC IV/2, 99, no. 360	N 3,29 20,7 1197/143 Kar. 461
467*	Similar.	Similar.	"	"	N 3,42 18,8 1197/144 Kar. 462
468*	Similar.	Similar.	"	"	SW 2,60 19,8 1197/145 Kar. 463
469*	Similar.	Similar.	"	"	N 2,39 19,3 1197/146 Kar. 464
470	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 465
471	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 566

MAXIMINUS I
(cat. 472-489)

Mint of Rome

472	IMP MAXIMINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	P M TR P II COS P P Emperor, in mili- tary dress, stg. l. be- tween two stand- ards, leaning l. on spear and raising r.	236	C. IV, no. 55; RIC IV.2, 139, no. 3	Kar. 470
473	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 471
474	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 472
475	MAXIMINVS PIVS AVG GERM Bust, dr., cuir., head, laur., r.	P M TR P II COS P P Emperor, in mili- tary dress, stg. l. be- tween two stand- ards, leaning l. on spear and raising r.	236	C. IV, no. 56; RIC IV.2, 139, no. 4	Kar. 473
476	IMP MAXIMINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	FIDES MILITVM Fides stg. facing, head l., hld. military standard in each hand.	Undat- ed (c. March 235 to c. January 236), Group I	C. IV, no. 7; RIC IV.2, 140, no. 7A	Kar. 467
477	IMP MAXIMINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PAX AVGVSTI Pax stg. l., hld. branch and trans- verse sceptre.	Undat- ed (c. March 235 to c. January 236), Group I	C. IV, no. 31; RIC IV.2, 140, no. 12	Kar. 468
478	IMP MAXIMINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PROVIDENTIA AVG Providentia stg. l., hld. wand over globe and cornuco- piae.	Undat- ed (c. March 235 to c. January 236), Group I	C. IV, no. 77; RIC IV.2, 141, no. 13	Kar. 477

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

479	IMP MAXIMINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	SALVS AVGVSTI Salus std. l., feeding serpent rising from altar.	Undat- ed (c. March 235 to c. January 236); Group I	C. IV, no. 85; RIC IV.2, 141, no. 14	Kar. 478
480	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 479
481*	IMP MAXIMINVS PIVS AVG Bust, dr., cuir., head, laur., r.	VICTO-RI-A AVG Victory adv., r., hld. wreath and palm.	Undat- ed (c. March 235 to c. January 236), Group I; BMC: 235, is- sue 1	C. IV, no. 99 RIC IV/2, 141, no. 16	S 3,18 19,9 1197/147 Kar. 480
482*	Similar.	Similar.	"	"	N 3,17 20,6 1197/148 Kar. 481
483	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 482
484	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 483
485	MAXIMINVS PIVS AVG GERM Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PAX AVGVSTI Pax stg. l., hld. branch and trans- verse sceptre.	Undat- ed (c. January 236 to March/ April 238), Group II	C. IV, no. 37; RIC IV.2, 141, no. 19	Kar. 469
486*	MAXIMINVS PIVS AVG GERM Bust, dr., cuir., head, laur., r.	PROVIDENTIA AVG Providentia stg. l., hld. wand over globe and cornuco- piae.	Undat- ed (c. January 236 to March/ April 238), Group II	C. IV, no. 75 RIC IV/2, 142, no. 20	SW 3,00 19,4 1197/149 Kar. 474

487	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 475
488	Similar.	Similar.	"	"	Kar. 476
489*	MAXIMINVS PIVS AVG GERM Bust, dr., cuir., head, laur., r.	VICTO-RIA GERM Victory stg. l., hld. wreath and palm; captive std. at her feet.	Undat- ed (c. January 236 to March/ April 238), Group II	C. IV, no. 107 RIC IV/2, 142, no. 23	N 3,33 19,5 1197/150 Kar. 484

BIBLIOGRAPHY

Alram 1989

M. Alram, *Die Münzprägung des Kaisers Maximinus I. Thrax (235/238)*, MIR 27, Wien 1989: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Археолошки споменици I

Археолошки споменици и налазишта у Србији I, Заједна Србија, ур. Ђ. Бошковић, Београд 1953: Научна књига.

BMC

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, IV, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1966 (1940): British Museum Trustees; H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, V, *Pertinax to Elagabalus*, London 1950: British Museum Trustees; H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, VI, *Severus Alexander – Balbinus and Pupienus*, London 1962: British Museum Trustees.

Borić-Brešković 1994

B. Borić-Brešković, Roman Denarii from the Bela Reka Hoard, in: I. Popović and B. Borić-Brešković, *The Bela Reka Hoard*, Beograd 1994: Narodni muzej Beograd.

Borić-Brešković 1994a

B. Borić-Brešković, Токови сребрног новца у предримском и римском периоду / Silver coins flow in Pre-roman and Roman Times, in: *Античко сребро у Србији / Antique Silver in Serbia*, ed. I. Popović, Beograd 1994, 33-44 / 95-106.

Borić-Brešković, Arsenijević 2008

B. Borić-Brešković, M. Arsenijević, The Roman Denarii Hoard from Radalj near Dri-na, *Numizmatičar* 26-27 (2003-2004), 2008, 93-156.

Borić-Brešković, Stamenković 2008

B. Borić-Brešković, S. Stamenković, A Find of Roman Antoniniani from Supska near Čuprija (Supska I), *Numizmatičar* 26-27 (2003-2004), 2008, 157-207.

Borić-Brešković, Vojvoda 2008

B. Borić-Brešković, M. Vojvoda, A Hoard of Roman Coins from Čortanovci in Srem, *Numizmatičar* 29, 2011: 9-281.

CAH XII

The Cambridge Ancient History, Vol. XII, *The Imperial Crisis and Recovery A.D. 193-324*, eds. S. A. Cook, F. E. Adcock, M. P. Charlesworth and N. H. Baynes, Cambridge 1971: Cambridge university Press.

Cohen I-IV

H. Cohen, *Description Historique des monnaies frappées sous l'Empire Romain*, I, *de Pompée à Domitien (67 avant J.-C. à 96 après J.-C.)*, Paris-Londres 1880; II, *de Nerva à Antonin (96 à 161 après J.-C.)*, Paris-Londres 1882; III, *de Marc Aurèle à Albin (161 à 197 après J.-C.)*, Paris-Londres 1883; IV, *de Septime Sévère à Maxime (193 à 238 après J.-C.)*, Paris-Londres 1884: Rollin&Feuardent.

Црнобрња 2004

Н. Црнобрња, Три оставе римског новца из региона Тамнаве, *Museum* (Шабач) 5, 2004: 35-44.

Гарашанин и Гарашанин 1951

М. Гарашанин, Д. Гарашанин, *Археолошка налазишта у Србији – преисторијско и античко доба*, Београд 1951: Просвета.

Găzdac 2010

C. Găzdac, *Monetary circulation in Dacia and the provinces from the Middle und Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106-337)*, Zweite Auflage, Cluj-Napoca: NereaMia Verlag (+CD).

Gerov 1977

B. Gerov, Die Einfälle der Nordvölker in den Ostbalkanraum im Lichte der Münzschatzfunde I. Das II. und III. Jahrhundert (101-284), *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II. 6. *Principat. Politische Geschichte (Provinzen und Randvölker: lateinischer Donau-Balkanraum)*, eds. H. Temporini and W. Haase, 110-181, Berlin and New York 1977: Walter de Gruyter.

HA, Vita Maximinus

Historia Augusta, The two Maximini, Vol. II, Loeb Classical Library No. 140, translation D. Magie, Cambridge Mass.-London 1924.

Herodian

Herodian of Antioch, *History of the Roman Empire*, Vol. II, Classical Library No. 455, translation C. R. Whittaker, Cambridge Mass.-London 1970.

HCC

A. S. Robertson, *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet University of Glasgow, III. Pertinax to Aemilian*, London-Glasgow-New York 1977: Oxford University Press.

Hill 1964

P. V. Hill, *The Coinage of Septimius Severus and his Family of the Mint of Rome, A.D. 193-217*, London 1964: Spink and Son Ltd.

ILS

H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae*, Vol. 1, Berlin, 1892: Berolini Apud Weidmannos.

Карапанџић 1914

Ђ. Д. Карапанџић, Једна остава римских новаца из села Меховине, *Сџаринар* (н.р.) 6/1-2 (1911) 1914: 159-164.

Kienast 2010

D. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, 4. Auflage, Darmstadt 2010: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Klemenc 1936

J. Klemenc, Nalazi novca u Jugoslaviji 1910-1936, *Numizmatika* (Zagreb) 2-4 (1934-36), 1936: 124-133.

Кондић 1983

V. Кондић, Налаз денара из утврђења Равна, *Нумизмајичар* 6, 1983: 51-73.

Kos 1986

P. Kos, *The Monetary Circulation in the Southeastern Alpine Region, ca. 300 BC – AD 1000*, Ljubljana (*Situla* 24) 1986: Narodni muzej Slovenije.

Marić 1956

R. Marić, Ostave starog novca u numizmatičkoj zbirci Narodnog muzeja u Beogradu (Dépôts monnaies dans les collections numismatiques du Musée National de Beograd, *Saopštenja Zavoda za zaštitu spomenika NRS* 1, Beograd 1956: 179-181.

Mirković 1971

M. Mirković, *Sirmium – its History from the I century A.D. to 582 A.D.*, in *Sirmium I*, ed. Đ. Bošković, 5-94, pl. I-XIV, Beograd 1971: Arheološki institut u Beogradu.

Mirnik 1981

I. A. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, BAR International Series 95, Oxford (England) 1981: B.A.R.

Mócsy 1974

A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia, A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London & Boston 1974: Routledge & Kegan Paul.

Петровић 2010

C. Петровић, Налази римског новца у Подрињу, *Нумизмајичар* 28, 2010: 107-143.

RIC

C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, *From 39 BC to AD 69*, London 1984: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1926, repr. 1962: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1930, repr. 1962: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, IV.1, *Pertinax to Geta*, London 1936, repr. 1962: Spink & Son Ltd; H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, IV.2, *Macrinus to Papienus*, London 1938: Spink & Son Ltd.

Rostovtzeff 1926

M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Oxford, 1926: Clarendon Press.

Saria 1924

B. Saria, Aus dem Belgrader Nationalmuseum, *Numismatische Zeitschrift* 57 (NF 17), 1924: 90-96.

Saria 1927

B. Saria, Numismatischer Bericht aus Jugoslawien, *Numismatische Zeitschrift* 60 (NF 20), 1927: 10-19.

Syll

W. Dittenberger, *Sylogae Inscriptionum Graecarum*, Vol. 2, Lipsiae 1917: Apud S. Hirzelium.

Saria, Klemenc 1939: 37

B. Saria, J. Klemenc, *Archäologische Karte von Jugoslawien: Blatt Rogatec*, Zagreb 1939: Jugoslavisher Ausschuss des Internationalen Verbandes der Akademien.

Vasiljević 1967

M. Vasiljević, Topografija arheoloških nalazišta i spomenika u Podrinju, *Godišnjak Istorijskog arhiva* V, Šabac 1967: 122-156.

Vasiljević 1972

M. Vasiljević, Rekognosciranja u Podrinju i sondažna ispitivanja, *Arheološki pregled* 14, Beograd 1972: 164-189.

Васић 1914

М. М. Васић, *Годишњак СКА* 27 (1913), 1914: 267.

Vasić 1972

M. R. Vasić, Ostave 247. i 254. godine u Narodnom muzeju u Beogradu (Coins deposits from the years 247 and 254, now in the National Museum in Belgrade), *Arheološki Vestnik* (Ljubljana) 23, 1972: 57-66.

Васић 1985

М. Р. Васић, Мачва и Подриње у римско доба, *Гласник САД* (Београд) 2: 124-141.

Vasić 2005

M. R. Vasić, *Ostava denara i antoninijana iz Donjeg Crniljeva/A Hoard of Denarii and Antoninians from Donje Crniljevo*, Beograd i Šabac 2005: Arheološki institut i Narodni muzej.

Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ¹, Мирјана ВОЈВОДА²

¹ Народни музеј Београд, ² Археолошки институт, Београд

ОСТАВА РИМСКОГ СРЕБРНОГ НОВЦА ИЗ СЕЛА МЕХОВИНЕ КОД ШАПЦА

РЕЗИМЕ

Кључне речи: Римско царство, остава новца, криза III века, Максимин I, Доња Панонија

Остава римског сребрног новца из села Меховине пронађена је 22. фебруара 1912. г. на имању Драгића Павловића приликом риљања винограда на 0,50 m дубине. Према сведочењу радника, остава је садржала око 2000 комада и била је смештена у керамички суд. У првом тренутку, у Народни музеј у Београду доспела је изгледа $\frac{1}{4}$ укупног налаза (484 ком.) да би 1935. године Државно Правобранилаштво у Београду донело Одлуку по којој Народни музеј добија $\frac{1}{3}$, а сопственик $\frac{2}{3}$ сачуваног дела налаза. Тако се данас у Народном музеју налази 150 примерака сребрног новца који је припадао овом већем налазу.

Након приспећа новца у Музеј, а пре враћања већег дела сопственику, тадашњи помоћник чувара Народног музеја, Д.Ђ. Карапанџић публиковао је оставу у скраћеном облику. Примерке је идентификовао према тада важећем референтном Коеновом каталогу (H. Cohen), а да, осим каталожских одредница и броја комада, није дао детаљнији опис, као ни аверсне и реверсне легенде. Том приликом публиковано је укупно 484 комада сребрног новца (482 денара и 2 антонинијана), у распону од Нерона до Максимиана I. Састав налаза, према Карапанџићу, био би следећи: Нерон (1 – кат. 1), Веспасијан (17, од тога 3 нечитка – кат. 2-18), Тит (3 – кат. 19-21), Домицијан (3 – кат. 22-24), Трајан (5 – кат. 25-29), Хадријан (уместо 5 ком. одређених према Коену, аутор сабира 6 и додаје два нечитка ком. – 7, од тога 2 нечитка – кат. 30-36), Антонин Пије (8 – кат. 37-44), Фаустина I (2 – кат. 45-46), Марко Аурелије (3 – кат. 47-49), Фаустина II (1 – кат. 50), Луције Вер (1 – кат. 51), Комод (15 – кат. 52-66), Клодије Албин (4 – кат. 67-70), Септимије Север (89 – кат. 71-159), Јулија Домна (уместо 28 ком. одређених према Коену, аутор сабира 29 – кат. 160-187), Каракала (уместо 69 ком. одређених према Коену, аутор сабира 70 – кат. 188-256), Плаутила (2 – кат. 257-258), Гета (уместо 17 ком. одређених према Коену, аутор сабира 16 – кат. 259-275), Макрин (2 – кат. 276-277), Елагабал (58 – кат. 278-335), Јулија Сомија (3 – кат. 336-338), Јулија Паула (1 – кат. 339), Аквилија Севера (2 – кат. 340-341), Јулија Меза (11 – кат. 342-352), Александар Север (97 – кат. 353-449), Јулија Мама (17 – кат. 450-466), Максимин I (уместо 18 ком. одређених према Коену, аутор сабира 17 – кат. 467-484).

Од примерака које је Карапанџић публиковао (484) у Народном музеју је, после враћања дела сопственику, остало 150 примерака: Нерон (1), Веспасијан (4), Трајан (1), Антонин Пије (2), Марко Аурелије (1), Фаустина II (2), Комод (5), Клодије Албин (3), Септимије Север (30), Јулија Домна, ковање под Севером (8), Каракала, ковање под Севером (16), Плаутила, ковање под Севером (2), Гета, ковање под Севером (4), Каракала, самостална владавина (5), Јулија Домна, ковање под Каракалом (4), Макрин (1), Елагабал (17), Јулија Паула (1), Аквилија Севера (2), Јулија Сомија (2), Јулија Меза (6), Александар Север (19), Јулија Мама (10),

Максимин I (4). Међу наведеним примерцима пет није забележено код Карапанџића (Фаустина II – кат. 52, 53; Септимије Север – кат. 121; Гета – кат. 272; Елагабал – кат. 308).

Након детаљне обраде преосталих 150 примерака, затим идентификацијом 145 примерака у Карапанџићевом каталогу, као и одређивањем осталих 339 (484-145=339) према актуелним референтним каталозима, добили смо коначан каталог који садржи 489 примерака, укључујући и пет примерака који нису забележени код Карапанџића (Табела 1).

Остава из Меховина једна је од три познате оставе римског новца са простора данашње Србије које се завршавају издањима Максимиана Трачанина. Друге две су оставе из утврђења Равна (187 ком., Веспасијан – Максимин I; тр. с. рана 236 – март/април 238) и села Супске код Ђуприје (*Horreum Margi*) – Супска II (935 ком., М. Антоније/Галба – Максимин I; тр. с. јануар 236 – март/април 238). Ако их посматрамо у оквирима некадашњих римских провинција, оставе из Равне и Супске II припадале би Горњој Мезији, док би Меховине биле једина позната остава из Доње Паноније. Бројчана заступљеност остава овог периода слична је и на територијама суседних провинција. Из Горње Паноније познат је налаз Ссарон у Мађарској, док из Норика, на самој граници са Горњом Панонијом, потиче налаз Лесковец у Словенији. Са територије Словеније, али из дела који је у римско доба припадао Италији, потиче налаз из околине Постојне, те још један из залеђа Трста, Монрупино. Из суседне Доње Мезије је само једна остава – Санадиново, док су са територије Тракије укупно четири: Софија, Пловдив, Орјахово и непознато налазиште.

Меховине се налазе 2 км северно од Владимираца и 14 км југо-источно од Шапца (Карта 1). Локалитет Врачевац, на коме је пронађена остава новца, налази се између Владимираца и Меховина, на брежуљку који се у правцу истока спушта ка потоку Врбичанки. Локалитет лежи на имању Цвеје Шарчевића и на њиви Чедомира Андријанића. Новац је пронађен на имању Цвеје Шарчевића, а на истом и на суседном имању, које је припадало Драгољубу Врбићу, констатована је вила рустика, чији се настанак датује у II век.

Поред поменутих остатака виле рустике на самом Врачевцу, за који би наш налаз новца најуже био везан, у његовој непосредној близини констатовани су остаци два викуса и више вила рустика. У античко доба област између доњег тока Дрине и Саве била је пољопривредни регион препун имања (вила рустика), где је свакако била спроведена центуријација. Претпоставка је да је развој пољопривреде у овим крајевима почео већ средином I в.н.е. али да је до великог успона насељавања и развоја земљорадње дошло током II и III века. На значајан успон пољопривреде у највећој мери су утицали погодни природни услови и близина Сирмијума, који, нарочито од III века надаље, постаје важан стратегијски центар римског царства.

У налазу из Меховина присутан је новац 16 владара и чланова њихових породица, у распону од 171 године (67/68, Нерон - јан. 236 - март/април 238, Максимин I). Процентуално најбоље су заступљена ковања Септимија Севера и породице (37,63), потом Александра Севера (23,31) и Елагабала (15,55). Уопште узевши, највећи део налаза припада III веку, односно времену од Септимија Севера до Максимиана I, што износи 85,28% целокупног дела налаза (Табела 3). На основу овога могло би се закључити да је тезаурација започета у време Септимија Севера и настављена у мањем или већем обиму током владавине Елагабала и Александра Севера.

Поређећи састав оставе из Меховина са саставом два најближа налаза из Горње Мезије, оставама из села Равне и Супске II (Табела 2), уочили смо извесне сличности али и одступања. Наиме, остава из Равне, осим једног Веспасијановог денара, не садржи новац I века, али у заступљености владара и чланова породица II и III века показује велике сличности са налазом из Меховина. Једино веће одступање примећује се у ковању Елагабала (Меховине 15,55 % – Равна 25,67 %), док су, као и у нашем налазу, најбоље заступљени примерци Септимија Севера и породице. Остава Супска II садржи један денар тријумвира Марка Антонија, чије су емисије у подунавско-балканским провинцијама присутне у оставама похрањеним у II веку, а спорадично у оставама из III века. Иако Супска II у свом саставу има шест владара I века, не рачунајући примерак М. Антонија (Меховине имају 4), I век је овде процентуално слабије заступљен него у остави из Меховина (Табела 3). Из табеле 3 се види да Супска II у највећем проценту садржи новац III века, који је, међутим, знатно нижи него што је то случај са оставама из Меховина и Равне. Последично, у остави Супска II су у већем проценту присутни владари II века, и до три пута већем него у друге две оставе. Ова околност упућује на дужи период тезаурације оставе Супска II у односу на Меховине и Равну, која је вероватно почела у време Антонина Пија да би најинтензивнија била у доба Септимија Севера. У оставама из Меховина и Равне овај процес је започет, по свему судећи, у време Септимија Севера, док би старији примерци представљали реликте старије штедње. Анализа показује да би највећи део налаза из Меховина био сакупљен током 45 година и да вероватно представља уштеђевину власника виле.

Налаз из Меховина завршава се примерцима Максимиана I (18) од којих се четири денара датују у 236. годину (кат. 472-475), девет примерака (кат. 476-484) у период од марта 235. до јануара 236, а последњих пет (кат. 485-489) у период од јануара 236. до марта/априла 238. при чему су у питању три различита типа денара. Ови последњи примерци имају исту аверсну легенду MAXIMINVS PIVS AVG GERM. Титулу *Germanicus Maximus* (на новцу се појављује само као *Germanicus*) Максимиан I је добио у лето (?) 236. године. Реверсне легенде последња три типа у налазу из Меховина - PAX AVGVSTI (1), PROVIDENTIA AVG (3) и VICTORIA GERM (1) припадају према RIC-у групи недатованих ковања, група II, с. јануар 236 - март/април 238, а према BMC-у трећој емисији, која се датује с. јануар 236-237 (позна). Према корпусу НСС у којем је прихваћена Карсонова подела на две емисије и 6 официна, ова три типа се сврставају у другу емисију и другу официну, с. 236 (позна) - 238 (рана), а према Алраму су у оквирима 4-6. емисије, које су коване у периоду од јесени 236. до марта/априла (?) 238. У сваком случају, најмлађи примерци у остави из Меховина, према референтној литератури, могли су да буду емитовани у распону од јануара/јесени (?) 236. до почетка или прве четвртине 238. што би уједно представљало хронолошки оквир за условно опредељење трq. налаза.

Војничку каријеру Максимиан I је започео у време Септимија Севера, али је тек за владе Александра Севера доспео до командујућег положаја у легији. Искористио је прилику и организовао заверу у којој су убијени Александар Север и његова мајка, а војска га је одмах прогласила за цара. Први задатак којем се посветио био је наставак германске кампање, а након пустошења великог дела варварске територије, вратио се у Панонију и зиму 235/236. провео у Сирмијуму. Овде је прославио победу (*Germanicus Maximus*) и сина Максима прогласио је за

цезара. Током 236. и 237. Максиминов штаб је и даље био у Сирмијуму, одакле је руководио операцијама против Сармата и Дачана.

Да би покрио трошкове за плаћање војске и кампање против Германа, морао је да обезбеди велике количине новца, те је послао агенте по целом царству да га сакупе. Најпре је пажњу усмерио на аристократију и одузимање приватне имовине, а када се показало да то није довољно, почео је са пљачком јавне имовине. Сва средства која су имали градови у провинцијама и која су прикупљана за добробит грађана или за поклоне, сви фондови за представе и фестивале, дарови храмовима, статуе богова, декорације јавних зграда, одузети су и искоришћени за ковање новца и финансирање војске. Овај својеврсни терор убрзо је довео до револта грађана али и војске. Због вести о побунама у Африци и Риму, где га је Сенат заједно са сином прогласио за јавног непријатеља, Максимин је са војском кренуо у правцу Рима, али су га, након неуспешне опсаде Аквилеје, убили сопствени војници.

Максиминова главна база од краја 235. до почетка 238. и одласка са војском у правцу Рима био је Сирмијум, у чијој су непосредној близини Меховине и вила рустика за коју је остава новца везана. Како се најмлађи примерци у остави датују шире - од јануара/јесени (?) 236. до почетка или прве четвртине 238. године - разлози за похрањивање налаза могли су да буду различити. Без обзира на чињеницу да на ово питање није могуће дати поуздан одговор, до краја 237. узроци би се могли тражити у терору који су спроводили Максиминови агенти у прикупљању такси, затим насиљу војске и локалне администрације. Ако би била реч о каснијим датумима, прва три или четири месеца 238, поводи су, можда, били реакција на вест о побуни у Африци и Риму или су били у некој вези с Максиминовим припремама за поход на Рим.

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

91

97

112

113

118

121

123

124

125

127

128

130

131

132

133

136

137

141

144

145

148

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

154

157

160

161

163

166

168

170

171

175

177

178

188

192

193

194

202

204

215

218

220

222

225

227

228

230

231

233

239

240

242

245

251

252

253

254

257

258

259

264

265

272

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

276

280

287

301

306

307

308

313

314

315

323

327

330

331

332

335

336

337

338

341

342

343

344

346

347

350

352

354

356

357

358

359

371

376

377

382

391

394

399

401

403

404

HOARD OF ROMAN SILVER COINS FROM THE VILLAGE OF MEHOVINE ...

406

408

412

426

434

440

441

455

456

457

458

459

460

466

467

468

469

481

482

486

489

Мирјана ВОЈВОДА¹, Мирослав ЈЕСРЕТИЋ²

¹Археолошки институт, Београд; ²Музеј Срема, Сремска Митровица

НОВАЦ БИТИНИЈСКЕ КОВНИЦЕ НИКЕЈЕ ИЗ МУЗЕЈА СРЕМА У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ

Апстракт: У збирци Музеја Срема у Сремској Митровици налази се 21 примерак новца битинијске ковнице Никеје. Заступљена су ковања Александра Севера и Гордијана III. Већи део представља случајне налазе са територије античког Сирмијума и његове околине, док је мањи део откривен приликом археолошких истраживања. Публиковање ових налаза чини јаснијом слику о топографији новца Никеје у Србији и нарочито у овом делу Срема.

Кључне речи: Римско провинцијално ковање, Никеја, Сирмијум

У нумизматичкој збирци Музеја Срема у Сремској Митровици налази се 21 примерак бронзаног новца битинијске ковнице Никеје. Не представљају део скупног налаза, већ појединачне, који су мањим делом (6 ком.) приспели у Музеј након археолошких истраживања Сирмијума током шездесетих и седамдесетих година прошлог века.¹ Док у већој мери (15 ком.) представљају случајне налазе са територије Сирмијума и његове уже околине (Карта 1).² Заступљени су примерци два владара – Александра Севера (кат. 1-13) и Гордијана III (кат. 14-19), док се за два примерка није могло одредити којем владару припадају (кат. 20-21).

* Чланак представља резултат рада на пројекту: IRS – Виминацијум, римски град и легијски војни логор – истраживање материјалне и духовне културе, становништва, применом најсавременијих технологија даљинске детекције, геофизике, ГИС-а, дигитализације и 3Д визуализације (М. Војвода) (бр. 17018) – Министарство просвете и образовање Републике Србије.

¹ Сектор V, сонда 116/ 4. о.с. (1961); Локалитет 28, сонда В1, 4. о.с. (1962); Локалитет 35, сонда 13 (1963); Локалитет 26, сонда VII, ископ F (1969); Локалитет 50, сектор IV (1974) и Локалитет Кеј (1979).

² Са територије града потичу три примерка: канал испред Главне поште (1976); код понтоноског моста (западни део града) и Румске малте. Ван града, на простору северне Мачве, пронађен је по један комад на локалитету Зидине у Мачванској Митровици и на потесу Котаруша у Салашу Ноћајском, и седам примерака на њиви пољопривредног добра „Мачва“, на путу из Мачванске Митровице ка Засавици. За три комада не постоје подаци о месту налаза.

Карта 1 – Положај локалитета са налазима новца Никеје

Налази новца битинијске ковнице Никеје, забележени су на следећим налазиштима у Сремској Митровици или њеној околини:

1. Сектор V, сонда 116/ 4. о.с. (кат. 18; Карта 1, бр. 6). Сектор V налази се на простору источне некрополе Сирмијума. Налаз никејског ковања потиче из сонде 116 која је истраживана у јулу 1961.г.
2. Локалитет 28, сонда В1, 4. о.с. (кат. 6; Карта 1, бр. 2). Локалитет се налази на простору некадашње житне пијаце. Током истраживања констатован је новац у распону од Хадријана до Валентинијана I.
3. Локалитет 35, сонда 13 (кат. 9; Карта 1, бр. 1). Налази се у Змај Јовиној улици бр. 23 на месту срушене основне школе и њеног дворишта. Забележени су налази новца од Домицијана до Валенса. На основу тога али и другог покретног археолошког материјала, локалитет је датован од краја I до краја IV в.³
4. Локалитет 26, сонда VII, ископ F (кат. 1; Карта 1, бр. 3). Налазиште представља део северозападне некрополе Сирмијума, која је била у употреби од I до V века.⁴ Нумизматички налази са ове некрополе обухватају распон од Веспасијана до Теодосија II.
5. Локалитет 50, сектор IV (кат. 3; Карта 1, бр. 4). Констатовани су архитектонски остаци који су опредељени као стамбени објекти у близини северног бедема града.

³ Popović 1963: 66-69; Милошевић 1994: 30; Popović 2003: 59-61, 65-66, 69-70, 77-78; Mirković 2004: 155.

⁴ Popović 1971: 55, 97; Милошевић 1994: 23; Mirković 2004: 155.

6. Локалитет Кеј (кат. 12; Карта 1, бр. 7). Налази се између Житне пијаце и Занатлијске улице, на обали Саве. Откривени су архитектонски остаци вен бедема града, који представљају остатке стамбених објеката. Датовани су у период II и III в.⁵ Констатовани су и делови југозападне некрополе са спаљеним гробовима и гробовима бунарима из I в.⁶
7. Канал испред Главне поште (кат. 2; Карта 1, бр. 8). Приликом копања канала испред улаза у Главну пошту 1976. г. Музеј је дошао у посед више примерака римских ковања, од тога и једног никејског.
8. Код понтонског моста (кат. 11; Карта 1, бр. 9). Приликом градње канализације 1976. г. за ново насеље „29. новембар“, у близини понтонског моста, пронађен је примерак новца Никеје на дубини од 2,5 м.⁷
9. Румска малта (кат. 5; Карта 1, бр. 5). Налази се у источном делу Сремске Митровице. Један примерак никејског ковања пронађен је на површини и поклоњен Музеју Срема.⁸
10. Локалитет Зидине или Ширинград, Мачванска Митровица (кат. 8; Карта 1, бр. 11). Приликом радова на канализацији 1976. г., у непосредној близини локалитета, пронађен је један примерак ковања Никеје. У посед Музеја Срема дошао је путем откупа.
11. Потес Котаруша, Салаш Ноћајски (кат. 7; Карта 1, бр. 12). У атару села Салаш Ноћајски. Налаз никејског новца пронађен је случајно, приликом пољопривредних радова на овом потесу, а у Музеј је доспео путем откупа.
12. Њива ПД „Мачва“ (кат. 13, 14, 16, 17, 19-21; Карта 1, бр. 10). У атару Мачванске Митровице, на месту званом „Острво“. Музеј Срема је током дугог низа година откупио више стотина комада римског бронзаног новца III и IV в. са овог локалитета,⁹ међу њима и 7 примерака никејских ковања.
13. Налазиште непознато, Сремска Митровица и околина (кат. 4, 10 и 15). За преостала три примерка ковања Никеје, место налазишта није познато. У документацији Музеја Срема забележени су као случајни налази, без података о месту налаза и начину прибављања.

Током прве половине III в. у балканским и подунавским провинцијама осетио се недостатак ситног бронзаног новца у оптицају. Ова појава нарочито је била изражена за време владавине Александра Севера и делом Гордијана III, када се појављује највећи број налаза новца битинијске ковнице Никеје у Горњој Мезији и Доњој Панонији. Код свих до сада публикованих збирки које садрже новац Никеје, ово правило је потврђено.¹⁰ Појава је повезана вероват-

⁵ Милошевић 1994: 44.

⁶ *Idem* 1994: 40-41.

⁷ Садашњи назив стамбеног насеља је „Стари мост“.

⁸ Најљубазније се захваљујемо господину Слободану Живановићу из Сремске Митровице, који је новчић поклонио Музеју.

⁹ Петровић 2010: 120, бр. 32.

¹⁰ Црнобрња 1981: 9-19; Ивановић 2009: 363-364; Војвода, Петровић 2011: 288, 292-296; Војвода 2011: 247-249, Табела 1; Поред наведених збирки (Музеј града Београда, Велико Градиште, Баново Поље и Више Гробаља) које садрже већи број примерака, публиковани су на више места и појединачни примерци

но и са затварањем ковнице у Стобима у време Каракале, која је у извесној количини снабдевала новцем ове просторе током прва два века.¹¹ Са отварањем ковнице у Виминацијуму 239. г. никејска ковања се скоро сасвим повлаче се из употребе на територији Горње Мезије и Доње Паноније, где је очито проблем недостатка новца био највише изражен.¹² Ово се јасно одражава у смањеном броју примерака Гордијана III из никејске ковнице у односу на време Александра Севера: збирка Музеја Срема: 61,90% (А. Север) – 28,58% (Гордијан III); збирка Музеја града Београда: 62,89% – 28,93% и 60,83% – 36,08%; виминацијумска некропола Више Гробаља 79,13% – 14,96 %; збирка у Великом Градишту: 100% А. Север.¹³ Изузетак представљају налази новца Никеје из Бановог Поља где овај однос износи: А. Север 36,37% – Гордијан III 63,63%. Треба подсетити да је на овакав однос заступљености вероватно утицало то што је налаз првобитно представљао део приватне збирке који је потом поклоњен Народном музеју у Шапцу.¹⁴

Међу никејским примерцима из Музеја Срема заступљена су ковања два владара, од тога већи број припада времену Александра Севера (кат. 1-13) и нешто мањи Гордијану III (кат. 14-19), док се за два примерка није могло одредити коме припадају (кат. 20-21). Код ових примерака нису запажене нове особености у погледу аверских или реверских легенди и типова, и они се крећу у оквиру до сада познатих. У овом смислу, пажњу скреће једино примерак Александра Севера (кат. 9) који би евентуално могао представљати нову варијанту у оквиру типа 8, али је то, због његове лоше очуваности, било немогуће са сигурношћу утврдити. Са друге стране, занимљивост свакако представља један прекован примерак Александра Севера (кат. 4). На лицу цара, W од осе аверса, налази се преков реверса ковнице Никеје са делом натписа IK-A и доњим деловима три војне ознаке (сл. 4 детаљ).

Међу примерцима Александра Севера заступљени су типови са три војне ознаке (1, 2, 6, 7, 8 и варијанта 8а). Код Гордијана III појављује се мања заступљеност типова са три војне ознаке (варијанте 12а и 12б) у односу на типове са четири војне ознаке (21, 26, 27 и 28). У случају два примерка код којих није било могуће са сигурношћу одредити владара појављују се варијанте 2б и 28а. Већ је примећено, на основу анализе већег броја примерака из збирке Музеја

Никеје који су откривени приликом археолошких истраживања или рекогносцирања; cf. Војвода, Петровић 2011: 287, ref. 19; За налазе новца Никеје на територији града Београда, cf. Црнобрња 2011: 309-318, који доноси нове примерке ковања Никеје доспеле у Музеј града Београда након 1981 и првог објављивања од стране Н. Црнобрње.

¹¹ Borić-Brešković 2011: 411, ref. 3, 426.

¹² Војвода, Петровић 2011: 289.

¹³ Збирка Музеја града Београда, cf. Црнобрња 1981: 9-19, Црнобрња 2011: 310-314; Виминацијум, Више Гробаља, cf. Војвода 2001: 248-249; Велико Градиште, cf. Ивановић 2009: 263-264.

¹⁴ Војвода, Петровић 2011: 292-296; Познато је да приватни колекционари бирају боље очуване примерке и оне које се њима чине лепшим или интересантнијим, што је вероватно утицало на овакав однос у заступљености ковања А. Севера и Гордијана III.

града Београда и са виминацијумске некрополе Више Гробаља, да се типови са четири војне ознаке јављају много чешће у ковању Гордијана III, а сасвим спорадично у ковању Александра Севера.¹⁵

Резимирајући резултате досадашних публикованих налаза новца Никеје са територије Србије јасно се уочава велики напредак у препознавању и дефинисању разгранатих иконографских мотива са војним ознакама. Почев од прионирског рада Николе Црнобрње из 1981. г. до данас издвојено је 32 типа и 29 варијанти мотива са војним ознакама. На основу анализе заступљености типова и варијанти, међу два владара са највећим бројем никејских емисија, закључено је да се типови са четири војне ознаке јављају углавном у емисијама Гордијана III, док су у ковању А. Севера заступљене сасвим ретко.

Осим овога, уочено је да се никејске емисије појављују спорадично на простору Горње Мезије и Доње Паноније до времена Каракале, од када су заступљене у нешто већем обиму, што је вероватно повезано са затварањем ковнице у Стобима. Да би највећа заступљеност никејских ковања била уочена у време владавине Александра Севера, следило је постепено опадање током владе Гордијана III и након тога новци Никеје готово да потпуно нестају са ових простора. Ова појава сигурно је повезана са отварањем ковнице у Виминацијуму 239. г. и приливу бронзаног новца из ње.

Још једно веома важно сазнање, до кога долазимо постепено, захваљујући интензивнијем публикавању налаза новца Никеје са територије Србије, јесте њихова топографија и са тим повезана циркулација. Највећа концентрација налаза новца Никеје везана је Дунавски лимес: Текија, Велико Градиште, Виминацијум, Београд, Земун, Батајница, Угриновци, Војка, Нови Бановци, Сурдук, Бешка и даље на територији Доње Паноније у оквиру Хрватске: Вуковар и Осијек.¹⁶ У унутрашњости централног дела Србије ковања Никеје забележена су на следећим локалитетима: Равна, Медијана, Царичин Град, Врњачка Бања, *Idimum* (Медвеђа), Омашничка река (Крушевац), Сеземча (Крушевац), Бован (Крушевац), Драгоцвет (Јагодина), Горње Штипље (Јагодина), Крагујевац, Врање, Сврљиг.¹⁷ Попут дунавског и савски речни пут, у његовом доњем току,

¹⁵ Јовановић 2004: 61; Црнобрња 1981: 9-19; Ивановић 2009: 363-364 (сви примерци припадају Александру Северу – типови: 1, 2, 3?, 5, 7, 7а, 8, 25); Војвода, Петровић 2011: 286, 292-296 (А. Север – типови: 1, 2, 8, 13?, 18; Ј. Мамеа – типови: 2, 9ц; Гордијан III – типови: 5?, 9б?, 11?, 12а, 12б, 14, 18, 18а, 18б, 24, 27а, 28, 28а, 28б); За заступљеност типова у збирци Музеја града Београда и на виминацијумској некрополи Више Гробаља, cf. Војвода 2011: 248-249, Табела 1.

¹⁶ Јовановић 2004: 61, кат. 27; Црнобрња 1981: 6, Табела 1; Ивановић 2009: 361-369; Војвода 2011: 247; Црнобрња 2011: 310-314; Brunšmid 1907: 15-16, ref. 4-5; Celestin 1904: 24.

¹⁷ Petković, Ružić 2005: 115, кат. 1-2 (Равна); Janković-Mihalđić 2008: 52, кат. 113 (Медијана); Поповић 1980:123, кат.2 (Царичин Град); Сариа 1925: 163; *idem* 1926: 199-200; Црнобрња 1987: 71-72, кат. 12-14; Борић-Брешковић 2011: 419, н. 46 (Врњачка Бања); Vasić, Milošević 2000: 179, кат. 97 (*Idimum*, Медвеђа); Рашковић 2000: 78, кат. 3, 100, кат. 1 (Омашничка река и Сеземча); Рашковић 1998: 192, кат. 20-21 (Бован); Додић, Грбовић 2009: 36, кат. 38, 37, кат. 65 (Драгоцвет и Горње Штипље); непубликовано: Крагујевац и околина, Врање и Срљиг (најубавније се захваљујемо колегама Марији Шарић, Народни музеј Крагујевац, Горану Митровићу, Народни музеј Врање и Славиши Миливојевићу, Завичајна збирка

на којем је Сирмијум представљао најважнију тачку, имао је велики економски значај. О томе сведоче и бројни налази новца дуж овог пловног пута и у његовом непосредном залеђу, а међу њима налазе се и ковања Никеје: Сремска Митровица, Гомолава, Хртковци, Баново Поље (Шабац), Ушће (Обреновац), Воћине, (Обреновац), Нурча, (Обреновац), Шарена Чесма, (Обреновац).¹⁸

Из овога произилази да пажњу морамо и даље усмеравати у правцу прикупљања налаза никејских ковања која су још увек непубликована а налазе се у музејским збиркама у Србији. Обрадом и публиковањем ових налаза стећићемо, у првом реду, потпунију слику о циркулацији новца ковнице Никеје у Горњој Мезији и Доњој Панонији. Потом успоставити и бољу коорелацију са циркулацијом новца Стоба и Виминацијума, са којима је циркулација никејског новца на овим просторима условљена. Даље ћемо развијати иконографску шему реверсних типова са мотивима војних ознака и сасвим сигурно допунити празнине које недостају, а које су наговештене у случају неколико оштећених примерака. Можемо очекивати и појаву нових варијанти у аверсним представама и легендама, као и све друге, за истраживање ковања битинијске ковнице Никеје, значајне појединости. У том смислу, налази новца из збирке Музеја Срема обрађени у овом раду, представљају још један део мозаика у топографској слици никејских ковања на територији Србије.

Сврљиг за уступљеним информацијама). Овоме треба додати и 357 примерака новца Никеје који се налазе у Нумизматичком кабинету Народног музеја у Београду. Од овог броја за само 6 примерака познато је место налаза: Костолац, Неготин, Ушће и Крива Паланка у Македонији. Остали примерци, већином из збирки Вајферт и Ковачевић, потичу са територије Србије. Најљубазније се заваљујемо колегиници Бојани Борић-Брешковић на уступљеним информацијама.

¹⁸ Баново Поље, cf. Војвода, Петровић 2011: 283; Ушће, cf. Црнобрња 1981: 6 (4 ком.); Црнобрња 1985: 52 (12 ком. – прив. кол.); Црнобрња 2011: 310 (55 ком.), cf. ref. 4 (21 ком. – прив. кол.).

КАТАЛОГ/CATALOGUE

Референце/References:

BMC Greek

W. Wroth, *A Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and King of Bosphorus*, London 1889: British Museum Trustees.

Weiser

Wolfram Weiser, *Katalog der Bithynischen Münzen der Sammlung des Institus für Altertumskunde der Universität zu Köln*, Bd. 1, Nikaia, Opladen: Westdeutscher Verlag.

N.C.

Никола Црнобрња, Новац града Никеје у нумизматичкој збирци Музеја града Београда, *Годишњак града Београда XXVIII*: 5-23.

V.G. = Više Grobalja¹⁹

Скраћенице/Abbreviations:

Тип аверсне представе/: А (Биста обучена на десно, глава са лоровим венцем/Bust draped, right, head
Obverse type laureate)/: В (Биста обучена на десно, глава са радијалном круном/Bust draped, right, head radiate).

¹⁹ Новац Никеје са некрополе Више гробља није публикован са потпуним каталогом. Зато смо, за ову прилику у референцама наводили инвентарске бројеве (С-број) који ће приликом детаљног објављивања природно бити укључени у каталог. За приказ заступљених типова реверсних представа по владарима, cf. Војвода 2011: 248-249, табела 1./ A complete catalogue of the coins of Nicea from the Više grobalja necropolis have not been published. That is why on this occasion, in the references, we mentioned the inventory numbers (C-no.), which will, in the more detailed publication, of course, be included in the catalogue. For a review of the types of reverse presentations according to rulers, cf. Vojvoda 2001: 248-249, Table 1.

SEVERUS ALEXANDER²⁰
АЕ

Кат./Cat	Аверс/Obverse	Реверс/Reverse	т/Wt. p/Size оса/Axis	Референце/ References	Датовање/ Date	Инв. бр./ MS Coll. Место налаза/ Position of find
1	[M] ΑΥΡ CEV[H] ΑΛΕΞΑ[ΝΔ]ΡΟΣ ΑΥΓ Тип/Type A.	ΝΙΚΑΙΕ[Ω]Ν (около/around) Тип/Type 1.	3,35 20,00 NE	BMC 100 Weiser 030 N. C. 30 V. G. C – 9560 C – 8348	222-228	Инв. бр. 1294; Лок. 26, сонда VII, ископ F
2	Μ ΑΥΡ CEVH ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΥΓ Тип/Type A.	ΝΙ-Κ-Α-ΙΕ ΩΝ Тип/Type 2.	3,30 20,00 NE	BMC 100 Weiser 030 N.C. 70, 71 V.G. C – 10.287 C – 9238	222-228	СН 1857; Канал испред Поште
3	Μ ΑΥΡ CEVH ΑΛΕ[ΞΑΝΔΡ]ΟΣ [Α] V[Γ] Тип/Type A.	ΝΙ-Κ-ΑΙ-Ε Ω[Ν] Тип/Type 7.	4,68 20,00 NE	BMC 100 Weiser 030 V. G. C – 623	222-228	Инв. бр. 3028; Лок. 50, сек- тор IV
4	[M] ΑΥ[P] [C]EVH ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΥΓ Тип/Type A. + прекор рв./ overstriking rev.: IK-A и доњи делови три вој- не ознаке/ and lower parts of three standards	ΝΙ-Κ-ΑΙ-Ε Ω[Ν] Тип/Type 8 (?).	3,30 20,00 NE	BMC 100 Weiser 030 V. G. C – 7935 C – 10947	222-228	СН 46; Непознато/ Unknown
5	Μ ΑΥΡ [C]EVH [ΑΛΕΞ]ΑΝΔΡΟΣ Α Тип/Type A.	ΝΙ-ΚΑ-ΙΕ-Ω Ν Тип/Type 1.	3,96 21,00 N	BMC 102 Weiser 030 V. G. C – 9691	222-228	Књ. улаза бр. 1699; Румска малта
6	Μ ΑΥΡ CEVH Α[ΔΕΞΑΝΔΡΟΣ] [...] Тип/Type A.	ΝΙ-ΚΑ-[ΙΕ]- [Ω]Ν Тип/Type 1.	3,22 20,00 SW	BMC 100 or 102 Weiser 030 N. C. 30 or 35 or 44 V. G. C – 9560 or C – 8648	222-228	Инв. бр. 1163; Лок. 28, сон- да B1

²⁰ Примерци су поређани од дужих ка краћим аверсним легендама, а у оквиру сваке од њих према типовима реверсних представа. Типови реверсних представа одређени су према: Црнобрња 1981: 6, Тебела 2; Војвода 2011: 246-247, Слика 2-3; Војвода, Петровић 2011: 286, Слика 1-4./ The specimens are arranged, starting from the longer and ending with the shorter obverse legends and, for each of them, according to the types of reverse presentations. The reverse types are determined by: Црнобрња 1981: 6, Table 2; Војвода 2011: 246-247, Fig. 2-3; Војвода, Петровић 2011: 286, Fig. 1-4.

НОВАЦ БИТИНИЈСКЕ КОВНИЦЕ НИКЕЈЕ ИЗ МУЗЕЈА СРЕМА ...

7	[...] [CE]VN ΑΛΕΞΑΝΔΡ[OC] [...] Тип/Type B.	ΝΙΚΑΙΕΩ[N] ΩΝ Тип/Type 2 (?).	3,52 20,00 NE	BMC / Weiser 030 N. C. 72 V. G. C – 8057	222-228	Књ. улаза бр. 142; Котару- ша, Салаш Ноћајски
8	[...] [CE]VN ΑΛΕΞΑΝΔΡ[OC] [...] Тип/Type A.	N-K-AI-[E] ΩΝ Тип/Type 2b.	3,76 19,00 SW	BMC 100 Weiser 030 V. G. C – 11425	222-228	Књ. улаза бр. 24; Лок. Зидине, Мач. Мит.
9	Μ ΑΥΡ CEV ΑΛ[EE] ΑΝΔΡOC A Тип/Type A.	N-K-AI-E ΩΝ Тип/Type 8 (?) ²¹	3,46 20,00 SW	BMC 102 Weiser 030 V. G. C – 8584 (?)	222-228	Inv. br. 145; Lok. 35, sonda 13
10	Μ ΑΥ CE ΑΛΕ[ΞΑΝΔΡOC] ΑΥΓ (VГ у лигатури/in ligat.) Тип/Type B.	NI-K-AI-E ΩΝ Тип/Type 8a.	2,97 20,00 SW	BMC / Weiser 030 V. G. C – 1604 (али вар./but var. ΑΥΡ CEV)	222-228	CH 1239; Непознато/ Unknown
11	[...] [ΑΛΕΞΑΝ]ΔΡOC ΑΥΓ (VГ у лигатури/in ligat.) Тип/Type B.	N-K-AI-E ΩΝ Тип/Type 6.	3,12 20,00 NE	BMC 100 or 102 Weiser 030 N. C. 26 (?) V. G. C – 9674 (?)	222-228	Књ. улаза бр. 81; Понтонски мост
12	Μ ΑΥ[P] [...] [ΑΛΕΞΑΝΔΡOC] ΑΥ Тип/Type B.	NI-K-AI-E ΩΝ Тип/Type (?). (три војне оз- наке/ three standards).	3,42 20,00 N	BMC 100 or 102 Weiser 030	222-228	Кат. бр. V/425; ²² Лок. Кеј
13	Нечитко/ Illegible Биста на д./Bust, r.	N-K-AI-E ΩΝ Тип/Type 6.	4,53 20,00 NE	BMC 100 or 102 Weiser 030	222-228	Књ. улаза бр. 285; Њива ПД „Мачва“

²¹ Primerak pripada tipu 8 i verovatno predstavlja jednu novu varijantu, ali je zbog oštećenosti nije moguće definisati./ The specimen belongs to type 8 and probably represents a new variant, but because of his damage can not be determined.

²² Кат. бр. V/425 односи се на Каталог римског новца из Сирмијума, књига V (Музеј Срема)./ Cat. no. V/425 relates to the catalog of Roman coins from Sirmium, Book V (Museum of Srem).

GORDIANUS III

АЕ

Кат./Cat.	Аверс/ Obverse	Реверс/ Reverse	т/Wt. p/Size оца/Axis	Референце/ References	Датовање/ Date	Инв. бр./ MS Coll. Место налаза/ Position of find
14	[M] [ANT] ΓΟ[P] ΔΙΑΝΟΣ ΑΥΓ Тип/Type Б.	[NIK]-AI-E [Ω]N Тип/Type 12a.	2,31 18,00 SW	BMC 122 N.C. 117 (али вар. рв./ but var. rv.)	238-244	Књ. улаза бр. 293; Њива ПД „Мачва“
15	M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟΣ ΑΥΓ Тип/Type Б.	N-I-K-A-I [E]ΩN Тип/Type 12b.	2,17 20,00 S	BMC 122 V.G. C – 9804	238-244	СН 1240; Непознато/ Unknown
16	Нечитко/ Illegible Тип/Type Б.	N-I-K-A-I [E]ΩN Тип/Type 21 (?).	3,85 19,00 SW	BMC 119 N. C. 153, 157 V. G. C – 3222	238-244	Књ. улаза бр. 52; Њива ПД „Мачва“
17	[...] ΑΥΓ Тип/Type Б.	[N]-I-K-A-[I] [EΩ]N Тип/Type 26 (?).	2,98 19,00 SW	BMC / N. C. 122 – 123, 155	238-244	Књ. улаза бр. 558; Њива ПД „Мачва“
18	[M] [ANT] [ΓΟΡΔΙΑΝ]ΟC ΑΥΓ Тип/Type В.	[N]-I-K-A-I EΩN (?) Тип/Type 27.	2,76 20,00 SW	BMC / V. G. C – 10550 C – 11251	238-244	Инв. бр. 210; Сектор V, сонда 116
19	[...] [ΓΟΡΔΙΑ]ΝΟC ΑΥΓ Тип/Type Б.	[N]-I-K-A-[I] [EΩ]N Тип/Type 28a.	2,72 19,00 SW	BMC / N.C. 130-134 V.G. C – 8645 C – 9852 C – 9091 C – 9736	238-244	Књ. улаза бр. 312/4; Њива ПД „Мачва“

Unknown

АЕ

Кат./Cat.	Аверс/ Obverse	Реверс/ Reverse	т/Wt. p/Size оца/Axis	Референце/ References	Датовање/ Date	Инв. бр./ MS Coll. Место налаза/ Position of find
20	Нечитко/ Illegible Биста на д./Bust, r. A. Severus (?).	N-I-K-A-I-E ΩN Тип/Type 2b.	4,00 19,00 SW	/	222-228 (?)	Књ. улаза бр. 16; Њива ПД „Мачва“
21	Нечитко/ Illegible Gordianus III (?) (према рв./according to rev.).	N-I-K-A-[I] EΩ[N] Тип/Type 28a (?).	2,18 18,00 /	/	238-244 (?)	Књ. улаза бр. 312/4-1; Њива ПД „Мачва“

ЛИТЕРАТУРА/BIBLIOGRAPHY

BMC Greek

W. Wroth, *A Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and King of Bosphorus*, London 1889: British Museum Trustees.

Borić Brešković 2011

B. Borić-Brešković, Coin Hoard from the Stobi Mint Found in South Serbia, *ZNM* 20-1 (2011) 2011: 415-439.

Brunšmid 1907

J. Brunšmid, Unedierte Münzen von Dazien und Moesien im kroatischen Nationalmuseum in Agram, *NZ XXXVIII* (1906) 1907: 1-16.

Vasić, Milošević 2000

M. R. Vasić, G. Milošević, *Mansio Idimum, Rimska poštanska i putna stanica kod Medveđe*, Beograd, 2000: Arheološki institut i Narodni muzej Beograd.

Војвода 2011

М. Војвода, Реверсне представе са војним ознакама на новцу конице у Никеји на основу узорка са виминацијумске некрополе Више гробаља, *Гласник САД* 25 (2009), 2011: 243-256.

Војвода, Петровић 2011

М. Војвода, С. Петровић, Новац битинијске ковнице Никеје из Бановог Поља у Мачви, *Нумизматичар* 29 (2011) 2011: 283-307.

Додић, Грбовић 2009

С. Додић, Д. Грбовић, *Новац у Завичајном музеју Јагодина*, Јагодина 2009: Завичајни музеј Јагодина.

Ivanović 2009.

I. Ivanović, Novac grada Nikeje u numizmatičkoj zbirci Narodne biblioteke "Vuk Karadžić" u Velikom Gradištu, *Petničke sveske* 67 (2009) 2009: 361-369.

Janković-Mihaldžić 2008

D: Janković-Mihaldžić, Pojedinačni nalazi rimskog novca na Medijani, u: *Naissus I*, Niš, 2008: Narodni muzej Niš i Arheološki institut Beograd: 25-73.

Jovanović 2004

A. Jovanović, Münzen In: A. Cermanović-Kuzmanović, A. Jovanović, *Tekija*, ed. Miloje R. Vasić, Đerdapske sveske, posebna izdanja 4, Beograd, 2004: Arheološki institut, Narodni muzej, Centar za arheološka istraživanja.

Milošević 1994

P. Milošević, Topografija Sirmijuma, U: *Arheološka građa Srbije I/3 - građa za arheološku kartu Vojvodine 1*, Novi Sad 1994: Srpska Akademija Nauka i Umetnosti - Odeljenje istorijskih nauka.

Мirković 2004

M. Mirković, Sirmium, In: The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia, *Situla* 42, 2004: 145-156.

Petković, Ružić 2005

S. Petković, M. Ružić, Roman Necropolis In: *Roman and medieval necropolis in Ravenna near Knjaževac*, ed. Miloje Vasić, Archaeological Institute Monographs Vol. 42, Beograd 2005: 23-155.

Петровић 2010

С. Петровић, Налази римског новца у Подрињу, *Нумизматичар* 28 (2010) 2010: 107-143

Popović 1963

V. Popović, Sirmium, Sremska Mitrovica – rimski grad, *AP* 5 (1963) 1963: 63-73.

Popović 1971

V. Popović, The survey of the topography and urban organization of Sirmium in the Late Empire / Pregled topografije i gradske strukture Sirmijuma u doba kasnog carstva, *Sirmium* I, 1971: 119-148.

Поповић 1980

В. Поповић, Римски новац из Царичиног града, *Нумизматичар* 3 (1980) 1980: 121-128.

Поповић 2003

В. Поповић, *Sirmium - град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума)*, С. Митровица 2003: Благо Сирмијума.

Рашковић 2000

Д. Рашковић, Појединачни налази римског и византијског новца Народног музеја Крушевац, *Нумизматичар* 21 (1998) 2000: 63-116.

Рашковић 1998

Д. Рашковић, Рекогносцирање античких локалитета и комуникација на подручју мојсињских и послонских планина, *Гласник САД* 14 (1997) 1998: 171-195.

Сариа, Б. 1925

Б. Сариа, Археолошке белешке, *Старинар* (т.с.) 3 (1924-1925) 1925: 159-164.

Сариа, Б. 1926

Б. Сариа, Извештај о преисторијском, класичном и нумизматичком одељењу, *Годишњак СКА* 33 (1924) 1926: 192-216.

Celestin 1904

V. Celestin, Grčki i rimski kolonijalni novci nađeni u Osijeku, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 7, No. 1 (1904) 1904: 15-25.

Црнобрња 1981

Н. Црнобрња, Новац града Никеје у нумизматичкој збирци Музеја града Београда, *Годишњак рада Београда* XXVIII (1981) 1981: 5-23.

Црнобрња 1985

Н. Црнобрња, Антички новац из Ушћа код Обреновца, *Годишњак града Београда* XXXII (1985) 1985: 51-77.

Црнобрња 1987

Н. Црнобрња, О налазу римског новца откривеног у Врњачкој Бањи 1924. године, *Наша прошлост. Зборник радова Народног музеја и Историјског архива* 2, Краљево: 67-76.

Црнобрња 2011

А. Црнобрња, археолошка топографија налаза новца Никеје на територији града Београда; *Нумизмаичар* 29 (2011) 2011: 309-318.

Weiser 1983

Wolfram Weiser, Katalog der Bithynischen Münzen der Sammlung des Institus für Altertumskunde der Universität zu Köln, Bd. 1, Nikaia, Opladen 1983: Westdeutscher Verlag.

Mirjana VOJVODA¹, Miroslav JESRETIĆ²

¹ *Archaeological Institute, Belgrade*, ² *Museum of Srem, Sremska Mitrovica*

MONEY OF THE BITHYNIAN MINT OF NICAEA IN THE MUSEUM OF SREM IN SREMSKA MITROVICA

SUMMARY

Key words: Roman provincial coinage, Nicaea, Sirmium

The numismatic collection of the Museum of Srem in Sremska Mitrovica contains 21 specimens of money from the Bithynian mint of Nicaea. Of this number, three were found in the territory of the city: the canal in front of the Main Post Office (1976); near the pontoon bridge (western part of the city) and the Ruma roundabout. Outside of the city, in the territory of Northern Mačva, one piece was found in the locality of Zidine in Mačvanska Mitrovica and another in the Kotaruša area in Salaš Noćajski, while seven specimens were found in a field of the Mačva agricultural holding on the route from Mačvanska Mitrovica towards Zasavica. There is no information about the place of discovery for three pieces (Map. 1).

During the first half of the 3rd century, there was a shortage of small bronze coins in circulation in the Balkan and Danubian provinces. This phenomenon was particularly evident during the reign of Alexander Severus and Gordianus III, the time to which the largest number of finds of coins from the Bithynian mint of Nicaea in these regions are dated. This rule was confirmed in all the collections, containing coins from Nicaea, published so far. The phenomenon was probably linked with the closing of the mint in Stobi, during the reign of Caracalla, which partially supplied Moesia Superior during the first two centuries. After the mint in Viminacium was opened in 239 A.D., Nicaean coinage was withdrawn from circulation in the territories of Moesia Superior and Pannonia Inferior. The river route in the lower part of the Sava, where Sirmium was the most important centre, had great economic importance, evidence of which are the numerous finds of coins along this navigable route and in its immediate hinterland. Among them is coinage from Nicaea: Sremska Mitrovica (21), Banovo Polje, Šabac (44), Ušće, Obrenovac (55), Voćine, Obrenovac (2), Nurča, Obrenovac (2), Šarena Česma, Obrenovac (5).

The coinage of two rulers is found among the Nicaean specimens in the Museum of Srem, the larger number of which belongs to the period of Alexander Severus (Cat. 1-13) and, slightly less, to that of Gordianus III (Cat. 14-19), while it was not possible to determine the attribution for two pieces (Cat. 20-21). No particular characteristics were found on these specimens regarding the obverse or reverse legends and types, which fall within those that are known so far. In that sense, only one piece of Alexander Severus draws attention, because it might possibly represent a new variant within type 8 but, due to its poor state of preservation, it was not possible to reliably establish this. On the other hand, one re-minted piece of Alexander Severus (Cat. 4) is certainly interesting. On the face of the emperor, W of the obverse axis, is the re-minting of the Nicaea mint with a part of the inscription IK-A and lower sections of three military insignia (Fig. 4, detail).

The specimens of Alexander Severus include types with three military insignia (1, 2, 6, 7, 8 and variant 8a). With Gordianus III, the types with three military insignia (var-

variants 12a and 126) are less represented than the types with four military insignia (21, 26, 27 and 28). Variants 26 and 28a appear in the case of the two specimens which were impossible to attribute to a ruler with certainty. It was already observed, based on the analysis of a large number of pieces from the collection of the Museum of the City of Belgrade and from the Viminatium necropolis Several Cemeteries, that types with four military insignia appear much more frequently in the coinage of Gordianus III, and only sporadically in the coinage of Alexander Severus. It is possible to presume on this basis that the first specimen belongs to Alexander Severus and the second to Gordianus III.

The collection and analysis of Nicaean specimens from the territory of Serbia contributes to a better knowledge about the circulation of money in the Balkan and Danubian provinces and the related intense movement of troops during the 3rd century. Although the biggest concentration of finds of Nicaean coinage was registered along the Danube limes, the lower part of the Sava river route had great economic importance, primarily because of the position of Sirmium.

1

2

3

4

5

4a

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

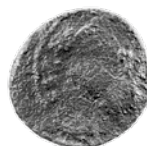
17

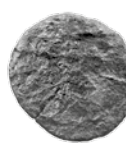
18

19

20

21

Бојана БОРИЋ–БРЕШКОВИЋ¹, Славољуб ПЕТРОВИЋ²

¹*Народни музеј у Београду, Београд*, ²*Народни музеј, Шабац*

НАЛАЗИ БРОНЗАНОГ НОВЦА ВИМИНАЦИЈУМА И ПРОВИНЦИЈЕ ДАКИЈЕ У МАЧВИ

Апстракт: Са подручја Мачве потиче 79 примерака бронзаног новца ковнице у Виминачијуму и четири с ознаком „*Provincia Dacia*“. Сви представљају појединачне налазе који су откривени у атару села Баново Поље (59 Виминачијум, 3 Дакија), Мачванској Митровици (18 Виминачијум, 1 Дакија) и Салашу Ноћајском (1 Виминачијум), док је један примерак непознатог ужег одредешта (1 Виминачијум). Објављивање ових налаза употпуњује топографију налаза новца у Мачви, у римско доба у границама провинције Доње Паноније.

Кључне речи: римски новац, ковница Виминачијум, „*Provincia Dacia*“, Мачва, Доња Панонија

Са подручја Мачве потиче знатан број примерака бронзаног новца ковнице у Виминачијуму (79) и четири примерка бронзаног новца с ознаком „*Provincia Dacia*“. Највећи број припада приватној збирци Петра Фајфрића (59 Виминачијум и 3 Дакија),¹ док је мањи број у поседу Музеја Срема у Сремској Митровици (15 Виминачијум и 1 Дакија),² Народног музеја у Шапцу (2 Виминачијум)

* Чланак представља резултат рада на пројектима: Ковнице централног Балкана у античко доба (Б. Борић-Брешковић) – Министарство културе Р Србије; Градски живот у антици: експанзија градова и урбане цивилизације на Балкану и у суседним областима од хеленистичког до позно римског периода (Б. Борић-Брешковић) (бр. 177005) – Министарство просвете, науке и технолошког развоја Р Србије.

** Бојана Борић-Брешковић, е-адреса: bojanabb@yubc.net;
Славољуб Петровић, е-адреса: slavko015@open.telekom.rs

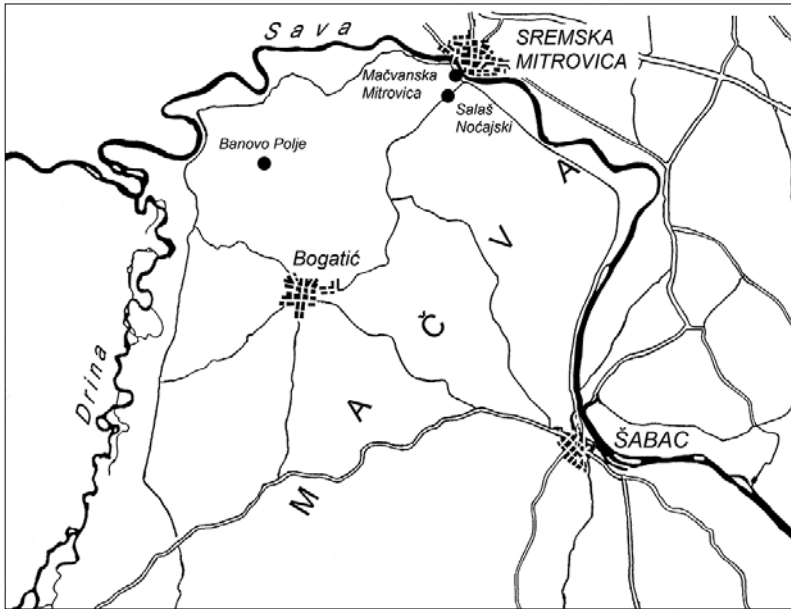
*** Израда карте: Небојша Н. Борић

1 Најљубазније захваљујемо Петру Фајфрићу из Шапца, који нам је омогућио увид у његову збирку. Господин Фајфрић је раније Народном музеју у Шапцу поконио 44 бронзана примерка искована у битинијској ковници Никеји и 1 бронзани примерак из ковнице у Никомедији, cf. Војвода, Петровић 2011: 283-307.

2 Најљубазније захваљујемо колеги Павлу Поповићу из Музеја Срема у Сремској Митровици на уступљеном материјалу из Музеја.

и Музеја града Београда - Збирка Душанић (3 Виминацијум). Сав прикупљени новац Виминацијума и провинције Дакије, осим једног примерка за који није познато уже одредиште (Мачва, кат. 50), потиче са три налазишта – Мачванска Митровица³ (18 Виминацијум и 1 Дакија), Салаш Ноћајски⁴ (1 Виминацијум) и Баново Поље⁵ (59 Виминацијум и 3 Дакија). Налазишта су распоређена на речном путу у доњем току Саве и у близини су Сирмијума, центра римске провинције Доње Паноније, данашње Сремске Митровице (карта 1).

Карта 1 – Налазишта новца Виминацијума и Дакије у Мачви
Map 1 - Find spots of Viminacium and „Provincia Dacia“ coins in Mačva

Међусобни однос ових ковања (95% Виминацијум и 5% Дакија) углавном је сразмеран појавности виминацијумских и дакијских издања у оставама из српског Подунавља и његовог залеђа,⁶ а исто се може рећи и за њихову заступље-

³ За основне податке о налазишту, cf. Đorđević 2007: 37 са литературом.

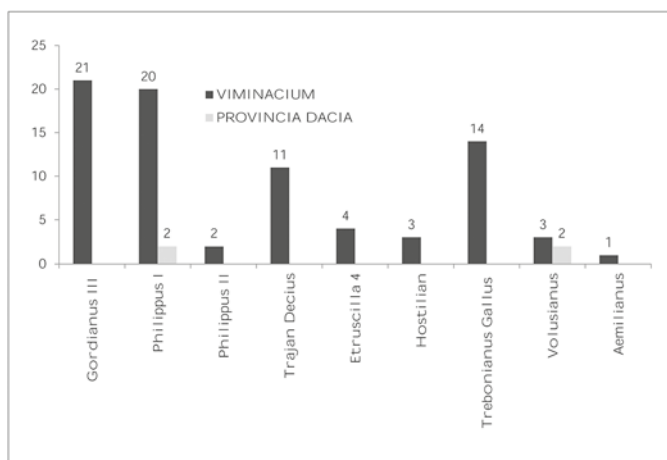
⁴ За основне податке о налазишту, cf. Đorđević 2007: 38 са литературом.

⁵ Село Баново Поље налази се у западној Мачви, у доњем току Засавице, удаљеном од тока Саве око 3,5 км и 8 км североисточно од ушћа Дрине у Саву. За податке о налазишту, cf. Војвода, Петровић 2011: 283-307 са литературом.

⁶ Вркашице код Сремске Митровице (116 ком.) - 105 Виминацијум, 10 Дакија и 1 царска бронза (Орлов 1970: 153-161); Влајића Брдо I у Смедеревској Паланци: 1156 денара и антонинијана, 101 бронза Виминацијума и 14 Дакије (Арсенијевић 1997: 43-108); Брежане код Пожаревца (пронађено 32, а подаци забележени за 28 ком.) - 25 Виминацијум, 2 Дакија и 1 римска бронза (Вулић 1905: 92-93); Околина Јагодине - 20 Виминацијум, расути налаз (Пеган 1970: 74); Поповац код Параћина (32 ком.) - 15 антонинијана, 15 бронзи Виминацијума и 2 Дакије (Борић-Брешковић 1979: 39-54); Туприја (81 ком.) - 73 Виминацијум, 6 Дакија и 2 римске царске бронзе (Борић-Брешковић 1983: 69-84); Бошњане код Варварина, шире окружење Крушевца (64 ком.) - 61 Виминацијум, 2 Дакије и 1 ас Хадријана (Борић-Брешковић

ност у музејским колекцијама.⁷ Сличан однос показују и налази са локалитета Више гробаља откривени током заштитних истраживања јужних некропола Виминацијума. Имају посебну вредност с обзиром на то да је познато место и целокупан археолошки контекст налаза.⁸

Међу виминацијумским примерцима најзаступљенија су ковања Гордијана III (21), у чије је време ковница започела своју делатност. Следе емисије Филипа I и II (22), Трајана Деција и породице (18), Требонијана Гала (14), Волусијана (2) и Емилијана (1). Издања појединих чланова царске породице, Отацилије Севере, Филипове жене, и Херенија Етруска, Децијевог старијег сина, као и издања после Волусијана (Валеријан, Маринијана и Галијен) нису забележена. Међу новцем провинције Дакије присутна су ковања само два владара и сваки је заступљен са по два примерка – Филип I и Волусијан (графикон 1).

Графикон 1 – Број новца по владарима
Graphs 1 – Number of coins according to rulers

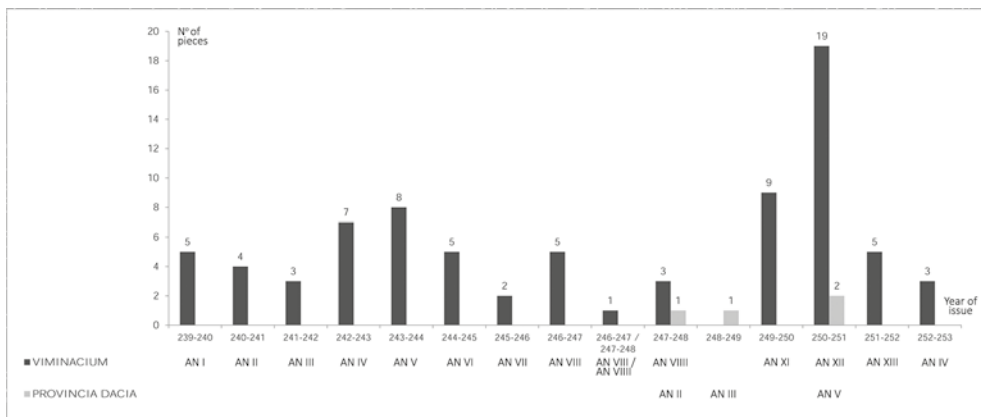
Полазећи од година ковања обухваћених овим двама ковницама и одређених ознакама локалних ера, даља анализа хронолошке структуре показује високу концентрацију виминацијумске дванаесте године (250/251), која одгова-

1988: 89-96); Околина Врања (22 ком.) – 19 Виминацијум и 3 Дакија (Борић-Брешковић 1988: 89-96); Бујковац код Врањске Бање: 120 Виминацијум и 14 Дакија (непубликовано, за састав, сф. Арсенијевић 2002 (непубликована магистарска теза).

⁷ У том смислу добар пример је Збирка Душанић Музеја града Београда: Виминацијум – 1732 ком., сф. Борић-Брешковић 1976 и Борић-Брешковић 1993: 41-44; Дакија – 183 ком. сф., Црнобрња 1993. У збиркама Народног музеја у Београду налази се: а) Основна збирка – Виминацијум – 713 ком. и Дакија – 62 ком., од тог броја оставама припада – Виминацијум – 62 ком. и Дакија – 13 ком.; б) Збирка Кечкеш – 3685 Виминацијум; в) Збирка Вајферт – 244 Виминацијум и 53 Дакија.

⁸ Од укупно обрађених 2736 примерака царског и провинцијалног новца 59 су бронзе Виминацијума, четири провинције Дакије, док знатан број припада битинијској ковници Никеја (290). О томе Vojvoda, forthcoming. Захвална сам др Мирјани Војвода на рукопису књиге који ми је уступила.

ра времену када је ковница била изразито активна. Забележено је такође и веће учешће једанаесте (249/259), пете (243/244) и четврте године (242/243).⁹ У групи од четири новца провинције Дакије по један примерак Филипа I је из друге (247/248) и треће (248/249) године, док су оба Волусијанова из 251. односно пете локалне године (250/251), што се такође уклапа у време високе продукције виминацијумске ковнице (графикон 2).¹⁰

Графикон 2 – Број примерака по годинама ковања
Graphs 2 – Number of coins according to the minting years

Међу виминацијумским новцем преовлађују највеће деноминације (63), а АЕ2 деноминације (14) јављају се у највећем броју код Гордијана III (11), док су код Филипа I заступљене само са једним примерком (кат. 22) и са два код Филипа II, чија су то уједно и једина ковања (кат. 42-43). Један од ова два последња новца има у исечку ознаку III уместо VIII или VIII виминацијумске године (кат. 42), за коју је већ Б. Пик констатовао да представља грешку резача калуца.¹¹ Забележена су и два Гордијанова АЕ3 примерка.

На реверсу виминацијумских емисија готово увек је иста представа Мезије која стоји спуштених руку између бика и лава, симбола легија стационираних у Виминацијуму и Сингидунуму (VII Claudia и IV Flavia). У случају једне бронзе Етрусциле представа је изведена из основног типа и на њој Мезија држи рог изобиља у десној и глоб у левој руци (кат. 58). На новцу провинције Дакије Дакија на два примерка Филипа I стоји између орла с венцем у кљуну и лава. На глави има фригијску капу и држи повијен мач у десној руци. Приказане су и заставе с бројевима легија стационираних у тој провинцији: у левој руци Дакије је вексилум са ознаком XIII (legio XIII Gemina), док је у пољу лево други вексилум

⁹ За активност ковнице на основу материјала из Збирке Душанић, cf. Борић-Брешковић 1976: 16 (табела).

¹⁰ Црнобрња 1993: 15 (табела).

¹¹ Pick 1898: 26, 38 кат. 95 нап., 42 кат. 114.

с бројем V (*legio V Macedonica*) (кат. 80-81). На оба Волусијанова примерка Дакија такође стоји између орла и лава, али у десној руци држи маслинову границу, у левој скиптар (кат. 82-83).

Област Мачве одакле потичу сва ова ковања обухвата територију омеђену на западу горњим током Дрине, на северу и истоку лактастом окуком Саве, док је на југу од брежуљкасте шабачке Посавине и Поцерине одвојена мачванско-поцерским одсеком. У римско доба ова област је била добро развијена и густо насељена пољопривредна регија захваљујући погодностима географског положаја, равничарском и плодном терену, и близини Сирмијума, важног стратегијског места римског царства.¹² Новац Виминацијума и провинције Дакије забележен је, међутим, само у северном и северозападном делу Мачве. Потиче са налазишта која су лоцирана у уском појасу око доњег тока Саве и на малој удаљености од Сирмијума. Градска територија Сирмијума, иако не може потпуно сигурно да се одреди, простирала се и јужно од Саве,¹³ обухватајући такође неке станице на путу који је водио према Далмацији и Салони.¹⁴ Могуће је да се у оквиру сирмијумског агера, поред Мачванске Митровице и Салаша Ноћајског, најближих Сирмијуму, налазила и област Бановог Поља,¹⁵ где је констатовано неколико вила рустика, а на локалитету Дуге њиве и један викус.¹⁶

Налази виминацијумског и дакијског новца са простора јужно од Саве уопштењују монетарну слику сирмијумског агера, а показало се и да су за исти ареал Мачве везани налази новца Никеје, иначе обилно присутног на територији Горње Мезије и Доње Паноније у првој половини III века, нарочито током треће и делом четврте деценије. Примерци ове битинијске ковнице у знатном броју су забележени управо у Бановом пољу¹⁷ одакле потиче и највећи број виминацијумских ковања. У исти мах, висока заступљеност виминацијумских издања поткрепљује констатацију да се са отварањем ковнице у Виминацијуму 239. године новац битинијске Никеје повлачи из употребе и готово нестаје из оптицаја.¹⁸ Главну улогу у снабдевању бронзаним новцем и ових простора преузела је ковница у Виминацијуму а новац Дакије се само спорадично појављује.

¹² О густој насељености Мачве сведоче бројни архитектонски трагови и остаци вила, као и обиље покретног археолошког материјала, cf. Васић 1985: 136-141.

¹³ За мишљење да је део области јужно од Саве припадао агеру Сирмијума и да су јужне границе градске територије можда коинцидирале с границом провинције, cf. Mirković 1971: 17.

¹⁴ Мирковић 2006: 40.

¹⁵ Уколико је тачно идентификовање градског насеља *Gerd* са натписа из Склана са станицом између Сирмијума и *Argentares* (данашње Сребренице), која се према итинерарима звала *Gensis* и налазила на 30 миља од Сирмијума, ова територија би представљала граничну тачку сирмијумског агера јужно од Саве, cf. Mirković 1971: 22 и Mirković 2006: 40.

¹⁶ Војвода, Петровић 2011: 283-285.

¹⁷ Војвода, Петровић 2011: 283-307 (44 Никеја и 1 Никомедија); Војвода, Јесретић, Новац битинијске ковнице Никеје из Музеја Срема у Сремској Митровици (прилог у овом броју часописа Нумизматичар): Мачванска Митровица (1), Салаш Ноћајски (1).

¹⁸ Војвода, Петровић 2011: 289.

КАТАЛОГ / CATALOGUE

Референце/References:

Борић-Брешковић 1976 – Б. Борић-Брешковић, *Новац колоније Виминацијума у збирци Светозара Ст. Душанића / Coins of Viminacium in the Collection of Svetozar St. Dušanić*, Београд: Музеј града Београда.

Pick – В. Pick, *Die antiken Münzen Nord- Griechenlands. Band I. Dacien und Moesien*, Berlin 1898: Reimer.

Скраћенице/Abbreviations:

МС Музеј Срема, Сремска Митровица / Museum of Srem, Sremska Mitrovisa

НМШ Народни музеј Шабац / National Museum Šabac

ЗФ Збирка Фајфрић / Collection Fajfrić

ЗД МГБ Збирка Душанић, Музеј града Београда / Collection Dušanić, Belgrade City Museum

КОД / CODES

Бисте на аверсу / Obverse busts:

A надесно, ловоров венац на глави, драпирана, у оклопу / r., laureate, draped and cuirassed

B надесно, ловоров венац на глави, у оклопу / r., laureate, cuirassed

C надесно, ловоров венац на глави, драперија на левом рамену / r., laureate, dr. on l. shoulder (Pick 175 „am Halse etwas Gewand“)

D надесно, зракаста круна на глави, драпирана, у оклопу / r., radiate, draped and cuirassed

E надесно, драпирана, у оклопу / r., draped and cuirassed

F надесно, у оклопу / r., cuirassed

G женска биста надесно, драпирана, дијадема на глави / female bust r., draped and diademed

Реверсни типови / Reverse types

A Женска фигура (Мезија) стоји окренута налево, руке је раширила изнад бика с леве и лава с десне стране. / Female figure (Moesia) standing left, extending hands over a bull standing to her left and a lion on her right.

B Мезија у дугом хитону стоји окренута налево између бика и лава; држи рог изобиља у десној и глоб у левој руци. / Moesia standing left between bull and lion, holding cornucopiae in her r. hand and globe in her l. hand.

C Дакија стоји налево с фригијском капом на глави, држи повијен мач у десној и вексилум с натписом XIII (= legio XIII Gemina) у левој руци. Лево је други вексилум с бројем V (= legio V Macedonica) и орао главом

окренут надесно с венцем у кљуну, десно је лав који корача налево./ Dacia with Phrygian cap standing left, holding curved sword in right hand and standard inscribed XIII in left hand. To left of Dacia standard inscribed V and eagle with head turned right, wreath in beak, to right lion advancing left.

- D Дакија стоји налево између орла с венцем у кљуну и лава; држи маслинову гранчицу у десној уздигнутој руци, у левој скиптар. / Dacia standing left between eagle with wreath in beak and lion, holding branch in her r. hand and and sceptre in her l. hand.

ГОРЊА МЕЗИЈА / MOESIA SUPERIOR

КОВНИСА ВИМИНАЦИЈУМ / VIMINACIUM

ГОРДИЈАН III / GORDIANUS III

		Датовање / Date
1	IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust A P M S CO-L VIM/AN • I • – тип / type A АЕ 1, t. 13,53 g, ø 29 mm, 13 h; Pick 71 Баново Поље. ЗФ (40)	an. I
2	IMP CAES MANT GORDIANVS AVG – биста / bust D P M S CO-L VIM/ AN I – тип / type A АЕ 2, t. 7,04, ø 23 mm, 13 h; Pick 72 Мачванска Митровица. МС, откуп 1976. (66)	an. I
3	IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust D P M S [CO]-L VIM/ AN I – тип / type A АЕ 2, t. 5,21, ø 23 mm, 13 h; Pick 72 Баново Поље. ЗФ (15)	an. I
4	IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust D [PMS C]O-L VIM/ AN I – тип / type A АЕ 2, t. 5,95, ø 21 mm, 13 h; Pick 72 Баново Поље. ЗФ (5)	an. I
5	IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust A [P M S C]O-L VIM/ [AN I?] – тип / type A АЕ 3, t. 4,00, ø 21 mm, 13 h; Pick 73 Баново Поље. ЗФ (8)	an. I (?)
6	[] M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust D [P M S] CO-L VIM/AN II – тип / type A АЕ 2, t. 5,07, ø 22 mm, 7 h; Pick 77 Баново Поље. ЗФ (31)	an. II
7	IMP CAES M ANT [] – биста / bust D [P M S CO]-L VIM AN II – тип / type A АЕ 2, t. 5,70, ø 21 mm, 13 h; Pick 77 Баново Поље. ЗФ (7)	an. II

8	IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust D [IMP] CO-L VIM/AN II – тип / type A AE 2, t. 7,15 g, ø 23 mm, 13 h; Pick 77 Мачва. НМШ, поклон пре 1941, инв. бр. AN/8. (89)	an. II
9	IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG – биста / bust A P M S CO-L VIM/AN II – тип / type A AE 3, t. 4,31, ø 22mm, 13 h; Pick 78 Баново Поље. ЗФ (18)	an. II
10	[IMP] CAES M ANT GORDI[ANVS] AVG – биста / bust A [P M] S CO-L VIM/ [AN III ?] – тип / type A AE 1, t. 14,42, ø 28 mm, 13 h; Pick 79 Abwh. Баново Поље. ЗФ (12)	an. III(?)
11	[IMP CAES] M ANT GO[RDIANVS AVG] – биста / bust D P M S C-OL VIM/AN III – тип / type A AE 2, t. 6,97, ø 24 mm, 6 h; Pick 80 Баново Поље. ЗФ (47)	an. III
12	[IMP GO]RDIANVS PIVS FEL AVG – биста / bust D P M S C-OL VIM/ AN III – тип / type A AE 2, t. 6,87, ø 22 mm, 13 h; Pick 82 Баново Поље. ЗФ (6)	an. III
13	[IMP GORDIANV]S PIVS FEL AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN IIII – тип / type A AE 1, t. 20,35, ø 30 mm, 13 h; Pick 83 Баново Поље. ЗФ (3)	an. IIII
14	IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN IIII – тип / type A AE 1, t. 15,21, ø 30 mm, 13 h; Pick 83 Баново Поље. ЗФ (60)	an. IIII
15	IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN IIII – тип / type A AE 1, t. 18,36, ø 30 mm, 13 h; Pick 83 Баново Поље. ЗФ (61)	an. IIII
16	[IMP GORDIANVS] PIVS FEL [AVG] – биста / bust A P M S C-[OL VIM/AN IIII (?)] – тип / type A AE 1, t. 16,97, ø 30 mm, 13 h; Pick 83 (?) Мачванска Митровица. МС, откуп 1978. (64)	an. IIII (?)
17	[IMP GOR]RDIANVS [PIVS FEL] AVG – биста / bust D [P M] S C-OL VIM/AN IIII – тип / type A AE 2, t. 6,49, ø 23 mm, 13 h; Pick 84 Баново Поље. ЗФ (11)	an. IIII
18	IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG – биста / bust D P M S C-OL VIM/AN IIII – тип / type A AE 2, t. 7,84, ø 23mm, 13 h; Pick 84 Баново Поље. ЗФ (27)	an. IIII

19	IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG – биста / bust D P M S C-OL []/AN IIII – тип / type A АЕ 2, t. 4,35, ø 24 mm, 12 h; Pick 84 Баново Поље. ЗФ (9)	an. III
20	IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN V – тип / type A АЕ 1, t. 18,77, ø 30 mm, 6 h; Pick 92 Баново Поље. ЗФ (1)	an. V
21	[IMP GORD]IANVS PIVS FEL AVG – биста / bust A P M S C-[OL] VIM/ AN V – тип / type A АЕ 1, t. 17, 87, ø 30 mm, 6 h; Pick 92 Баново Поље. ЗФ (36)	an. V

ФИЛИП I / PHILIPPUS I

22	IMP IVL PHILIPPVS PIVS FEL AVG P – биста / bust D P M S C-OL VIM/AN V – тип / type A АЕ 2, t. 6,78, ø 27 mm, 4 h; Pick 97 Abwh. Баново Поље. ЗФ (30)	an. V
23	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN V – тип / type A АЕ 1, t. 15,50, ø 28 mm, 13 h; Pick 100 Баново Поље. ЗФ (24)	an. V
24	[IMP M I]VL PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN V – тип / type A АЕ 1, t. 20,19, ø 29 mm, 12 h; Pick 100 Баново Поље. ЗФ (58)	an. V
25	IMP M IVL PHILIP[PVS AVG] – биста / bust A [PM]SC-OL VIM/AN V – тип / type A АЕ 1, t. 16,86, ø 28 mm, 12 h; Pick 100 Мачванска Митровица. МС, откуп 1978. (65)	an. V
26	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN V – тип / type A АЕ 1, t. 18,53 g, ø 28 mm, 7 h; Pick 100 Мачванска Митровица. ЗД МГБ, Борић-Брешковић 1976: 58, кат. 547	an. V
27	[] – биста / bust A [P M S C-]OL VIM/AN V (?) – тип / type A АЕ 1, t. 15,44, ø 27 mm, 6 h; Pick 100 (?) Салаш Ноћајски. МС, откуп 1977. (67)	an. V (?)
28	IMP M IVL PH[ILIPPVS AVG] – биста / bust A P M S C-OL VI[M]/AN VI – тип / type A АЕ 1, t. 16,77, ø 28 mm, 6 h; Pick 102 Баново Поље. ЗФ (39)	an. VI

29	[IMP M IVL] PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VI – тип / type A АЕ 1, t. 13,43, ø 28mm, 6 h; Pick 102 Баново Поље. ЗФ (20)	an. VI
30	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A [PMSC]-OL VIM/AN [VI] – тип / type A АЕ 1, t. 15,33, ø 29 mm, 13 h; Pick 102 Баново Поље. ЗФ (56)	an. VI
31	IMP M IVL PHIL[IPPVS AVG] – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VI (?)– тип / type A АЕ 1, t. 17,51, ø 28 mm, 6 h; Pick 102 Мачванска Митровица. МС, откуп 1978. (62)	an. VI (?)
32	[IMP M IVL PHILI]PPVS AVG – биста / bust A [P M S C-O]L VIM/AN VI (?)– тип / type A АЕ 1, t. 17,40, ø 29 mm, 6 h; Pick 102 Мачванска Митровица. МС, откуп 1978. (63)	an. VI (?)
33	[IMP M IVL] PHILIPPVS [AVG] – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VII – тип / type A АЕ 1, t. 16,46 g, ø 28 mm, 13 h; Pick 103 Мачванска Митровица. МС, инв. бр. 1387 (76)	an. VII
34	[IMP M IVL P]HILI[PPVS] AV[G] – биста / bust A [P M S C-OL VIM]/AN VII – тип / type A АЕ 1, t. 16,64, ø 28 mm, 13 h; Pick 103 Баново Поље. ЗФ (46)	an. VII
35	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 18,41, ø 28mm, 7 h; Pick 104 Баново Поље. ЗФ (26)	an. VIII
36	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 15,26, ø 29 mm, 7 h; Pick 104 Баново Поље. ЗФ (49)	an. VIII
37	IMP M IVL PHILIPPVS A[VG] – биста / bust A P M S C-[OL] VIM/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 15,60, ø 28 mm, 6 h; Pick 104 Баново Поље. ЗФ (50)	an. VIII
38	IMP M IVL PHILLIPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 17,38, ø 29 mm, 13 h; Pick 104 Баново Поље. ЗФ (52)	an. VIII
39	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A [PMSC]-OL VIM/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 14,95, ø 28 mm, 6 h; Pick 104 Баново Поље. ЗФ (57)	an. VIII

40	[IMP M IVL] PHILIPPVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 16,44, ø 28 mm, 6 h; Pick 105 Баново Поље. ЗФ (59)	an. VIII
41	[IMP M IVL] PHILIPPVS [AVG] – биста / bust A P M[S C-OL VIM]/AN VIII – тип / type A АЕ 1, t. 10,70, ø 28mm, 6 h; Pick 105 Баново Поље. ЗФ (23)	an. VIII

ФИЛИП II / PHILIPPUS II

42	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust D P M S C-[OL VIM]/AN IIII (sic!) – тип / type A АЕ 2, t. 6,42, ø 22mm, 11 h; Pick 114, cf. Abwh.: „Die Zahl IIII ist Stempelfehler statt VIII oder VIIII (vgl. Einleitung S. 26 und die Bemerkung zu 95)“ Баново Поље. ЗФ (25)	an. IIII (sic!) = an. VIII / VIIII
43	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust D P M S C-OL[VIM]/AN VIIII – тип / type A АЕ 2, t. 6,27, ø 23mm, 12 h; Pick 120 Баново Поље. ЗФ (21)	an. VIII

ТРАЈАН ДЕЦИЈЕ / TRAJAN DECIVS

44	IMP CAES C MES Q [DECIVS PF AVG] – биста / bust A P M[S C]-O[L VIM]/AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 13,90 g, ø 28 mm, 6 h; Pick 124 Мачванска Митровица. МС, откуп 1976. (73)	an. XI
45	[] Q DECIVS PF AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 15,24 g, ø 29 mm, 6 h; Pick 124 Мачванска Митровица. МС, откуп, инв. бр. 1375. (75)	an. XI
46	[IMP CAE]S C MES Q DECIVS [PF AVG] – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 16,27, ø 27 mm, 6 h; Pick 124 Баново Поље. ЗФ (55)	an. XI
47	IMP TRAIANVS DE[CIVS AVG] – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 15,24, ø 28mm, 6 h; Pick 125 Баново Поље. ЗФ (19)	an. XI
48	IMP TRAIANVS DECIVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/ AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 11,56 g, ø 28 mm, 13 h; Pick 125 Мачванска Митровица. МС, откуп 1977. (69)	an. XI

49	[IMP TRAIAN]VS DECIVS AVG – биста / bust A [P M S]C-OL VIM/AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 13,29 g, ø 30 mm, 6 h; Pick 125 Мачванска Митровица. МС, откуп, инв. бр. 1419. (74)	an. XI
50	IMP TRAIANVS DECIVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/ AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 14,62 g, ø 29 mm, 13 h; Pick 125 Мачванска Митровица -Засавица. НМШ, откуп 1998, инв. бр. AN/3521 (82)	an. XI
51	IMP TRAIANVS DECIVS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/ AN XI – тип / type A АЕ 1, t. 11,79 g, ø 28 mm, 13h; Pick 125 Мачванска Митровица. ЗД МГБ, Борић-Брешковић 1976: 77, кат. 1142	an. XI
52	[IMP TRAIAN]NVS DEC[IV]S AVG – биста / bust A [P] M S C-OL VIM/[AN XI ?] – тип / type A АЕ 1, t. 12,86, ø 28 mm, 6 h; Pick 125 Мачванска Митровица. МС, откуп 1977. (68)	an. XI (?)
53	IMP TRAIANVS DECIVS AVG – биста / bust A [P M S C-OL VIM/AN XII?] – тип / type A АЕ 1, t. 13,49, ø 28 mm, 6 h; Pick 127 Баново Поље. ЗФ (10)	an. XII (?)
54	IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG – биста / bust B P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 9,62 g, ø 26 mm, 5h; Pick 128 var. (биста В/bust B) Мачванска Митровица. ЗД МГБ, Борић-Брешковић 1976: 82, кат. 1207	an. XII

ЕТРУСЦИЛА / ETRUSCILLA

55	HER ETRVSCILLA AVG – биста / bust G P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 11,79, ø 26 mm, 6 h; Pick 137 Баново Поље. ЗФ (2)	an. XII
56	HE[R ETRVSCILLA] AVG – биста / bust G P M S C-[OL VIM]/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 10,49, ø 26 mm, 12 h; Pick 137 Баново Поље. ЗФ (13)	an. XII
57	[] – биста / bust G [P M S C-OL VIM]/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 12, 30, ø 25mm, 6 h; Pick 137 Баново Поље. ЗФ (28)	an. XII
58	[HER] ETRVSCILLA AV[G] – биста / bust G P M S C-OL – VI[M/AN XII?] – тип / type B АЕ 1, t. 11,95, ø 27 mm, 13 h; Pick 140 (?) Мачванска Митровица, МС, откуп 1976. (70)	an. XII (?)

ХОСТИЛИЈАН / HOSTILIAN

59	[]ST M QVIHTVS C[] – биста / bust F P M S C-OL V[IM] /AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 9,82 g, ø 25 mm, 7 h; Pick ? Мачванска Митровица. МС, откуп 1976. (72)	an. XII
60	[]VIHTVS C[] – биста / bust E P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 8,14, ø 26 mm, 13 h; Pick ? Баново Поље. ЗФ (54)	an. XII
61	C VAI HOST []TVS [] – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 9,54, ø 25 mm, 12 h; Pick 148 Abwh. (?) Баново Поље. ЗФ (37)	an. XII

ТРЕБОНИЈАН ГАЛ / TREBONIANUS GALLUS

62	IMP C VIBIO TREBON GALLO AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/ AN X[II] – тип / type A АЕ 1, t. 11,61, ø 27 mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (43)	an. XII
63	[IMP C VIB]IO TREBON [GALLO] AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 11,02, ø 26 mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (35)	an. XII
64	IMP C VIBIO TREBON GALLO AVG – биста / bust A [PM] S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 9,06, ø 28 mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (32)	an. XII
65	[IMP C VIBIO TRE]BON GALL[O AVG] – биста / bust A PMS C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 11,49, ø 25mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (22)	an. XII
66	[IM]P C VIBIO TREBON G[ALLO AV]G – биста / bust A P M S C-OL VIM/ AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 9,22 g, ø 37 mm, 12 h; Pick 160 Мачванска Митровица. МС (77)	an. XII
67	IMP C VIBIO TREBON GA[LLO] AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 11,02, ø 26 mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (35)	an. XII
68	IMP C VIBIO TREBON [GALLO AVG] – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A АЕ 1, t. 12,14, ø 27 mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (44)	an. XII

69	IMP C VIBIO TREBON GALLO AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XII – тип / type A AE 1, t. 12,60, ø 25 mm, 6 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (45)	an. XII
70	[] TREBON [] – биста / bust A [P M S C]-OL VIM/AN XII – тип / type A AE 1, t. 9,86, ø 26 mm, 12 h; Pick 160 Баново Поље. ЗФ (41)	an. XII
71	IMP C C [VIB] TRIB [GALL]VS AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XIII – тип / type A AE 1, t. 12,49, ø 27 mm, 13 h; Pick 164 Баново Поље. ЗФ (14)	an. XIII
72	IMP C GALLVSP FELIX AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/ AN XIII – тип / type A AE 1, t. 8,89, ø 25 mm, 6 h; Pick 165 Баново Поље. ЗФ (38)	an. XIII
73	IMP C GALLVS P FELIX AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XIII – тип / type A AE 1, t. 8,61, ø 26mm, 6 h; Pick 165 Баново Поље. ЗФ (29)	an. XIII
74	IMP [C GALL]VS P FELIX AVG – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XIV – тип / type A AE 1, t. 8,52, ø 25 mm, 12 h; Pick 168 Баново Поље. ЗФ (42)	an. XIV
75	IMP C GALLVS P FELIX AVG – биста / bust A PMS C-OL VIM / AN XIV – тип / type A AE 1, t. 9,84, ø 27 mm, 6 h; Pick 168 Баново Поље. ЗФ (34)	an. XIV

ВОЛУСИЈАН / VOLUSIANUS

76	IMP C [] – биста / bust A P M S C-[OL] VIM/AN XII – тип / type A Примерак веом остечен. AE 1, t. 8,81, ø 26 mm, 12 h; Pick 172 (?) Баново Поље. ЗФ (51)	an. XII
77	IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG – биста / bust C P M S C-OL VIM / AN XIII – тип / type A AE 1, t. 14,80, ø 27mm, 12 h; Pick 175 (am Halse etwas Gewand) Баново Поље. ЗФ (17)	an. XIII
78	IMP CAE C VIB VOLVSI[] – биста / bust C [P M S C-OL] VIM / AN X[III?] – тип / type A Примерак јако кородиран. AE 1, t. 10,84, ø 28 mm, 5 h; Pick 175 (?) Баново Поље. ЗФ (53)	an. XIII (?)

ЕМИЛИЈАН / АЕМИЛИАНУС

79	IMP C M AEMIL AEMILIANVS A – биста / bust A P M S C-OL VIM/AN XIV – тип / type A АЕ 1, t. 8,99, ø 27 mm, 12 h; Pick 179 Abwh. Баново Поље. ЗФ (4)	an. XIV
----	--	---------

ДАКИЈА / ДАСИЈА

“ПРОВИНЦИЈА ДАКИЈА” / “PROVINCIA DACIA”

ФИЛИП I / PHILIPPVS I

80	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A PROVINCIA DACIA/AN • • – тип / type C АЕ 1, t. 14,89, ø 27 mm, 7 h; Pick 7 Баново Поље. ЗФ (48)	an. II
81	IMP M IVL PHILIPPVS AVG – биста / bust A PROV-INC-IA D-ACIA/AN III – тип / type C АЕ 1, t. 18,09, ø 30 mm, 12 h; Pick 16 Баново Поље. ЗФ (33)	an. III

ВОЛУСИЈАН / VOLUSIANUS

82	IMP C C VIB VOLVSIANVS AVG – биста / bust A PROVIN-CIA DACIA/ AN V – тип / type D АЕ 1, t. 7,70, ø 26mm, 13 h; Pick 54 Баново Поље. ЗФ (16)	an. V
83	IMP C C VIB VOL[V]SI[ANVS] AVG – биста / bust A PROVIN-[CIA DACIA]/AN V – тип / type D АЕ 1, t. 9,56 g, ø 26 mm, 6 h; Pick 54 Мачванска Митровица, МС, откуп 1976.	an. V

Литература / Bibliography

Арсенијевић 1997

М. Арсенијевић, Остава римског новца са Влајића Брда из Смедеревске Паланке, *Нумизмајичар* 20 (Београд): 43-108.

Арсенијевић 2002 (непубликована магистарска теза)

М. Арсенијевић, *Скујини налази римској новца II и III века у Горњој Мезији као археолошке јошврде варварских ујада* (непубликована магистарска теза), Београд: Филозофски факултет.

Борић-Брешковић 1976

Б. Борић-Брешковић, *Новац колоније Виминацијума у збирци Светозара Св. Душанића / Coins of Viminacium in the Collection of Svetozar St. Dušanić*, Београд: Музеј града Београда.

Борић-Брешковић 1979

Б. Борић-Брешковић, Један мањи налаз римског новца из Поповца, *Зборник Народној музеја* 9-10 (Београд): 39-54.

Борић-Брешковић 1983

Б. Борић-Брешковић, Налаз бакарног римског новца из околине Ђуприје, *Зборник Народној музеја* 11-1 (Београд): 69-84.

Борић-Брешковић 1988

Б. Борић-Брешковић, Две оставе бакарног римског новца Виминацијума и Дакије, *Зборник Народној музеја* 13-1 (Београд): 89-101.

Борић-Брешковић 1993

Appendix: Новац колоније Виминацијума, у: Н. Црнобрња, *Новац провинције Дакије и збирци Светозара Св. Душанића*, Београд: 41-44; Музеј града Београда.

Васиљевић 1996

М. Васиљевић, *Мачва - историја, становништво*, Богатић: ЈП ПТТ саобраћаја „Србија“.

Васић 1985

М. Р. Васић, Мачва и Подриње у римско доба, *Гласник САД* 2 (Београд): 124-141.

Vojvoda (forthcoming)

М. Vojvoda *Catalogue of Roman Coins from Viminacium, I, Necropole 'Više Grobalja'*, Београд: Arheološki institut (forthcoming).

Војвода, Петровић 2011

М. Војвода, С. Петровић, Новац битинијске ковнице Никеје из Бановог Поља у Мачви, *Нумизмајичар* 29 (Београд): 283-307.

Вулић 1905

Антички споменици у Србији, *Споменик СКА* XLII: 77-99.

Mirković 1971

M. Mirković: Sirmium – its history from the 1. century A.D. to 582 A.D., in *Sirmium I* (ed. V. Popović), Beograd: 5-94.

Mirković 2006

M. Mirković, *Sirmium: istorija rimskog grada od I do kraja IV veka*, Sremska Mitrovica: Blago Sirmijuma, Filozofski fakultet Beograd.

Орлов 1970

Г. Орлов, Налаз римског новца колоније Виминацијум и провинције Дакије на локалитету Вркашице код Сремске Митровице, *Сџаринар* (н.с.) XXI (Београд): 153-161.

Pegan 1970

Najdba novcev kolonije Viminacium u Srbiji, *Argo X*, 2 (Ljubljana): 74.

Петровић 2010

С. Петровић, Налази римског новца у Подрињу, *Нумизматичар* 28 (Београд): 107-143.

Pick 1898

B. Pick, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands* 1. *Dacien und Moesien*, Berlin: Reimer.

Црнобрња 1993

Н. Црнобрња, *Новац провинције Дакије у збирци Светозара Сџ. Душанића*, Београд: Музеј града Београда.

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ¹, Slavoljub PETROVIĆ²

¹*National Museum in Belgrade*, ²*National Museum Šabac*

FINDS OF BRONZE COINS OF VIMINACIUM AND THE PROVINCE OF DACIA IN MAČVA

SUMMARY

Key words: Roman coins, Viminacium, „Provincia Dacia”, Mačva, Lower Pannonia
Seventy-nine specimens of bronze coins from the Viminacium mint and four bearing the mark „Provincia Dacia” were found in the district of Mačva. All of them were individual finds unearthed in the vicinity of the villages of Banovo Polje (59 from Viminacium, 3 from Dacia), Mačvanska Mitrovica (18 Viminacium, 1 Dacia) and Salaš Noćajski (1 Viminacium), while one specimen was discovered in a spot that was impossible to determine precisely (1 Viminacium). The locations were along the river route in the lower course of the Sava, in the immediate neighbourhood of Sirmium, the centre of the Roman province of Lower Pannonia, today known as Sremska Mitrovica. In Roman times, the district of Mačva was a densely populated, agricultural region, testimony of which are the numerous architectural traces and remains of villae rusticae, as well as an abundance of movable archeological material. The coins produced in Viminacium and Dacia originated from sites where there is proof that villas had also existed, and a vicus or smaller settlement (the Duge njive archaeological site in Banovo Polje). The ratios of these coinages (95% Viminacium and 5% Dacia) correspond to the noticeable infrequency of Dacian issues in the hoards found on the territory of Serbia, as well as in the Više Grobalja necropolis in Viminacium, which is a significant sample because it encompasses material found during archaeological excavations, with the precise context of the finds.

The publication of these finds completes the picture on the topography of Roman coinage in the district of Mačva and its distribution along the river route in the lower course of the Sava, and, its concentration in the immediate neighbourhood of Sirmium coincides with the significance this city had. At the same time, the high numerical frequency of the Viminacium coins incontestably suggests that with the opening of the Viminacium mint in the year 239, the coins produced in the Bithynian mint of Nicaea, present in abundance on the territories of Upper Moesia and Lower Pannonia in the first half of the 3rd century, and especially during the 3rd and at the beginning of the 4th decade, were withdrawn from use and practically vanished from circulation. The principal role in the supply of bronze coins in these parts was taken over by the Viminacium mint and coins from Dacia, albeit in a lesser quantity, also appeared.

22

42

43

R-1,5 : 1

Љиљана БАКИЋ
Градски музеј, Вршац

НАЛАЗИ ЗЛАТНОГ И СРЕБРНОГ НОВЦА У ПЕРИОДУ КАСНЕ АНТИКЕ У ЗАПАДНОМ БАНАТУ

Апстракт: Са подручја западног (српског дела) Баната у периоду касне антике регистровано је 15 појединачних и два скупна налаза златног новца. Налази сребрног новца обухватају само два појединачна примерка, док скупни налази нису регистровани. Појединачни налази златног новца осим два ауреуса из периода тетрахије (Диоклецијан и Максимијан Херкулије) укључују само солиде у хронолошком распону од 361/363-425/6 (од Јулијана до Валентинијана III). Сребрни новац је редак и не јавља се пре 361/363. године. Географска дистрибуција налаза показује да се појединачни налази златног и сребрног новца јављају уз Дунав у мањој мери, док је највећа концентрација забележена у унутрашњости. Скупни налази златног новца јављају се искључиво у дунавском сектору.

Кључне речи: Западни Банат, златни и сребрни новац, касна антика.

Подручје Западног (савременог српског дела) Баната обухвата западни део ширег географског простора ограниченог на северу Моришом, на југу Дунавом, на западу Тисом и на истоку Черном. Досадашња археолошка и монетарна истраживања показују да овај простор не треба у целини посматрати као територију изван Римске империје већ као специфичан регион са различитим културним зонама и карактеристикама како у раном римском периоду тако и у периоду касне антике. Налази златног и сребрног новца касне антике на овом простору у ширем историјском контексту, обухватају период од доласка Диоклецијана на власт 284. године све до пете деценије V века, односно хунског рушења лимеса на на нашем делу Подунавља 443. године.

Досадашња монетарна истраживања показују да у периоду касне антике на подручју Западног Баната доминирају ковања у бронзи како у оставама тако и у појединачним налазима. Највећи продор бронзе на ово подручје бележи се од

Константина I, са максимумом налаза између 337/348. године. Валентенијански период је слабије заступљен а налази бронзаног новца нису забележени после 395. године. Географска дистрибуција налаза бронзаног новца показује да се бронзани новац налази уз Дунав од Панчева до Банатске Паланке али је највећа концентрација забележена у унутрашњости уз долину Караша и Нере и северније око Вршца. Највећи удео у снабдевању бронзом на овом подручју имале су централне (Тесалоника и Сисција) и источне ковнице (Кизик, Никомедија, Антиохија).¹

За разлику од бронзаног новца који доминира у периоду касне антике на подручју Западног Баната, златни и сребрни новац се ретко налазе. Налази златног новца обухватају 15 појединачних примерака, док је сребрни новац забележен са само 2 појединачна налаза. Скупни налази сребрног новца нису регистровани. Са овог простора потичу и два изузетна и у литератури позната налаза златног новца: Старчево (Налаз 2: новац и накит) и Борча.²

Појединачни налази златног и сребрног новца који се превасходно истражују у овом раду обухватају старије налазе који су забележени у литератури и оне који се данас чувају у збирци вршачког музеја Ради се о случајно откривеним примерцима са забележеним местом налаза (Карта).

Податке за обе врсте налаза навешћемо следећим редом: место налаза (у граду према мађарској номенклатури како је наведено у изворној литератури за старије налазе), метал у скраћеном облику, име владара, затим година налаза и на крају смештај такође у скраћеном облику. Разрешења скраћеница употребљених у текстуалном делу овог рада као и у табелама дате су на крају рада.

Златан новац

1. Панчево (Pancsova): 1 AU Константина I, 1879, MNMB.³
2. Ковин (Kubin): 1 AU Валентинијана, 1901, ?
3. Банатска Паланка (Uj-Palanka): 1 AU Јулијана и 1 AU Хонорија, 1858, BZ.⁴
4. Бела Црква (Fehértplom): 1 AU Константина, 1870, MBT.⁵
5. Вршац (Versecz): 1 AU Максимијана, 1895, MNMB; 1 AU Теодосија II, 1870, MBT.⁶
6. Велико Средиште (Nagy-Sredistye): 1 AU Диоклецијана, 1899, ГМВ.⁷

¹ Bakić 2009: непубликовани хабилитациони рад за музејско звање виши кустос (скупни и појединачни налази касне антике); Бакић 2012: 235 -241 (скупни налази).

² Васић 2001: 197-198 (са литературом): Налаз 2 из Старчева (ауреуси, солиди, мултипле, 2 римска фалсификата од 295-336/7 + златни и сребрни накит); налаз из Борче (солиди и мултипле од 320/324-328/329). И један и други налаз су по мишљењу аутора официјелне ларгиције на шта посебно указују мултипле у оба налаза.

³ Berkeszi 1907: 33; Protase 1966: 176, no. 108; Chirila, Gudea, Stratan 1974: 79, no. 33.

⁴ Böhm 1861: 321

⁵ Berkeszi 1907: 18; Protase 1966: 173, no. 77; Chirila, Gudea, Stratan 1974: 76, no. 8.

⁶ Milleker 1899: 187; Berkeszi 1907: 46 -47; Protase 1966: 178, no. 129; Chirila, Gudea, Stratan 1974: 81, no. 52.

⁷ Milleker 1906: 290; publikovan(Bakić 2002: 47-51).

7. Велики Гај (Nagy - Gáj): 1 AU Константина I, 1903, МВТ.⁸
8. Банатски Карловац (Károlyfalva): 1 AU Теодосија II, 1882, МВТ.⁹
9. Алибунар : 1 AU Хонорија, 1898, ?¹⁰
10. Уљма - Врбара, 1 AU Валентинијана I, после 1945, ГМВ.¹¹
11. Потпорањ - Црквине: 1 AU Валентинијана II, после 1945, ГМВ.¹²
12. Загајица - Римски шанчеви: 1 AU Хонорија, после 1945, ГМВ.¹³
13. Локве - Излаз: 1 AU Валентинијана III, после 1945, ГМВ.¹⁴

Сребрни новац

1. Панчево (Pancsova): 1 AR Валентинијана I(?), ?¹⁵
2. Потпорањ: 1AR Јулијана, после 1945, ГМВ.¹⁶

Примерке који се налазе у збирци вршачког музеја представимо каталогски.

ЗЛАТАН НОВАЦ

1. Диоклецијан

ТРЕВЕРИ (Тријер)
293-294.

Ав. DIOCLETI – ANVS P AVG

Глава императора с лавровим венцем, окренута на десно.

Рв. С – ОМІТ – А – TVSA – GG

Два императора јашу на лево, десне руке подигнуте, ближи држи скиптар.

Ковница РТ

ауреус, АУ Т: 5.95 П: 19.00 Однос оса: S

RIC VI, p. 164, no. 7a, официна Р

Lukacs 1991, p. 176, no. 12

Налазиште: Велико Средиште (Милекеров откуп 1899, к.у. 29.06. 1899, р.бр. 5), одлично очуван, пробушен.

⁸ Berkeszi 1907: 20; Protase 1966: 178, no. 69; Chirila, Gudea, Stratan 1974: 80, no. 50.

⁹ Berkeszi 1907: 23.

¹⁰ Milleker 1899: 111; Berkeszi 1907: 8; Protase 1966: 171, no. 69; Chirila, Gudea, Stratan 1974: 75, no.1.

¹¹ Непубликован.

¹² Непубликован.

¹³ Непубликован.

¹⁴ Непубликован.

¹⁵ Berkeszi 1907: 33; Protase 1966: 176, no.108.

¹⁶ Непубликован.

2. Валентинијан I

Тревери
367 – 375.

- Ав.** DN VALENTINI – ANVS P F AVG
Попрсје императора у оклопу, огрнуто палудаментумом, на десно.
На глави дијадема од ловора и розета.
- Рв.** VICTOR – IA AVGG
Два императора седе на престолу, спреда, између себе држе куглу.
Изнад и између њих Викторија спреда, с раширеним крилима. Доле,
палмина грана.
Ковница: TROBS
солид, AU Т: 4.44 П: .20.00 Однос оса: N.
RIC IX, р. 16, по. 17 b, офисина S
Налазиште: Уљма-Врбара: нађенубашти приликом земљаних радова,
откуп, 8.05. 1961. Одлично очуван
Cf. Васић 2008: р. 153, по. 25 (околина Младеновца).

3. Валентинијан II

Тесалоника
387.

- Ав.** DN VALENTINI – ANVS P F AVG
Попрсје у оклопу, огрнуто палудаментумом, на десно. На глави би-
серна дијадема.
- Рв.** VICTOR – IA AVGG
Два императора седе на престолу, спреда, између себе држе куглу.
Изнад и између њих Викторија спреда, с раширеним крилима.
Доле, палмина грана. Десна фигура императора у левој руци држи
мапу. Код оба императора лева нога је гола.
Ковница: COM
солид, AU Т: 4.37 П: 21.00 Однос оса: N
RIC IX; р. 185, по. 55 а
Налазиште: Потпорањ – Црквине, одлично очуван, мало напукао
Cf. Васић 2008, р. 236, по. 268 (непознато налазиште).

4. Хонорије

Констатинопољ или околина¹⁷
395.

Ав. DN HONORI - VS P F AVG
Попрсе императора у оклопу, огрнуто палудаментумом, на десно.
На глави бисерна дијадема.

Рв. VICTOR - IA AVGG Z
Император у војничком оделу, стоји спреда, глава на десно. На глави бисерна дијадема. У десној руци држи лабарум, у левој куглу на којој стоји Викторија на лево и пружа венац императору. Император левом ногом гази заробљеника окренутог на десно.

Солид, АУ Т: 4.46 П: 20.00 Однос оса S.

Ковница: $\frac{S \quad M}{СОМОВ}$

RIC X, p. 339, no.2, официна Z

Налазиште: Загајица – Рељино воће, откуп 8.04. 1956, случајан налаз приликом земљаних радова, одлично очуван.

5. Валентинијан III

Рома
425 - 426.

Ав. DN PLA VALENTI - NIANVS P F AVG
Попрсе у оклопу, огрнуто палудаментумом, на десно. На глави дијадема од розета.

Рв. VICTORI - AAVGGG
Као претходни.
солид, АУ Т: 4.45 П: .22.00 Однос оса : N

Ковница: $\frac{S \quad M}{СОМОВ}$

RIC X, p.364, no. 2006.

Налазиште: Локве – Излаз, одлично очуван, засечен.

¹⁷ Захваљујем се др Милоју Васићу на помоћи при опредељивању ковнице ове серије Хоноријевих солида

СРЕБРНИ НОВАЦ

6. Јулијан

Констатинопољ

361-363.

Ав. DN FL CL IVLI – ANVS P F AVG

Попрсје у окопу, огрнуто палудаментумом, на десно. На глави бисерна дијадема. Портрет брадат.

Рв. VOT / MVLV / XX

Натпис у венцу.

Силиква, AR Т: 1.35 П:19.00 Однос оса N

Ковница CP • A

RIC VIII, p. 462, no. 159, офидина А

Налазиште: Потпорањ, излизан, напукао.

Cf. Васић 2008: p. 250, no. 395 (Струмица); no.306 (непознато налазиште).

Према подацима из литературе већина налаза златног новца са овог подручја потиче из XIX и прве деценије XX века. Приметно је да је велики број налаза доспео у друге музеје ондашње Аустроугарске (Темишвар и Будимпешта) или им се изгубио траг. Два примерка је купио познати колекционар из Беле Цркве Леонард Бем (Leonhard Böhm).¹⁸ Од укупно забележених 11, само 1 примерак златног новца је доспео у вршачки музеј. То је ауреус Диоклецијана (к.бр. 1) који је 1899. године откупио од налазача Ф. Милекер (F. Milleker).¹⁹

Подаци у литератури углавном садрже основне информације о месту налаза, имену императора, металу, и евентуално смештају. Описи новца или ковница су ретки. Уз то често недостаје прецизно наведено име владара нарочито за период владавине Валентинијана. Склони смо да налазе који носе одредницу само Валентинијан вежемо за Валентинијана I, према уоченом маниру навођења владара валентенијанске династије код многобројнијег бронзаног новца. Само три примерка од укупно 10 наведених у литератури (изузимајући ауреус Диоклецијана) могли смо ближе да одредимо на основу прецизнијих информација: ауреус Максимијана Херкулија и солиде Јулијана и Хонорија .

Податке наводимо како су изворно наведени у литератури.

¹⁸ Леонард Бем (1833-1924), градоначелник Беле Цркве, истраживач, писац текстова везаних за антички период Баната (подручја око Банатске Паланке и Беле Цркве), био је познати колекционар античког новца. Судбина његове збирке није позната.

¹⁹ Феликс Милекер (1858-1942), први кустос и директор Градског музеја у Вршцу од 1894-1942. године, археолог, истраживач, писац многих радова о историји, археологији и етнографији Баната.

1. Максимијан Херкулије²⁰

Av. MAXIMIANVS PF AVG
 Rv. VOT/XX/AVGG, доле орао.
 R=0.016м; T=5,2 г
 Аквилеја, 294-303, cf. Vasić 2008: p.177, no.93
 Налазиште: Вршац

2. Јулијан²¹

Rv. VIRTVS EXERCITS ROMANORVM, доле, ANTZ. Вероватно ANTZ.
 Антиохија, 361-363, cf. Vasić, p. 309, no. 467.
 Налазиште: Банатска Паланка

3. Хонорије²²

Rv. VICTORIA AVGGG, лево и десно RV, доле COMOB.
 Равена, 402-406, cf. Vasić 2008: p. 196, no. 151-152.
 Налазиште: Банатска Паланка

Од 15 примерака златног новца прецизније смо одредили 8 примерака: 5 из збирке музеја и 3 на основу података из литературе. Код сребрног новца одредили смо само 1 примерак из збирке вршачког музеја.

Периоди	Тре	Аq	R	Rav	Thes	Con	Ant	?	Збир
293-294	1								1
294-305		1							1
306-337								3	3
361-364							1		1
364-378	1							1	2
383-395					1				1
395-423				1		1		1	3
425-430			1						1
430-450								2	2
Збир	2	1	1	1	1	1	1	7	15

Табела 1- Златан новац

²⁰ Milleker II : 187

²¹ Böhm 1861: 321

²² *Ibid.*

Година	Владар; реверс	Tr	Aq	R	Rav	Thess	Cons ili ok.	Ant	Налазишта; референца
293-294	D; C-OMIT-A-TVSAV-GG	1							Велико Средиште, RIC VI, p.164, no. 7a
294-303	MH; VOT /XX/AVGG		1						Вршац, RIC VI,* p. 311, no. 7b
361-363	J; VIRTVS EXERCITVS ROMANORVM							1	Банатска * Паланка, RIC VIII, p. 530
367-375	VI; VICTOR - IA AVGG	1							Уљма, RIC IX, p. 16, no. 17b
387	VII; VICTOR - IA AVGG					1			Потпорањ, RIC IX, p.185, no. 55a
395	H; VICTORI - A AUGGZ						1		Загајица, RIC X, p. 239, no. 2
402-406	H; VICTORIA AVGGG				1				Банатска * Паланка, RIC X, p. 328, no. 1287
425-6	VIII; VICTORI - A AVGGG			1					Локве, RIC X, p. 364, no. 2006
	Укупно:	2	1	1	1	1	1	1	

Табела 2 - Типови реверса

* звездицом поред налазишта обележени су стари налази одређени према подацима у литератури

Периоди	Con	?	Збир
361-363	1	1	2

Табела 3 -Сребрни новац

Година	Владар; реверс	Con	?	Налазишта; референца
361-363	J; VOT /X/ MVLT /XX/	1		Потпорањ; RIC VIII, p.462, no.159
364-375	VI; ?		1	Панчево; ?

Табела 4 - Типови реверса

Појаву златног новца на нашем подручју бележимо између 293-294. године са 2 примерка ауреуса Диоклецијана и Максимијана Херкулија који припадају самом крају диархије, односно првој тетрахији. Редак примерак ауреуса Диоклецијана из 293-294. године са реверсом Comitatus Augg из ковнице у Тријеру,²³ очуване тежине 5,95 g (ради се о пробушеном примерку) припа-

²³ Овај тип реверса се сматра последњим издањем 2 августа. Рефлектује састанак у Милану 293. године на којем је Херкулије прогласио Констанција за цезара или заједничко присуство Диоклецијана и Галерија на

да серији „Festaurei” кованој по стандарду од 1/50 део либре.²⁴ Ауреус Макси-мијана Херкулија (5,2 g) према опису Милекера припада немаркираној серији са епонимним орлом, кованој у Аквилеји 294. године.²⁵ Овај ауреус је по тежи-ни близак стандарду од 1/60 део либре (5,39 g). У овом хронолошком периоду заступљене су и западне и централне ковнице (Тријер и Аквилеја). Ауреуси су нађени у дубоком залеђу (око Вршца).

Сви остали налази укључују само солиде који су по својим тежинама (4,37, 4,44, 4,45, 4,46) блиски теоретској тежини од 1/72 либре (око 4,55 g). Доминира реверсни тип VICTORIA AVGG који слави победу императора у комбинацији са представом јединства између источног и западног царства.

Повећани продор златног новца бележи се у време Константина I (306-337). Три солида без икаквих допунских информација забележена су уз Дунавски појас (Панчево), у непосредном залеђу (Бела Црква) и у унутрашњости (Велики Гај). Међутим, приметно је да период владавине Константинових синова (337-361) није регистрован ниједним златним појединачним налазом. Из Бана-тске Паланке забележен је солид Јулијана кован у Антиохији после смрти Констанција II. Датовањ је у 361-363. годину. У овом периоду региструјемо и прву појаву сребрног новца. У питању је силиква Јулијана са реверсном леген-дом VOT/X /MVLТ XX кована између 361-363 у Констанинопољу. Налаз поти-че из залеђа (Потпорањ).

Од треће четвртине I века па до првих деценија V века бележимо раст оп-тицаја. У периоду 367-375 године налазимо 2 солида Валентинијана I од којих је један кован у Тријеру а други није одређен као и 1 примерак сребрног нов-ца који није ближе одређен а потиче из Панчева. Између 383-395. године беле-жимо 1 солид Валентинијана II из ковнице у Тесалоници датовањ у 387. годину.

Хронолошка дистрибуција појединачних примрака златног новца показује доминантна издања после 395. године, односно од краја IV до првих деценија V века. Забележена су 3 налаза Хонорија од којих је један кован у Равени, други у Констанинопољу. Најмлађи датовањ примерак припада солиду Валентинијана III из 425/6. године, док 2 солида Теодосија II нису могла бити одређена.

Што се тиче расподела ковница до 378. године доминирају западне ковни-це са приматом ковнице у Тријеру; у периоду 387-395. је значајан удео балкан-ских ковница, док почетком V века региструјемо само западне ковнице Рим и

Дунаву 294. године; cf. RIC VI, p. 143. У референтној литератури забележен је 1 примерак идентичан нашем са ознаком R5 из Берлинског музеја, веће тежине (6,32 g): cf. RIC VI, p. 164, no. 7a; Lukanc 1991: p. 176, no. 12.

²⁴ Сматра се да је Диоклецијан упркос увођењу златне јединице од 1/60 део либре издавао и ауреусе од 1/50 део либре који се сврставају у серију „Festaurei” намењених углавном царским атрибуцијама током официјелних церемонија као што је између осталих и серија COMITATVS AVGG у Тријеру 293-294 (Borić-Brešković 2003: 184 и fn. 41 са литературом).

²⁵ Серије VOT X CAESS за cesare и VOT XX AVGG за августе, без ознаке ковнице само са епонимним орлом, сматрају се ранијим и вота у питању су vota suscepta 293. године обележене после тога (RIC VI, 300).

Равену.

Географска дистрибуција поједначних налаза златног и сребрног новца уз мале осцилације, кроз цео испитивани период показује да се новац налази уз лимес почев од Константина I па до почетка V века, али максимална концентрација налаза региструје се северно од лимеса у унутрашњости –уз долину реке Караша и Нере, а нарочито у околини Вршца. На овом простору су забележени налази почев од тетрархијског периода, са доминантним издањима после 378. године до првих деценија V века. Што се тиче налаза сребрног новца евидентно је потпуно одсуство скупних налаза док се ретки појединачни налази не јављају пре 361. године.

Сличну слику оптицаја златног и сребрног новца налазимо источно од нашег региона у делу бивше провинције Дакије који обухвата данашњи источни (румунски) део Баната: из периода тетрархије потичу два ауреуса, период 324-361 године заступљен је са по једним примерком Константина II и Констанса (Констанција II?) а доминирају издања после 395.године. Сви налази потичу из унутрашњости.²⁶

У односу на монетарна кретања у централном делу дијецезе Мезије, односно Дакије (данашња Србија)²⁷ која је обухватала области јужно од испитиваног подручја уочавају се разлике и сличности. Разлике су забележене у одсуству појединачних налаза златног новца на нашем региону у периодима 337-350/361 (владавина Константинових синова и Констанција II²⁸ и 378-383. године када је у дијецези Мезији забележен максимум оптицаја златног новца.²⁹ Сличности у оптицају показују се у наредним периодима: уочавају се 2 цезуре 383-387. и 388-392. године са порастом оптицаја после 392. године и почетком V века и у Мезији и на нашем региону. Сличности се показују и у расподели ковница кроз цео испитивани период.

Налази новца од племенитог метала који потичу са нашег региона сконцентрисани су највећим делом на великој удаљености од лимеса. Због малог броја налаза златног и сребрног новца у фортификацијама на ђердапском делу лимеса претпоставља да су они били првенствено у поседу земљопоседника.³⁰ Томе иде

26 Butnariu 1987: 15, no. 44 (Felnac-ауреус Максимијана Херкулија кован 293-294. године у ковници Ticinum); *ibid.*; 17. no. 87 (Pustiņ-1 AU Диоклецијана без ближих података); Protase 1966: p. 178, no. 128 (Voiteg-1 AU Константина II); *ibid.*; p.173, no. 82 (Carani-1 AU Constansa II sic!); *ibid.*; p. 174, no.88 (Deta- zlatni налази Валентинијана I, Валенса и Грацијана); Butnariu 1991; p. 90, no. 55 a (Banatska regija-1 AU Теодосија II из 425-430, CONOB, 21mm, 4,32g тип SALUS REIPUBLICAE); *ibid.*; p. 89, no.37 (Săcalăz- 1 AU Теодосија II који се није mogao одредити) Moisil 2002: 114 (Tb.5)

27 Васић 2008: 11, 131 (данашња Србија је била најпре део дијецезе Мезије у време Диоклецијана, а између 321.и 327. године припала је дијецези Дакији).

28 Васић 2008: 90-88 (Период VI-VII)

29 *Ibid.*; 138-139 (Period X)

30 Васић 2008: 132: ретки налази се везују за крај IV и почетак V века када новац постаје основно средство којим се плаћа војска. У Dierni кастрому на румунској обали који је припадао провинцији Дацији Рипензис нађена је само 1 мултипла Грацијана (Chițescu, Bordea 1983: 197)

у прилог и податак да је и на јединој систематски истраженој фортификацији на банатском сектору лимеса код Банатске Паланке (Сапаја) нису регистровани налази златни и сребрног новца. Међутим, северно од лимеса, у унутрашњости региона нису константовани остаци вила рустика. Додуше, у околини Алибунара Милекер помиње остатке једне римске грађевине-вероватно виле која није археолошки потврђена.³¹ У Вршцу се претпоставља и постојање цивилног насеља са некрополом које такође није археолошки потвеђено.³²

Напуштање провинције Дакије под притиском Гота 275. године имало је далекосежне последице не само на Империју већ и на области на северу, укључујући и Банат. Нарастујућа опасност од Гота изазвала је померања разних популација са севера. У контексту тих померања на овом подручју се појављује хеторегена популација Сармата коју обележавају различити интерплеменски односи као и они према Империји. Сарматска култура се током времена трансформисала под утицајем аутохтоне келтско-дачке, римске и матичне-понтске. Њихово присуство и култура потврђени су археолошки на читавом простору Западног Баната у III, IV, све до почетка V века.³³ Међутим, у јужном делу региона, уз лимес забележени су римски налази. Стратегијски значај ове зоне према Империји наглашен је у IV веку у време Константина I када су преузете велике градитељске активности и у овом делу лимеса. Новија истраживања указују да је вероватно један релативно узан појас у јужном делу Баната, са леве стране Дунава, био организован као погранични део у оквиру Римског царства, после ратова Константина I са Сарматима 322. године У том контексту, два изузетна скупна златна налаза из Борче и Старчева из овог појаса, које су вероватно су биле припојене Империји, могу се везати за присуство војске.³⁴ Што се тиче осталих налаза, само 4 примерка златног новца нађена непосредно уз лимес, са леве обале Дунава (Панчево, Ковин; Банатска Паланка), могу се евентуално везати за присуство војске (сарматске лимитане?).

Међутим, као што смо већ истакли, мали број налаза како бронзаног тако и новца од племенитог метала потиче из пограничног дела у близини лимеса. Чињеница је да се налази како златног тако и бронзаног новца највећим делом бележе у унутрашњости, са знатном концентрацијом око Вршца и околине-специфичном региону који карактерише мешање различитих културних утицаја у античко доба.

Историјска збивања нису знатно утицала на оптицај златног и сребрног новца у региону. Златни новац се налази континуирано кроз цео испитиван период са прекидима у време великих сукоба на лимесу са Сарматима у току владавине

31 Milleker 1890: 5.

32 Đorđević 2007: 97.

33 Даутова-Рушевљан 1990: 81-94.

34 Димитријевић 1984: 51: утврђење типа *quadriburgium* на острву Сапаја код Банатске Паланке на основу археолошких истраживања и стратиграфије изграђено је у време Константина I, вероватно после његове победе над Сарматима 322. године; Васић 2008: 79.

Константинових синова (338/9 и 358/9) године, када је забележен хијатус у дотоку новца. Златни новац се у већој мери појављује после 380. године до треће деценије V века са задњим забележеним примерцима пре масивних хунских напада на лимесу 443. и 447. године.

Скраћенице:

AU = злато

AR = сребро

Av = аверс

Rv = реверс

N, S = однос оса дат је према странама света

T = тежина у грамима

П = пречник у милиметрима

Музеји и збирке

MBT = Muzeul Banatului Timișoara (Музеј Баната Темишвар)

MNMB = Magyar Nemzeti Múzeum Budapest (Мађарски Национални музеј Будимпешта)

ГМВ = Градски музеј Вршац

BZ = Бемова збирка

Владари:

D = Diocletianus

MH = Maximianus Herculus

J = Julianus

VI = Valentinianus I

V II = Valentinianus II

H = Honorius

VIII = Valentinianus III

Ковнице:

Tr = Treveri

Aq = Аквилеја

R = Рома

Rav = Равена

Thess = Тесалоника

Con = Константинопољ

Ant = Антиохија

БИБЛИОГРАФИЈА

RIC VI = C.H.V.Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, VI, *from Diocletian reform (A.D.294) to the death of Maximinus (A.D.313)*, London 1967.

RIC VIII = J.P.C.Kent, *The Roman Imperial Coinage*, VIII, *The Family of Constantine I*, 337-364, London 1981.

RIC IX = J.W. Pearce, *The Roman Imperial Coinage*, IX, *Valentinian I - Theodosius I*, London 1951.

RIC X = J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, X, *The Divided Empire and the Fall of Eastern Parts 395-491*, London 1994.

Bakić 2012

Lj. Bakić, Coin hoards from Western Banat in Late Antiquity: Current Researches and Future Directions, in: *Proceeding of the Regional Conference- Research, Preservation and Presentation of Banat Heritage: Current State and Long Term Strategy*, ed. Ivana Pantović, Gradski muzej Vršac, Vršac 2012: 207-214.

Berkeszi 1907

I. Berkeszi, Délmagyarország éremleletei, *Történelmi és Régészeti Értesítő*, XXIII/1-2, Temeşvarott 1907: 1-49.

Борић – Брешковић 2003

B. Борић – Брешковић, Налаз златног новца из консекративног споменика 1 у Ромулијани -метролошка анализа, *Раг Драјослава Срејовића на истраживању античке археологије*, Крагујевац 2003: 177-190.

Böhm 1861

L. Böhm, *Geschichte des Temeser Banat*, Leipzig 1861.

Butnariu 1987

V. Butnariu, Monedele romane postareliene în teritoriile romane carpato – dunăreano –pontice (anni 275- 491), I. Perioada 275 -324, *Arheologia Moldovei XI*, Iaşi 1987:113-140.

Butnariu 1991

V. Butnariu, Monedele romane postareliene în teritoriile romane carpato – dunăreano –pontice(anni 275- 491), III. Perioada 383 -491, *Arheologia Moldovei XIV*, Iaşi 1991: 67-107.

Chirila, Gudea, Stratan 1974

E, Chirila, N. Gudea, I. Stratan, *Drei Münzhorte des 4. Jahrhunderts aus dem Banat*, Lugoj 1974.

Chiţescu, Bordea 1983

M. Chiţescu, Gh. P. Bordea, Contribuţii la Istoria Diernei în lumina descoperirilor monetare din săpăturile arheologice din 1967, *Buletinul Societăţii Numismatice Române LXXV- LXXVI (1981-1982)*, Bucureşti 1983: 169-208.

Lukanc 1991

I. Lukanc, *Diokletianus der römische Kaiser aus Dalmatien*, Wetteren 1991.

Даутова –Рушевљан 1990

B. Даутова - Рушевљан, Досадашњи резултати истраживања и проблеми при проучавању сарматске културе у Војводини, *Раг војвођанских музеја* 32 (1989-1990), Нови Сад 1990: 81-94.

Димитријевић 1984

Д. Димитријевић, Сапаја, римско и средњовековно утврђење на острву код Старе Паланке, *Сџаринар* XXXIII – XXXIX (1982-1983), Београд 1984: 29-62.

Ђорђевић 1996

M. Ђорђевић, Contribution to the Study of the Roman Limes in South Banat, in: *Roman Limes on the Middle and Lower Danube* (Бердапске свеске, Посебна издања 2), Beograd 1996: 125-133.

Ђорђевић 2007

M. Ђорђевић, *Arheološka nalazišta rimskog perioda u Vojvodini (Archaeological Sites from the Roman Period in Vojvodina)*, Beograd 2007.

Milleker 1890

F. Milleker, *Geschichte Alibunar's*, Wersches 1890.

Milleker 1899

B. Milleker, *Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből* II, Temesvár 1899.

Moisil 2002

D. Moisil, The Danube Limes and the Barbaricum (294-498 A.D.), A Study in Coin Circulation, *Histoire & Mesure*, vol. XVII – no. 3/4, Paris 2002: 79-120.

Protase 1966

D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București 1966.

Васић 2001

M. Васић, Осврт на налаз IV века из Старчева, *Зборник Народној Музеја* XVII – 1, Београд 2001: 175-201.

Васић 2008

M. Васић, *Злајини и сребрни новац касне антике (284-450. године) из збирке Народној музеја у Београду*, Београд 2008.

Ljiljana BAKIĆ
City Museum Vršac

FINDS OF GOLD AND SILVER COINS
FROM THE PERIOD OF LATE ANTIQUITY IN WESTERN BANAT

SUMMARY

Keywords: Western Banat, golden and silver coins, Late Antiquity

Bronze issues were dominant in the territory of western (the Serbian part of) Banat in the period of Late Antiquity. Coins made of precious metals are rarely found. Two collective and 15 individual finds of gold coins originate from this region. Silver coins include just two individual specimens, while collective finds have not been registered. All were chance finds, discovered out of context and originate from known localities (Map). This paper primarily discusses individual finds, while the two exceptional collective finds of golden coins (Starčevo and Borča) were published by other authors (ref. 2).

The majority of pieces from the observed region are earlier finds, which ended up in other museums of the then Austro-Hungarian Empire (Timișoara, Budapest) during the second half of the 19th and the first decade of the 20th century, or in private collections (ref. 18). Nowadays, the following finds are kept in the collection of the Vršac Museum: 1 earlier gold find from 1899 (No. 1) and five specimens procured after the Second World War, of which four are gold (Nos. 2-5) and one is silver (No. 6). Besides these, we determined with more precision on the basis of the available information from literature, three other specimens of gold coins which we included in our research (Table 2, marked by asterisks).

The oldest finds are aurei belonging to Diocletian and Maximian Herculus, minted between 293/4 and 295 A.D. in the Treveri and Aquileia mints. We would like to single out a rare specimen of Diocletian's aureus (No. 1) from 293-294, with the reverse *Comitatus Augg* from the Treveri mint, and the preserved weight of 5.95 g, which belongs to the series "Festaurei", minted according to the 1/50 lb standard (ref. 24), while the weight of the aureus of Maximian Herculus (5.2 g) is close to the 1/60 lb (5.39 g) standard. Other pieces include only solidi whose weights are close to the theoretical weight of 1/72 lb (around 4.55 g).

Only a few gold coins from before 378 A.D. were registered in the area studied. Constantine the Great is represented by three finds without any additional information except the name of the ruler. One solidus of Julian, minted in Antioch after the death of Constantius II, was registered in Banatska Palanka. It is dated to between 361 and 363 A.D. and has the usual reverse legend *Virtvs Exercitvs Romanorvm* (Table 2).

The most numerous are issues starting from the third quarter of the 4th century to the initial decades of the 5th century (Table 2). One solidus of Valentinian I (No. 2) was minted in Treveri between 367 and 375, while the other could not be determined more precisely. Valentinian II (No. 3) is represented by a solidus from the Thessalonica mint, from 387 A.D. The majority of the finds belong to Honorius. Of the total of three which were registered, two specimens were precisely classified: one was minted in Ravenna in 395 (Table 2) and the other between 402 and 406 A.D. in the Constantinople mint (No. 4). The find bearing the latest date is a solidus of Valentinian III (No.

5) from the Ravenna mint, dating from 425/6 A.D. The dominant reverse type in this period was VICTORIA AVGG, which celebrated the emperor's victory, combined with a representation of the unity between the eastern and the western empire.

Individual finds of silver coins are scarce in the observed area, and do not appear before 361 to 363 A.D. (Table 3, 4). The collection of the Vršac Museum contains one reduced cut siliqua of Julianus bearing the reverse legend VOT/X/MVLT XX, minted between 361 and 363 in Constantinople (No. 6). One silver piece of Valentinian from Pančevo, without any detailed information, is known from literature.

The following characteristics can be observed on the basis of the analysed data: the appearance was registered of individual specimens of gold coins in the region starting from the period of the tetrarchy, with a significant increase at the time of Constantine I and the highest concentration at the end of the 4th and the start of the 5th century. The incidence is similar to the east of our region (in the south-western part of Dacia): two aurei of the tetrarchy, one piece each of Constantine II and Constans ? with dominant issues from after 395 (ref. 26). Similarities and differences were discovered regarding monetary trends in the central part of the diocese of Moesia, that is Dacia (central Serbia), which covered the area south of the explored region. The differences lie in the absence of individual finds of gold money dated to the periods from 337 to 350/361 (the reign of Constantine's sons and Constantius II, ref. 30) and from 378 to 383, in which the highest circulation was registered in the diocese of Moesia (ref. 31). Similar trends in circulation were shown in the following periods: two caesurae are observed, in the periods from 383 to 377 and from 388 to 392 A.D., with circulation increasing after 392 and in the early 5th century, both in Moesia and in our region. Similarities were also observed in the distribution of mints throughout the period studied: the western mints were dominant until 378, with the one in Treveri predominating between 367 and 375 (ref. 32); the share of Balkan mints was significant from 387 to 395, while only the western mints of Rome and Ravenna were registered in the period of the early 5th century (Table 2).

The geographic distribution of individual finds, with small oscillations, shows the highest concentration in the interior, north of the limes, around Vršac and its vicinity. As for collective finds, they were discovered only in the narrow belt along the Danube in the area which is presumed, according to the latest research, to have been part of the Roman Empire during Late Antiquity. In this context, two exceptional collective finds from this belt, Borča and Starčevo, which were probably annexed by the Empire, can be linked with the presence of the military (ref. 34). In the studied area, only four solidi found right next to the Danube limes (Pančevo, Banatska Palanka, Kovin) could eventually be connected with the presence of the army (the Sarmatian limitani).

It is obvious that the majority of finds of both gold and bronze coinage, originated at a great distance from the limes, with the highest concentration around Vršac and its vicinity, in an area where the existence of a villa rustica or a large civilian settlement, where such finds are expected, has not been archaeologically established with certainty. Due to insufficient exploration and the mixing of various influences in the period of Late Antiquity in the studied region, at present, we cannot determine who could have been the owner of the presented finds.

Historical events did not have a significant impact on the circulation of gold and silver money in western Banat. Gold coins were found continually throughout the studied period, with interruptions during major conflicts along the limes with the Sarmatians in 338/339 and in 358/359 A.D., and during the reign of Constantine's sons, when a

hiatus was registered. Gold coins appeared in greater measure after 380, until the third decade of the 5th century, with the last specimens that were dated to before the massive Hunic attacks on the limes in 443 and 447 A.D.

1

2

3

4

5

6

Татјана БЕНЦАРЕВИЋ

Народни музеј у Београду, Београд

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. ВЕКА ИЗ СРЕМА

Апстракт: Остава из Срема пронађена пред Други светски рат у Народни музеј у Београду доспела је путем откупа 1974. године. Остава је хомогеног састава и састоји се од 365 примерака новца из периода од монетарне реформе Констанција II и Констанса, 348. године, до краја владавине Валентинијана I, 375. године. Анализа нумизматичког материјала показала је да је остава из Срема могла бити склоњена на територију Друге Паноније 361. године, у време грађанског рата између Констанција II и цезара Јулијана или услед немира изазваних сталним упадима Квада и Сармата на ове области, око 375. године.

Кључне речи: остава, Срем, Друга Панонија, Констанције II, Валентинијан I

Збирка касноантичког новца Народног музеја у Београду поседује већи број остава бронзаног новца 4. и 5. века. Како је током наведеног периода овај новац чинио главно средство плаћања, публикавање остава бронзаног новца пружа могућност свеобухватнијег сагледавања на који начин је он циркулисао у римским провинцијама диоцеза Паноније и Дакије, у оквиру префектуре Италија–Илирик–Африка.¹ Стога настављамо са публикавањем остава 4. века које се чувају у фондусу Народног музеја.² Овом приликом представљамо оставу из Срема која је за Народни музеј откупљена 1974. године.³ Тачно место налаза није познато али се зна да потиче са територије Срема и да је пронађена пред

¹ Преглед остава 4. века, са освртом на оставе 5. века, које су пронађене на територији Србије: Бенцаревић 2005, 553-580.

² Из Збирке касноантичког новца Народног музеја у Београду до сада су публиковане: остава из Војводине (Васић 1967, 185-193); Бољетин (Vasić 1978, 135-177); Бела Паланка (Remesiana) (Миљанић 1996, 105-122); Медвеђа (*Idimium*) (Vasić, Milošević 2000, 27-31, 35, 106-107, каталог новца: 161-197); Стара Пазова (Миљанић 2001, 203-212); Чукарица (Београд) (Миљанић 2003, 93-103); Непознато налазиште (три налаза) (Бенцаревић 2010, 145-199).

³ Остава је откупљена од Живорада Јанковића из Београда (преузета трампом од Пашковића).

Други светски рат. У Општи инвентар Одељења нумизматике заведена је 16. јула 1974. године под бројем 940. Према инвентарној књизи она се састоји од око 360 примерака. Међутим, ревизијом је утврђено постојање 365 комада. Новац из оставе није очишћен и конзервиран, а на основу патине није могуће потврдити да ли сви примерци припадају налазу.

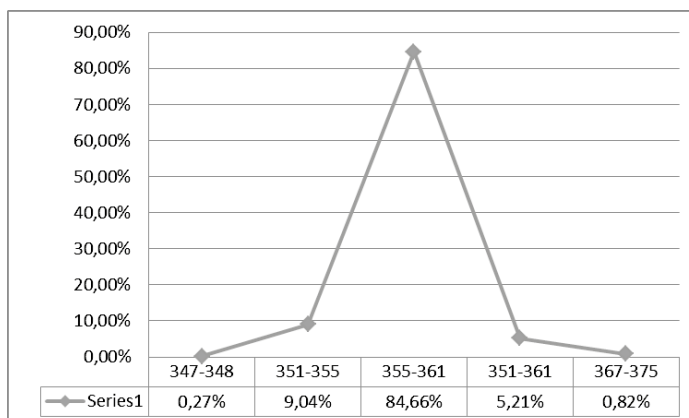
Остава из Срема данас се састоји од 365 примерака бронзаног новца највећим делом лоше очуваних. И поред веома лошег стања новац је атрибуиран према владарима, међутим за већи број примерака - 79 (21.64%), није било могуће одредити место ковања. Остава је хомогеног састава и обухвата период од монетарне реформе Констанција II и Констанса, 348. године, до краја владавине Валентинијана I, 375. године. Формирање оставе започиње у периоду од 351 до 355. године, али највећи број припада временском интервалу 355-361. године, 309 примерака (84.66%), након чега долази до мањег прекида од 361. до 367. Последња три комада везују се за период од 367. до 375. године (табела 1, графикон 1). Како у инвентарној књизи недостају подаци о тачном броју примерака не можемо са сигурношћу твдити да новац овог периода припада налазу. Прекид у дотоку новца од неколико година не може бити доказ да ови комади нису њен део, јер иначе новац из времена самосталне владавине Јулијана као и владавине Јовијана недостају у оставама бронзаног новца⁴. Такође, чињеница да нема примерака с почетка владавине Валентинијана I и Валенса не мора указивати да они не припадају налазу.

Ковница	347-348	351-355	355-361	351-361	367-375	Укупно
Ly		1				1
Rome			1			1
Aq			3			3
Sis	1	5	64		2	72
Sirm		14	169			183
Thess		6	5		1	12
Her		1				1
Con		2	4	1		7
Nico		2				2
Syz			2			2
Cons или Syz			2			2
Неодређена		2	59	18		79
Укупно	1	33	309	19	3	365
%	0.27	9.04	84.66	5.21	0.82	

Табела 1 – заступљеност емисија према годинама ковања

⁴ Анализирајући оставе новца 4. и 5. века из Виминацијума, Хореум Маргија, Пинкума и појединачне налазе из Сирмијума, Милоје Васић је уочио да у њима нема примерака из времена самосталне владавине Јулијана као ни новца Јовијана – 361- 364. година (Vasić 1988, 170).

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. ВЕКА ИЗ СРЕМА

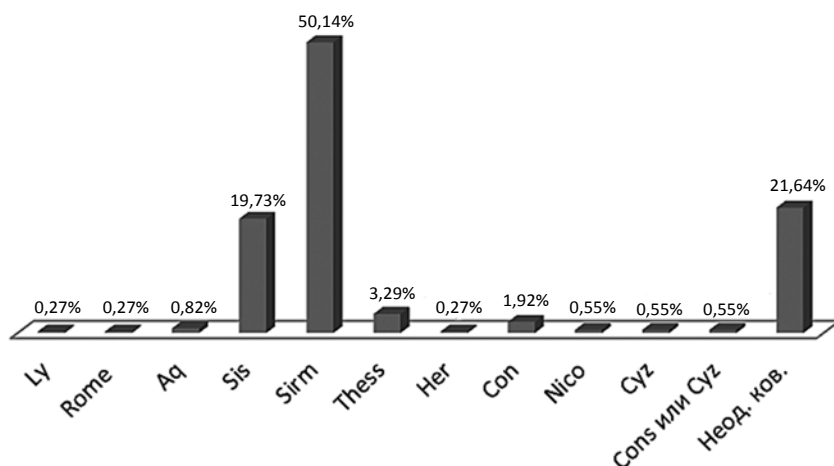
Графикон 1 – заступљеност емисија према годинама изражен у процентима

Највећи број ковања из оставе из Срема везује се за временски период од 351. до 361. године. На првом месту је новац Констанција II са 274 комада, што чини 75.07% целокупног материјала у остави, затим цезара Јулијана 83 (22.74%), док су остали владари заступљени у веома малом проценту, Констанције Гал са четири примерка (1.10%), и остали са по једним (0.27%).

У оквиру налаза било је могуће утврдити место ковања за 286 комада (78.36%). Најбројније су емисије централних ковница, пре свега ковнице Сирмијум (50.14%), затим Сиска (19.73%) и Солуна (3.29%). Источне и западне ковнице се јављају у незнатном броју са мање од 1 процента, осим ковнице у Константинопољу која је заступљена са седам примерака (1.92%) (табела 2, графикон 2).

Ковница	Cn	Cs	G	J	VI	VN	Gr	Укупно	%
Ly			1					1	0.27
Rome		1						1	0.27
Aq		2		1				3	0.82
Sis	1	56		13	1		1	72	19.73
Sirm		129		54				183	50.14
Thess		11				1		12	3.29
Her		1						1	0.27
Con		6	1					7	1.92
Nico		1	1					2	0.55
Syz		2						2	0.55
Con или Syz		2						2	0.55
Неодређена		63	1	15				79	21.64
Укупно	1	274	4	83	1	1	1	365	
%	0.27	75.07	1.10	22.74	0.27	0.27	0.27	99.99	

Табела 2 – заступљеност комада према ковницама и владарима

Графикон 2 – заступљеност комада према ковницама

Остава из области Срема, који се током 4. века налазио у саставу Друге Паноније (*Pannonia Secunda*), у највећем проценту садржи емисије панонских ковница, пре свега Сирмијумске, што поткрепљује чињеницу да потиче са територије ове провинције. Овакав распоред ковница налазимо и у оквиру материјала оставе из Старе Пазове⁵, у којој такође доминирају ковнице Сирмијум и Сисак. Велика заступљеност Сирмијумске ковнице очекивана је с обзиром на њену близину местима ових налаза⁶. Главни период формирања оставе, од 351. до 361. године, уочен је и у оквиру оставе из Бољетина, са територије Прве Мезије (*Moesia Prima*), у којој највећи број примерака припада периоду од 351. до 355. године са номиналом АЕ 2, а завршава се са 15 комада кованим током интервала 355-361. године.⁷ Упоредјујући заступљеност ковница у наведеним оставама из Друге Паноније и Прве Мезије⁸ може се потврдити већ изнето мишљење Милоја Васића да су током периода 348-361. ове провинције на првом месту снабдевале централне ковнице, затим источне и незнатно западне.⁹ Међутим, за временски интервал од 351. до 361. године, у провинцији Другој Панонији наглашена је доминација панонских ковница (Сисак и Сирмијум), а

⁵ Остава из Старе Пазове датује се у нешто ранији период, у 355. годину, међутим њен састав потврђује велику активност ковнице Сирмијум (Миљанић 2001: 203-212), која је својом продукцијом током периода од 351. до 367. године повремено надмашивала и Сисак (RIC VIII: 94).

⁶ Римске провинције су снабдеване новцем из најближих ковница префектуре, а затим најближих ковница друге префектуре. Провинције Друга Панонија и Прва Мезија су снабдеване пре свега новцем из централних ковница: Сисак, Солун и Сирмијум, затим из најближих ковница диоцезе Дакије: Кизик, Константинопољ и делимично Хераклеје (Vasić 1988: 179, 183).

⁷ Vasić 1978: 135-177.

⁸ У разматрање су укључени статистички подаци налаза из Хореум Маргија, Виминацијума и Пинкума (Vasić 1990, 12, 64-66).

⁹ Vasić 1988: 182.

затим следе Солун и од источних Константинопољ и остале, док је у налазима из Прве Мезије у овом периоду најзаступљенија ковница Солун, затим Константинопољ и панонске ковнице.¹⁰ Висок проценат панонских ковница овог периода јавља се и у остави из села Миокус у Мачви¹¹, у којој је најбројнија ковница Сирмијум. Бројно присуство ковања Сирмијума, а затим и Сиска не изненађује с обзиром на њихову близину месту налаза оставе, али се, такође, може посматрати као материјални доказ већ изнете претпоставке да се јужна граница Друге Паноније протезала јужно од Саве, а да се југоисточна граница са Мезијом треба очекивати источније, код реке Колубаре.¹²

Целокупан новац садржан у остави из Срема припада номиналу АЕ 3 који је израђиван према стопи 1/120 ливри бронзе, изузев два примерка, један Констанција Гала (инв. бр. 940/273) и један Констанција II (инв. бр. 940/326) који припадају редуцираним АЕ 2 номиналима тј. ковани су по стопи од 1/72 ливре.¹³ Присуство само два примерка номинала АЕ 2 потврда је повлачења овог новца из оптицаја када је 354. године Констанције II ставио на снагу закон којим је наредио да се из циркулације повуче *resuniae maiorinae* (величине АЕ 2).¹⁴

Метролошка анализа новца оставе из Срема извршена је иако се ради о изузетно лоше очуваним комадима, с тим да је у анализу укључен, због величине узорка, новац АЕ 3 номинала и то за периоде 351-355. и 355-361. година, док за остале интервале анализа није извршена услед малог броја примерака. Такође, већи број издања (79) није узет у разматрање јер није било могуће ближе одредити датум ковања. Метролошка анализа потврдила је раније изнете закључке о просечним тежинама новца овог периода¹⁵, као и великим осцилацијама у тежини појединачних комада, те се они у оквиру оставе крећу:

- Период 351-355. - тип FEL TEMP REPARATIO заступљен је са 33 примерка чије се тежине крећу од 1.77 г до 3.4 г, док просечна тежина износи 2.42 г.
- Период 355-361. – наставља се тенденција опадања тежине. Тип FEL TEMP REPARATIO који се кује до 357/8. године (RIC VIII, 36) у остави је садржан са 175 примерака са просечном тежином 2.4 г, а појединачно се

¹⁰ Vasić 1978: 136-177; Vasić 1990: 66, 69-70.

¹¹ Остата из села Миокуса, пронађена на месту где се налази римска вила рустика, склоњена је пре 378. године. Међутим садржи већи број примерака из времена 351-361, међу којима се издваја Сирмијум са 22 примерка, затим следе Сисак и Солун са по пет комада (Петровић 2003: 105-118).

¹² О питању административних граница у области Подриња, између провинција Далмације, Доње Паноније и Горње Мезије: Душанић 1980: 19; Васић 1985: 125.

¹³ Остата из Старе Пазове садржи 13 примерака редуцираних АЕ 2 номинала од купно 86, док највећи део, 70 комада, припада номиналу АЕ 3 (Миљанић 2001: 206). О промени тежинског стандарда типа FEL TEMP REPARATIO детаљније: RIC VIII: 37.

¹⁴ RIC VIII: 64-65, Vasić 1990: 25.

¹⁵ RIC VIII: 37, 64.

она креће од 1.46 г до 3.2 г. Тип SPES REI PVBLICE из 358-361. године¹⁶ са такође значајним бројем примерака (134 комада) има просечну тежину од 1.98 г, са најнижом од 1.15 г и највишом од 2.89 г.

Област Срема одакле потиче налаз, како је већ истакнуто, током 4. века припадала је провинцији Другој Панонији, у оквиру диоцезе Паноније, префектуре Италија–Илирик–Африка. Њена утврђена војна граница простирала се дуж реке Дунав од Земуна (*Taurunum*) до „Дунавског колена“ у данашњој Мађарској тј. до Батине (*Ad Militare*) у Хрватској. У античким итинерарима *Tabula Peutingeriana* и *Itinerarium Antonini* наводе се утврђења – станице на овом путу, са растојањима између њих у римским миљама, као што су Земун (*Taurunum*), Нови Бановци (*Burganae*), Сурдук (*Rittium*), Стари Сланкамен (*Acvmivim*), Чортановци, и други.¹⁷ У овој области постојао је већи број пољопривредних имања (*vilae rusticae*) која су била у поседу ветерана и вишег слоја римског грађанства. Развој ових поседа посебно је изражен током 3. и 4. века када подручје између река Саве и Дунава добија посебно на значају у војном, политичком и економском погледу. Такође, често присуство римских царева у Сирмијуму због учесталих упада и сталних сукоба са варварским племенима на северу, довело је до убрзаног привредног успона ове регије.¹⁸

Анализа нумизматичког материјала оставе из Срема упућује на закључак да је она могла бити склоњена или 361. године, или нешто касније, око 375. године, уколико се узму у обзир и три примерка из времена владавине Валентијана I и Валенса.

Са територије Друге Паноније периоду похрањивања с краја владавине Констанција II припадају оставе из Шашинаца која се датује у 361. годину¹⁹ и вероватно Крчедин²⁰ и две оставе из Сремске Митровице²¹. Последње године владавине Констанција II обележиле су борбе са сарматским племенима²², а на самом крају сукоб са цезаром Јулијаном који након проглашења за цара у Паризу, креће убрзано ка Другој Панонији и предузима ризичан поход на Сирмијум²³. Јулијан је

¹⁶ Након ковања типа FEL TEMP REPARATIO уводи се нови тип SPES REI PVBLICE чија вредност пада на 1/144 либре (Vasić 1990: 26).

¹⁷ Петровић 1995: 9, 15.

¹⁸ Dautova-Ruševljan, Vujović 2011: 38-39.

¹⁹ Даутова-Рушевлан 1981: 67, бр. 25. Остала из Шашинаца која се чува у Музеју Срема, првобитно се састојала од 256 примерака новца из времена од око 330. до 361. године. Међутим, данас она садржи само 72 комада и њихова обрада и припрема за публикавање је у току. Овом приликом се захваљујем кустосу Музеја Срема, Мирославу Јесетићу, на помоћи и уступљеним подацима.

²⁰ Vasić 1976, 79.

²¹ Mirnik 1981: 81, бр. 303-304. Са територије Прве Мезије овом периоду припадају оставе из: Бољетина (Vasić 1978: 135-177), Доњег Милановца (Бенцаревић 2005: 557), Новог Пазара (Иванишевић 1983: 53-58) и вероватно Орешца (Petrović 2004: 10, бр. 34).

²² *Amm. Marc.* XVII, XIX; Васић 2008: 86.

²³ *Amm. Marc.* XXI, 10, 2. До проглашења Јулијана за цара у Галији долази због незадовољства војске која није желела да се прикључи трупама које су требале да крену у помоћ Констанцију II у борби против Пер-

желео да преузме богате ресурсе и ковницу у Сирмијуму за финансирање своје војске. Део војске послао је копном према Рецији и Италији, док је он са 3.000 одабраних војника бродом кренуо према Бононији. Изненадивши Констанције-ве присталице заробио је команданта царске коњице²⁴ и Сирмијум убрзо пада под његову власт²⁵. Немири изазвани сукобима између Јулијана и Констанција II могли би бити узрок скривања новца из оставе из Срема.

За валентинијански период, од 367. до 375. године, везују се оставе пронађене у јужној Мађарској, склоњене око 375. године,²⁶ као и низ остава из Прве Мезије²⁷. Присуство већег броја остава из јужне Мађарске, оставе из Мачве и Подриња (Миокус, Десић, Јадранска Лешница и једна из Обреновца) где су опустошене бројне виле у којима је након тога престао живот²⁸, затим из Винковаца, Бјељине и Беомужевића²⁹, указују до које мере су биле угрожене ове области од најезде Квада и Сармата, који су преплавили панонске провинције крајем владавине Валентинијана I.³⁰ Остава из Срема уколико је похрањена у овим немирним временима свакако би била још једна њихова потврда.

Иако нема довољно података који би указивали када је остава из Срема могла бити склоњена под земљу, историјске околности указују на то да је узрок њеног похрањивања могао бити или сукоб између Констанција II и цезара Јулијана, 361. године или немири настали услед велике најезде племена Квада и Сармата на територију провинције Друге Паноније, крајем владавине Валентинијана I, 374-375. године.

сије. Јулијан затим креће на исток да се супротстави Констанцију II. До сукоба није дошло јер је Констанције умро на путу, 3. новембра 361. године (Mirković 2006: 70-71; Васић 2008: 86).

²⁴ Amm. Marc. XXI, 9, 7.

²⁵ Dautova-Ruševljan, Vujović 2011: 100.

²⁶ Mócsy 1974: 342.

²⁷ Београд (Чукарица) (Миљанић 2003: 93-103), Костолац (Viminacium, локалитет Пећине), Космај, Мачва, Јадранска Лешница, Десић, Миокус, Беомужевић, и два скупна налаза из Идимума (Бенцаревић 2005: 569).

²⁸ Васић 1985: 132.

²⁹ Јовановић 1998: 24-25.

³⁰ До варварских упада дошло је 374. године, након мучког убиства Габинија, краља Квада, од стране Марцелијана, сина префекта преторија Максимиана. Убиство Габинија испровоцирало је Кваде који су удружени са Сарматима Аргарагантима напали Панонију и страховито је опустошили. О овим дешавањима која су 375. године довела до смрти Валентинијана I у Бригедију: Amm. Marc. XXIX, 6; Mirković 1971: 45-46; Васић 2008: 91-92.

СКРАЋЕНИЦЕ

Владари:

Cn - Констанс

Cs - Констанције II

G – Констанције Гал

J – Јулијан (цезар)

VI – Валентинијан I

VN – Валенс

Gr – Грацијан

Ковнице:

Ly – Лион

Rome - Рим

Aq – Аквилеја

Sis – Сисак

Sirm – Сирмијум

Thess – Солун

Her – Хераклеја

Con – Константинопољ

Nico – Никомедија

Syz – Кизик

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. БЕКА ИЗ СРЕМА

КАТАЛОГ

Новац је одређен према каталозима:

J. P. C. Kent, *The Roman Imperial Coinage VIII., The family of Constantine I A.D. 337-364*, London 1981 (RIC VIII);

H. Mattingly, C.H.V. Sutherland, R.A.G. Carson, *The Roman Imperial Coinage IX. Valentinian I – Theodosius I*, London 1951 (RIC IX);

R.A. G. Carson, J.P. C. Kent, *Late Roman Bronze Coinage, Part II*, London 1972 (LRBC).

Редослед новца у каталогу прати ковнице, а у оквиру њих године ковања, владаре и чланове владарских породица. Сваки инвентарни број прати официна, натпис аверса и реверса, референце и тежина.

ОСТАВА СРЕМ

Официна	Аверс	RIC	LRBC	Тежина
	Реверс			
LYONS 353-354 Konstancije Gal 940/1				
G ^{PLG}	D N CONSTANTIVS NOB CAES	192	255?	2.12
	FEL TEMP – REPARATIO			
ROME 355-361 Konstancije II 940/2				
R ^{QP}	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	309	687	2.63
	FEL TEMP – REPARATIO			
AQUILEIA 355-361 Konstancije II 940/3-4				
•AQP	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	221?	950?	2.77; 2.2
	FEL TEMP – REPARATIO			
Julijan 940/5				
AQP [✠]	D N IVLIANVS NOB CAES	223?	940?	2.37
	FEL TEMP - REPARATIO			

Татјана БЕНЦАРЕВИЋ

SISCIA 347-348 Konstans 940/6				
$\overline{\bullet\text{BSIS}\bullet}$	CONSTAN-S P F AVG	185	793	1.37
	VICTORIAE DD AVGGQ NN			
351-355 Konstancije II 940/7-8				
$\overline{\text{BSIS}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	350	1218	B:2.06 Δ:2.17
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/9-11				
$\overline{\text{ASIS}\cancel{\neq}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	352	1222	A:2.26, 2.22 Γ:2.47
	FEL TEMP – REPARATIO			
355-361 940/12-15				
$\overline{\text{BSIS}\cancel{\neq}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	361	1228	B:2.94 Γ:2.52,2.47,2.22
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/16-33				
$\overline{\text{M}}$ $\overline{\text{ASIS}\cancel{\neq}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	369	1234	A:2.88,2.93,2.32,1.98,3.2 Γ:3.13,2.95,2.93,2.65, 2.64,2.37,2.32,2.57 ?: 2.49,2.2,2.15,1.46,2.13
	FEL TEMP – REPARATIO			
Julijan 940/34-38				
$\overline{\text{M}}$ $\overline{\Delta\text{SIS}\cancel{\neq}}$	D N IVLIANVS NOB C	371	1235	2.96,2.5,2.74,1.89,1.66
	FEL TEMP – REPARATIO			
Konstancije II 940/39-40				
$\overline{\text{M}}$ $\overline{\text{ASIS}\Delta}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	372	1236	2.44,2.3
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/41				
$\overline{\text{M}\bullet}$ $\overline{\text{ASIS}\Delta}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	375	нема	2.85
	FEL TEMP – REPARATIO			

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. БЕКА ИЗ СРЕМА

940/42-55				
$\frac{M}{ASISL}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	381	1240	A:2.64,2.5,2.5,2.14,2.44,3.01 Г: 2.7,2.55,2.01 Δ: 2.48,2.67, 2.48, 2.47,2.41
	FEL TEMP – REPARATIO			
Julijan 940/56-59				
$\frac{M}{ASISL}$	D N IVLIAN-VS NOB C	382	1241	Δ:2.86 ?:2.42,2.23,2.23
	FEL TEMP – REPARATIO			
Konstancije II 940/77				
$\frac{M}{SIS?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	?	?	2.28
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/60-61?				
\overline{ASIS}	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	390	нема	2.19,1.86
	SPES REI – PVBLICE			
940/62				
\overline{ASIS}^*	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	393	1245?	2.00
	SPES REI – PVBLICE			
940/63-66				
$\frac{*}{SIS}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	398	1248	2.15,2.13,2.07,1.72
	SPES REI – PVBLICE			
Julijan 940/67				
$\frac{*}{SIS}$	D N IVLIAN-VS NOB C	399	1249	1.86
	SPES REI – PVBLICE			
Konstancije II 940/68-69?				
\overline{ASISV}	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	400	1250	2.07,2.17
	SPES REI – PVBLICE			

Татјана БЕНЦАРЕВИЋ

Julijan 940/70,72				
$\overline{\Delta?SISV}$	D N IVLIAN-VS NOB C	401	1251	2.49, 1.84
	SPES REI – PVBLICE			
940/71				
$\overline{\bullet\Delta SISV}$	D N IVLIAN-VS NOB C	402		1.52
	SPES REI – PVBLICE			
Konstancije II 940/73				
$\overline{ASISR?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	407	1254?	2.04
	SPES REI – PVBLICE			
940/74				
$\overline{\bullet ASISR?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	405	1253?	1.46
	SPES REI – PVBLICE			
367-375 Gracijan 940/75				
$\overline{\frac{R}{\bullet BSISC}}$	D N GRATIANVS PF AVG	14(c), x		3.01
	GLORIA RO-MANORVM			
Valentinijan I 940/76				
$\overline{\frac{K}{P Q} TSISCV}$	D N VALENTINI-ANVS PF AVG	15(a), xxix		1.96
	SECVRITAS – REIPVBLICAE			
SIRMIUM 351-355 Konstancije II 940/78-80?				
\overline{ASIRM}	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	48	1603	2.51,2.31,2.37
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/81-91				
$\overline{ASIRM\bullet}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	52	1605	A:2.35,3.37,3.04 B:2.38,2.21,2.85 ?:2.8,2.34,2.19,2.15,2
	FEL TEMP – REPARATIO			

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. БЕКА ИЗ СРЕМА

355-361 Konstancije II 940/92-97				
$\frac{M}{BSIRM}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	71	1609	B:2.57 ?: 2.8, 2.54, 2,35 2.24, 2.14
940/98				
$\frac{M?}{BSIRM}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	71	1609?	2
940/99-119				
$\frac{M}{BSIRM\bullet}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	73	1610	A:2.77, 2.7, 2.56, 2.4, 2.38, 2.33 B: 2.44, 2.13, 1.84 ?: 2.47, 2.47, 2.86, 2.72, 2.71, 2.67, 2.53, 2.24, 2.23, 2.22, 2.08,1.7
940/120-126				
$\frac{M}{ASIRM\bullet?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	73	1610?	A: 2 B: 2.67, 2.57, 2.17 ?: 2.63, 2.39, 1.93
Julijan 940/127-133				
$\frac{M}{ASIRM\bullet?}$	D N IVLIA-NVS NOB C FEL TEMP – REPARATIO	74	1611	A: 2.68 B: 2.3 ?: 3.03, 2.51, 2.38, 2.33, 2.31
940/134				
$\frac{M}{?SIRM\bullet?}$	D N IVLIA-NVS NOB C FEL TEMP – REPARATIO	76	нема	2.21
Konstancije II 940/135-145				
$\frac{M}{ASIRM*}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	77	1613	A: 2.51 B:3.18, 2.32, 2.24, 2.2, 2.08 ?: 2.07, 2.54, 2.37, 2.35, 2
940/146-151				
$\frac{M}{ASIRM*?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	77	1613?	A: 2.69; 2.67 ?:2.75, 2.64, 2.12, 1.82

940/152-153				
$\frac{M}{?SIRM?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	73 или 77	1609- 1610?	? : 2.95, 1.8
940/279				
$\frac{M}{\bullet ASIRM?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	75 или 79		2.22
940/154-158				
$\frac{M}{ASIRM*}$	D N IVLIA-NVS NOB C FEL TEMP – REPARATIO	78	1614	A: 2.16,2.58 ?: 2.3,1.86,1.82
940/159-160				
$\frac{M}{?SIRM*?}$	D N IVLIA-NVS NOB C FEL TEMP – REPARATIO	78	1614?	2.55,2.29
Konstancije II 940/161-167				
$\frac{M}{?SIRM?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	?	?	2.75,2.69,2.59,2.52,2.45, 1.78,1.75
Julijan 940/168-181				
$\frac{ASIRM}{ASIRM}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG SPES REI - PVBLICE	80	1615	A:2.09,2.09,2.07,1.95,1.93, 1.79 B: 2.32,2.13,1.77,1.6,2 ?: 2.4,2.37,1.72
940/182-195				
$\frac{ASIRM}{ASIRM}$	D N IVLIA-NVS NOB C SPES REI – PVBLICE	81	1616	A: 1.95, 1.91 B: 2.59,2.27,2.14,2,1.44,2.26, 2.19 ?: 2.14,2.14,2.11,1.93,1.86
940/196-197				
$\frac{s \bullet}{?SIRM?}$	D N IVLIA-NVS NOB C SPES REI – PVBLICE	85	нема	1.89,1.95
Konstancije II 940/198-205				
$\frac{s \bullet}{BSIRM}$	D N CONSTAN-TIVS PF AVG SPES REI – PVBLICE	85 али за Јулијана	нема	B: 1.9 ?: 2.3, 1.95, 1.93, 1.83, 2.76, 1.74, 1.63

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. БЕКА ИЗ СРЕМА

Konstancije II 940/206-227, 229-237				
$\frac{S \bullet}{ASIRM}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG SPES REI – PVBLICE	86	нема	A:2.45, 2.38, 2.36, 2.36, 2.33, 2.32, 2.25, 2.07; 1.76, 1.66 B:2.06, 2.04, 1.94, 1.9, 1.87, 1.85, 1.81, 1.79,1.61, 1.55,2.49, 1.73,2.52 ?: 1.79, 2.14, 2.89, 2.19, 2.14, 2.06, 2, 1,86, 1.77
Julijan 940/228,238-258				
$\frac{S \bullet}{ASIRM}$	D N IVLIA-NVS NOB C SPES REI – PVBLICE	87	нема	A:2.43, 2.4, 2.22, 2.19, 2.11 B: 1.7, 1.41, 2.05, 1.95, 1.86 ?:1.83, 1.66, 2.66, 2.49, 2.36, 2.28, 2.13, 2.06, 2.03, 1.97, 1.67, 2.33
940/259				
$\frac{?SIRM}{ASIRM}$	D N IVLIA-NVS NOB C SPES REI – PVBLICE	?	?	1.54
THESSALONICA 351-355 Konstancije II 940/260-265				
$\frac{\Delta}{SMTS}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	189		Δ :2.37;1.87,1.77,2.68 ?:2.74,2.04
355-361 940/266-269				
$\frac{M}{SMTS?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG FEL TEMP – REPARATIO	208	1684	2.85,2.26,2.18,1.63
940/270				
$\frac{SMTS?}{SMTS?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG SPES REI – PVBLICE	213	1689	1.59
367-375 Valens 940/271				
$\frac{**A}{TES}$	D N VALEN-S PF AVG GLORIA RO-MANORVM	26(b), xvii		2.71

HERACLEA 351-355 Konstancije II 940/272				
<u>SMHA</u>	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	90	1900	2.03
	FEL TEMP – REPARATIO			
CONSTANTINOPOLIS 351-354 Konstancije Gal 940/273				
<u>•S• * CONSA?</u>	D N FL CL CONSTANTIVS NOB CAES	117	2038?	4.06
	FEL TEMP – REPARATIO			
351-355 Konstancije II 940/274				
<u>CONSA?</u>	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	118	2039?	2.49
	FEL TEMP – REPARATIO			
355-361 940/275				
<u>CONSA•?</u>	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	135	2041?	2.08
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/276-278				
<u>•M• CONSA?</u>	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	137	2049?	2.33,2.22,1.62
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/342				
<u>E ???</u>	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	?		1.91
	FEL TEMP – REPARATIO			
NICOMEDIA 351-354 Konstancije Gal 940/280				
<u>•S• SMNA?</u>	D N FL CL CONSTANTIVS NOB CAES	93		3.14
	FEL TEMP – REPARATIO			

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА 4. БЕКА ИЗ СРЕМА

351-355 Konstancije II 940/281				
$\frac{\text{SMNA?}}{\text{?}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	96	2309	2.23
	FEL TEMP – REPARATIO			
CYZICUS 355-361 Konstancije II 940/282				
$\frac{\bullet\text{M}\bullet}{\text{SMKA?}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	115	2502 ?	2.19
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/283				
$\frac{\text{SMKA}}{\text{?}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	117	2504 ?	1.15
	SPES REI – PVBLICE			
CONSTANTINOPOLIS ILI CYZICUS 355-361 Konstancije II 940/284				
$\frac{\bullet\text{M}\bullet}{\text{?}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	p. 460 или p. 499		2.56
	FEL TEMP – REPARATIO			
940/285				
$\frac{\text{M}}{\text{?}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	?		2.54
	FEL TEMP – REPARATIO			
NEODREĐENA KOVNICA 351-355 Konstancije II 940/326				
$\frac{\text{?}}{\text{?}}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	?		3.71
	FEL TEMP – REPARATIO			
351-354 Konstancije Gal 940/286				
$\frac{\text{?}}{\text{?}}$	D N FL CL CONSTANTIVS NOB CAES	93		3,4
	FEL TEMP – REPARATIO			

355-361				
Konstancije II				
940/287-292; 297-299; 301-317				
$\frac{M}{?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG			2.8, 2.28, 2.52, 2.23, 2.07, 2.39, 2.56, 2.39, 2.65, 2.19, 2.48, 2.37, 2.47, 1.68, 3, 2.54, 2.12, 1.97, 2.79, 2.6, 3, 1.85, 2.34, 2.39, 1.77, 2.3
	FEL TEMP – REPARATIO			
Konstancije II				
940/318-319, 293, 296				
$\frac{?}{?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	?		2.32, 2.66, 2.2, 2
	FEL TEMP – REPARATIO			
Julijan				
940/300, 322				
$\frac{M}{?}$	D N IVLIA-NVS NOB C	?		2.32, 2.47
	FEL TEMP – REPARATIO			
Julijan				
940/320, 321				
$\frac{?}{?}$	D N IVLIA-NVS NOB C	?		2.92, 2.26
	FEL TEMP – REPARATIO			
351-361				
Konstancije II				
940/294-295, 323-325, 327-335, 338-341				
$\frac{?}{?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG			2.28, 2.84, 2.92, 2.28, 2.43, 2.56, 2.87, 3.07, 2.49, 2.26, 2.19, 2.69, 2.36, 2.42, 2.69, 2.57, 2.75, 2.62
	FEL TEMP – REPARATIO			
Konstancije II				
940/336-337, 343-354				
$\frac{?}{?}$	D N CONSTAN-TIVS P F AVG	?		2.09, 2.1, 1.15, 2.39, 1.83 1.73, 1.41, 1.87, 1.29, 1.74, 2.24, 1.88, 1.59, 1.7
	SPES REI – PVBlice			
Julijan				
940/355-365				
$\frac{?}{?}$	D N IVLIA-NVS NOB C	?		2, 1.61, 1.88, 1.76, 1.8, 1.78, 1.32, 1.66, 2.29, 2.07, 2.13
	SPES REI – PVBlice			

БИБЛИОГРАФИЈА/BIBLIOGRAPHY

Амм. Марс.

Амијан Марцелин, *Историја*, Предговор, превод и објашњења Милена Милин, ур. Чедомир Мирковић, Милутин Станисавац, Београд: Просвета 1998.

Бенцаревић 2005

Т. Бенцаревић, Оставе бронзаног новца IV века са територије Србије, *Зборник Народној музеја XVIII-1*: 553-580.

Бенцаревић 2010

Т. Бенцаревић, Три скупна налаза бронзаног новца константиновог доба из збирке Народног музеја у Београду, *Нумизмајичар* 28: 145-199.

Dautova-Ruševljan, Miroslav Vujović 2011

V. Dautova-Ruševljan, M. Vujović, *Kasnoantički šlem iz Jarka*, ur. Uglješa Belić, Novi Sad: Muzej Vojvodine.

Душанић 1980

С. Душанић, Организација римског рударства у Норику, Панонији, Далмацији и Горњој Мезији, *Историјски гласник* 1-2 (Београд): 7-55.

Иванишевић 1983

В. Иванишевић, Остава римског бронзаног новца IV века из Новог Пазара, *Новопазарски зборник* 7 (Нови Пазар): 53-58

Mirković 1971

M. Mirković, Sirmium – Its History from the I Century A.D. to 582 A.D., *Sirmium I* (Beograd): 5-94.

Mirković 2006

Miroslava Mirković, *Sirmium, Istorija rimskog grada od I do VI veka*, Sremska Mitrova: Blago Sirmijuma, Beograd: Filozofski fakultet.

Mirnik 1981

I.A. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, BAR International Series 95, Oxford: B.A.R.

Миљанић 1996

С. Миљанић, Скупни налаз римског бронзаног новца IV века из Ремесијане, *Нумизмајичар* 18/19: 105-121.

Миљанић 2001

С. Миљанић, Остава римског бронзаног новца из Старе Пазове, *Зборник Народној музеја XVII-1* (Београд): 203-212.

Миљанић 2003

С. Миљанић, Налаз римског бронзаног новца из 374/375. године са Чукарице, *Нумизмајичар* 22-23 (1999-2000): 93-103.

Петровић 1995

П. Петровић, Римски лимес на Дунаву у Доњој Панонији, у: *Фрушка Гора у античко доба*, Прилози за стару историју и археологију, ур. Никола Тасић, Нови сад: Матица Српска, Београд: Филозофски факултет, 9-32.

Петровић 2003

С. Петровић, Остава из села Миокуса, *Нумизмаички часопис* 22-23 (1999-2000): 105-118.

Petrović 2004

S. Petrović, *Rimski novac u Podrinju*, Šabac: Narodni muzej.

RIC

J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage VIII, The family of Constantine I A.D. 337-364*, London 1981: Spink and Son Ltd; H. Mattingly, C.H.V. Sutherland, R.A.G. Carson, *The Roman Imperial Coinage IX. Valentinian I – Theodosius I*, London 1951: Spink and Son Ltd.

Васић 1967

М. Р. Васић, Остава фолиса у Народном музеју у Београду, *Зборник Народног музеја* V (Београд): 185-193.

Vasić 1978

M. R. Vasić, *Le trésor de Boljetin (IV e siècle), Sirmium VIII* (Beograd): 135-177.

Васић 1985

Милоје Васић, Мачва и Подриње у римско доба, *Гласник САД* 2 (Београд): 124-141.

Vasić 1988

M. Vasić, *The Circulation of Bronze Coinage at the End of the 4th and Beginning of the 5th Centuries in Moesia Prima and Pannonia Secunda*, *Situla* 26 (Ljubljana): 165-184.

Vasić 1990

M. Vasić, *Nalazi rimskog bronzanog novca IV i V veka iz municipijuma Horreum Margi (Čuprija)*, ур. Vladimir Kondić, Marijan Možgon, Beograd: Arheološki institut, Vojni muzej.

Vasić, Milošević 2000

M. Vasić, G. Milošević, *Mansio Idimum, rimska poštanska i putna stanica kod Medveđe*, ур. Mилоје Васић, Bojana Borić-Brešković, Beograd: Arheološki institut, Narodni muzej у Beogradu.

Васић 2008

Милоје Васић, *Златни и сребрни новац касне антике (284-450. године) из збирке Народног музеја у Београду*, ур. Татјана Цвјетићанин, Београд: Народни музеј у Београду.

Tatjana BENDŽAREVIĆ
National museum in Belgrade

HOARD OF 4TH CENTURY BRONZE COINS FROM SREM

SUMMARY

A hoard from Srem, discovered before the Second World War, was procured for the National Museum in Belgrade in a purchase in 1974. The composition of the hoard is homogenous and consists of 365 pieces from the period of coinage dating from the monetary reform of Constantius II and Constans, in 348, to the end of the reign of Valentinian I, in 375. Most issues are from the period between 351 and 361. The most numerous are the coins of Constantius II with 274 pieces, accounting for 75.07% of all the material in the hoard, then of Caesar Julianus, 83 pieces (22.74%), while other rulers are represented in very small percentages – Constantius Gallus with four pieces (1.10%) and the others with one each (0.27%). It was possible to determine the place of minting for 286 pieces (78.36%). Most of them were issues from the central mints, primarily the Sirmium mint (50.14%), and then Siscia (19.73%) and Thessalonica (3.29%). The eastern and western mints appear in small numbers, in less than 1%, except for the mint in Constantinople which is represented with seven specimens (1.92%). In comparing the frequency of the mints in the hoards from Pannonia Secunda and Moesia Prima, it was confirmed once again that in the period from 348 to 361, the central mints primarily supplied these provinces, then the eastern ones and, to a lesser extent, the western ones. However, in the period from 351 to 361, the Pannonian mints (Siscia and Sirmium) were dominant in Pannonia Secunda, followed by Thessalonica and, of the eastern mints, Constantinople and others, while the most dominant mints in finds from Moesia Prima are Thessalonica, Constantinople and the Pannonian mints.

Although there is not enough data that would indicate when the hoard from Srem could have been deposited, historical circumstances indicate that the reason for its burial could be either the conflict between Constantius II and Caesar Julianus in 361, or the restlessness caused by the massive invasion of the Quadians and the Sarmatians on the territory of the province of Pannonia Secunda, at the end of the reign of Valentinian I, in 374-375.

Dragana EREMIĆ
National museum in Belgrade

SM/COMOB SOLIDI: SIRMIUM OR CONSTANTINOPOLIS¹

Abstract: This paper seeks to examine where the enigmatic VICTORIA AVGG(G) solidi of Theodosius, Arcadius and Honorius dated to 393–397 with the mint mark S-M/COMOB were minted. In *RIC IX*, Pierce attributed the coin to the Sirmium mint but since then it has been disputed many times and other possibilities have been proposed but none has won general acceptance. Since the historical and stylistic analysis could not bring us much further in this matter, we propose to analyze mainly the mint marks and abbreviations. Through the analysis of the mint letters and a comparison with the same type from the other mints, we will try to show that these solidi were indeed minted in the Sirmium mint.

Key words: Theodosius I, Mint, Solidi, Sirmium, Constantinopolis, Imperial Administration, *Sacra Moneta*

This paper seeks to examine where the enigmatic VICTORIA AVGG(G) solidi of Theodosius, Arcadius and Honorius dated from 393–397 with the mint mark S-M/COMOB were minted. In *RIC IX*,² Pierce attributed the coin to the Sirmium mint but since then it has been disputed many times and other possibilities were proposed but none of them has won general acceptance.

Since the historical and stylistic analysis can not bring us much further in this matter, we propose to analyse mainly the mint marks and abbreviations.

The first part of the paper focuses on the abbreviation *S(acra) M(oneta)* on 4th century gold coinage. This feature was mentioned in various studies about the coinage of the late Roman Empire, but only very briefly, and was never really the subject of any

¹ This paper is partly based on a presentation held on May 18th 2012 at the conference *Die Donau-Balkan-Region als Kontaktzone zwischen Ost-West und Nord-Süd* in Frankfurt am Main, organized by RGK (*Römisch-Germanische Kommission*). I am very grateful to Prof. Fleur Kemmers and Dr. Vujadin Ivanišević for their comments on earlier drafts of this paper

² RIC IX: 157.

detailed analysis. However, it was acknowledged as a very significant one, and therefore, by analyzing it, we could perhaps shed new light on the 4th century administration or at least confirm or disprove some of the previous theories. Although this is a very complex matter, hopefully some patterns will emerge and we will discuss whether these results reveal anything to us about the nature of the mints of Sirmium and Constantinopolis and their position within the network of mints of Late Antiquity.

We then turn our attention to the S-M/COMOB issue and through an analysis of the mint marks and a comparison with the same type from the other mints, we will try to show that these *solidi* were indeed minted in the Sirmium mint.

The close relationship between the mint location and diocese after Diocletian's reforms was acknowledged a long time ago, although this relationship is by no means absolute and there are exceptions to the rule³. It has been recognized that the 4th century mints fall into two categories: those which can be called stable and which were in operation for most of the period and those which operated for a short time and were then closed.⁴ Obviously stable mints have a clear relation to the administrative pattern⁵ and temporary mints were opened for some specific political or military reasons.

In the early 4th century most mints could produce coins in all metals, although it was noticeable that even then, they concentrated on minting precious metal coinage in the cities when the emperor was present.⁶ The main function of the stable (regional) mints in the later 4th century was to produce bronze coinage. A crucial change of administration came about in 366-369. After Valentinian's reforms of 366-369, the regional mints (termed *monetae publicae* in a law of 369)⁷ were normally used for the production of gold coins only in the presence of the *comitatus* (the emperor and his court). Therefore, stable mints could function as both *moneta publica* or *comitatensian* in the case when the emperor was present in the city. Otherwise, the *moneta publica* produced coins only in bronze. Sirmium was shown to be an instance of the *comitatensian* mint at work.⁸

³ For a more detailed discussion, see Hendy 1972: 75-82.

⁴ King 1980: 155.

⁵ Hendy 1972a: 75-82.

⁶ Bruun argued that already from the Constantinian period, there were clear instances of the *comitatensian* mints at work. RIC VII: 13-18.

⁷ Hendy 1972b: 125.

⁸ Hendy 1972b: 126-9. Hendy 1980: 392.

DIOCESE	MINT	METALS COINED	TRANSIENT MINT	METALS COINED	DATES
BRITANNIAE			LONDON	Æ, AR	383-8
GALLIAE	TRIER	Æ, AR, AE			
VIENNENSIS	LYONS	Æ, AR, AE			
	ARLES	Æ, AR, AE			
			MILAN	Æ, AR	364-83
					388-402
	AQUILEIA	Æ, AR, AE			
SUBURBICARIA ROME		Æ, AR, AE			
PANNONIAE	SISCIA	Æ, AR, AE	SIRMIMUM	Æ, AR, AE	364
				Æ, AR	378-83
					393-5
DACIAE	THESSALONICA	Æ, AR, AE			
THRACIA	HERACLEA	Æ (364 only) AE			
	CONSTANTINO POLIS	Æ, AR, AE			
ASIANA	CYSICUS	Æ, AR, (364 only) AE			
ORIENS	ANTIOCH	Æ, AR, AE			
AEGYPTUS	ALEXANDRIA	Æ			

Figure 1. Mint system in operation from 364 – 395, according to King 1980: 157.

We find the same mint system in the fifth century, as well. The following *procuratores monetarum* at the disposition of the western *comes sacrarum largitionum*, who was a direct successor of the *rationalis rei summae*, were listed in the *Notitia Dignitatum*:⁹

Procurator monetae Siscianae	(d. Pannoniarum)
Procurator monetae Aquileiensis	(d. Italiae)
Procurator monetae urbis Romae	(d. Urbis Romae)
Procurator monetae Lugdunensis	(d. Galliarum)
Procurator monetae Arelatensis	(d. Septem Provinciarum, that is Vienensis)
Procurator monetae Triberorum (Treverorum)	(d. Galliarum)

What is again noticeable is that the mints in Sirmium, Milan and Ravenna were not mentioned in the list of western mints (eastern mints are not listed at all).¹⁰ This was one of the key arguments for many scholars that those mints had a special position (being only comitatensian mints). However, if the *Notitia Dignitatum* for the

⁹ *Notitia Dignitatum Occidentalis* ix, 39-44, cited in Henny 1972b: 119.

¹⁰ Henny 1972b: 123; Henny 1980: 393. Moreover, none of those *temporary* mints, according to *Notitia*, had a *thesaurus*. Henny 1972b: 122.

western section was compiled around 420, and dates back to 400, when the mint of Sirmium no longer existed, we may even assume that the *Notitia* simply listed the situation at that moment.¹¹ Therefore, we believe that the suggestion of those mints being only comitatensian should be sought somewhere else, as well.

The *comes sacrarum largitionum*, among other duties, was in charge of controlling the mints, mines (gold and probably silver), and he collected taxes in coin and other levies in gold and silver.¹² Still the question is, to what extent the *comes sacrarum largitionum* (that is to say the emperor himself, through his instructions) gained control over all the mints? Were the decisions when and what to coin strictly imperial decisions? Could at least some of the decisions, with regard to coining, have been made at a regional or local level?

Previous studies have shown that Late Roman coinage was organized and directed at the highest level. The procurator of each mint had instructions about what to coin, when, what types and what weight. The large degree of similarity in coinage can only be explained in the light of central control and direction by the emperor over the whole empire.

On 4th century coinage, before the mint mark, coins sometimes have the abbreviation S(*acra*)M(*oneta*). Grierson in the *Catalogue of Late Roman Coins in the Dumbarton Oaks Collection* says: "The decision on whether or not to add SM to the mint mark seems to have been taken locally and does not conform to any rules".¹³ However, seeing that the decision to produce coins in the later Roman Empire came from the highest level, it is a little hard to believe that employing such a term as *sacra* could be decided within the walls of a local mint! The very word *sacra* sounds imperial. As Peter Bruun pointed out, obviously this term was connected with the Late Roman theocracy, when the emperor was *dominus* and when its main *officia* were termed *sacra*: hence, the terms *comes sacrarum largitionum*, *sacra vestis*, to name but a few.¹⁴

Sirmium never had the mark SM as an abbreviation on its coinage.¹⁵ It could be argued that because of its scanty production, there was never any real need for any complex system of mint marks. However, could the absence of SM on its coinage when comparing it with other mints that did mark their issues with SM be more significant than would seem, at a first glimpse?

¹¹ However, the fact that the mints in Milan and Ravenna were active in the fifth century, and were not mentioned in the *Notitia*, does indeed make this theory very probable.

¹² King 1980: 142.

¹³ Grierson and Mays 1992: 53.

¹⁴ Bruun 1991: 163

¹⁵ In RIC XI: 160, No. 11, there is a siliqua GLORIA RO-MANORVM with the mint-mark SMSPV for Gratian, dated from 378-383 and attributed to the mint of Sirmium. However, without going into an analysis on this occasion, it is not considered by the present writer to have been minted in Sirmium, but in Siscia. Pierce also said: „I have placed here, very doubtfully, the siliqua Gloria Romonorum of Gratian with the mint mark SMSPV...The portrait is certainly Siscian, but the regularity of the Siscian AR mint mark makes one doubt whether this exception can be the product of Siscia itself“. RIC IX: 157.

Several opinions have been voiced about the usage of this feature, however none seemed to successfully provide the answer for this phenomenon.¹⁶

Sutherland in *RIC VI* noticed that in the period from 294 – 313, the *sacrae mone-tae* worked directly under the orders of the *augustus*, and when the emperor resided in the city in most cases that city – mint marked its coins with SM.¹⁷

Bruun, firstly, also linked the mark SM with the presence of the *comitatus* and supposed that the mint cities visited by the emperor and his court were temporarily designated with SM.¹⁸ However later, in the article *From Polis to Metropolis, notes on Thessalonica in the administration of the late Roman empire*,¹⁹ he noticed that his earlier interpretation was not entirely correct; for example, while Licinius resided in Serdica or Constantine was in Sirmium, the coinage was not marked with SM.²⁰

Delmaire in his very important work²¹, also argues whether SM had any significance. He brings the following conclusions²²:

- from 294 – 313, SM was applied only in mints working for the *comitatus*. In the West, we find it only on gold coins and when the emperor was staying nearby; in the Orient, SM corresponds with the presence of the *comitatus* or to issues attributed to the *comitatus*.
- in the Constantinian period, there were no fixed rules. From 313 – 317, SM was found on coins from all mints in the Orient, except during brief interruptions that we can not explain. Constantine adopted SM in the West only after 313, for the mint that worked for the *comitatus*, but not systematically, because it was not found in Trier, Sirmium and Aquileia.

Delmaire continues along the same lines, that the same thing could be observed for the sons of Constantine, that there seemed to be no rules and that SM was seldom employed in the West.

- and finally after 364, Delmaire stresses that the rules are once again applied for the presence of SM. SM is generally linked with the stay of the *comitatus*, although there are exceptions and it is hard to tell whether the use of the mark SM really adheres to a fixed rule.

However, we may notice that in this last period, after Valentinian's reform, SM is rarely linked with the sojourn of the *comitatus*. As already explained, after the reforms of 366-369, the minting of all gold coins was confined exclusively to the *comitatus* mint, therefore to the city only when the emperor and his court were present. The mint of Sirmium, designated as a *comitatus* mint, never bore the SM

¹⁶ We focus here only on the mark SM on the gold coinage.

¹⁷ RIC VI: 89-92.

¹⁸ RIC VII: 13-16.

¹⁹ Bruun 1991: 157-166.

²⁰ Bruun 1991: 163.

²¹ Delmaire 1989.

²² Delmaire 1989: 505-507.

mark.²³ Moreover, the gold coinage of the period was marked with COM, to stress that it was minted in the presence of the *comitatus*.²⁴ Also, it was sometimes stamped with OB, that is *obryza*, or pure gold.²⁵ Obviously, these two abbreviations were clearly connected with the *comitatus* and the new reforms, and therefore it does not seem very convincing that the SM abbreviation would have stood for *comitatus*, as well.

Without yet attempting to fully explain this complex matter, in conclusion, so far, we propose the following:

- SM does not denote the presence of the *comitatus*
- SM is more frequently used in the eastern than the western mints, for unknown reasons.

The use of the legend is a complex one, and it appears to have changed throughout the fourth century to reflect the changing administration in this period. Though we do have exemptions from the rules, at least at the end of the fourth century, it seems that the *moneta publicae* were using the SM mark on their issues, which means they were receiving the same instructions from the imperial court.

Let us now examine the enigmatic S - M/COMOB solidi struck for Theodosius, Arcadius and Honorius. The mint of Sirmium was closed around 383 and the question is whether it was reopened once again around 393 to produce solidi for Theodosius, Arcadius and Honorius. Pierce in *RIC IX* attributed these solidi to the Sirmium mint but since then that attribution has been disputed many times and other possibilities were proposed. None of them won acceptance, but it seems that the attribution of the issue to the mint of Constantinopolis, which was proposed by Grierson,²⁶ looked quite probable to many scholars. Pierce supposed that the mint of Sirmium was reopened in 393-395, for Sirmium was serving as a base from where Theodosius organized his campaign against the usurper Eugenius.²⁷ Therefore, he assumed that the SM on the VICTORIA AVG(G) type from these periods, stand for Sirmium.²⁸ But in Grierson's opinion²⁹, there is no evidence that Sirmium played any part in the campaign against Eugenius, he suggested that SM stands for *Sacra Moneta*, not Sirmium,³⁰ and attributes these solidi to Constantinopolis.³¹ He also stresses that the choice of Sirmium would leave Constantinopolis without any gold coins at that peri-

²³ A similar case, for example, is another exclusively comitatensian mint, Milan. Apart from the rare variant of solidus RESTITVTOR – REIPVBLICAE for Valentinian I with the mint mark SMMED, it would never again mark any of its issues with SM.

²⁴ Kent 1956: 200.

²⁵ Kent 1956: 200. Hendy 1985: 390.

²⁶ Grierson 1992: 66-67; 119-20.

²⁷ *RIC IX*: 157.

²⁸ The choice of Sirmium was first suggested by Elmer 1936: 46-48. It is also to be found in Hendy (Hendy 1972b: 128-129); Delmaire 1989: 514.

²⁹ Grierson and Mays 1992: 66-67.

³⁰ Ulrich-Bansa first interpreted SM on these solidi as *Sacra Moneta*. Ulrich-Bansa 1949: 156-159.

³¹ The choice of Constantinopolis is also supported by Vasić 2008: 267-268.

od. Kent in *Gold Coinage in the Late Roman Empire*³² proposed that SM stood for Selebria, based on the fact that the mint city should be moved further east, as otherwise, no gold coinage would have been left for Arcadius. Moreover, “the case for the attribution to Selebria rested on a short-lived grant of the dynastic name Eudoxiopolis, and Arcadius’ grant to the city in 404 of redundant public buildings”.³³ He abandoned his view later and in *RIC X*, he does list the issue under the heading of Sirmium; but the heading is in italics,³⁴ which means that attribution is not certain, and he also lists it under the section of Constantinopolis;³⁵ in conclusion, he is not sure, but seems to be more inclined to think that it was minted in Constantinopolis, wherever they were actually physically based as “...neither alternative attribution that has been proposed has won acceptance, and since the eastern court was certainly at Constantinople during most of the period of issue, it is simpler to recognize it as the coinage of that city in every material sense”.³⁶

At the beginning of the issue, the style is mainly Thessalonican and later the issue shows the Constantinopolitan portrait for all three emperors,³⁷ therefore, if it was minted in Sirmium, we must suppose that there was a transfer of the mint personnel of Constantinople, in all their ten officinae to Sirmium.³⁸ That the issue was really eastern, we can also detect from the reverse legend, as it was the eastern practice to terminate it with the officina letters. However, since the stylistic analysis cannot bring us much further in this matter, we propose to analyse the mint marks and letters.

Figure 2: Arcadius S-M/COMOB (Vasić 2008, n°356: National museum Belgrade)

³² Kent 1956: 200.

³³ RIC X: 36.

³⁴ RIC X: 36.

³⁵ RIC X: 39-40; 63.

³⁶ RIC X: 36.

³⁷ RIC IX: 157.

³⁸ RIC IX: 157; Henny 1972b: 128, Henny 1985: 394, Delmaire 1989: 514.

Firstly, let us observe what the situation was with the mint marks after the year 383. In the West, we see that in Trier, as stressed above, after the reforms, i.e. in the period from 367-388, we find on gold coinage mainly the mint marks TROB (OB-obryza), and then after 388 the mint mark T-R/COM. (T in the left field, R in the right, COM in the exergue).³⁹ In Lugdunum, the situation is the same; after 388 the mint mark was L-D/COM.⁴⁰ Before, the mint initials were the first three letters of the mint, hence LVG, as it was usual everywhere.⁴¹ Mediolanum, which was shown to be exclusively a *moneta comitatensis*, first had the mint mark MED⁴²; again, after the reforms, it was MDOB⁴³ and in the late eighties of the fourth century M-D /COM and M-D/COMOB.⁴⁴ (T in the left field, R in the right, COM in the exergue). Even in Rome, which was always a mint *sua generis*, that is, it was always somewhat outside the diocesan administration of the mints, the same trend can be observed: till 394 it was denoted as ROMOB⁴⁵, but after, it also appeared as R-M/COM and R-M/COMOB⁴⁶. Also, the mints retained the same mint marks during the entire 5th century; and the abbreviation SM is not to be found again on gold coinage. We do find it on bronze coinage though and, in fact, we can conclude that in the 5th century the *moneta publica* marked its issues with SM.

It is clear that some time around 388, there was an administrative change which was reflected in the mint marks, and we can observe that all the western mints strictly adhered to the rule; obviously the use of mint marks was centrally directed, as expected, knowing how great care was taken in the production of gold coins at the time.

As far as the eastern mints are concerned, after 375, gold issues were not marked with SM. Thessaloniki marked its coinage after the reforms first with TESOB and COMOB,⁴⁷ and Constantinopolis with CONOB.⁴⁸ And Constantinopolis, a proposed candidate, never had SM on any of its issues!

Now, let us have a closer look at VICTORIA AVGG (G) type. This new type with the emperor standing, holding standard and Victory on a globe, his foot on a captive, which would later be found in many western mints, appeared for the first time with the mint mark S - M/COMOB. In the British Museum, while studying the plates with the coins from the Hoxne treasure, a comparison was made with the same type from

³⁹ RIC IX: 15-18, 20, 23-24, 28, 30-31, 33-34.

⁴⁰ RIC IX: 50-52.

⁴¹ RIC IX: 42-50

⁴² RIC IX: 75- 76

⁴³ RIC IX: 76- 78 RIC IX

⁴⁴ RIC IX: 77, 80-84

⁴⁵ RIC IX: 132

⁴⁶ For example, for the coinage of Honorius, RIC X: 324-325.

⁴⁷ RIC IX: 177-180; 184-185, 188.

⁴⁸ RIC IX: 216-217, 223-225, 230-232.

other mints.⁴⁹ The following western mints struck this type: Mediolanum (from 394) and later Ravenna (from 402) Rome (from 404) Aquileia (from 407) and Arl (from 407).⁵⁰ The eastern mints did not strike this type.

In the Hoxne treasure, we find VICTORIA AVGG(G) struck in Mediolanum, with the mint mark M-D/COMOB, Ravenna (mint mark: R-V/COMOB), Rome (R-M/COMOB) and S-M/COMOB.⁵¹ In comparing the mint mark from all these mints, we may conclude that despite its eastern character, S-M/COMOB should most probably be read as Sirmium!

Figure 3: VICTORIA AVGG(G) issues with mint marks: 1) Theodosius SM/COMOB, Sirmium (Inv. 1994,0401,35.1); 2) Arcadius MD/COMOB, Mediolanum (Inv. 1994,0401,41.11); 3) Honorius RV/COMOB, Ravenna (Inv. R.292) (© Trustees of the British Museum).

That Sirmium is the most obvious choice, according to the analogy with the other mints, was also acknowledged by Hendy⁵² and Delmaire.⁵³ Kent also admits that every analogy suggests that the letters SM represent the city rather than the expression, for instance, *sacra moneta*.⁵⁴ However, little stress was placed on acknowledging that the mint initials were indeed important in the late Roman administration, and hence very revealing when it comes to mint attribution.

Grierson said that SM would stress the official and sacred character of the coins, as opposed to the illegitimacy of those of Eugenius.⁵⁵ However, as we have seen, the court mints did not use SM on their gold coinage at all. In fact, during the period un-

⁴⁹ I would like to thank the Royal Numismatic Society, who awarded me a grant to conduct my research at the British Museum.

⁵⁰ RIC IX and RIC X under the appropriate mints.

⁵¹ Guest 2005: 134.

⁵² Hendy 1972: 128-129.

⁵³ Delmaire: 1989: 514.

⁵⁴ Kent RIC X: 36.

⁵⁵ Grierson and Mays 1992: 67.

der investigation, it was used exclusively by the *moneta publica*, for we find it regularly on bronze coinage both in the West and the East. Therefore, there is nothing to tell us that SM would have been used, then, to stress its official character. Moreover, Constantinopolis never ever had the abbreviation SM on its gold coinage!

The engravers and staff were obviously from Thessaloniki and Constantinopolis and it was suggested by Pierce and Delmaire that they were transferred to Sirmium.⁵⁶ The question must remain open as to where they were actually, physically based; we could even suppose that they were not in any city, but somewhere on the road with the emperor's train. The dies were the property of the *comitatus* mint and with their equipment they could have easily struck coins anywhere. However, it was important for the authorities to stress that the issue was minted in the Sirmium mint, otherwise, it would not have been marked in such a way. It was easy to recut the letters on the reverse.

Two observations emerged from the analysis:

1. Although some scholars recognize that by an analogy with other mints, the letters could have represented Sirmium, we should place more emphasis on the importance of administration and accordingly, actually conclude that Sirmium was indeed the most probable candidate.
2. The actual choice of Sirmium for the S -M/COMOB issue and the reasons behind the decision to open the mint once again. Was the main reason, as Handy maintained, because it had a convenient position on the border,⁵⁷ or were there some other political or logistic reasons for this?

Why would Theodosius choose Sirmium for striking these solidi? Although the argument that Pierce put forward⁵⁸ that Sirmium was chosen as a convenient place for Theodosius' campaign against Eugenius⁵⁹ was rejected by Grierson, who said that there is no reason to suppose that Sirmium played any part in the operation against Eugenius,⁶⁰ we cannot help but notice that Sirmium's central position could have given Theodosius many advantages at the time when he was the only ruler of the empire. The final defeat over Eugenius was at Frigidus, on the present-day border between Slovenia and Italy, and after the defeat, Theodosius moved to Milan.⁶¹ Demougeot argued that in 394, Sirmium was used as a supply centre by Theodosius.⁶² Grumel also writes that in May 394, Theodosius stayed in Sirmium, where he

⁵⁶ Pierce 1959: 157; Delmaire: 1989: 514. Hendy 1972: 128 Hendy 1980: 394. The phenomenon of finding an eastern reverse type in the western mints in this period is not unusual. We can follow the same during Theodosius' campaign against the western usurper Magnus Maximus. CONCORDI AAVGGG (Constantinopolis seated) are to be found in Thessaloniki (CONOB or COMOB), Aquilea (AQOB), Milan (MDOB). GLORIA ROMANORVM (ROMOB) appeared in Rome. Reverse types, the style of mint marks and occasionally the officina numbers are all eastern in character. Hendy 1972b: 127.

⁵⁷ Hendy 1985: 394.

⁵⁸ RIC IX: 157.

⁵⁹ For Eugenius' usurpation see: Szidat 1979: 487-508.

⁶⁰ Grierson and Mays 1992: 67.

⁶¹ Curran 2008: 109.

⁶² Demougeot 1951: 116, cited in Mirković 1971:41.

issued gold coins to pay his troops before meeting Eugenius at Frigidus.⁶³ Socrates Scholasticus gives us valuable hints: “He (Theodosius) accordingly assembled his military forces, and having proclaimed his son Honorius Augustus, on the 10th of January, in his own third consulate which he held with Abundantius, he again set out in great haste toward the Western parts, leaving both his sons invested with imperial authority at Constantinople. As he marched against Eugenius a very great number of the barbarians beyond the Danube volunteered their services, and followed him in this expedition. After a rapid march he arrived in the Gauls with a numerous army, where Eugenius awaited him, also at the head of an immense body of troops.”⁶⁴ Therefore, Theodosius hired a vast number of barbarians who followed him in the campaign against Eugenius. They certainly had to be paid for their services, and in solidi, and we may well conclude that those solidi were issued in Sirmium! Moreover, the finds of S-M/COMOB solidi are mainly in the West, particularly in Britain and Germany, and one explanation is that they were brought there with the movement of the troops.⁶⁵

After Theodosius’ death, the production of S-M/COMOB solidi in the name of Arcadius and Honorius continued only for a short while.⁶⁶ Was it just because they had simply taken over the coinage administration from their father, or were there some other reasons? If so, that would mean that Arcadius was left without any gold coinage at the time. We read that “after the death of Theodosius, the eastern part of the empire seemed to be in the most difficult circumstances.”⁶⁷ Blockley also notes that “In the east, political dissension and the inability even to put an army in the field against foreign enemies placed the state in grave danger, while in the west the firm and able guidance of the *magister utriusque militia* Stilicho appeared to offer a respite from the turmoil of the fourth century,”⁶⁸ and it could then mean that it was more convenient at the time to leave the production of this gold coinage in the western mint of Sirmium.

Sirmium’s central position might have played a part in Theodosius’ decision to open it was again for this abundant issue, before the very end of the fourth century when it was finally closed.

⁶³ Grumel 1951: 22.

⁶⁴ Socrates Scholasticus: 212.

⁶⁵ The distribution pattern strongly suggests that these solidi were indeed minted in the western mint, but this detailed analysis will be part of another paper.

⁶⁶ RIC X: 39.

⁶⁷ Blockley 2008b: 429.

⁶⁸ Blockley 2008a: 111.

PRIMARY SOURCES:

Socrates Scholasticus, *The Ecclesiastical History*, ed. Ph. Schaff, New York: Christian Literature Publishing Co., 1886.

LITERATURE

Blockley 2008a

R. C. Blockley, *The Dynasty of Theodosius*, in: *The Cambridge Ancient History, Vol XIII, The Late Empire, A. D. 337-425*, ed. A. Cameron, Cambridge: Cambridge University Press, 111-135.

Blockley 2008b

R. C. Blockley, *Warfare and diplomacy*, in: *The Cambridge Ancient History, Vol XIII, The Late Empire, A. D. 337-425*, ed. A. Cameron, Cambridge: Cambridge University Press, 411- 433.

Bruun 1961

P. Bruun, *Studies in Constantinian Chronology*, New York: American Numismatic Society.

Bruun 1991

P. Bruun, *From Polis to Metropolis, Notes on Thessalonica in the Administration of the Late Roman Empire*, in: *Studies in Constantinian Numismatics, Papers from 1954-1988*, Vol. XII, Roma: Acta Instituti Romani Finlandiae, 157-166.

Curran 2008

J. Curran, *From Jovian to Theodosius*, in: *The Cambridge Ancient History, Vol XIII, The Late Empire, A. D. 337-425*, ed. A. Cameron, Cambridge: Cambridge University Press, 78-108.

Delmaire 1989

R. Delmaire, *Largesses sacrées et res privata. L'aerarium impérial et son administration du IVe au VIe siècle*. Roma: Ecole française de Rome - Paris: Diffusion, de Boccard.

Demougeot 1951

E. Demougeot, *De l'unité à division de l'empire romain 394-410*, Paris: Adrien-Maisonneuve.

Elmer 1936

G. Elmer, *Eugenius: Eine historisch-numismatische Studie*. *Numismatische Zeitschrift* 69 (Wien): 29-51.

Grierson and Mays 1992

Ph. Grierson and M. Mays, *Catalogue of Late Roman Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, Washington, D. C.: Dumbarton Oaks.

Grumel 1951

V. Grumel, L'Illyricum de la mort de Valentinien Ier (375) à la mort de Stilicon (408), *Revue des études byzantines* IX (Paris): 5-46.

Guest 2005

P. S. W. Guest, *The Late Roman Gold and Silver Coins from the Hoxne Treasure*, London: The British Museum Press.

Hendy 1972a

M.F. Hendy, Mint and Fiscal Administration under Diocletian, his colleagues and his successors, ad. 305-324, *Journal of Roman Studies* 62 (Cambridge): 75- 82.

Hendy 1972b

M. F. Hendy, Aspects of Coin Production and Fiscal Administration in the late Roman and Early Byzantine period, *Numismatic chronicle* 7/12 (London): 117-139.

Hendy 1985

M. F. Handy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge: Cambridge University Press.

Kent 1956

J. P. C. Kent, Gold Coinage in the Later Roman Empire, in: *Essays in Roman Coinage Presented to Harold Mattingly*, eds. R. A. G. Carson and C. H. V. Sutherland, Oxford: Oxford University Press, 190-204.

Kent 1992

J. P. C. Kent, The Milan Coinage of Honorius, *Acta Numismatica* 21-23 (Barcelona): 285-297.

King 1980

C. E. King, The *sacrae largitiones*: revenues, expenditure and the production of coin, in: *Imperial Revenue, Expenditure and Monetary Policy in the Fourth Century A.D.*, ed. C. E. King, Oxford: BAR, 141-173.

Mirković 1971

M. Mirković, Sirmium - its History from the I century A.D. to 582 A.D., in *Sirmium I*, ed. V. Popović, Beograd: Arheološki institut, 5-94.

Mirković 2006

M. Mirković, *Sirmium – Istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*, Sremska Mitrovica: Blago Sirmijuma, Filozofski fakultet, Beograd.

RIC

C. H.V. Sutherland and R. A. G. Carson, *Roman Imperial Coinage VI, from Diocletian's Reform (AD 294) to the Death of Maximinus (AD 313)*, London 1967: Spink and Son Ltd; P. Bruun, *Roman Imperial Coinage VII, Constantine and Licinius, A. D. 313–337*, London 1966: Spink and Son Ltd; J. P. C. Kent, *Roman Imperial Coinage VIII, The Family of Constantine I, A. D. 337–364*, London 1981: Spink and Son Ltd; J. W. E. Pearce, *Roman Imperial Coinage IX, Valentinian I–Theodosius I*, London 1951: Spink and Son Ltd; J. P. C. Kent, *Roman Imperial Coinage X, The Divided Empire and the Fall of the Western Parts 395–491*, London 1994: Spink and Son Ltd.

Szidat 1979

J. Szidat, Die Usurpation des Eugenius, *Zeitschrift für Alte Geschichte* 28: 487-508.

Vasić 2008

M. Vasić, *Gold and Silver Coins of Late Antiquity (284–450 AD) in the Collection of the National Museum in Belgrade*. Belgrade: National Museum.

Ulrich-Bansa 1949

O. Ulrich-Bansa, *Moneta Mediolanensis*, Venezia: C. Ferrari.

Драгана ЕРЕМИЋ
Народни музеј у Београду

SM/COMOB СОЛИДИ: СИРМИЈУМ ИЛИ КОНСТАНТИНОПОЉ

РЕЗИМЕ

У овом раду покушавамо да одговоримо на питање где су солиди Теодосија, Аркадија и Хонорија са легендом VICTORIA AVGG(G) и са ковничком ознаком S-M/COMOB (393-397) ковани. Pierce је ове солиде приписао ковници у Сирмијуму, док су каснији аутори предложили друга решења, тако да данас имамо више тумачења ове важне емисије златног новца.

Са обзиром на то да историјски прилике, као и стилиска анализа, не могу да разреше овај проблем, у нашем истраживању фокусирали смо се на анализу ковничких ознака и скраћеница.

Први део рада односи се на анализи скраћенице *S(acra) M(oneta)* која се јавља на златном новцу у 4. веку. Иако је употреба ове скраћенице веома комплексна, покушавамо да одговоримо на питање да ли она указује на повезаност са царском администрацијом у 4. веку и са организацијом ковница.

Почетком 4. века, ковнице кују у сва три метала, мада је примећено да је ковање племенитих метала скоцентрисано у царским резиденцијама. У сваком случају, после реформи 366-369 године, регионалне ковнице (*moneta publica*) се користе само за ковање бронзе, док је ковање злата и сребра поверено дворским ковницама (*moneta comitatensis*), дакле само у оним ковницама где цар борава. Ковница Сирмијум је означена као једна од првих примера дворске ковнице.

Comes sacrarum largitionum, који је био на челу државне благајне, између осталих дужности, био је задужен за контролу ковница, рудника (злата и вероватно сребра) и убирање пореза. Поставља се питање, у коликој је мери *Comes sacrarum largitionum* (заправо сам цар, који поставља министра финансија и даје му инструкције) имао контролу над свим ковницама? Да ли су одлуке када и шта се кује биле искључиво царске одлуке? Да ли су бар неке одлуке могле да буду донешене на регионалном или локалном нивоу?

Студије су показале да је ковање у касном римском Царству било организовано на највишем нивоу. Сваки управник ковнице добијао је тачне инструкције о ковању новца. Тако се у 4. веку, испред ковничке ознаке некад јавља скраћеница *S(acra) M(oneta)*. Овде смо покушали да дамо преглед претходних мишљења и студија о значењу ове скраћенице (Sutherland, Bruun, Delmaire) и пробали да покажемо, да противно неким од претходних закључака, чини се да, бар на крају 4. века после реформи, SM скраћеницу не користе дворске ковнице, већ регионалне.

И даље је отворено питање где су солиди за Теодосија, Аркадија и Хонорија са ковничком ознаком S-M/COMOB ковани. Pierce је предпоставио да је ковница Сирмијум поново отворена 393-395, будући да је град, према истом аутору, служио као база одакле је Теодосије организовао кампању против Еугенија. Pierce је такође сматрао да SM скраћеница означава Сирмијум. Међутим, Grierson у свом каталогу наводи да нема историјских извора који би потврдили да је Сирмијум служио као база Теодосију и предпоставио је да SM означава скраћеницу *S(acra) M(oneta)*. Он приписује ово ковање Константинопољу, будући да је Теодосије

готово стално боравио у престоници, док сам стил на новцу одаје гравере из Солуна и Константинополиса. У случају да су солиди ковани у Сирмијуму можемо предпоставити да је део персонала из Константинополиса пресељен у Сирмијум. За нашу даљу анализу била је кључна промена ковничких ознака на емисијама новца из западних ковницама после 388 године, као део важне административне реорганизације.

Тако у оквиру новог система обележавања емисија у оквиру типа VICTORIA AVGG (G) бележимо следеће ковничке знаке у (западним) ковницама: Медиоланум са ковничком ознаком M-D/COMOB, Ravena са R-V/COMOB и Рим са R-M/COMOB. Намеће се закључак *per analogiam* да S-M/COMOB треба највероватније протумачити као ознаку ковнице Сирмијум.

Додајмо да је Grierson своје тумачење скраћенице SM у значењу *Sacra Moneta* базирао на идеји да је Теодосије вероватно хтео да нагласи званични и свети карактер ковања против нелегитимног Еугенијевог ковања. Али, као што смо показали у раду, дворске ковнице у том периоду не користе скраћеницу SM, а Константинополис никада, ни раније, ни касније, није користио скраћеницу SM на свом златном новцу.

Због чега би Теодосије изабрао Сирмијум за ковање свог златног новца? Може се предпоставити да је централна позиција Сирмијума пружала предности Теодосију у време кад је надгледао исток и запад. Неки истраживачи помињу да се Теодосије 394. године задржао у Сирмијуму пре битке са Еугенијем а извори нам саопштавају да је за овај поход Теодосије ангажовао велики број варвара са друге стране Дунава. Они су свакако морали да буду плаћени, и то у солидима, и можемо да предпоставимо да су солиди били ковани у Сирмијуму, ковници на граници између истока и запада.

Тибор Ј. ХАЛАШИ¹, Снежана С. КАЛАМКОВИЋ²

¹ ПМФ, Дејарџман за хемију, биохемију и заштитну животне средине, Нови Сад

² ОШ „Прва војвођанска бригада“, Нови Сад

ХЕМИЈСКА АНАЛИЗА РИМСКОГ НОВЦА ИЗ ПЕРИОДА ВЛАДАВИНЕ ФЛАВИЈА ЈУЛИЈА КОНСТАНЦИЈА, СА АРХЕОЛОШКОГ ЛОКАЛИТЕТА СИРМИЈУМ

Апстракт: У овом раду изнети су резултати хемијске анализе састава бронзаног новца из IV века са археолошког локалитета Сирмијум. Уз сарадњу стручњака Музеја Војводине установљено је да неколико примерака припада времену владавине Флавија Јулија Констанција. Хемијском анализом је утврђено са су сви примерци израђени од легуре. Основна супстанца, компонента од које је направљена легура је бакар. Примерци код којих се уочава тамна фаза имају око 20% Pb. Анализом примерака који су растворени у киселини, установљено је, да поред бакра, садрже и до 10% Sn или до 35% Zn. На очуваност бронзаног новца у великој мери је утицао квалитет земљишта у коме су се налазили и рН вредност самог тла. Резултати добијени хемијским анализама могу се користити при прављењу реплика музејских експоната.

Кључне речи: бронзани новац, Сирмијум, Флавије Јулије Констанције, СЕМ анализа

УВОД

Хемијске анализе могу бити од великог значаја за проучавање археолошког материјала, јер могу да допринесу бољем разумевању појединих културних процеса. Анализе, које су до сада спроведене, су извршене на веома малом броју узорака, који је недовољан за формирање комплетне слике о материјалној култури са археолошких налазишта. Интензивирањем сарадње археолога и хемичара било би могуће спровести анализе већег броја узорака са више археолошких локалитета. Разумевању појединих културних процеса посебно би допринело поређење резултата хемијских анализа са више локалитета исте или различите културне или временске припадности.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ДЕО

Римски новац је испитиван макроскопски, микроскопски на светлосном микроскопу *Leitz Ortoplan* и на скенинг електронском микроскопу (SEM) *JEOL JSM 6460LV*.

Новац је макроскопски посматран у добијеном стању са присутаним оксидом - патином на површини. Пре макроскопског посматрања извршено је прање нечистоћа са површине алкохолом у ултразвучној кади. У два случаја примењено је интезивно (агресивно) уклањање патине, 15 минута прањем у 10% раствору азотне киселине у алкохолу, уз примену интезивног чишћења четкицом са полимерним влакнима.

Узорци за испитивање микроструктуре светлосним и скенинг електронским микроскопом припремани су стандардном металографском техником. Узорци су добијени пресецањем новчића на два дела тоцилом уз хлађење водом на уређају „*Struers Diskotom*” Након исецања узорци су затопљени топлим поступком у полимерну смесу са бакарним прахом на преси „*Struers Prontopres*”. Затопљени узорци су потом постепено брушени SiC папирима финоће од 180, 240, 360, 600, 1000 и 2400 на машини „*Struers Knuth Rotor*”. Завршна фаза припреме узорака се састојала од полирања дијамантским честицама финоће 6, 3 и 10 м на уређају „*Struers DP-U2*”. Узорци су прво посматрани у полираном стању, а потом су нагризани ради развијања микроструктуре са 8% бакар-амонијум-хлоридним раствором у води. Електронска микроанализа хемијског састава и присутних фаза је извршена на скенинг електронском микроскопу *JEOL JSM 6460LV* опремљеном са *EDX (Energy Dispersive X-ray) sistemom Oxford Instruments*, тип *INCA*, на узорцима припремљеним стандардном металографском техником. Испитивање микроструктуре је извршено у Лабораторији за материјале, Факултета техничких наука, Нови Сад и у Универзитетском центру за електронску микроскопију, Нови Сад.

РЕЗУЛТАТ РАДА И ДИСКУСИЈА

Узорак 5 (Слика 1.)

Пречник: 22.4 mm Дебљина: 1.7 mm Маса: 4.67 g

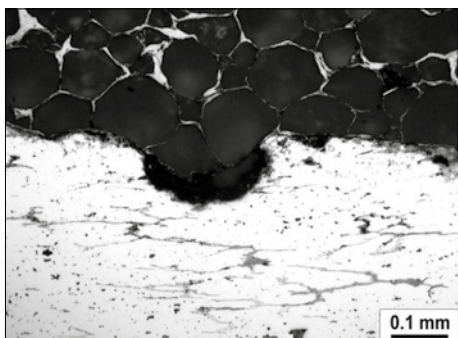

Сл. 1. Макроскопски изглед новчића са ознаком 5

Fig. 1

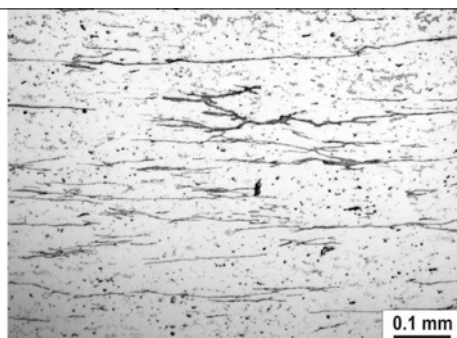
УЗОРАК 5

На сликама 2. до 5. приказана је микроструктура новчића са ознаком 5. Оксидни слој на површини узорка уочљив је на Сликама 2. и 4. На полираној површини узорка разликују се две фазе унутар металне основе, Слика 2. Фаза сиве боје, издужене морфологије и друга фаза, такође сиве боје, али глобуларног облика, Сликe од 3. до 5. Микроструктура основе се састоји из деформисаних зрна глобуларног облика, по чијим границама су распоређене фазе сиве боје, Слика 5. Деформисана структура указује да су новчићи израђени ковањем, док глобуларна морфологија без двојника жарења указује да новчићи нису били изложени накнадном загревању изнад температуре од 420°C.

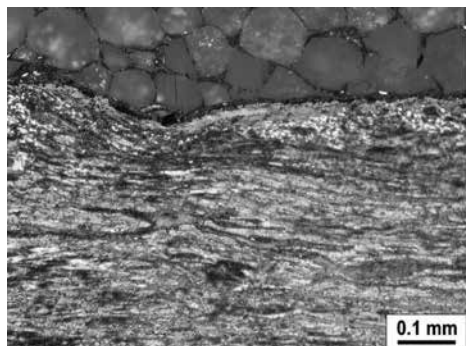
Сл. 2. Површина новчића (полирано)

Fig. 2

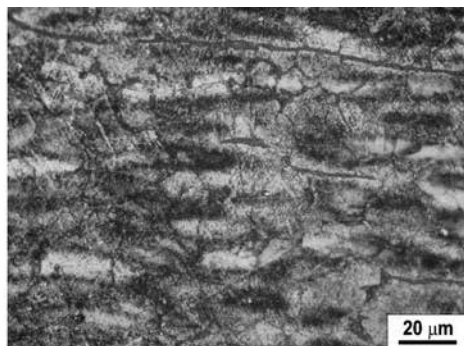
Сл. 3. Средина новчића (полирано)

Fig. 3.

Сл. 4. Површина новчића (нагрижено)

Fig. 4

Сл. 5. Средина новчића (нагрижено)

Fig. 5

Узорак 6 / 7 (Слике 6 и 7)

Узорак:	6	7
Пречник:	17.5 mm	18.4 mm
Дебљина:	0.8 mm	0.9 mm
Маса:	1.36 g	1.68 g

Сл. 6. Макроскопски изглед
(лево - 6, десно - 7)

Fig. 6

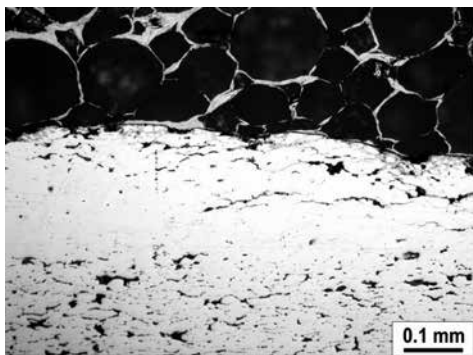

Сл. 7. Макроскопски изглед
(лево - 6, десно - 7)

Fig. 7

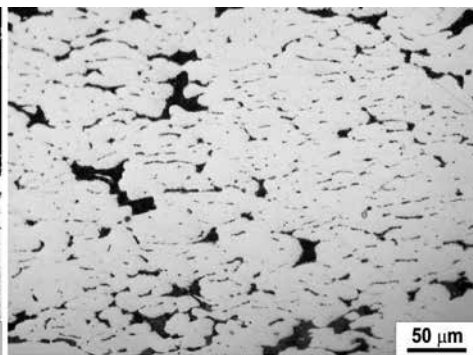
УЗОРАК 6

Микроструктура новчића са ознаком 6 приказана је на Сликама од 8. до 11. На површини узорка присутан је само танак слој оксида, Слика 8. и 10. Присутне честице фазе тамне боје (вероватно олово) у микроструктури материјала су деформисане и указују да су новчићи произведени ковањем. Морфологија основе се састоји од деформисаних глобуларних зрна без двојника жарења по чијим границама се налази тамна фаза, Слика 10. и 11. Глобуларна зрна указују да новчићи нису били загревани изнад температуре рекристализације.

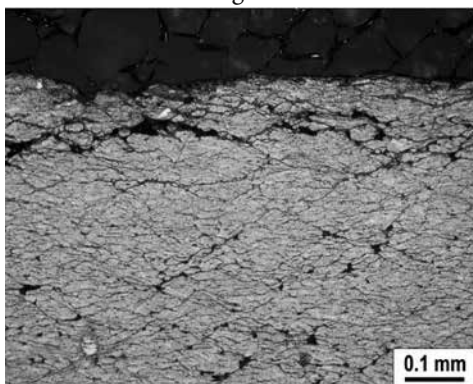
Сл. 8. Површина новчића (полирано)

Fig. 8

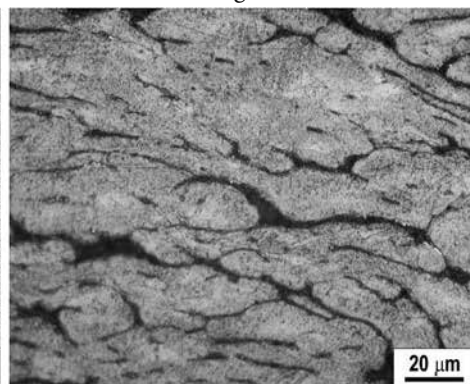
Сл. 9. Средина новчића (полирано)

Fig. 9

Сл. 10. Површина новчића (нагрижено)

Fig. 10

Сл. 11. Средина новчића (нагрижено)

Fig. 11

Узорак 8 (Слика 12.)

Пречник: 18.4 mm

Дебљина 1.6 mm

Маса: 3.85 g

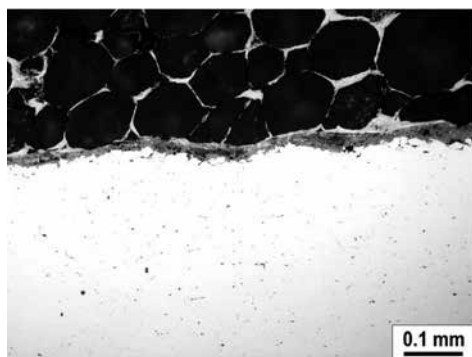

Сл. 12. Макроскопски изглед

Fig. 12

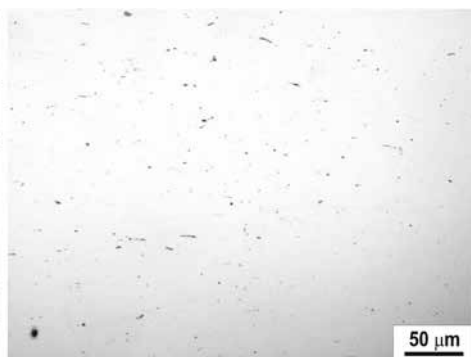
УЗОРАК 8

На Сликама од 13. до 16. приказана је микроструктура новчића са ознаком 8. На површини узорка уочава се слој оксида уједначене дебљине, Сликe 13 и 15. У металној основи присутна је само мала количина честица тамне боје, Слика 14. Микроструктура метално основе састоји се из релативно великих глобуларних зрна без двојника жарења Слика 15., и мале количине две фазе сиве и беле боје распоређених по границама зрна Слика 16. Глобуларна зрна без двојника жарења (неправилног облика са заобљеним ивицама) указују да новчићи нису били подвргнути загревању након ковања које би изазвало појаву рекристализације (изнад 420°C). Уочена микроструктура говори да су код узорка 8 зрна већа, а запремински удео сиве и беле фазе је мањи.

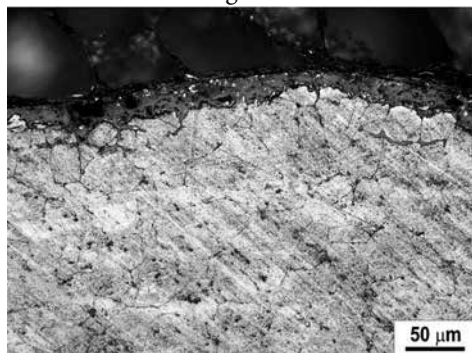
Сл. 13. Површина новчића (полирано)

Fig. 13

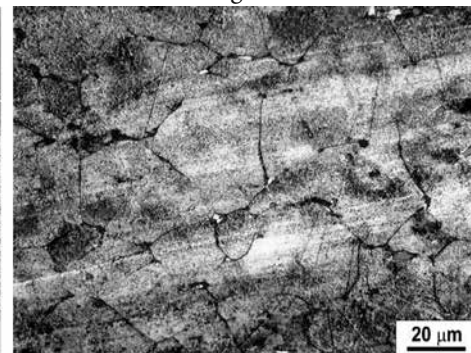
Сл. 14. Средина новчића (полирано)

Fig. 14

Сл. 15. Површина новчића (нагрижено)

Fig. 15

Сл. 16. Средина новчића (нагрижено)

Fig. 16

Хемијском анализом је утврђено са су сви новчићи израђени од легуре. Основна супстанца, компонента од које је направљена легура је бакар. Новчићи код којих се уочава тамна фаза имају око 20% Рб. Анализом новчића, који су растворени у киселини, установљено је, да поред бакра, садрже и до 10% Sn или

до 35% Zn. Битан је и закључак да је на сачуваност новчића у многоне утицао квалитет земљишта у коме су се налазили и рН вредност самог тла.

ЗАКЉУЧАК

Са тачке гледишта истраживача у природним наукама, намеће се закључак да је материјална култура недовољно истражена и слабо разматрана у литератури. Веома мало се пажње придаје хемијском саставу новца, посуђа, оруђа, оружја, накита које су људи у прошлости користили. Често није јасно како би та информација помогла да се проникне у начин размишљања предака, њихова размишљања, свест о сопственом постојању и улози у стварању историје. У ствари, тражи се одговор на питање: да ли је хемијски састав појединих предмета зависио само од природног окружења и доступних материјала или је на све то утицао и ментални развој човека?

Интердисциплинарна истраживања, посебно хемијска испитивања су неопходна када се ради о анализама и интерпретацији материјалне културе са археолошких локалитета. Сарадња између археолога и научника из сфере природних наука је све учесталија, али су хемијске анализе, још увек, изузетно ретке. Археолози, са једне стране, још увек нису у потпуности упознати са могућностима физичко-хемијских анализа, као и чињеницом да се већина њих може спровести и у домаћим институцијама. Природњаци, с друге стране, вероватно нису свесни заједничког интереса које би имале археологија, као друштвена наука и природне науке.

Истраживачки подухват још није окончан, јер је ово истраживање давањем неких одговора истовремено поставило бројна питања на која сада археолози тек треба да дају одговоре, а то само показује да је истраживање остварило свој примарни циљ.

БИБЛИОГРАФИЈА

Barnes 1981

T. D. Barnes, *Constantine and Eusebius*, Cambridge, MA: Harvard University Press, ISBN 978-0674165311.

Dodgeon 1996

M. H. Dodgeon, trans. *The Sons of Constantine: Libanius Or. LIX*. In *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views, A Source History*, edited by S.N.C. Lieu and Dominic Montserrat: p. 164–205. London: Routledge, ISBN 0-415-09336-8.

Drijvers 1986

J. W. Drijvers, *Helena Augusta: The Mother of Constantine the Great and her Finding of the True Cross*, Leiden & New York: Brill.

Kent 1978

J. P. C. Kent, Hirmer M., Hirmer A., *Roman Coins*: p. 54.

Leedom 1978

J. W. Leedom, "Constantius II: Three Revisions", *Byzantion* 48: p. 132-145.

Мирковић 2003

М. Мирковић, *Римска држава у доба њинцијата и доминаја* (27. пре н. е. до 337. год), од Августа до Константина, Београд: стр. 173-195.

Odahl 2004

C. M. Odahl, *Constantine and the Christian Empire*: p. 275.

Potter 2004

D. S. Potter, *The Roman Empire at Bay: AD 180–395*: p. 474.

Vasiliev 1958

A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire 324–1453*: p. 68.

Tibor J. HALAŠI¹, Snežana KALAMKOVIĆ²

¹ *Department of Chemistry Biochemistry and Environmental Protection,
University of Novi Sad, Faculty of Nature Science*

² *Primary School "Prva vojvođanska brigada" Novi Sad*

**CHEMICAL ANALYSIS ROMAN COINS FROM THE TIME OF
FLAVIUS JULIUS CONSTANTIUS, FROM THE ARCHEOLOGICAL SITE SIRMIMUM**

SUMMARY

This paper presents the results of the chemical analysis of the composition of bronze coins from the fourth century from the archaeological site of Sirmium. With the cooperation of the Museum of Vojvodina it was found that a few coins belong to the reign of Flavius Julius Konstantius. Chemical analyzes showed that all the coins are made of alloy. The basic substance of the alloy is copper. Coins which contain the observed dark phase have about 20% Pb. In the analysis of the coins dissolved in acid was found that other than copper, they contain up to 10% Sn and 35% Zn. On the preservation of bronze coins greatly influenced the quality of ground in which they are located and pH value of the ground. The results obtained by chemical analysis can be used in making replicas of museum pieces.

Вујадин ИВАНИШЕВИЋ¹ и Предраг ЛУТОВАЦ²

¹ Археолошки институт у Београ, ² Полимски музеј Беране, Црна Гора

НАЛАЗ СРПСКОГ СРЕДЊОВЕКОВНОГ НОВЦА ИЗ ЦРКВЕ Св. НИКОЛЕ (НИКОЉАЦ) КОД БИЈЕЛОГ ПОЉА

Сажетак: У раду је обрађен јединствен налаз српског средњовековног новца који је откривен као прилог у гробу, вероватно ктитора, у цркви Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља. У питању је прилог од 22 динара који чине ковања кнеза Лазара - 8 динара, Вука Бранковића - 4 новчића и Јакова - 10 динара. Највећи део налаза чине најзначајнија ковања поменутих великаша и једна ретка емисија кнеза Лазара новобрдске ковнице - врста 31.13. У налазу, слично неким оставама новца, доминирају ковања Јакова што отвара питање улоге овог властелина у монетарној политици и продукцији у последњој четвртини 14. века.

Кључне речи: Кнез Лазар; Вук Бранковић; Јаков; Динар; Средњи век; Црква Св. Николе; Беране.

Похрањивање веће количине новца у виду прилога у гробове у средњовековној Србији представља изузетну појаву. Један такав налаз, први ове врсте, откривен је током истраживачких радова у цркви Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља. Радове је извела екипа Полимског музеја из Берана, на челу са Предрагом Лутовцем, крајем 2009. и почетком 2010. године. Овом приликом подигнуто је камено поплочање у унутрашњости цркве и истражене су гробнице и гробови на просечној дубини од 0,95 до 1,10 м на простору целог наоса. Ископана је 51 гробна целина у коју нису урачунате групације, односно појединачне дислоциране кости покојника. Током истраживања констатован је мали број гробних прилога што одговара уобичајеној пракси и веровањима житеља средњовековне Србије и познијег раздобља. Ради се углавном о деловима накита. Изузетак је представљао скупни прилог од 22 новчића у зиданој гробници бр. 13, јединој те врсте у цркви. Гробница се налази у средишњем травеју уз јужни зид цркве (Слика 1). Претрпела је значајна оштећења приликом каснијег подизања мале капеле – скривнице у јужном броду цркве. Сачуван је северни

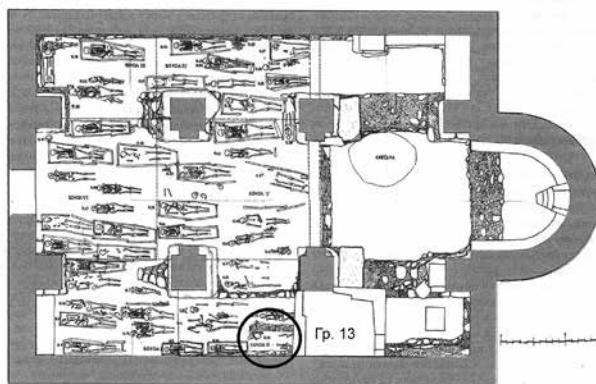

зид гробнице у дужини од 1,40 м, као и основа гробнице у виду хоризонтално оклесане стене. Зидови су рађени од делимично притесаног и необрађеног камена који је слаган у хоризонталне редове ојачане кречним малтером. Унутрашњост гробнице била је омалтерисана кречним малтером и фино обрађена. У оквиру дислоцираног скелета откривена су 22 српска средњовековна динара. Гробница је припадала, будући да се ради о јединој зиданој гробној конструкцији у унутрашњости цркве, првобитном ктитору. У прилог овог тумачења говоре и налази новца из друге половине 14. века, који припадају најстаријем хоризонту богомоље. Остали новци нађени током истраживања, око 100 примерака, датују се највећим делом од 17. до 19. века и одговарају интензивом животу у овом важном верском средишту.¹

Групни налаз новца из гробнице бр. 13 чине емисије друге половине 14. века са ковањима кнеза Лазара (с. 1370-1389) ковница Ново Брдо – 8 динара, Вука Бранковића (с. 1375-1396) – 4 примерака и Јакова (с. 1380-с. 1395) – 10 динара.

Налаз је по својој структури врло хомоген и одражава циркулацију новца из осамдесетих година 14. столећа. У питању су најзначајније емисије динара кнеза Лазара врста 24.14 кована у Новом Брду, Вука Браковића тип 31.6 и Јакова врста 33.2. Поред ових ковања бележимо и ретку врсту кнеза Лазара 24.13 познату до сада у малом броју примерака.

Новац кнеза Лазара представљен је искључиво са ковањима новобрдске ковнице укупно 8 примерака - 36,36% налаза - са ретким динарима врсте 24.13 и најзначајнијом емисијом овог владара 24.14. Ради се о емисијама кованим у другој половини његове владавине.²

Слика 1: Основа цркве Св. Николе (Никољац) код Берана са назначеним местом налаза (према: Лутовац 2011, сл. 3)

¹ Лутовац 2011, 107-111.

² Иванишевић 2001, 161.

Врста 24.13 (бр. кат. 1-3) са представом Христа који стоји окренут лицем, на аверсу и сликом кнез који стоји окренут лицем и у десној руци држи скиптар са крстом, а у левој акакију, на реверсу, припада, како смо нагласили, ретким ковањима. До сада су забележена свега два примерка у остави из Чуке у којој је био похрањен 191 примерак новца.³ У другим налазима ове врсте нема. С друге стране, два примерка овог типа спомиње Ш. Љубић у свом *Опису* као ковање кнеза Лазара врста III с 2 и као неодређену врсту под бројем 4.⁴ Један динар ове врсте налазимо у збирки Ковачевић која се чува у Народном музеју у Београду,⁵ а један у колекцији Димитријевић.⁶

Динари тип 24.14 (бр. кат. 4-8) са сличним представама на аверсу и реверсу као претходна емисија од које се разликују по представи Христа у мандорли и нешто измењеном натпису, припадају најзначајнијем ковању кнеза Лазара. Динари ове врсте налажени су у бројним оставама новца: Сталаћ (10 примерака), Чука (92), Софија (16) и из околине Приштине (436).⁷ Присутна је и у великом броју збирки у Народном музеју у Београду и другим колекцијама. У збирки Ковачевић налази се 130 примерака овог ковања.⁸ Део овог новца свакако потиче из једне или више остава новца. Ова емисија је за разлику од других ковања из овог раздобља била обележена на аверсу, али и реверсу великим бројем сигли у виду различитих симбола: птица, змија, биљки, звезда и других ознака, као и њихових комбинација. У оквиру нашег налаза налазимо сигле у виду једне или више звездица, биљки, као и комбинације ова два симбола. Једна примерак није обележен сиглама, ако изузмемо уобичајену ознаку у виду три тачке распоређене у виду троугла које налазимо са леве и десне стране представе кнеза. Чини нам се да ове ознаке не представљају сигле већ да испуњавају празан простор - *horror vacui* - између представе и кружне легенде која тече по ободу новца. Велики број сигли указује на добро организовано ковање и велики број емисија новца слично ранијим ковањима из краљевског и царског периода.⁹

Новац Вука Бранковића представљен је са једном врстом 31.6 најважнијим ковањем овог српског великаша. У налазу су била четири примерка овог динара (кат. бр. 9-12) који чине 18,18% налаза. У питању је динар са представом Христа који седи на престолу са наслоном окренут лицем, на аверсу и фигуром господина који стоји окренут лицем и држи у десној руци копље са заставом, док му лева почива на појасу, на реверсу. Највећи број примерака ове емисије

³ Иванишјевић 2001, 148, tabela 17.

⁴ Љубић 1875, 152 i 181.

⁵ Народни музеј Београд - Инвентар српског средњовековног новца.

⁶ Димитријевић 2001, 423, бр. 2.

⁷ Иванишевић 2001, 148, табела 17.

⁸ Народни музеј Београд - Инвентар српског средњовековног новца.

⁹ Иванишевић 2001, 163.

забележен је у оставама из Софије (66 динара) и из околине Приштине (67).¹⁰ Ова емисија је као и претходна обележена сиглама. Наиме, на аверсу кат. бр. 9 и 10 бележимо следеће ознаке T*. Исто тако се издвајају поједини детаљи на новцу који би могли да указују такође на обележавање емисија. Тако на реверсу бележимо детаље везане за хаљину који се испод леве руке завршавају на различите начине.¹¹ Ова врста, која припада првим ковањима Вука Бранковића, има директне узоре у новчарству кнеза Лазара.¹²

Најбројнију скупину у гробном налазу чине динари Јакова, врста 33.2 (кат. бр. 13-22), са 10 примерака - 45,45% налаза. Представе на аверсу и реверсу су исте као код горе наведеног ковања Вука Бранковића од којег се разликују једино по натпису $\text{I} \overline{\text{A}} \text{I} \overline{\text{C}} \text{B} \overline{\text{B}}$ на аверсу. На реверсу, као и код претходног ковања, бележимо различите завршетке хаљине испод леве руке. Реч је о важној емисији новца коју налазимо у већем броју остава: Чука (31 примерак), Софија (5) и околина Приштине (120).¹³ Ова врста је бројнија од сличне емисије Вука Бранковића 31.6. У остави из Чуке она је представљена са 31 динаром према 1 примерку Вука Бранковића, а у остави из околине Приштине са 120 динара према 67 Вука Бранковића. Ковање Јакова је знатно веће од сличне емисије Вука Бранковића за неких 30%. Велика диспропорција новчаних емисија у корист Јакова, готово непознате личности у изворима, представља изузетак у српској средњовековном новчарству. Сматрамо да објашњене треба потражити у самој организацији ковања новца, где би Јаков у једном раздобљу био закупац ковнице Вука Бранковића. Ове емисије новца је обележио својим именом, а не, како је било уобичајено, сиглом. У прилог ове тезе ишла би и прва емисија Јакова, врста 33.1, такође обележена са $\text{I} \overline{\text{A}} \text{I} \overline{\text{C}} \text{B} \overline{\text{B}}$ на аверсу, која своје директне узоре има у првим ковањима Вука Бранковића, типовима 31.1 и 31.2 са именом кнеза Лазара. (Слика 2) Вредно је напоменути да се ове емисије појављују заједно, како то показује остава новца из Сталаћа похрањена око 1380. године у којој су, поред динара кнеза Лазара, била и прва ковања Вука Бранковића, врста 31.1 и Јакова 33.1.¹⁴ У другом периоду Јаков је наставио да кује самостално са емисијама обележеним само његовим именом - врсте 33.3 и 33.4.¹⁵ Ове емисије су биле малог обима што је одговарало стварној моћи овог великаша. Напоменимо да је од ових ковања само врста 33.3 нађена у једној остави новца. У налазу из Малог Боњинца забележено је пет примерака овог ковања наспрам 163 динара похрањених у остави.¹⁶

¹⁰ Иванишевић 2001, 148, табела 17.

¹¹ Вођиновић 1998, 161-166.

¹² Иванишевић 2001, 169.

¹³ Иванишевић 2001, 148, табела 17.

¹⁴ Ivanišević 2007, 264-267.

¹⁵ Иванишевић 2001, 170.

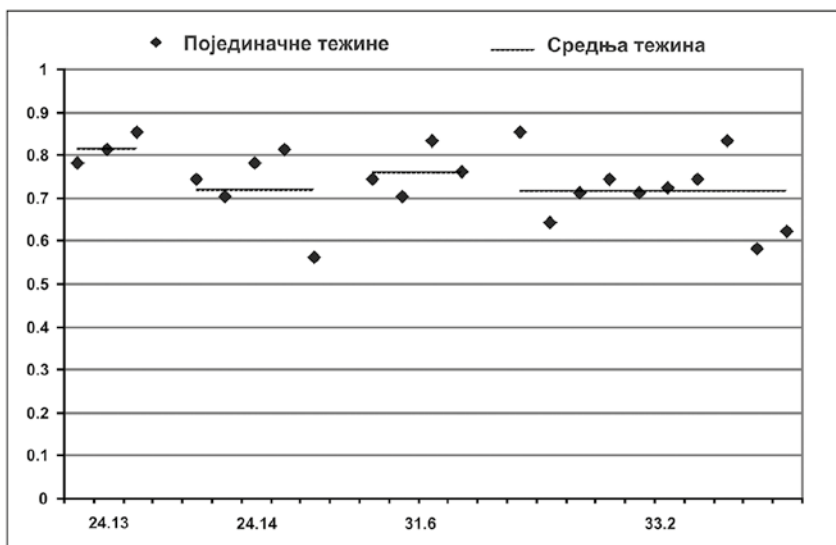
¹⁶ Иванишевић 2001, 174-175, табела 18.

Слика 2: Паралелне емисије Вука Бранковића и Јакова
1) врста 31.1; 2) 31.2 и 3) 31.6 и Јакова 4) 33.1 и 5) 33.2

Динари Вука Бранковића и Јакова припадају најмлађим емисијама у налазу. У прилог овога говори присуство динара искованих истим калупом. Тако су динари Вука Бранковића кат. бр. 9 и 10 исковани истим калупом аверса и реверса, као и два динара Јакова кат. бр. 19 и 20 који су изашли испод истог калупа реверса.

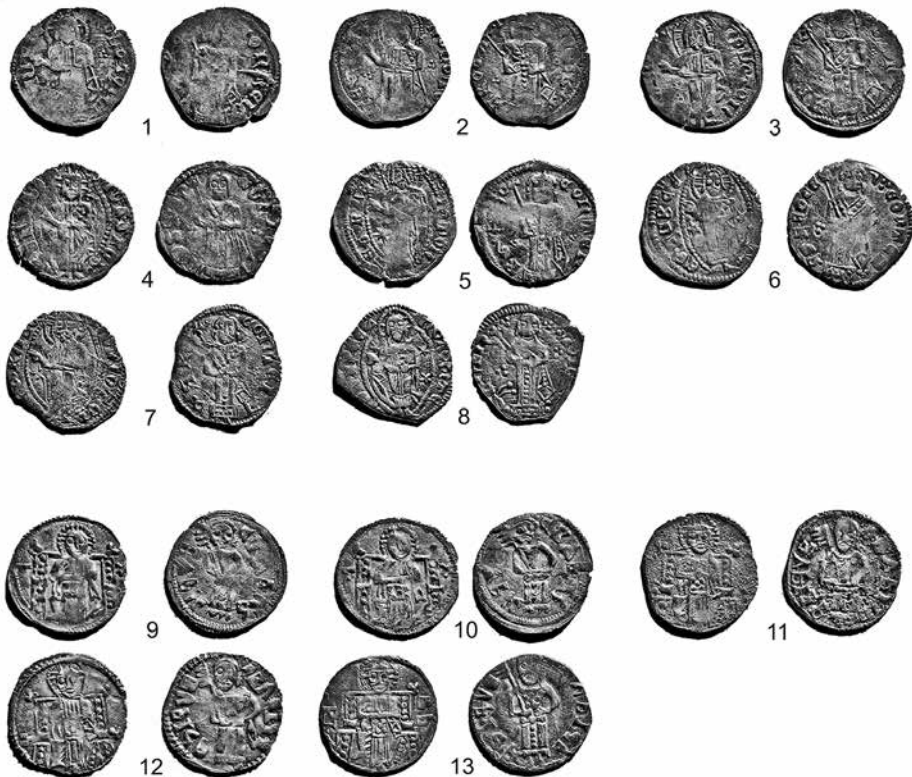
Ово запажање поткрепљује и анализа тежина новца у налазу. Најтежим емисијама припадају ковање кнеза Лазара, врста 24.13 са просечном тежином од 0,81 г и новац Вука Бранковића са 0,75 г. Најлакше су врсте 24.14 кнеза Лазара, као и Јакова са просечном вредности од 0,71 г. Као што видимо налаз је кохерентан и по питању тежине новца која се креће у средњим вредностима од 0,81 до 0,71 г, док појединачне тежине новца варирају од 0,85 до 0,56 г. (Графикон 1)

Графикон 1: Појединачне и средње тежине новца

На основу анализа новца кнеза Лазара, Вука Бранковића и Јакова могуће је оквирно датовати сахрану ктитора цркве Св. Николе (Никољца) код Берана. С обзиром да се ради о емисијама кнеза Лазара кованим у другој половини његове владавине где при томе бележимо одсуство најмлађих динара овог владара и првим емисијама Вука Бранковића и Јакова, сахрану можемо датовати у осамдесете године 14. века.

Прилог у виду веће скупине новца у средњовековном гробу представља изузетак. Иако је реч о малој скупини новца, свега 22 динара, она сасвим јасно одсликава монетарне прилике у средњовековној Србији током осамдесетих година 14. века. Посебну вредност овог налаза представља присуство ретке емисије кнеза Лазара 24.13 из новобрдске ковнице. Она указује на ширу дистрибуцију ове врсте него што се могло извести на основу досадашњих налаза. С друге стране налаз новца у цркви Св. Николе поставља важно питање улоге и места великаша Јакова у монетарној политици и продукцији у последњој четвртини 14. века.

Слика 3: Налаз из цркве Св. Николе (Никољац):
1-8) Кнез Лазар; 9-13) Вук Бранковић; 14-22) Јаков

БИБЛИОГРАФИЈА

Божиновић 1998

Р. Божиновић, Велика остава новца кнеза Лазара и његових савременика,
Нумизмајичар 20, 1998, 157-167.

Димитријевић 2001

С. Димитријевић, *Каталог српској средњовековног новца*, Земун 2001.

Иванишевић 2001

В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001.

Ivanišević 2007

V. Ivanišević, Stalać – Nalazi novca, u: D. Minić i O. Vukadin, *Srednjovekovni Stalać*,
Beograd 2007, 262-267.

Лутовац 2011

П. Лутовац, Археолошка истраживања цркве Св. Николе (Никољац) код
Бијелог Поља, *Гласник Друштва конзерватора Србије* 35, 2010, 107-111.

Ljubić 1875

Š. Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb 1875.

КАТАЛОГ

Кнез Лазар (с. 1370-1389) - ковница Ново Брдо

Ав. ПОЛОТОИИ- ТЄ[.IU вар. Христ са нимбом, у туники и колобиону, стоји окренут лицем. Десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље.

Рв. +СOP TЄ L-Я-ЯPO вар. Кнез у сакоу, манијаку и дијадами стоји окренут лицем. У десној руци држи скиптар са крстом, а у левој акакију.

Ljubić 1875, врста III с 2; Иванишевић 2001, врста 24.13.

1. Тежина 0,78 g; Пречник 17 mm; Оса 6; Калуп реверса оштећен.

2. Тежина 0,81 g; Пречник 16 mm; Оса 12.

3. Тежина 0,85 g; Пречник 16 mm; Оса 3.

Ав. ПОЛОСОНТ-ЄЄRΛPЄS вар. Христ са нимбом, у туники и колобиону, стоји у мандорли окренут лицем. Десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље.

Рв. +СOP TЄ LЯ-єЯPO вар. Кнез у сакоу, манијаку и дијадами стоји окренут лицем. У десној руци држи скиптар са крстом, а у левој акакију.

Ljubić 1875, врста III а, Т. XI.18; Иванишевић 2001, врста 24.14.

4. Тежина 0,74 g; Пречник 15 mm; Оса 8.

5. Тежина 0,70 g; Пречник 16 mm; Оса 9; На аверсу сигла: *-

6. Тежина 0,78 g; Пречник 16 mm; Оса 5; На аверсу сигла: *-*

7. Тежина 0,81 g; Пречник 15 mm; Оса 7; На аверсу сигла: биљка-

8. Тежина 0,56 g; Пречник 15 mm; Оса 1;

На аверсу сигла: биљка/*-*/*; На реверсу: биљка

Вук Бранковић (с. 1375-1396) - неодређена ковница

Ав. Христ са нимбом, у туники и колобиону, седи на престолу са наслоном окренут лицем. Десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље.

Рв. СВАЛЫЬ - ВЛЫЬ вар. Господин у сакоу, манијаку и дијадами стоји окренут лицем. У десној руци држи копље са заставом, а лева му почива на појасу.

Марић 1956, врста III, Т. XVIII.19/18; Иванишевић 2001, врста 31.6.2.

9. Тежина 0,74 g; Пречник 15 mm; Оса 5; На аверсу сигла: Т-*; Исти калупи аверса и реверса као бр. 10.

10. Тежина 0,70 g; Пречник 16 mm; Оса 7; На аверсу сигла: Т-*; Исти калупи аверса и реверса као бр. 9.

11. Тежина 0,83 g; Пречник 16 mm; Оса 6.

12. Тежина 0,76 g; Пречник 15 mm; Оса 5.

Јаков (с. 1380-с. 1395) - неодређена ковница

Ав. ІѦІѦ – ВѦ вар. Христ са нимбом, у туники и колобиону, седи на престоу са наслонем окренут лицем. Десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље.

Рв. СѦВЛЫѦ – ВЛЫѦ вар. Господин у сакоу, манијаку и дијадами стоји окренут лицем. У десној руци држи копље са заставом, а лева му почива на појасу.

Ljubić 1875, Вук Бранковић, II 2-7, Т. XII.25; Иванишевић 2001, врта 33.2.

13. Тежина 0,85 g; Пречник 15 mm; Оса 1.

14. Тежина 0,64 g; Пречник 16 mm; Оса 5.

15. Тежина 0,71 g; Пречник 16 mm; Оса 3.

16. Тежина 0,74 g; Пречник 17 mm; Оса 7.

17. Тежина 0,71 g; Пречник 16 mm; Оса 6.

18. Тежина 0,72 g; Пречник 16 mm; Оса 7.

19. Тежина 0,74 g; Пречник 16 mm; Оса 7; Исти калуп реверса као бр. 20.

20. Тежина 0,83 g; Пречник 17 mm; Оса 9; Исти калуп реверса као бр. 19.

21. Тежина 0,58 g; Пречник 16 mm; Оса 9.

22. Тежина 0,62 g; Пречник 16 mm; Оса 1.

Vujadin IVANIŠEVIĆ¹ and Predrag LUTOVAC²

¹ *Institute of Archaeology, Belgrade,* ² *Museum of Polimlje, Berane, Montenegro*

A FIND OF SERBIAN MEDIEVAL COINS FROM THE CHURCH OF ST. NICHOLAS NEAR BIJELO POLJE

SUMMARY

The burial of a large amount of coins as grave goods in a tomb represents an extraordinary phenomenon in medieval Serbia. One such find, the first of this kind, was discovered during exploration works in the Church of St. Nicholas (Nikoljac) near Bijelo Polje. It was a deposit of 22 coins, discovered in a masoned tomb, no. 13, the only one of that kind in the church. The tomb most probably belonged to the endower of the church. The find of coins consists of issues from the second half of the 14th century, with coinage of Prince Lazar (c. 1370-1389), Novo Brdo mint – 8 dinars, Vuk Branković (c. 1375-1396) – four specimens, and Jakov (c. 1380-1395) – 10 dinars.

The structure of the find is very homogenous and reflects the circulation of coins during the 1380s. These are the most important issues of Prince Lazar, type 24.14, minted in Novo Brdo, Vuk Branković, type 31.6 and Jakov, type 33.2. Besides this coinage, we also registered a rare type of dinar of Prince Lazar, type 24.13, known so far from a small number of specimens.

The coins of Prince Lazar was represented exclusively by coinage from the Novo Brdo mint – a total of eight specimens or 36.36% of the find – with rare dinars of the type 24.13 and the major issue of this ruler, 24.14. These were issues minted in the second part of his reign.

The coins of Vuk Branković is represented by one type, 31.6, which is the most important coinage of this Serb nobleman. The find contained four specimens of this dinar (Cat. nos. 9-12), which account for 18.18% of the find.

The most numerous in the grave find are the dinars of Jakov, type 33.2 (Cat. nos. 13-22) with ten specimens – 45.45% of the find.

The dinars of Vuk Branković and Jakov were the earlier issues in the find. The presence of dinars minted on the same die corroborates this fact. Thus, the dinars of Vuk Branković, Cat. nos. 9 and 10, were minted from the same obverse and reverse dies, while the two dinars of Jakov, Cat. nos. 19 and 20, came from under the same reverse die. This observation is also confirmed by the analysis of weights of the coins in the find. The heaviest issues belong to the coinage of Prince Lazar, type 24.13, with an average weight of 0,81 g, and the dinars of Vuk Branković with 0,75 g. The lightest are the types 24.14 of Prince Lazar, as well as that of Jakov, with an average weight of 0,71 g. We can see that the find is also coherent in the sense of the weight of the coins, the average values of which range from 0,81 g to 0,71 g, while the individual weights vary from 0,85 g to 0,56 g.

Based on the analyses of the coins of Prince Lazar, Vuk Branković and Jakov, it is possible to approximately date the burial of the endower of the Church of St. Nicholas (Nikoljac) near Bjelo Polje. Considering that these are the issues of Prince Lazar minted in the second half of his reign, in which we registered the absence of the latest dinars of this ruler, and the first issues of Vuk Branković and Jakov, we can date the burial to the 1380s.

What makes this find particularly valuable is the presence of a rare issue of Prince Lazar, the 24.13, from the Novo Brdo mint. It is an indication of the wider distribution of this type than had been assumed on the basis of previous finds. On the other hand, the find of dinars in the Church of St. Nicholas leads to the question about the role and position of the nobleman Jakov in the monetary policy and production in the last quarter of the 14th century.

Рашко РАМАДАНСКИ
Сениа

ОСТАВА НОВЦА ИЗ КЕВИЈА

Апстракт: Предмет овог рада је остава средњовековног новца XV-XVI века. Велика количина сребрног новца, интересантне морфолошке карактеристике примерака, монетарна динамика, довођење оставе у историјски и топографски контекст - неки су од фокуса проучавања овог налаза. Резултати истраживања указују и на могућности у вези са активним фактором депоновања оставе.

Кључне речи: средњи век, остава новца, ковнице, Кевеи, Градски музеј Сента, Људевит од Тека, Матија Корвин, Владислав II Јагелонац, Људевит II Јагелонац, Јован Ненад

У атару недалеко од бачког села Кевеи код Сенте 1973. године пронађена је велика остава сребрног средњовековног новца. Наиме, извесни сељак је рушећи своју стару шупу, у забату, иза дотрајалих дасака, пронашао посуду у којој је било више хиљада примерака сребрног новца. Желећи да идентификује и процени вредност овог блага, консултовао се са ондашњим директором Народног Музеја у Сенти, Гезом Триполским. Пристао је на продају око 4.000 комада овог старог новца сенћанском музеју а порекло овог изузетно вредног налаза објаснио је тиме да је оставу највероватније на њиви пронашао његов деда, који је поменути шупу и подигао пре више година, те да је у њу и сакрио нађену оставу, али је због нагле смрти био спречен да подели своју велику тајну са наследницима.¹

Овом оставом се у прошлости нико није подробије бавио и постоји свега неколико крајње скромних саопштења на ту тему, која притом износе различите податке. Наиме, у часопису *Нумизматичар* Бр. 5 за 1982. годину В. Даутова-Рушевљанин, у саставу свог набрајања остава пронађених у северној српској покрајини, износи следеће о остави број 31: „Остава сребрног мађарског новца

¹ ИАСЕ Ф.597 Сенћански музеј, кутија 59.

(ска 3100), нађена 1973. године на локалитету “Гунарош” Бачка Топола. Заступљени су новци Матије Корвина, Ласла I и Лајоша II. Смештај: Сенћански музеј². У фусноти се ауторка захваљује археологу Ласлу Секерешу на прослеђеним подацима. Други осврт на оставу из Кевија налазимо у каталогу сталне поставке Градског музеја у Сенти, аутора Атиле Пејина, у којем читамо следеће: “Новац из Кевија. Овај налаз је погрешно назван тако. Око 3000 комада сребрњака из доба владавине угарских краљева Матије Корвина (1458-1490), Ладислава II (1490-1516) односно Лајоша II (1516-1526) пронађено је 1972. године око 500 метара јужно од Гергејиевог салаша. На основу датирања овог налаза, претпоставља се да је после Мохачке битке (1526), бежећи од турске опасности неки имућнији Мађар закопао новац, мада се не искључује ни могућност да је то учинио нешто касније неко из пратње >>цара<< Јована Ненада³. Овде је посебно интересантна идеја довођења оставе у везу са српским владарем Јованом Ненадом, нешто о чему ће у закључним разматрањима овог рада бити више речи.

Упркос неслагањима ова два оскудна извора и то у кључним подацима у вези са оставом, јасно је да оба аутора не доводе оставу у јасну везу са Кевијем. Место јужно од Гергејиевог салаша, где је остава нађена, налази се километар источно од Оборњаче. Око седам километара западно, са друге стране реке Чик, притоке Тисе, налази се наводни локалитет “Гунарош”, у ствари истоимено село у општини Бачка Топола. Раздаљина између дотичног салаша и Кевија је скоро иста као и она до Гунароша, међутим Секереш је из неког разлога као репер навео насеље са друге стране Чика. Следећи ту логику можда би најобјективније било везати оставу са оближњом Оборњачом и дати јој томе сходан назив. Али посредством топографије, археологије и писаних извора можемо ући у траг првобитном локалитету оставе па и коначно одредити један објективан и основан назив. Овоме је намењен посебан део овог рада.

Данашњи састав ове оставе која се чува у сенћанском Градском музеју садржи 2493 примерка сребрног средњовековног новца. Природа нестанка дела оставе који недостаје да би број одговарао претходним описима није нам позната али с обзиром да до овог рада није био познат ни тачан број примерака новца, могуће је и то да је стваран износ налаза који је доспео у музеј управо овај а да је преосталих 500-1500 примерака налазач продао на другом месту. Од свих 2493 примерака 158 је изложено у саставу сталне поставке музеја док се преосталих 2335 уредно чувају у депоу. Од владара о чијем новцу је реч хронолошки најстарији је аквилејски патријарх Људевит од Тека (1412-1420) који је заступљен у само два случаја а остало су угарско-чешки краљеви Матија Корвин (1458-1490), Владислав II Јагелонац (1490-1516) и Људевит II Јагелонац (1516-1526). Номинали који чине корпус ове оставе, махом су денари док су обо-

² Даутова-Рушевланин, 1982, 191.

³ Пејин, 2006, 14.

ли заступљени са свега 22 примерка. У остави се не појављају имитације, сви примерци су од квалитетног сребра и мајсторски рађени од стране калупара. Међутим, јавља се једна интересантна деформација не сасвим јасне природе коју носи немали број монета и о којој следи више речи у даљем тексту. Наравно, постоје одступања у тежини и пречнику унутар различитих емисија, између осталог јер су неки комади много више истрошени у односу на остале, нарочито новац краља Матије што је и разумљиво јер се његов новац најдуже и задржао у оптицају. У сваком случају, нето тежина оставе износи 1508 г. Тежина денара варира у распону углавном 0.50-0.69 г док су оболи скоро упола лакши. Пречник денара исто није уједначен, и варира сходно очуваности и врсти од око 15 до 17 мм. Пречници обола су углавном око 10 мм. Неки новци носе трагове морфолошких неправилности насталих при процесу самог ковања или су прековани. Ови малобројни раритети сврстани су, заједно са неодређеним примерцима, у посебну категорију.

НОВАЦ АКВИЛЕЈСКОГ ПАТРИЈАРХА ЉУДЕВИТА ОД ТЕКА

Аквилејски патријарх Људевит од Тека (1412-1420), по немачком граду Тек (немачки *Teck*), у остави из Кевија заступљен је са свега два примерка денара, изузетно добре израде, искована у граду Аквилеји на северној јадранској обали. На аверсу новца налази се представа грба града Тека (немачки *Rauten Schild*) иначе сличног грбу Баварске, коју чини релативно једноставна хералдичка композиција штита енглеског типа раздељеног ромбовима оријентисаним надесно односно хералдичко налево. У пратњи грба је натпис: LODOVICUS DVX D TESH. На реверсу се налази представа Богородице са Христом у крилу, уоквирена натписом: PATNA AQVILLE. Оба примерка из оставе припадају врсти MMI-193 односно MPA-69а и незнатно су тежи од осталих денара износећи око 0.70 г по комаду. Интересантно је присуство овог новца у остави и чињеница да између горње старости ових денара и доње старости денара следећег заступљеног владара, краља Матије, постоји јаз од преко три деценије.

НОВАЦ КРАЉА МАТИЈЕ КОРВИНА

Новац угарског краља Матије Корвина (1458-1490), једног од најзначајнијих владара средњовековне средње Европе и устројитеља ренесансе у својој држави, најбројнији је у остави. Количина овог новца износи 1607 комада односно 1605 примерака денара и свега 2 обола. У време владавине Матије Корвина, уведена је једна универзална стилско-иконографска шема у корпус угарске нумизматике, и показаће се толико популарна да ће се задржати на новцу угарске провенијенције све до XIX века.⁴ Наиме на аверсима денара и обола налази се

⁴ Молнар, 1953, 152

штит шпанског типа на којем је велики грб Угарске односно велики грб угарско-чешког краљевства, са четири квартира, који се састоји из грбова старе и нове Угарске, Далмације и Чешке и то овим хералдичким хијерархијским редоследом, док се на реверсима налази представа Богородице са Христом у крилу. Наравно, постоје бројне разлике у детаљима, у пратећим натписима, ознакама ковница или иконографији Богородице, али форма и оквири како аверсне тако и реверсне представе увек су исти. Денаре и оболе овог формата и тежине без суштинског одступања у форми ковали су и сви познији владари средњовековне Угарске, независно од династије.

Када је реч о денарима и оболима краља Матије, оно што их чини специфичним у односу на позније владаре, ако изузмемо натписе који у случају обола нису присутни, јесте штит са грбом Матије Корвина у средишту тојест срцу штита великог грба на аверсу. Ради се о представи гаврана, као алегорије мудрости, дуговечности и индивидуалности, који стоји окренут на лево односно хералдичко надесно а може али не мора бити приказан са прстеном у кљуну. Денари краља Матије у овој остави заступљени су са шест врста док су оба примерка обола од исте врсте. У случају 17 примерака денара није било могуће тачније одредити врсту услед степена истрошености.

Денар - Врста ME-562 (MU-717, CNH- 235A)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, уоквирен тачкастим прстеном. Натпис: MONETA . MATHIE . R . VNG +

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени тачкастим прстеном. Она носи вео на глави и окренута је налево. Натпис: PATRONA VNGARIE

124 примерка: ковница Кремница 110; Будим 8; Каша 5; Нађбања 1.

Денар - Врста ME-564 (MU-718, CNH-234)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, без оквира. Натпис: MONETA . MATHIE . R . UNGARIE +

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, без оквира. Она носи вео на глави и окренута је налево. Натпис: PATRONA VNGARIE

64 примерка: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-565 (MU-719, CNH-239A)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, без оквира. Натпис: M . MATHIE . R . HVNGARI +

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени тачкастим прстеном. Она носи круну на глави и окренута је надесно. Натпис: PATRONA VNGARI

329 примерака: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-566 (MU-720, CNH-233A)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, уоквирен тачкастим прстеном. Натпис: M MATHIE R HVNGARIE

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, без оквира. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: PATRON UNGARE

159 примерака: ковница Нађбања 151; Кремница 8.

Денар - Врста ME-567 (MU-722, CNH-232)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, уоквирен тачкастим прстеном. Гавран приказан са прстеном у кљуноу.

Натпис: M . MATHIE . R . VNGARIE +

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени тачкастим прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево, обоје су приказани са ореолом. Натпис: PATRONA VNGARIE

911 примерака: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-569 (MU-724, CNH-238)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, без оквира. Испод грба, у подножју аверса, налази се још један штит са фигуром лава који се пропиње. Натпис: MONETA VNGARIE +

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, без оквира. Она носи круну и окренута је налево а Христ је приказан са ореолом. Натпис: PATRO VNGARI

1 примерак: ковница неодређена.

Обол - Врста ME-578 (MU-728, CNH-244)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Матије Корвина у средини, уоквирен благо назубљеним прстеном. Натписа нема.

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени прстеном. Она носи вео на глави а Христ је приказан са ореолом. Натписа нема.

2 примерка: ковница Кремница.

Од ових 1605 денара у остави, 125 примерака на реверсу имају већ споменуто деформацију. Ту појаву у ствари представља оти-

сак дужине око 5 мм у виду четири паралелне линије настале, како се чини, откивањем. Један овакав примерак је и перфориран. На неким примерцима се примећује да су поједине линије краће или дуже. Тако се, при бољем посматрању, може закључити да је ово траг извесне правилности саме појаве.

НОВАЦ КРАЉА ВЛАДИСЛАВА II ЈАГЕЛОНЦА

Новац краља Владислава II Јагелонца (1490-1516), владара угарско-чешке персоналне уније који је, између осталог, 1506. године Сенти подарио статус краљевског града⁵, у остави броји 820 примерака, односно 800 денара и 20 обола. Овај новац веома је сличан оном од његовог претходника. Представе на новцу, изузев имена владара и хералдичке конфигурације на аверсу, остају исте, формат и тежина такође. Када је о грбу реч, грб његовог претходника односно штит са представом гаврана, замењен је штитом са представом орла раширених крила или представом лава који се пропиње, у зависности о којој се конкретно врсти ради. Орао раширених крила у овом случају сматра се да је заправо из грба Пољске мада и суседне Моравска и Шлезија имају сличног орла на грбовима. Лав је, подразумева се, у овом контексту из грба Бохемије односно Чешке.

Позније емисије, међутим, садрже један нови детаљ, у ствари револуционарну промену. Наиме, на аверсима денара од 1503. године до краја владавине краља Владислава II Јагелонца 1516. године налазе се године ковања одређене серије у саставу самог натписа. Ово се пре тога јавља само на његовим талирима и то почев од 1499. године.⁶ Оболи су исто слични претходним, изузев разлике у грбу на аверсу. У остави је уочљиво седам врсти денара и пет врсти обола. У случају 5 примерака денара није било могуће тачније одредити врсту услед степена истрошености.

Денар - Врста ME-641 (MU-803, CNH-276)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Чешке у средини, уоквирен прстеном. Натпис: M . WLADISLAI . R . VNGARIE .

Реверс: Представа Богородице са Христом, уоквирени прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: PATRON VNGARIE

384 примерака: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-642 (MU-804, CNH-273)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини и два мала круга са обе стране штита, уоквирен прстеном. Натпис: M . WLADISLAI .

⁵ Кнежевић, 1935, 12

⁶ Huszár, 1979, 122

R . VNGARIE .

- Реверс: Представа Богородице са Христом, уоквирени прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево, обоје су приказани са ореолом.
Натпис: PATRON VNGARIE
31 примерак: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-643 (MU-806, CNH-272A)

- Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен прстеном. Натпис: M . WLADISLAI . VNGAR .
Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: PATRONA VNGARIE
243 примерка: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-646 (MU-808, CNH-275)

- Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен прстеном. Натпис: M . WLADISLAI . R . VNGARI .
Реверс: Представа Богородице са Христом, уоквирени прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: PATRONA VNGARIE
12 примерака: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-647 (MU-809, CNH-272C)

- Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен прстеном. Натпис: M . WLADISLAI . R . VNGAR .
Реверс: Представа Богородице са Христом, уоквирени прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: PATRONA VNGARI .
49 примерака: ковница Кремница.

Денар - Врста ME-645 (MU-811, CNH-277)

- Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен прстеном. Натпис: WLADISLAI * R * VNGA * (година ковања) :
Реверс: Представа Богородице са Христом, уоквирени тачкастим прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: PATRONA * * VNGARI *
73 примерака: ковница Кремница.

Денар - Врста CNH-278A (MU-811, ME-645)

- Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен тачкастим прстеном. Натпис: WLADISLAI * R * VNGARIE * (година ковања) *
Реверс: Представа Богородице са Христом, уоквирени тачкастим прстеном.

Она носи круну на глави и окренута је налево. Натпис: * PATRONA
* * VNGARIE *

3 примерка: ковница Кремница.

Обол - Врста ME-650 (MU-813, CNH-284)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен тачкастим прстеном. Натписа нема.

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени тачкастим прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево, обоје су приказани са ореолом. Натписа нема.

1 примерак: ковница Кремница.

Обол - Врста ME-653 (MU-815, CNH-281)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, без оквира. Натписа нема.

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени прстеном и полупрстеном. Она носи круну на глави, приказана са ореолом и окренута је налево. Натписа нема.

7 примерака: ковница Кремница.

Обол - Врста ME-652 (MU-816, CNH-280)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен тачкастим прстеном. Натписа нема.

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени тачкастим прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево. Натписа нема.

7 примерака: ковница Нађбања.

Обол - Врста ME-650A (MU-817, CNH---)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен прстеном. Натписа нема.

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени прстеном. Она носи круну на глави и окренута је налево, обоје су приказани са ореолом. Натписа нема.

2 примерак: ковница Кремница.

Обол - Врста ME-655 (MU-819, CNH-283)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске у средини, уоквирен прстеном. Натписа нема.

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквирени прстеном и полупрстеном. Она носи круну на глави, приказана са ореолом и

окренута је налево. Натписа нема.

3 примерка: ковница Кремница.

Од 800 примерака денара краља Владислава II најмање 12 денара на реверсима има трагове исте појаве коју срећемо на делу новца краља Матије. Махом се ради о примерцима старијих серија, изређеним пре 1503. године.

НОВАЦ КРАЉА ЉУДЕВИТА II ЈАГЕЛОНЦА

Од новца угарско-чешких краљева који се налази у овој остави, најмање заступљен је новац краља Људевита II Јагелонца (1516-1526). На почетку своје владавине морао је да се носи са дугорочним последицама сељачких буна, касније је био суочен са непосредном опасношћу од Турака док и сам није страдао у Мохачкој бици 1526. године. Остава садржи 52 примерка денара од овог владара. Његов новац је у поређењу са новцем претходника био веома сличан, нарочито познијим емисијама, са истим грбом и од подједнако квалитетног сребра али финије израде. Због релативно кратке владавине овај новац је кратко био у оптицају те није истрошен. Денари Људевита II које срећемо у овој остави припадају једној истој врсти.

Денар - Врста ME-673 (MU-841, CNH-306A)

Аверс: Велики грб краљевства са грбом Пољске, уоквирен тачкастим прстеном. Натпис: LVDOVICVS * R * VNGA * (година ковања) *

Реверс: Представа Богородице са Христом у крилу, уоквиверни тачкастим прстеном. Она носи круну на глави. Натпис: PATRONA* *VNGARIE
52 примерка: ковница Кремница.

На овом новцу нису запажене појаве необичног отиска на реверсу. Није искључено да је остава садржала више новца овог владара, јер треба имати на уму да је новац Људевита II визуелно донекле најатрактивнији за некога ко није упућен у ову материју те је логично да би налазач, у случају да жели да прода део оставе, вероватно прво приступио продаји новца овог владара. Неки од денара, како се чини, на себи носе трагове позлате.

НЕОДРЕЂЕНИ ПРИМЕРЦИ НОВЦА

Од укупног новца у остави 12 примерака овом приликом није било могуће јасније идентификовати па су зато сврстани у категорију неодређених примерака односно раритета, јер само њих 7 није било могуће приписати поједином владару због истрошености или оштећености. Остале је теже детерминисати не толико услед спонтаних оштећења већ због присуства неуобичајених деформација насталих још при процесу ковања. Тако су 3 изузетна примерка инкузна, аверс им је савршено разговетан док реверс носи отисак аверса у негативу. Так-

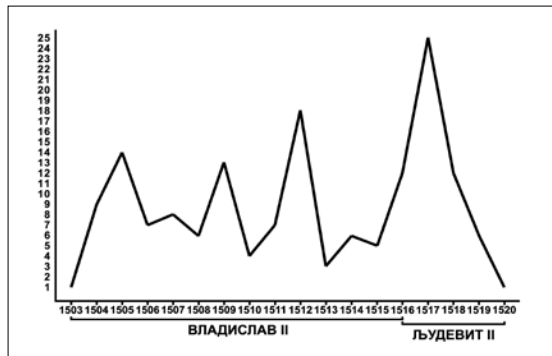
ви примерци се срећу али веома ретко. Преостала 2 садрже алтернативне аверсе и реверсе прековане преко оригиналних. Натписи на овим примерцима су толико замршени да су изузетно изазовни за даље проучавање, на једном се пак назире траг имена краља Владислава али је нејасно да ли је то првобитни или накнадни отисак. Сви примерци ове категорије су денари типичног формата.

ОЗНАКЕ КОВНИЦА И ГОДИНЕ НА НОВЦУ

Денари и оболи о којима је реч, на својим реверсима, у пратњи главне представе, увек имају иницијале ковнице у којој су израђени, и то у виду две или више словних или симболичких ознака распоређених лево и десно од представе Богородице са Христом али јасно издвојених од пратећег кружног натписа. На више десетина места се у средњовековној Угарској ковао сребрни новац и постоји велики број ознака. Узећемо за пример краљевску ковницу новца у Кремници где иницијали ковнице могу бити словни, примера ради К-Р, К-Г или К-Н док ознака К-џ представља комбинацију словне ознаке са симболом, у овом случају са двоструким, патријарашким крстом. Исте ознаке се срећу на новцу различите врсте али с друге стране постоје и врсте које имају себи својствене ознаке. Треба напоменути да нам ни данас нису сви иницијали које срећемо на новцу овог типа сасвим јасни а још увек се наилази на потпуно нове односно непознате комбинације ознака.

У случају оставе из Кевија на новцу краља Матије Корвина заступљене су ознаке које махом одговарају ковници у Кремници, ради се о 1424 примерка. Затим срећемо 152 примерка искованих у Нађбањи. Свега 13 примерака израђени су у Будиму и Каши а у 18 случајева није било могуће утврдити о којој се ковници ради. Скоро сав новац краљева Јагелонске династије који је заступљен у овој остави је из Кремнице са изузетком дела обола Владислава II који су исковани у Нађбањи.

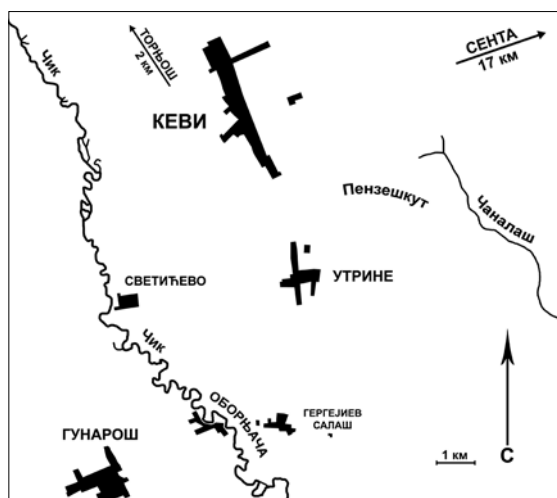
Једна од специфичности денара познијих емисија краља Владислава II и свих серија денара краља Људевита II јесте присуство године на аверсу, врло разговетно исписане арапским цифрама.

Овај линијски графикон приказује све године које срећемо на новцу у оста-
ви из Кевиија у односу на његову количинску заступљеност. То нам омогућује да
јасније сагледамо природу оптицаја новца и фреквентност појединих емисија.
Овде се ради и о увиду у монетарну динамику тог подручја у периоду о којем
је реч. С обзиром на релативно мали узорак, овом приликом можемо само да
назиремо две ствари: неку општу монетарну нестабилност присутну услед све-
растуће опасности од Турака и тенденцију пада у интервалу 1513-1514 коју мо-
жемо довести у везу са турбулентном епизодом сељачког устанка у Угарској
1514. године.

ПРВОБИТНА ОСТАВА У ОКОЛИНИ КЕВИЈА

Познато нам је где је остава пронађена, истина, по други пут. Међутим, мо-
жемо ући у траг тачном месту где је први пут сакривена ако обратимо пажњу
на топографију ближе околине и оно што знамо о археологији овог још увек
скоро потпуно неистраженог предела. Околина села Кевии и подручје јужно од
данашњег насеља некада је у ствари било својеврсно мало међуречје, које су
чинили токови две речице, Чик и Чаналаш. Овде је настало више насеља али
не срећемо баш свугде археолошке трагове, штавише, у средњовековним писа-
ним изворима на овом подручју спомињу се само Торњош⁷ и Кевии⁸, даље према
Сенти и реци Тиси постоје још Калоча⁹ и Карјад¹⁰.

⁷ Szekeres, 1983, 53.

⁸ Szekeres, 1983, 34.

⁹ Szekeres, 1983, 31.

¹⁰ Szekeres, 1983, 33.

Пензешкут (мађарски *Pénzeskut*) што у преводу са мађарског значи „бунар новца” један је посебан део атара југоисточно од Кевија, у непосредној близини самог насеља. Налази се у долини потока Чаналаш, између салаша Фодора и Киша, чести су налази старе опеке и костију па је на том месту у средњем веку морала бити црква.¹¹ Трагачи, омамљени називом, на том месту су тражили драгоцености али су увек наилазили на исте археолошке трагове.¹² Испоставља се да је управо у Пензешкуту некада био стари Кеви.

Назив овог атара врло је индикативан и асоцијативан у односу са налазом оставе и није толико стар, шта више наводно почиње да се користи управо у време које можемо довести у везу са претком налазача. Изгледа да је још он пронашао оставу сакривену у Пензешкуту па је потом пренео и сакрио на своје имање, даљи ток дешавања већ нам је познат. Неки од мештана који су знали за овај догађај или наставили да проналазе остатке оставе дали су овом делу атара одговарујући назив, Пензешкут. Из овог следи да је остава средњовековног новца пре поновног депоновања, нека четири века касније, била сакривена у Пензешкуту те је можемо везати за Кеви односно посредно за Сенту.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Најближа аналогија остави из Кевија с обзиром на старост, садржај и количину новца јесте остава из Араче. Ова остава пронађена је недалеко од локалитета средњовековне цркве Араче, садржи 2321 примерак угарског сребрног новца, искључиво денара без присуства обола, и сматра се да је скривена у периоду непосредно пре или после Мохачке битке.¹³ У овој остави наилазимо на новац истих оних владара угарско-чешког краљевства као и у остави из Кевија, налазе се исти ретки примерци инкузног новца насталог грешком и срећемо сличност у заступљености врсти новца као и различитих ознака ковница. Међутим, у опису оставе из Араче сви примерци су угарско-чешке провенијенције. Без умањивања значаја арачке оставе ипак се да видети да је остава из Кевија донекле садржајнија: сама количина новца је нешто већа, присутни су у малом броју и оболи и коначно налазимо новац који није ковао угарско-чешки краљ већ аквилејски патријарх. Интересантно је и то да је новац аквилејског патријарха Људевита од Тека ипак присутан на Арачи, са једним примерком денара али не у контексту оставе већ самог манастирског комплекса.¹⁴ Ове особености су, показале се, довољне да нам омогуће да наслутимо активни фактор депоновања оставе средњовековног новца из Кевија.

Појава паралелних линија у негативу на реверсима 137 денара краљева Матије и Владислава II интересантна је јер се очито ради о нечему што је настало

¹¹ Szekeres, 1971, 102.

¹² Szekeres, 1983, 34.

¹³ Молнар, 1953, 151.

¹⁴ Станојев, 2004, 115.

ван норме на иначе сасвим разговетним примерцима новца који је био у оптицају а да притом није дело конвенционалне морфолошке неправилности. Четири паралелне линије увек су у распореду две дуже па две упола краће и то на једнаком растојању. Још једна карактеристика ове појаве је и то да су увек центриране у пределу средине новца и не додирују ивицу обода. Те одлике изненађујуће откривају потпуну симетрију ових линија на реверсу са контурама старог грба Угарске на аверсу. Дотични грб је у случају денара ове врсте увек смештен у први квартир великог грба чешко-угарског краљевства. Две доње траке на грбу су скраћене како би адекватно стао династички грб владара у средиште штита те отуда и отисци две краће линије на реверсу. На сличну појаву наишао сам само још у случају врсте CNH-245, чешког ковања новца у име краља Матије Корвина. Механизам настанка ових трагова или неправилности није сасвим јасан, јер су како представа на аверсу која транспонује отисак тако и сам отисак на реверсу у негативу, али по свему судећи ради се о појави технолошке природе мада ознаке на први поглед могу оставити утисак контрамарке. Не треба губити из вида и то да се ова појава јавља само на новцу краља Матије и старијим емисијама Владислава II те можемо закључити да је појавом нових калуца после 1503. године овај феномен престао.

Археолошка сведочанства као и писани извори допуштају нам да реконструишемо околину места где је пронађена остава. Област је била изразито руралног карактера са много малих насеља и неколико богомоља са гробљем. Скоро све врсте зграда у средњем веку на овом подручју прављене су од набоја, најалост лако пропадљивог у случају ненастањености.¹⁵ Цркве су такође биле изграђене вероватно у техници комбинације набоја и дрвета, на темељима од ломљеног камена да би касније биле грађене од опеке са дозиданим компонентама попут звоника или зиданих гробница. Као пример таквих здања можемо узети трагове средњовековне цркве на локалитету Поповић (мађарски *Paphalom*), неколико километара западно од Сенте¹⁶. Имајмо ипак на уму, да је ово поднебље далеко од лежишта камена, изузев евентуално мајдана пешчара код Хоргоша, да је заједница била мала и да се не ради о некаквом значајном центру. Осврт на демографију тих насеља у средњем веку овом приликом није сувишан. На списку пореских обвезника у Кевују из 1521/22. године десетак дају 12 власника имања.¹⁷ На том списку поред мађарских имена срећемо и најмање три која се могу сматрати словенским, односно српским или макар таквог порекла, а то су извесни Lucas Bwdozlay - Лука Будослављев(ић), Petrus Zeremij - Петар Сремац и Joannes Zeremij - Јован Сремац. Ово је интересантно јер сведочи о једној раној хетерогености популације са присуством словенско-српских одлика. Дакле, у питању је велики број малих насеља али сачињених од

¹⁵ Кнежевић, 1935, 14.

¹⁶ видети Станојевић, 1989, 105-114.

¹⁷ Dobos, 2000, 221.

свега неколико домаћинстава, формираних око неколико парохијских цркава и у близини путева и текућих вода. Из тога следи да у широј околини места где је остава сакривена, рачунајући чак и већа места попут Сенте, није било институције или неке друге формације а камоли поједине особе која је располагала толиким богатством у новцу. Оставе средњовековног новца које важе за велике броје пар стотина комада. Налаз од неколико хиљада примерака новца у остави можемо приписати једино каси града или значајног појединца, некаквог обласног господара на пример, или пак ризници неког већег црквеног ентитета.

Непосредно уочи а нарочито после Мохачке битке 29. августа 1526. године одвијале су се разне промене, центри су измештани, популација се померала. Вероватно се тада тим прометним путем, дуж водотока и правцем Кевија и Сенте, кретало више ентитета који су могли из једне неопходности да сакрију ову оставу новца. Међутим, иако је тога сасвим сигурно било, нема писаних извора који би поуздано посведочили такве догађаје. Изузев, условно речено, једног, којем дајемо предност при интерпретацији ове оставе из разлога што се односи на овај простор и што је хронолошки најближи граници горње старости новца у остави. Наиме, након Мохачке битке, из тако пометеног стања у држави на издисају, појавио се Јован Ненад, који је окупио људе и војску, прогласио себе српским царем и успоставио власт над Бачком, Банатом до Темишвара и деловима Срема.¹⁸ Након низа успеха у учвршћивању своје власти и у борби против Турака и угарских супарника, његова творевина је доживела крах под бременом све већег притиска од стране феудалаца окупљених око трансилванијског војводе Јована Запоље, који су га сматрали узурпатором феудалног поретка. Страдао је крајем јула 1527. године у Торњошу код Сенте, након заседе у Сегедину.¹⁹ Јован Ненад и његова пратња су се након неуспеха код Сегедина повлачили ка не сасвим јасној дестинацији. Зауоставили су се у Торњошу где су их стигли непријатељи и успели да убију већ смртно рањеног Јована Ненада.²⁰ Зна се да су људи из његове пратње наставили да се повлаче те су били принуђени да га оставе и запуте се даље.²¹ Иако нам је њихово коначно одредиште непознато, неких 15 км источно, на бачкој обали Тисе и у географској висини места где су се налазили када су напустили Јована Ненада, налазила се тврђава Батка, иначе свега неколико километара низводно од Сенте. Конкретни трагови те тврђаве, у виду непокретног археолошког материјала, до данас нису пронађени. Међутим, ово место се спомиње као тврђава Батка 1525. године а у истом документу се у саставу посаде наводе између осталих заповедник Михајло Коњовић и официр Стеван Бранчић.²² С друге стране, скоро век и по поз-

¹⁸ Кнежевић, 1935, 14.

¹⁹ Кнежевић, 1935, 14.

²⁰ Сакај, 2008, 10.

²¹ Сремац, 2008, 35.

²² Кнежевић, 1935, 13.

нији опис Сенте од стране Евлије Челебије, садржи податак да је султан Сулејман 1527. године освојио Сенту из српских руку.²³ Оба места су контролисала важне прелазе преко реке Тисе. Ови подаци нам дозвољавају да претпоставимо постојање некаквог српског упоришта око Сенте и Батке у време активности Јована Ненада. Можда се он управо тамо запутио са остатком војске. Ако су људи из његове пратње, укључујући можда и самог ризничара Суботу Врлића²⁴, после његове смрти наставили некуда ка истоку и хтели да пређу Тису, то је могло бити једно од тих места. А на истом путу, дакле источно од Торњоша односно Кевија, налази се Пензешкут где је остава првобитно и пронађена.

Остава из Кевија свакако је интересантна нумизматичка целина. Иако на први поглед хетерогеност самог нумизматичког садржаја оставе изгледа скромно у односу на количину новца, присутно је довољно особености које када се ускладе са топографијом, археологијом и историјским изворима отварају многе могућности интерпретације овог налаза. Јасно је да налаз није могао бити депонован пре 1520. године, да фактор депоновања оставе није локалне природе те да се ради о другом ентитету, можда некоме у пролазу, али и да је повод депоновању оставе ипак на неки начин категоричан и можда ближе овом простору где је остава пронађена него некој другој, удаљенијој одредници.

²³ Кнежевић, 1935, 130.

²⁴ Грлица, 2008, 4.

ЛИТЕРАТУРА

- Грлица Мирко, *Јован Ненад Црни-Мић и Историја*, Руковет 1-4: 1-5, Књижевна Заједница Суботица, Суботица, 2008
- Даутова Рушевљан Велика, *Остјаве средњовековној и модерној новца из Војводине*, Нумизматичар 5: 187-197, Народни Музеј Београд и Српско Нумизматичко Друштво, Београд, 1982
- Кнежевић В. Миливоје, *Сенџа - Зборник њрилоја за историју града*, Завичајна фондација "Стеван Сремац", Сента, 2010 (Оригинално издање: Књижевни Север Књ. XI, Сента, 1935)
- Молнар Ференц, *Остјава средњовековној новца из Араче*, Рад војвођанских музеја 2: 151-153, Музеј Војводине, Нови Сад, 1953
- Пејин Атила, *Трајови шџо јубе се у води* - Стална палеонтолошко-археолошка поставка Градског музеја у Сенти, Културно-образовни центар "Thurzó Lajos", Сента, 2006
- Рокаи Петер, Ђере Золтан, Пал Тибор, Касаш Александар, *Историја Мађара*, Клио, Београд, 2002
- Сакај Ференц, *У њијрази за завичајем*, Руковет 1-4: 5-26, Књижевна Заједница Суботица, Суботица, 2008
- Сремац Ђурађ, *Посланица о њројасџи ујарској краљевсџива*, Руковет 1-4: 27-36, Књижевна Заједница Суботица, Суботица, 2008 (према оригиналу из XVI века)
- Станојев Небојша, *Некројоле X-XV века у Војводини*, Археолошко друштво Војводине, Нови Сад, 1989
- Станојев Небојша, *Арача*, Музеј Војводине, Нови Сад, 2004
- Bernardi Giulio, *Monetazione del patriarcato di Aquileia*, Trieste, 1975
- Biaggi Elio, *Monete e Zecche medievali Italiane dal Sec VIII al Sec XV*, Torino, 1992
- Dobos János, *Zenta és környékének múltja 1919-ig: A középkor*, Zenta Monográfiája I, Dudás Gyula múzeum- és Levéltárbarátok Köre, Zenta, 2000
- Huszár Lajos, *Münzkatalog Ungarn*, Corvina, München, 1979
- Réthy Ladislaus, *Corpus Numorum Hungarie*, Akademische Druck-u. Verlagsanstalt, Graz, 1958
- Szekeres László, *Zenta és környéke története a régészeti leletek fényében*, Građa za monografiju Sente, Senta, 1971
- Szekeres László, *Középkori települések északkelet Bácskában*, Forum könyvkiadó, A magyar nyelv, irodalom és hungarológiai kutatások intézete, Újvidék, 1983
- Unger Emil, *Magyar Éremhatározó I*, Ajtosi Dürer Könyvkiadó, Budapest, 1997

СКРАЋЕНИЦЕ

ИАСЕ - Историјски архив Сента

ММИ - Biaggi: Monete e Zecche medievali Italiane

МРА - Bernardi: Monetazione del patriarcato di Aquileia

МЕ - Unger: Magyar Éremhatározó I

МУ - Huszár: Münzkatalog Ungarn

СНН - Réthy: Corpus Numorum Hungarie

Raško RAMADANSKI

Senta

THE KEVI COIN HOARD

SUMMARY

In vicinity of the village of Kevi belonging to the municipality of Senta in the north of the Republic of Serbia a large hoard of medieval coins was discovered a few decades ago. The coin hoard contains XV and XVI century silver coinage, the denar and obolus coins of Hungarian-Czech kings Matthias, Wladislaw II and Louis II and unusually that of the Aquileian patriarch Ludwig von Teck. The coins found form an immense amount of nearly 2500 silver coins, weighing together just over 1.5 kg of fine silver. This sizable amount is represented by 21 coin types. Certain examples exhibit signs of peculiar counter minting or flaws made during the minting process while only a few coins remain unidentified due to damage traces and wear. Only one coin seems to be intentionally perforated. Some pieces bear traces of what seems to be very thin layers of gold.

The mint marks we discover on every coin of Hungarian-Czech provenance, regardless of its type, indicate the fact that most of the coins in this hoard were made in the Kremnica mint and also to a much lesser extent in Nagybanya, Buda and Kassa. The years we encounter on the coins from 1503 to 1520 allow us to attempt a statistical reconstruction of monetary dynamics via a line chart that contains the years displayed on the coins in accordance to their present amount. Due to a modest sample, this has led us only to two conclusions. The most obvious is that during the early XVI century and around the time of the decisive battle of Mohacs in 1526 the circulation of money was uneven and varied through different series, all due to the growing danger and economic unbalance the rapidly advancing Ottoman empire caused. The other detail that draws attention and allows us to assume a conclusion concerns the sudden and severe decline of money presence in the interval between the years 1513 and 1514 and also immediately after. This we can associate with the peasant rebellion of 1514 which this part of the kingdom was able to evade yet a kingdom wide economic draft such as this must have affected the complete monetary economy.

Considering our current knowledge about that area in the early XVI century, from what archaeological and historic evidence testify, we can assume the socio-economic character of that area. The local community was exclusively rural, consisting out of dozens of households arranged around small parish churches, close to roads and along creeks and small rivers. It seems that the clergy comprised the only institutionalised aspect of society in the area. The closest towns, offices and garrisons, at medieval Senta and Batka for example, lay further east on the banks of river Tisa. It would seem, that back then, in the wide vicinity of medieval Kevi, there was not a local individual or any other faction wealthy enough that it could have massed such a size of wealth in silver coins. Given such a state of things, the active factor of deposition of the coin hoard may have been an entity foreign to the area. We could only assume that to be a wealthy noble, a high ranking church official, a town's treasury perhaps. There are too few historic records, contemporary to the events a few years before and just after the battle of Mohacs in 1526. However, one story grants us the possibility to associate it with the Kevi coin hoard. Immediately after the outcome of that decisive battle a Ser-

bian officer called Jovan Nenad, an enigmatic figure, mustered what soldiers he could and commenced with the attempt to sieze what power there was left. Soon he crowned himself Serbian emperor, however short lived. By mid year 1527 Jovan Nenad met his unfortunate and final tragic demise in the village of Tornjoš that exists to this day and is only 2 km from modern Kevi. He and what was left of his court and army, that at that time still included his treasurer Subota Vrlić, were retreating after failed operations in Szegeđ via Tornjoš to a new sanctuary on the other side of the river Tisa. Since his army consisted of the Serbs and Vlachs it does seem only logical he travelled via settlements populated by his own people. Such is Kevi, that apart from Hungarian also contains Slavic-Serbian names in a document from 1522, also the close by rampart of Batka, that serviced an important crossing over the Tisa river and was garrisoned by Serbs in 1525 thus possibly being a refuge for the forces of Jovan Nenad two years after. When he was murdered in Tornjoš by the agents of the rival Hungarian prince, his followers must have made a hasty get away, towards Batka possibly, and decided to stash the bulk of their unspent funding on the way. Perhaps the treasurer Subota Vrlić made such a decision, we can only guess.

Taking into consideration what we have learned so far about this valuable find, we can conclude with certainty the following. The Kevi coin hoard was hidden sometime after 1520 and most certainly not before that date, the entity or faction that hid it was not of local nature but the context of the coin hoard when adjusted with topographical, archaeological and historic data does suggest something done out of necessity and in transit, most likely in the vicinity of the area where the hoard was recovered.

Новац аквилејског патријарха Људевита од Тека

Новац краља Матије Корвина

Транспозиције садржаја аверса на реверсима новца краља Матије Корвина

Новац краља Владислава II Јагелонца

Транспозиције садржаја аверса на реверсима новца краља Владислава II Јагелонца

Новац краља Људевита II Јагелонца

Примерак инкузног новца

Вујадин ИВАНИШЕВИЋ¹, Весна РАДИЋ²

¹ *Археолошки инстџитут, Београд*, ² *Народни музеј у Београду, Београд*

ВЕНЕЦИЈАНСКИ ПЕЧАТИ ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Апстракт: У раду је публикован део збирке печата који се чувају у Одељењу нумизматике Народног Музеја у Београду. Обрађени су оловни печати Венеције, дуждева Андреа Гретија (1523-1538), Антонија Приулија (1618-1623) и Франциска Молина (1646-1655). Будући да је њихово место налаза непознато тешко је рећи нешто више о њиховом историјском и дипломатичком значају. Највероватније, печате би требало повезати са Далмацијом, будући да је ова област била под управом Венеције дуги низ векова. Реч је о вредној сигилографској грађи - печатима Венеције, важним политичким судиоником у балканској политици у време Османског царства.

Кључне речи: Венеција, печати, средњи век, Србија, Византија.

У оквиру Одељења нумизматике Народног музеја у Београду, чува се збирка печата, која је само делимично објављена у серији мањих чланака. Први радови односили су се, што је разумљиво, на српске средњовековне печате. Тако је Јозо Петровић, још 1935. године, објавио оловни печат Стефана Немање (1166-1196).¹ Неколико деценија касније, 1979. године, Добрила Гај-Поповић, публикује други примерак печата Стефана Немање који је набављен за збирку Народног музеја у Београду.² Убрзо затим, исти аутор је објавио нову аквизицију Народног музеја, печат кнеза Страцимира, брата Стефана Немање.³ Објављени печати Стефана Немање и Страцимира представљају прворазредну сигилографску грађу која сведочи о организацији и дипломатским активностима српске средњовековне државе.⁴

¹ Петровић 1935, 27-28.

² Гај-Поповић 1979, 119-130.

³ Гај-Поповић 1983, 131-133.

⁴ Зарковић 2002, 245-254: Дат је непотпуни преглед печата Стефана Немање. Аутору је остао непознат печат објављен од стране Д. Гај-Поповић 1983. године.

Поред српске средњовековне сфрагистичке грађе публикован је део збирке византијских печата. Први је објављен, од стране Д. Гај-Поповић, печат цара Јустинијана I (527-565) нађен у тврђави Звечан на Косову.⁵ Највећи део ове збирке публиковали су Љ. Максимовић и М. Поповић у раду о византијским печатима из српског Подунавља.⁶ У овом раду обрађена су 33 оловна печата који потичу из византијских упоришта уз Саву и Дунав.

До сада објављена грађа односила се на византијске и српске средњовековне печате који се могу датовати у VI век и од X до XII столећа. Ово интересовање је разумљиво ако се има у виду да је главни интерес стручњака био истраживање националне историје и дипломатике, као и изучавање византијске управе, уско повезане са дешавањима на просторима централног Балкана.

Овај рад има за циља упознавање са сигилографском грађом из збирке Народнoг музеја у Београду која се односи на печате Венеције важним политичким судиоником у балканској политици у време Османског царства.

Слика 1: Печати: 1) Андреа Грити (1523-1538); 2) Антонио Приули (1618-1623) и 3) Франциско Молино (1646-1655).

⁵ Гај-Поповић 1980, 165-168.

⁶ Максимовић, Поповић 1993, 113-142; Cheynet 1995, 383-384.

Ради се о три оловна печата венецијанских дуждева Андрее Гритија (1523-1538), Антонија Приулија (1618-1623) и Франциска Молина (1646-1655) који се чувају у Одељењу нумизматике Народног музеја у Београду. (Слика 1.1-3) На жалост, печати не могу бити доведени у везу са документима будући да су скинути са пергамената или листина, како то показује печат Андрее Гритија везан за врпцу на којој се налазе делови откинутог пергамент. (Слика 2) Овај печат је, пре него што је доспео у збирку, скинут са документа чуваног у архиви. Исто тако, тешко их је довести у везу са одређеним догађајима, будући да им није познато место налаза. П. Анђелић, који је објавио оловни печат дужда Михајла Стена (1400-1413) из збирке Земаљског музеја у Сарајеву, нагађа да је овај примерак, такође са непознатим местом налаза, пронађен, односно набављен у Далмацији.⁷ Источнојадранско порекло печата из збирке Народног музеја у Београду не би требало одбацити будући да су делови Далмације били под управом Венеције дуги низ векова.

Венецијански оловни печати представљали су обележја посебне вредности. Венеција је била једина поморска република у Италији која је користила уместо воштаних, оловне печате попут византијских владара и администрације, папске канцеларије, италијанских војвода и норманских принчева. Коришћење олова, као злата и сребра за израду печата било је резервисано за највише државне ауторитете као ознака суверенитета. Воштани печати су, с друге стране, били својствени западној и централноевропској дипломатици.

Слика 2: Печат Андрее Гритија (1523-1538) са остацима врпце и дела пергамент.

⁷ Andelić 1969, 177.

Сматра се да је Венеција употребу оловних печата преузела од Византије са којом је била уско повезана. Правом издавања оловних печата Венеција је стекла велики углед о чему сведочи захтев Фиренце упућен папи Александру V (1409-1410) у коме га моле за право коришћења оловних печата наводећи: „као што је то право Венецији доделио папа Александар III“. У прилог византијског порекла венецијанских оловних печата говори нешто ранија појава коришћења оловних печата у Венецији од наведеног захтева Фирентинаца у коме се наводи да је то право Венецији поделио папа Александар III (1159-1181). Наиме, најстарији сачувани оловни печат потиче из времена дужда Пјетра Поланија (1130-1148), дакле пре наведеног догађаја.⁸ Вредно је напоменути да је од времена поменутог дужда представа св. Марка, као патрона града је заменила Христову. Св. Марко је представљен на печатима како предаје заставу дужду. Овај предлог задржаће се на венецијанским печатима и током потоњих векова. Напоменимо да је ова представа красила бројне новчане емисије Венеције, посебно њене грошеве и дукате. Овај мотив преузет је и на првим српским динарима краља Стефана Драгутина, на којима св. Стефан предаје заставу краљу.⁹ Вредно је напоменути да је српски жупан Стефана Немања своје печате издао само коју деценију касније након венецијанског дужда Пјетра Поланија.

Посебна канцеларија „L'ufficio della bolla“ старала се у Венецији о печатима. Поред архиве и издавања, њена улога је, након смрти дужда, била уништавање матрице печата и личног прстена печатњака, као и предаја њихових делова породици као вид гаранције.¹⁰

Оловни печати су пред мача, амрела, заставе и трубе представљали симболе политичког суверенитета који су издигли Венецију изнад других градских комуна северне Италије. Ову праксу Венеција је наставила и током наредних столећа не мењајући основне симболе своје власти међу којима су оловни печати заузимали важно место.

⁸ Bascapé 1969, 93-95.

⁹ Иванишевић 2001, 72.

¹⁰ Bascapé 1969, 256.

КАТАЛОГ

Референца: W. de Gray Birch, *Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum*, London 1910.

Андреа Грити (1523-1538)

Аверс: ·S·M·VENET· – DIVIX – AND·GRITI·

Св. Марко, лево, у одежди, са митром и нимбом, стоји окренут на десно и предаје дужду, заставу. Дужд, десно, у одежди и са капом, нижи од светитеља, стоји окренут на лево, и прима заставу. Руб печата наглашен ситним тачкама.

Реверс: AN/DREAS/GRITI/DEIGRATIA/DVX/VENETIAR/ET/C

Напис у осам редова. Руб печата наглашен ситним тачкама.

Народни музеј Београд инв. О-1265-9. Непознати подаци о пореклу налаза и о начину набавке.

Референца: *Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum*, 373, бр. 22,222 и 22,223.

Антонио Приули (1618-1623)

Аверс: ·S·M·VENET· – D/V/X – ANT·PRIOTO·

Представа иста као код претходног печата. Руб печата наглашен ситним тачкама.

Реверс: * */ANTONIO/*PRIOTO*/DEIGRATIADVX/VENETIARVM/ET·C/* */

Натпис у пет редова. Руб печата наглашен ситним тачкама.

Народни музеј Београд инв. О-225-2. Откупљен 1956. године, без података о пореклу налаза.

Референца: *Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum*, нема.

Франциско Молино (1646-1655)

Аверс: S·M·VENET· – D/V/X – ·FRA(NCMOLINO)·

Представа иста као код претходног печата. Руб печата наглашен ситним тачкама.

Реверс: * */FRANCISCVS/MOLINO·/DEIGRA·DVX/VENETIAR/*ETC*

Натпис у пет редова. Руб печата наглашен ситним тачкама.

Народни музеј Београд инв. О-1265-10. Непознати подаци о пореклу налаза и о начину набавке.

Референца: *Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum*, 383-384, бр. 22,277 и 22,228.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Anđelić 1969** P. Anđelić, Olovni pečat mletačkog dužda Michaela Stena (1400-1413.g), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 24, Sarajevo 1969, 177-179.
- Bascapé 1969** G. C. Bascapé, *Sigillografia. Il sigillo nella diplomatica, nel diritto, nella storia, nell'arte*, Vol. I-II, Antonino Giuffrè editore, Milano 1969.
- Cheynet 1995** J.-C. Cheynet, Review of Studies in Byzantine Sigillography 3 (Éd. N. Oikonomides), *Revue des études byzantines* 53.1, Paris 1995, 383-384.
- Гај-Поповић 1979** Д. Гај-Поповић, Печат Стефана Немање, *Нумизмајичар* 2, Београд 1979, 119-130.
- Гај-Поповић 1980** Д. Гај-Поповић, Оловни печат цара Јустинијана, *Нумизмајичар* 3, Београд 1980, 165-168.
- Гај-Поповић 1983** Д. Гај-Поповић, Печат Стефана Страцимира, *Нумизмајичар* 6, Београд 1983, 131-133.
- Иванишевић 2001** В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001.
- Maksimović, Popović 1993** Lj. Maksimović and M. Popović, "Les sceaux byzantins de la région danubienne en Serbie", *Studies in Byzantine Sigillography* 3, 1993, 113-142.
- Петровић 1935** Ј. Петровић, Печат Стефана Немање, *Нумизмајичар* 2, Београд 1935, 27-28.
- Зарковић 2002** Б. Зарковић, Печати Стефана Немање, *Башићина* 13, Приштина - Лепосавић 2002, 245-254.

Vujadin IVANIŠEVIĆ¹, Vesna RADIĆ²

¹*Archaeological Institute, Belgrade*, ²*National Museum, Belgrade*

VENETIAN SEALS
FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE.

SUMMARY

The authors publish three lead seals of Venetian doges Andrea Gritti (1523-1538), Antonio Priuli (1618-1623) and Francisko Molino (1646-1655) from the collection of the National museum in Belgrade. However the place of finding is unknown, it could be of Dalmatian origin. This supposition could be supported by the fact that the Republic of Venice controlled most of Dalmatia during centuries.

Марија МАРИЋ ЈЕРИНИЋ

Народни музеј у Београду, Београд

СВА ОДЛИКОВАЊА МИЛЕНКА ВЕСНИЋА

Апстракт: Проучавање одликовања из заоставштине Миленка Веснића (1862-1921), правника, универзитетског професора и истакнутог дипломате, имало је за циљ проналажење довољно документованих упоришта, која би овом фалеристичком материјалу обезбедила карактер релевантног историјског извора, што је довело до нових сазнања о аутентичности предмета из збирке али и о одликовањима која нису сачувана. Резултат је својеврсна и довољно утемељена целина, која може послужити као скуп материјалних доказа за даља проучавања Веснићеве историјске улоге, а њеним публикавањем се обезбеђује и адекватан вид заштите.

Кључне речи: Миленко Веснић, заоставштина одликовања, контекстуализација, документарност, историјски извор, заштита.

Обрада одликовања из заоставштине Миленка Веснића, правника, универзитетског професора и истакнутог дипломате, део је пројекта покренутог са циљем, да се јавности омогући увид у још једну мало познату Збирку Народног музеја. Почетни кораци, начињени у том правцу, учинили су ову збирку доступном кроз електронску базу података. Систематском каталогизацијом 102 предмета, по стандардним музеолошким принципима, уз детаљно фотографирање затеченог стања, створен је основ за даља истраживања која су предузета ради прецизнијег утврђивања њихове документарности.

Највећим делом формирана од заоставштине историјски значајних личности, које су оставиле трага у друштвено-политичком животу Србије друге половине 19. и почетком 20. века, збирка је, већ самим начином свога настанка, стекла ауру аутентичности. Прибављање одликовања директно од носилаца или њихових наследника, са становишта струке, је оптимална ситуација, која овој врсти предмета прискрбљује вредност историјског извора.¹ Одличја Те-

¹ Николић 1974, 25 - 40

одора Радосављевића (1806-1877), Ђоке Влајковића (1831-1883), Нићифора Дучића (1832-1900), Јована Мишковића (1844-1908), Јована Авакумовића (1841-1928), Миленка Веснића (1862-1921), али и Митрополита београдског Михаила (1826-1898) као и Бланш Веснић (1870-1951)², у музеј су ушла управо на такав начин. Али како се то дешавало у дугом временском периоду, више као процес и знатно пре установљења принципа о прикупљању и чувању фалеристичке грађе, бројне непознанице су се појавиле већ на нивоу основне каталожке обраде. Аутентичност материјала је захтевала провере на више различитих нивоа, како би се на адекватан начин приступило његовом презентовању.

Случај реконструкције завештања одличја архимандрита Нићифора Дучића, која су дуго сматрана изгубљеним, дотакао је, поред осталог, проблеме чувања, заштите и презентације ове врсте културног наслеђа.³ Решења којима је прибегавано код утврђивања изворне припадности одликовања, генерисана том приликом, нашла су своју примену и у наставку рада са другим заоставштинама. Базична ненарушеност самих предмета у збирци и развој методолошких приступа унутар саме фалеристике, омогућили су примену минучиозне типологије у анализи, пре свега, домаћих одликовања. Показало се да прецизнија сазнања на нивоу њихове израде, уз пронађена упоришта у савременим визуелним и текстуалним изворима, чине погодан инструмент идентификације различитих нивоа, које је било потребно проверавати током обраде.

Иако искуство стечено у раду, са свега неколико заоставштина одликовања, није довољан основ за процену адекватности изабраног приступа, обраде и презентовања овог специфичног музејског материјала, остаје утисак да и тако егзактан захтев, као што је утврђивање његовог документарног карактера, добија разнолике модалитете. Што је посебно дошло до изражаја током рада на заоставштини Миленка Веснића и настојању да се сачувана одликовања доведу у везу са чињеницама из његове биографије.

Недавна појава монографије о овом *трансењеру српске дијломаиџије*⁴, и чланка о његовим старим и ретким књигама у Завичајном музеју Јагодине⁵, иду у прилог констатације да је сазрело време за попуњавање историографских празнина око Веснићевог имена. Презентовањем резултата истраживања о његовим одликовањима из Народног музеја у Београду, на симболичан начин, се прикључујемо таквим настојањима. Са задовољством истичемо да се то дешава у години његовог значајног јубилеја, сто педест година од рођења.⁶

² Након публикација првих резултата истраживања материјала 2008. године у току даљег рада је установљено да се у збирци налази и одликовање Митрополита београдског Михаила, а у заоставштини М. Веснића су идентификована одликовања додељена његовој супрузи Бланш.

³ Марић-Јеринић, Мухић 2008, 421-452.

⁴ Веснић млађи 2008

⁵ Цветковић 2006

⁶ У историографији о М. Веснићу се помињу две године рођења: 1862. и 1863. тако да се у 2012. или 2013. навршава 150 година од његовог рођења.

Током живота, који није трајао ни шездесет година, Миленко Р. Веснић је био универзитетски професор, политичар и истакнути дипломата у времену у коме је Србија прешла пут од неразвијене балканске кнежевине до модерне европске државе. Као српски краљевски посланик у Паризу између 1903. и 1920. године нашао се на челу, за Србију тада веома значајне, дипломатске мисије и учествовао у историјским догађајима којима је дао изузетан лични допринос. Све наведено га сврстава у ред водећих представника српске и југословенске дипломатске историје.

Имајући у виду околности у којима је одрастао и школовао се, Веснићеви савременици истичу његову вољу, марљивост, истрајност, и умешност, као главне окоснице изузетних постигнућа.⁷ Рођен у Новопазарском Санцаку у селу Дунишић код Сјенице, 13. фебруара 1862., са само четири године је остао без оца, кога су убили Турци. Настојањем мајке, са старијим братом је склоњен на слободну територију Србије. Током основне школе у Краљеву, гимназије и Велике Школе у Београду, и поред веома лошег материјалног стања, показао је изузетну спремност за рад и учење, што му је обезбедило потпору добротитеља и државе за продужетак образовања у Лајпцигу, Минхену, Паризу и Лондону. Због регрутације 1884. и српско-бугарског рата 1885. године, у коме учествује као артиљеријски подофицир, прекинуо је школовање. Та околност међутим није зауставила његово напредовање јер је, као питомац Велимира Теодоровића⁸, већ 8. августа 1888. године, промовисан за доктора права на минхенском Универзитету.

Одмах након студија добио је место чиновника у Министарству Спољних послова одакле га, указом од 11. априла 1891. године, постављају за секретара пете класе Краљевског посланства у Цариграду.⁹ Иако се на овом положају задржао само до октобра исте године, јер је након смене Стојана Новаковића дао оставку због не повереног му места отправника послова, уз њега је упознао проблематику српске спољне политике. По повратку у Београд дипломатску каријеру је заменио професуром на катедри Међународног права Велике Школе где је остао до 25. јуна 1899. године, када је осуђен на две године затвора. Током овог професорског периода посвећен је науци, покретању и уређивању часописа *Правник*, а с времена на време од активности те врсте га је одвлачило бављење политиком.

Као припадник радикалне странке изабран је за народног посланика и министра просвете приликом реконструкције радикалског кабинета, који је до-

⁷ Новаковић 1922, 161

⁸ Велимир Михаило Теодоровић (1849-1898), ванбрачни син кнеза Михаила и Марије Бергхаус из Рогашке Слатине.

⁹ Архив Југославије фонд Министарства иностраних послова, сигнатура бр. 334 – 73 – 864

шао на власт након државног удара од 1. априла 1893.¹⁰ Иако се није дуго задржао на министарском месту, савременици истичу његову самосталност у односу на утицај и интриге двора.¹¹ Када је у јануару 1894. године двор раскинуо са радикалима, Веснић се поново посветио професури међународног права на Великој Школи.¹² Својим перманентним писањем у правној области стекао је реноме научног посленика, а превођењем савремених стручних дела, доприносио је квалитету наставе. Већина написа о њему наводи како и током издржавања затворске казне преводи најновија дела из области права. Осуђен због изјаве дате листу *Les Temps*, после Ивањданског атентата (1899), за увреду краља Милана, казну није издржао до краја, јер је женидба краља Александра следеће године, била повод за помиловање политичких затвореника. Превод Кунибертовог дела о српском устанку и првој влади Милоша Обреновића је настао током његовог заточеништва.¹³

Помиловање и долазак на власт радикалско – напредњачке коалиције вратили су га у дипломатију. Указом од 20. априла 1901. је постављен за Краљевског посланика у Риму, а након мајског преврата 1903. и смене династије, већ средином јуна наредне године је именован за посланика у Паризу. Истовремено је обављао и посланичке дужности на белгијском двору. Међу првим повереним му пословима, била је и организација израде нових краљевских инсигнија, које је, према писању савремене штампе, 30 августа 1904. године лично донео у Београд.¹⁴ Стицајем историјских околности седамнаестогодишњи период Веснићевог изасланства, био је испуњен изузетно важним дипломатским мисијама. У првим деценијама двадесетог века у посланству Краљевине Србије учвршћене су везе са Француском чија ће подршка током Првог светског рата бити од пресудног значаја. Од самог почетка свог посланичког мандата успоставио је чврсте личне и професионалне везе у француским политичким и научним круговима. У Паризу ће упознати и 1906. године оженити Бланш Улман, имућну Американку, која ће материјално, али и контактима у високом друштву Француске и Америке значајно допринети његовој дипломатској каријери.¹⁵ Непосредно по венчању, лист *Политика* бележи вест да је ... *i. др. Миленко Р. Веснић дошао у Београд са својом њосиоћом*.¹⁶ Био је то први прекид дужности француског посланика јер је у новој Пашићевој влади постављен за министра правде.

¹⁰ За министра Просвете и Црквених послова постављен је указом од 23. новембра 1893. (Архив Југославије фонд бр. 334 – 73 – 864)

¹¹ Новаковић 1922, 163

¹² Указ о постављењу са датумом 16. јануар 1894. објављен у *Српским новинама* бр. 11 од 16. јануара 1894.

¹³ Б. Куниберт, *Српски усјанак и прва владавина Милоша Обреновића*, Београд 1901

¹⁴ *Цариградски гласник* бр. 36. од 3. септембра 1904. године доноси вест: *Краљева Круна довршена је у Паризу 30. ов. мес. њу је у Београд донео српски Посланик у Паризу Др. М. Веснић*.

¹⁵ У Збирци медаља Народног музеја у Београду се чува свадбена плакета Миленка и Бланш Веснић са уре-заним датумом венчања: 20. мај 1906; Инв. бр.20_ 1251.

¹⁶ ПОЛИТИКА бр. 846; 23. мај 1906.

Већ крајем године је поново у Паризу са задатком да у време *Царинској райи* развије дипломатску активност у интересу Србије. Приписује му се активна и делотворна улога у преговорима Србије и Француске о закључивању зајма ради наоружања, као и у отварању српског тржишта новца за продор француског капитала.¹⁷ Његова мисија у организовању посете краља Петра I Паризу 1911. године ће учврстити везе уочи Балканских ратова и поставити темељ савезништву током Првог светског рата. После Првог балканског рата учествовао је на Лондонској мировној конференцији (1912/1913) и био члан комисије за наплату ратне штете од Турске. Користећи своје познанство са истакнутим италијанским политичарима и дипломатама имао је запажену улогу приликом преговора са Ватиканом око Конкордата 1914. године.¹⁸

Његове најважније дипломатске активности започињу у ствари са избијањем Првог светског рата, када интензивно ради на продубљивању дипломатских и војних веза Србије и Француске. Током 1915. учествује у организацији евакуације српске војске и владе на Крф, прихватања српских рањеника и ученика у Француској и води преговоре са савезницима о отварању Солунског фронта.¹⁹ За сво то време је укључен у рад владе на Крфу. Избијање Октобарске револуције 1917. године и повлачење из рата Русије, најважнијег српског савезника, нагнало је владу Николе Пашића у потрагу за новим заштитником. Са тим задатком је делегација предвођена Веснићем упућена у Вашингтон. Требао је обезбедити америчку подршку у завршници рата и Српска мисија у Америци је развила живу дипломатску и пропагандну активност уз подршку дијаспоре и истакнутих појединаца попут Михајла Пупина.²⁰ Амерички председник Вилсон је тада, под утицајем развоја ратне ситуације, прихватио стварање југословенске државе, одбацивши ранији став о очувању Аустроугарске монархије. Борба за границе нове државе је тек предстојала а политичке везе које је Миленко Веснић изградио у Паризу и Вашингтону доћи ће до пуног израза током Версајске мировне конференције.

Током Мировне конференције Веснић је имао изузетно одговорну улогу у Делегацији Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, у борби за заштиту граница и интереса новоформиране државе. Именован је поново за посланика у Паризу јула месеца 1919. године, али је морао да се врати у земљу и помогне конституисање јединствене владе и доношење устава. Регент Александар му је поверио

¹⁷ Указ којим је Веснић, посланик друге класе у Паризу и Брислу, 15. јуна 1908. године унапређен за посланика прве класе чува се у Архиви Народног музеја у Београду.

¹⁸ Конкордат између Ватикана и Србије потписан је у Риму 24. јуна 1914. неколико дана пред атентат у Сарајеву. Њиме су решена питања везана за положај и права католичке цркве у Србији. Потписник конкордата је био Миленко Веснић (Живојиновић 1976, 233-261).

¹⁹ У Збирци медаља Народног музеја се чувају и медаље, из заоставштине Веснић, са темом Српски дан у Паризу, рад Т. Сирмаи. (Инв. 20_1242; 20_1252)

²⁰ О овој посети Америци сведочи и медаља из Веснићеве заоставштине – *Посетиа комисије краљевине Србије Њујорку 1918*. Инв. 20_1243

состављање коалиционе владе што је и учињено 17. маја 1920. Ова, „Веснићева влада“ је припремила услове за рад будућег парламента, нацрт *Видовданској ус-тјава* и одржала изборе за Уставотворну скупштину. На међународном плану постигнут је споразум с Италијом у Рапалу, договором око поделе Ријеке и Су-шака.²¹ Након релативно кратког мандата председника владе и министра спољ-них послова, од 22. новембра 1920 до 1. јануара 1921., Веснић се вратио на место краљевског посланика у Париз где је, већ нарушеног здравља, за свега неколи-ко месеци умро 28. маја.

Захваљујући историографским истраживањима Веснићева историјска уло-га и значај су у основи валоризовани. Вођени намером да утврдимо на који на-чин се његова одликовања из Збирке Народног музеја, могу позиционирати у координате познатих и наведених биографских одредница, проверавали смо меру у којој је то до сада спровођено. Чињеница, да је током своје каријере на-грађиван бројним високим домаћим и иностраним орденима је у ствари ретко била предмет већих интересовања.²² Спорадични примери навођења поједи-них ордена у сврху истицања његових постигнућа, само потврђују да одлико-вања, иако својеврсни материјални докази, нису употребљавана у функцији ре-levantног историјског извора.²³

Разлог томе, поред осталог, вероватно треба видети и у чињеници да је ње-гова заоставштина у Народног музеју остала недовољно позната широј струч-ној јавности. Податак о поклону, Бланш Веснић, веће збирке предмета који су припадали њеном супругу, укључујући и одликовања, објављен је 1934. годи-не, али само као извештај о аквизицијама за предходну годину тада Хистори-ско-уметничког музеја.²⁴ Судаћи према траговима из архива, жеља дародавца да заоставштина буде изложена је врло брзо била испуњена. Писмо тадашњег министра просвете сведочи, да су поклоњене ствари већ у новембру 1933. го-дине *...и привремено изложене у једној малој соби*, али и о намери њиховог адек-ватнијег презентовања што потврђује наставак писма: *...Чим се реши иишћење зйраде за Истйориско-умейнички музеј, за ове стйвари биће одређена одйоварајућа йросйорија*.²⁵ Због илустративности описа промене у поставци, проузрокова-не излагањем ствари из Веснићеве заоставштине, наводимо и део, у рукопису сачуваног, Извештаја о раду музеја током 1933. године: *“...У одајама за изла-тање вршене су значајне йромене. Нарочийо истйориско одељење је йреинстйа-*

²¹ Споразум је потписан 12. новембра 1920. године у месту Рапалу поред Ђенове између Краљевине Италије и Краљевине СХС. Њиме је решено јадранско питање – утврђивање послератних граница на источној јадранској обали.

²² Петровић 2010, 12

²³ Милојевић 1990, 247; Веснић млађи 2008, 496

²⁴ *Годишњак СКА* број ХЛП, за 1933., Београд 1934, 264-267.

²⁵ Архив Југославије фонд Министарства просвете бр. 66 фасцикла бр. 320 писмо од 4. новембра 1933. годи-не.

лисано. Образоване су три заседне сале у којима су груписани објекти значајних личности... Тако је створена и рејрезентативна... Вукова соба и Веснићева соба (која изразитој жељи дародаваца морала је бити обезбеђена заседна одаја) у којој је смештена његова библиотека. Ова донекле кристична груписања мола је бити изведена на штељу излајања целокуине збирке. Зато су неке вишине и објекти морали бити смештени у ходнику или стављени у мајацин...“²⁶

Нови музеј, под именом Музеј Кнеза Павла, отворен је у јануару 1936. године, а степен истражености садржаја тада изложених предмета, не даје места сигурној тврдњи да су Веснићева одликовања излагана у оквиру нове историјске поставке.²⁷ Замисао о његовој засебној соби у музеју се више нигде не помиње, а трагова о присутности заоставштине у јавности, након тога, више нема. По свему судећи пропуштена је прилика за стварање простора, који би допринео формирању колективне представе о још једној историјској личности.

Музеолошком обрадом предмета, који су у *Инвентару историјске збирке* заведени као *збирка ордена, одликовања, значки, 20 ком.*²⁸, прецизније је утврђена њихова структура. Најбројнији су ордени којих има 15, од тога 9 примерака су висока страна одликовања, док су преосталих 6 домаћа. Споменице и медаље су присутне са по једним примерком, а „значка“ је у ствари знак Народне скупштине Краљевине Србије. Како је Веснић, као припадник радикалне странке након државног удара у априлу 1893. године, био изабран за народног посланика, аутентичност Скупштинског знака је неоспорна. Начин и квалитет његове израде упућују на бечку радионицу, а време настанка се опредељује на почетак последње деценије 19. века.²⁹ (Кат. бр. 2)

Типолошке карактеристике као и историјске индикације, поткрепљене са неколико архивских докумената, дају за право да се из заоставштине Веснићевих одликовања издвоје два, која су била додељена његовој супрузи. У питању је Орден Друштва Црвеног крста на траци сложеној у машну, намењен женском ношењу, и Орден светог Саве трећег реда, примерак чија се израда везује за радионицу Сорлини из Вараждина.³⁰ Оваквим опредељењем листа заслужних и одликованих личности, чија се одликовања чувају у Народном музеју, допуњена је именом једне жене.³¹

²⁶ Архив Југославије фонд Министарства просвете бр. 66 фасцикла бр. 320 Извештај о раду Народног музеја за 1933. годину у рукопису откуцан на писаћој машини.

²⁷ Јевремовић, 1937, 3-24; Чубрић 2009, 194-201.

²⁸ Ист. инв. бр. 1593; Инвентар историјске збирке Народног музеја од броја 94 – 1733 водио је кустос средњовековне и историјске збирке Ђорђе Мано-Зиси од 6.10. 1928. до 11. 06. 1947.

²⁹ Знак се налази у оригиналној осмоугаоној кутији црвене боје са грбом Обреновића на поклопцу; иако се не ради о одликовању, предмет је као део целине укључен у каталог. Инв. бр. 20_1356_20.

³⁰ Орден Друштва Црвеног крста Инв. бр. 20_1356_7 и Орден Св. Саве III реда Инв. бр. 20_1356_17

³¹ О атрибуцији ових одликовања ће бити више речи у поглављу о Бланш Веснић које ће бити саставни део планиране публикације о Збирци одликовања Народног музеја.

Већ једноставна статистика, којом је констатована бројна премоћ високих иностраних одликовања, чини видљивом богату дипломатску каријеру. Како се крајњи циљ анализе овог фалеристичког материјала легитимише утврђивањем и образлагањем његове документарности, било је потребно предузети истраживања различите врсте. Детаљном обрадом сваког комада понаособ и њиховим каталогизовањем установљен је почетни основ који је током рада неминовно подвргаван корекцијама. Уочавањем и регистровањем специфичних детаља израде опредељиван је референтни тип одликовања, а тиме време и место њиховог настанка, у мери у којој су то омогућавали доступни библиографски извори. Нека нова сазнања о изради српских одликовања, као и веома детаљно и егзактно дефинисање њихове типологије, допуштали су већу прецизност приликом обраде предмета који припадају тој групацији.³²

Значајан помак, у процесу установљавања документарног карактера Веснићеве заоставштине одликовања, десио се након недавне појаве, повеља, указа, диплома, признаница и писама који се тичу њега, али и његове супруге Бланш.³³ Како постојеће инвентарне књиге не бележе да су уз одликовања у музеј ушле и пратеће повеље, њихово накнадно проналажење је срећна околност, којој дугујемо могућност прецизније аргументације. Од 23 пронађена документа, њих 15 су повеље о одликовањима³⁴ Сравнивањем повеља и одликовања из збирке, установљено је, да 5 повеља нема покриће у ореднима из Збирке, што не умањује њихов карактер историјског извора по себи. За одликовања, која су присутна у заоставштини, а чије повеље до сада нису пронађене, потврда аутентичности је истраживана у чињеницама биографије, у шематизмима о одликованим лицима, службеним вестима *Српских новина*, недељнику *Цариградски џласник* и грађи јавних београдских архива.

Хронолошки принцип, својствен презентовању ове врсте материјала, био је окосница у његовом систематизовању и ако је током рада постало јасно да га није могуће у потпуности спровести. Сходно томе, Споменица рата 1885-86. године представља прво одликовање које је Миленко Веснић добио, а сачувано је у заоставштини.³⁵ (Кат. бр. 1) Рат, који је Србија тада водила са Бугарском, обележен је са два одликовања, једно је медаља за храброст, израђена у сребру, а друго је спомен крст од црно обојеног гвожђа, чија је трака била црне боје са црвеним рубом. Како је примерак крста из збирке затечен са неодговарајућом

³² P. Car i T. Muhić 2009.

³³ Посебну захвалност дугујем колегиници Вери Богосављевић Петровић музејском саветнику, која ми је указала на постојање Веснићевих докумената у музејској архиви.

³⁴ Преосталих 8 докумената су писма и дипломе која сведоче о чланству Веснића и његове супруге у различитим удружењима. Изношење садржаја докумената у целости подразумева детаљнију обраду ове пронађене архивске грађе, коју у овом тренутку није било могуће спровести, јер се ради о превођењу са више страних језика. Надамо се да ће се до изласка планиране публикације о комплетној збирци одликовања стећи услови и за завршетак тога посла.

³⁵ Инв.бр. 20_1356_19

траком од плаво-белих вертикалних пруга, указивањем на ту околност констатујемо неадекватну манипулацију предметима из заоставштине.³⁶ На једној сачуваној фотографији јасно се види да је споменица ношена на прописан начин. Од три видљива одличја, једно се не може са сигурношћу идентификовати, и то је медаља у средини. Прво одличје с десне стране је Споменица рата 1885/6.³⁷ Ова, једино позната представа Веснића у официрској униформи, документује и да је био носилац Ордена Таковског крста V реда.³⁸

И Споменица четрдесетогодишњице Светоандрејске скупштине затечена је у збирци са неодговарајућом троугаоном белом траком са плавом и црвеном пругом уз руб уместо прописане светло плаве оивичене црвеним.³⁹ (Кат. бр. 3) Сходно уредби о установљењу, осим обележавања јубилеја 1898 године, ова медаља је додељивана и у знак признања заслуга стечених за Дом Обреновића. Према податку из *Шематизма одликаних лица*, те исте године, Веснић је добио још једно признање, Орден Светог Саве трећег реда. Тиме се на својеврстан начин потврђује његова посвећеност правној науци и професији на београдској Великој Школи у овом периоду.⁴⁰ (Кат. бр. 4)

Осим наведених домаћих одликовања, у *Шематизму* је остало забележено да је у првој деценији своје каријере награђен и руским Орденом Светог Станислава трећег реда.⁴¹ Без мачева, овај орден је додељиван за заслуге на политичком пољу и спада у групу тзв. државних ордена. Иако се не налази у збирци, податак да га је добио 1891. године, највероватније у периоду када је био секретар Краљевског посланстава у Цариграду, овај орден сврстава у сигурно датовано одликовање са почетка његове службе у дипломатији. У заоставштини се налази Орден Светог Станислава али првог реда.⁴² (Кат. бр. 9) Сачувано *Уверење* којим Канцеларија Краљевских ордена одобрава његово ношење, са датумом 8. октобар 1904., сведочи да је Краљ, указом од 7. октобра 1904. год., одобрио *Др. Миленку Р. Веснићу Краљевском посланику Србије у Француској да може носити и носити орден....којим га је благоволо одликовао Н. В. Цар Русије.*⁴³ Исти докуменат се, међутим не може узети у обзир за прецизно датовање ордена, јер је према једном другом извору Веснић био његов носилац већ

³⁶ Ради се о траци која је била прописана за Медаљу за војничке врлине.

³⁷ Фотографија је објављена на сајту Архива Југославије www.arhivyu.gov.rs у делу са пописом председника владе Југославије

³⁸ Стари *Инвентар историјске збирке Народног музеја* под једним бројем 1593/7 уз о Орден Црвеног крста наводи и *Таковски крст*, што би се могло односити на Таковски крст V реда. Нажалост нисмо га затекли у Веснићевој заоставштини одликовања, што не искључује да ће га можда изнедрити прецизнија анализа других заоставштина из музеја.

³⁹ Инв. бр. 20_1356_18

⁴⁰ Шематизам 1900, 19; Инв. бр. 20_1356_8

⁴¹ Шематизам II 1900, 12.

⁴² Орден под Инв. бр. 20_1356_12

⁴³ Уверење, као и признаница о плаћеној такси за дозволу ношења ордена са налазе у архиви Народног музеја.

у време свог посланичког мандата у Италији. Лента Ордена Светог Станислава се веома јасно види на репрезентативној фотографији у дипломатско-конзуларној униформи. По свему судећи она је снимљена за време његове службе у Италији, где се налазио од 20. априла 1901. до мајског преврата 1903. године. (сл. 1)⁴⁴ На ову констатацију, поред његове животне доби, пре свега наводи положај звезде Ордена италијанске круне на истакнутом месту на левој страни груди. Када се зна за правило истицања ордена земље домаћина, у којој се обавља дипломатска дужност, на најочљивијем месту, онда је датовање фотографије у време посланства у Риму оправдано.⁴⁵

Сл. 1 Миленко Веснић у дипломатско-конзуларној униформи из времена посланичке службе у Риму

Поред Ордена Италијанске круне првог реда, који се налази у заоставштини⁴⁶ (Кат бр. 6), на фотографији је могуће идентификовати, осим већ помиња-

⁴⁴ Снимак потиче из Збирке фотографија Архива Југославије. Посебну захвалност дугујем госпођи Зорици Натај самосталном саветнику, као и управи Архива Југославије, чијом љубазношћу нам је омогућено његово публикавање.

⁴⁵ На правило о истицању ордена земље домаћина дипломатске службе указао ми је господин Драгомир Ацовић, на чему му се најискреније захваљујем.

⁴⁶ Инв. бр. 20_1356_2

ног Ордена Светог Саве о врату, и два висока инострана ордена која се налазе у збирци, а која су по свему судећи стечена пре 1904. године и дипломатске службе у Паризу. На левој страни фрака одмах изнад ленте Ордена Светог Станислава налази се орденска звезда са учљивим знаком полумесеца што указује на турски Орден Османлија.⁴⁷ (Кат. бр. 7) Доделу овог ордена је могуће прецизно датовати захваљујући вести објављеној у *Цариградском гласнику* 28. јуна 1901. године. Сликovitост и документарни значај написа подстакли су његово преношење у целости: *Њ. И. В. Сулџан благоволоо је одликовати високим орденом Османије II реда с илочом Краљ. Српској Посланика у Риму і. Миленка Веснића. Г. Миленко Веснић познат је у Срдији као научна чињеница, као човек њун енерџије и одлучности и уошшће њоуларна личности, а и овде у Цариграду није непознат. Он је 1891. године за време њрвој њосланиковања і. Новаковића у Цариграду, дио њрви секретар Српској Посланства. Тада смо имали њрилике да се из ближе њознамо с њејовим бојаштим научним особинама, с њејовом одлучном енерџијом и чврстим карактером, њремуштва неизбежна за свакој дипломату и државника. Из свеј срца честитамо нашем личном њријатељу і. М. Веснићу ово високо одликовање.*⁴⁸ Иста фотографија документује присуство и бугарског Ордена за грађанске заслуге другог реда.⁴⁹ (Кат. бр. 8) Производ Бечке радионице Јохана Швердтнера, он припада првом типу овог ордена, који је додељиван у периоду од његовог оснивања 1891. до 1908. године када Бугарска постаје краљевина. Промена државног уређења је, и у случају овог ордена, утицала на визуелини изглед орденског знака, увођењем круне другачијег изгледа.⁵⁰ Како током истраживања нисмо дошли до ближих података који би прецизније определили време доделе овог одликовања, фотографија постаје документ који указује на 1903. годину као на *terminus ad quem*.

Групацији одличја добијених пре „париског периода“ свакако припада и персијски Орден Лава и сунца другог реда.⁵¹ (Кат. бр. 5) У одсуству конкретнијих документационих факата, простор, за један шири контекстуални оквир који објашњава присуство овог ордена у нашој средини, смо пронашли у написима

⁴⁷ Инв. бр. 20_1356_10

⁴⁸ *Цариградски гласник* бр. 27, 28. јун 1901. Новинар Гласника вероватно се служио изворним француским текстом у коме се за орденску звезду користио термин *plaque*, па је то превео као плакета или “плоча”. На повељи за Орден Османа из архиве Народног музеја су уписане две хиџранске године 1322. и 1324. што одговара 1904. и 1906. години. За доношење било каквог закључка је неопходно прецизније читање документа од стручњака за османски језик.

⁴⁹ Инв. бр. 20_1356_1

⁵⁰ Werlich 1974, стр. 76-77; Круна у надвишењу бугарског Ордена за грађанске заслуге, прве емисије, која се у литератури назива „кнежевском“, хералдички то није, без обзира што је формални хијерархијски ранг бугарског владара био кнежевски. Она се условно може описати као „куполаста круна са луцима“, јер је и настала као слабо прикривена претензија бугарског кнеза на виши владарски ранг. Отуда и инфуле (траке испод круне), које припадају царском репертоару, па су их користили као претенциозни знак владари балканских земаља која су некада биле царства (Бугари на свим својим знамењима, Срби на ордену Белог орла, а Црногорци, тадашњи Срби, на Ордену Кнеза Данила). Овај, хералдички изнијансирани коментар дугујем господину Д. Ацовићу.

⁵¹ Инв. бр. 20_1356_14

савремене штампе. *Српске новине*, али и *Цариградски гласник*, у неколико наврата током септембра 1900. године, детаљно извештавају о догађајима који су пратили боравак персијског Шаха Мусафер-ед-дина у Цариграду и Београду у оквиру његовог првог путовања по Европи, које је отпочео посетом царско-руском двору.⁵² Из једног од написа, поред осталог сазнајемо да је персијски Шах у оквиру спровођења реформи у својој земљи...*осејшио живу њојреду да њројушује евројске уређене државе, не да у њима њојражи лична уживања и ѡровођења, но да Свој ѡронициви ум обојати новим знањем и искуством на користи Своје земље и Своја народа...*⁵³ Објава овог афирмативног памфлета на насловној страни службеног дневника Краљевине Србије једна је од манифестација указивања части високом госту, што је кулминирало приређивањем свечане вечере у Новом двору. Осим Краља Александра и Краљице Драге са њиховим Високим гостом пријему су присуствовале и бројне званице које су остале забележене у попису објављеном неколико дана након овог догађаја.⁵⁴ Па иако на попису званица нисмо пронашли Веснићево име, то је била прилика у којој је ...*Шах Мусафер ед-дин одликовао ... високим орденима све чланове владе и многе великодостојнике*, како је о овом догађају известио *Цариградски гласник* у оквиру своје рубрике *Весѡи из Србије*.⁵⁵ Изостанак конкретне потврде да је персијски орден добијен баш у овој прилици, оставља места претпоставци да је то могло да се деси и приликом Шахове посете Риму 1902, када је Васнић припадао дипломатском кору, који је у таквим приликама протоколарно награђиван.⁵⁶

Изузетно важне и успешно обављене дипломатске мисије током седамнаестогодишњег изасланства у Француској омогућиле су стицање високих иностраних, али и домаћих одликовања. Како је већ познато, Веснићев изасланички мандат у Паризу прекидан је у неколико наврата, јер су му у домовини додељивани задатци од државне важности. Као министар правде у Пашићевој влади, током 1906. године, период од маја до децембра, је провео у Београду и том приликом му је додељен Орден Белог орла петог реда. Вест о томе је донео недељник *Цариградски гласник* 22. септембра исте године.⁵⁷ Иако се примерак овог ордена не налази у заоставштини податак је занимљив јер, уз четири примерка Ордена Белог орла из колекције, потврђује да је Веснић био носилац свих његових ступњева. Тако документована групација истог ордена и практично илуструје једну од почетних законских одредница из 1883. године, која прописује да се виши ступњеви Ордена Белог орла стичу постепено, почевши од најнижег, петог.⁵⁸

⁵² *Српске новине* бр. 211 од 20. сеп. 1900; *Српске новине* бр.217, од 27. септембра 1900; *Цариградски гласник* бр. 39 од 21. сеп. 1900; *Цариградски гласник* бр. 40 од 28. сеп. 1900.

⁵³ *Српске новине* бр. 214, 23. септембар 1900

⁵⁴ *Српске новине* бр. 217, 27. септембар 1900

⁵⁵ *Цариградски гласник* бр. 40, 28. септембар 1900

⁵⁶ Италијански магазин „*Illustrazione Italiana*” од 1. јуна 1902. доноси илустрације посвећене посети персијског шаха Мусафер ед-дина Италији (www.iranian.com/.../)

⁵⁷ *Цариградски гласник* бр. 38, 22. септембар 1906.

⁵⁸ *Закон о орденима и медаљама* од 23. јануара 1883

Установљен, од краља Милана Обреновића као знак признања за заслуге према Краљу, Краљевском дому и држави по свим његовим државним управима и народној животињи, орден је задржао високу позицију и након смене династије и реорганизовања система одликовања. Краљ Петар I је укинуо династичка одликовања Обреновића, Орден Милоша Великог и Таковски крст, а уместо њих основао Орден Карађорђевог звезда. Ордене Белог орла, Светог Саве, и институцију Ордена Кнеза Лазара је задржао као одликовања од националног значаја. На основу таквих одлука, 23. новембра 1904. године, донешена је Уредба којом се прописују промене у изгледу ордена: *Да се на пољеђини двојлавој Белој орла свију редова уместо монограма стави година његова Краљевине 1882, а ова година и дан изостави са њаве њаниљике.*⁵⁹ У истом периоду, након мајског преврата па до 1913. године, производња свих српских ордена, па и Ордена Белог орла је била поверена бечкој радионици Георга Адама Шајда. Ту чињеницу потврђују и два примерка из заоставштине, Орден Белог орла четвртог реда⁶⁰ (Кат. бр. 12) и исти орден трећег реда⁶¹ (Кат. бр. 14), који на алкама изнад круне имају угравиране иницијале овог мајстора: G. A. S.⁶²

Према сачуваном указу, Петар I Краљ Србије је одликовао...*Др. Миленка Р. Веснића Нашеј изванредној њосланика и њуномоћној Министра у Паризу...* 29. јануара 1909. године Орденом Белог орла четвртог степена. Указ о додели трећег степена није сачуван, али ако се имају у виду чињенице, о 1913. као граничној години Шајдове производње српских одликовања и правилу, по коме мора протећи најмање две године до стицања његовог вишег степена, онда једноставна рачуница указује да му је Орден Белог орла трећег реда додељен између 1911. и 1913. године. Захваљујући још једној пронађеној повељи, додела Ордена Белог орла другог реда се прецизно датује са 4. мартом 1916. године.⁶³ (Кат. бр. 15). Како се ради о производу радионице Бертран овај примерак потврђује да је позната париска радионица током Првог светског рата израђивала српска одликовања.

Највишим степеном Ордена Белог орла Веснић је, према сачуваној повељи, одликован указом од 23. фебруара 1920. године.⁶⁴ (Кат. бр. 16) Диспарат између времена доделе овога ордена, и времена настанка примерка из заоставштине, више је него очигледан. Ради се о првом моделу изванредне израде бечке радионице Роте и Нефе⁶⁵, који је, судећи према крунисаном моно-

⁵⁹ Зборник закона и уредаба, LIX, 1906. 504.

⁶⁰ Инв. бр. 20_1356_6

⁶¹ Инв. бр. 20_1356_9

⁶² Gaorg Adam Scheid

⁶³ Инв. бр. 20_1356_15

⁶⁴ Инв. бр. 20_1356_5

⁶⁵ На пољеђини звезде на игли за причвршћивање налазе се ознаке радионице C. F. Rothe, ознаке за чистоћу сребра и Бечког контролног уреда

граму *MI* на реверсу орденског знака, настао пре измена уведених од нове династије. Висок ниво златарске дораде детаља, као и кратак период производње овог типа одиковања, која је трајала свега неколико година након оснивања, чине од њега изузетно вредан и раритетан примерак.⁶⁶ Припадност времену предходне династије документује и кутија у којој се налази. Она је црвене боје са логом дворских лифераната Браће Поповић, на унутрашњој, и грбом Обреновића на спољашњој страни поклопца. Па како онда објаснити присуство једног тако „нерегуларног комада” и чињеницу да је био ношен упркос своје „политичке неподобности”.

Како би докучили логику која објашњава присуство овог ордена у заоставштини било је нужно вратити се на стање у коме смо га затекли. Захваљујући фотографији, снимљеној на самом почетку каталожке обраде предмета из збирке (сл.2), постаје јасно да је орден ипак ношен на прописан начин јер се види да је на ленти била обављена замена орденског знака.

Сл. 2 Фотографија која документује затечено стање на ленти Ордена Белог Орла и замењеном „неважећем” знаку

Па тако на његовом реверсу уместо монограма краља Милана уочавамо годишну оснивања ордена и изостанак натписа са датумом на плавим инфулама, баш како је прописано наведеном Уредбом. Овде се највероватније ради о интервенцији самог Веснића, који је једноставно заменио више „не важећи” знак, са обележјима предходне династије, „важећим” знаком сопственог трећег реда.⁶⁷ Таквом интервенцијом омогућио је себи ношење ордена, веома репрезен-

⁶⁶ За ову информацију, али и бројне друге дугујем захвалност господину Томиславу Мухићу врском познаваоцу израде одликовања.

⁶⁷ Каталожки број 14.

тативне израде, макар се то у овом случају односило само на орденску звезду, чији изглед није подлегао законским изменама. Присуство кутије за Орден Белог орла првог реда, са логом произвођача Бертрана, која је у музеј ушла са заоставштином, и у којој се налази Орден Светог Саве, би могла бити доказ да је Веснићу био додељен орден савремене производње, али који је он, из неког разлога, заменио.⁶⁸ Како је биографија овог врсног дипломате богата чињеницама које иду у прилог и његовог однегованог естетског укуса, врло је могуће да у томе треба видети разлог за приватну набавку ордена врхунске израде који је, документованом интервенцијом, прилагодио прописаном ношењу.⁶⁹

Као посланик у Паризу Веснић је, према досадашњем сазнању, стекао још два домаћа одликовања. Већ поменути Орден Светог Саве првог реда, који је у музеј ушао у неодговарајућој кутији, му је додељен 1. јануара 1907. године. Дакле непосредно након повратка на дужност у Паризу и завршетка мандата министра правде у Пашићевој влади.⁷⁰ Производ бечке радионице Георга Адама Шајда, овом ордену је током ношења извршена замена оригиналне ленте, оном коју је у наредној деценији користила париска радионица Бертран.⁷¹ (Кат. бр. 10)

Сачувана повеља, из архиве Народног музеја, потврђује да је Веснићу додељен и Орден Карађорђевог звезде четвртог реда, 5. марта 1912. године. Стари *Инвентар историјске збирке* у попису његове заоставштине одликовања под бројем 1593/17, бележи: *...карађорђева звезда* са знаком питања поред, али је запис прецртан истим црним мастилом са којим је и унесен. Не можемо знати из којих разлога је то учињено, али је свакако потребно констатовати да орден није сачуван и да је повеља, за сада, једини траг да је био његов носилац.

Још једна сачувана повеља за Велики командер Ордена Легије части са датумом 16. октобар 1907. сведочи да су Веснићеву посланичку активност у Француској, само три године од почетка мандата на највишем државном врху, препознали као веома успешну.⁷² У прилог томе говоре и његове, већ поменуте, бројне активности на учвршћивању веза са Француском пред Први светски рат. Највећим степеном овог ордена, Великим Крстом Легије части Веснић је, према сачуваној повељи, одликован 12. јануара 1921. године, само неколико месеци пре изненадне смрти.⁷³ Орден је сачуван у заоставштини, али није комплетан, јер му недостаје орденска звезда.⁷⁴ (Кат. бр. 17). Запис из старог *Инвен-*

⁶⁸ Да је Орден светог Саве првог реда у музеј ушао у Бертрановој кутији за Орден Белог орла првог реда потврђује број ХБр. 1593/11 уписан на поклопцу, а који је у складу са записом под истим бројем у старом *Историјском инвентару* Народног музеја.

⁶⁹ Током каталожке обраде овај орден је комплетан са оригиналним знаком, који је сачуван у заоставштини, а у складу са његовом изворним изгледом (Кат. бр. 16)

⁷⁰ Повеља о додели Ордена Светог Саве се такође налази у архиви Народног музеја

⁷¹ Инв. бр. 20_1356_11

⁷² Архив Народног музеја

⁷³ И ова повеља се налази у музејској архиви

⁷⁴ Инв. бр. 20_1356_16

шара историјске збирке, тадашњег кустоса господина Ђорђа Мано-Зиси под бројем 1593/16 који гласи: *Legion d'honneur, орден са ленијом, без звезде*, релевантан је доказ да је орден некомплетан и ушао у музеј.

Почетна деценија посланичког мандата у Паризу обележена је са још два висока инострана одликовања. Португалски краљ Мануел II⁷⁵, према сачуваној повељи, га је одликовао Великим крстом Ордена Христа 11. јуна 1908. године.⁷⁶ (Кат. бр.11) Иницијали овог последњег португалског краља, који је владао само две године, од 1908. до 1910. утиснути су и на поклопцу кутије у којој се орден налази "D. M. II".⁷⁷ Чињеница, да је Веснић паралелно са посланичком дужношћу у Француској обављао и дужност посланика на белгијском двору, даје контекстуални оквир за присуство Великог крста Ордена Белгијске круне у заоставштини.⁷⁸ (Кат. бр. 13) Сачувана повеља документује да га је овим орденом белгијски краљ Алберт⁷⁹ одликовао 19. јануара 1910. године.

У првих неколико месеци 1921. године Миленко Веснић је одликован са чак три ордена највишег ранга. Након великог крста Легије части који је добио у јануару, већ 6. фебруара, краљ Италије Виктор Емануел III⁸⁰ га награђује Орденом Светог Мауриција и Лазара.⁸¹ (Кат. бр. 18). Ово ретко додељивано одликовање имало је третман ексклузивне награде за изузетне заслуге у цивилним и војним подухватима. Веснићу је највероватније додељен за његов допринос приликом потписивања споразума у Рапалу. Овим споразумом је 12. новембра 1920. године решено питање утврђивања послератних граница на источној јадранској обали између Краљевине Италије и Краљевине Срба Хрвата и Словенаца.

О одликовању које му је, према до сада доступним изворима, последње додељено, сведочи само сачувана повеља.⁸² Насловом *Вишеза Великој крстиа Ордена светиој Грџура Великој*⁸³, га је одликовао Папа Бенедикт XV, 4. априла 1921. године.⁸⁴ Судећи према запису старог *Инвеншара историјске збирке*, орден се није налазио у заоставштини ни приликом њеног уласка у музеј. Како је у Краљевини Срба Хрвата и Словенаца, нарочито у делу са православним

⁷⁵ Емануел, португалски Мануел II (1889-1932), припадник је династије Саксонија-Кобург-Гота (Saxe-Coburg-Gotha) која је владала Португалом од 1837 до 1910. године.

⁷⁶ Инв. бр. 20_1356_3; повеља се налази у архиви музеја.

⁷⁷ Слово „D“ је скраћеница за „Dom“ што је португалски еквивалент шпанског „Don“.

⁷⁸ Инв. бр. 20_1356_13

⁷⁹ Алберт I (1875-1934), трећи краљ Белгије владао је од 1909. до 1934.

⁸⁰ Виктор Емануел III (1869-1947) краљ Италије из Савојске династије од 1900 до 1946. Од 1896. ожењен црногорском принцезом Јеленом Петровић Његош.

⁸¹ Инв. бр. 20_1356_4; Повеља о додели овог ордена се чува у архиви Народног музеја

⁸² Све поменуте повеље, које се налазе у архиви Народног музеја, а чије постојање је констатовано током обраде Веснићевих одликовања, конзерваторски су прегледане и снимљене, а њихова даља обрада и инвентарисање биће накнадно обављено.

⁸³ У повељи: *Equitem a Magna Cruce Ordinis S. Gregorii Magni*

⁸⁴ Папа Бенедикт XV (1854-1922) је остао упамћен по свом хуманом приступу за време Првог светског рата што му је донело надимак „Папа мира“.

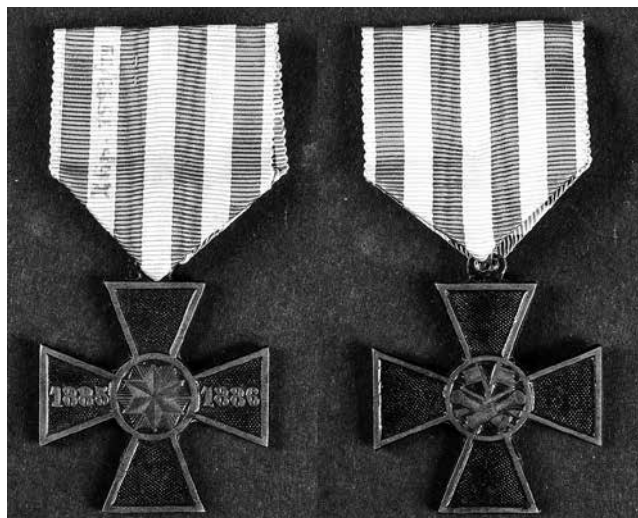
становништвом, Орден Гргура Великог додељиван веома ретко, ово је прилика за упознавање са његовим основним карактеристикама, како би се приближили разумевању његовог присуства. Основао га је Папа Гргур XVI за ревност у одбрани католичке религије 1. септембра 1831. године. У почетку додељиван у четири, а од 1834. године у три реда, орден је претрпео последње промене статутом од 7. фебруара 1905., за време понтификата Папе Пија X. Од тада се додељује у три реда, али са степенованим другим редом, за осведочену и постојану оданост и ревност у служби Свете Столице.⁸⁵ Питање које се, уз овај Веснићев орден, намеће је историјски контекст његове доделе. Најближа асоцијација је његов допринос у закључивању Конкордата 1914. године. Осим што је био непосредни потписник овог споразума са Ватиканом, којим је решавано питање положаја католичке цркве у Србији, Веснић је својом активношћу утицао и на ток његове припреме.⁸⁶ Дуг временски период који је протекао од самог догађаја до времена када је орден додељен има своје објашњење у ратним околностима које су наступиле убрзо након потписивања Конкордата.

У настојању да се током обраде одликовања из заоставштине Миленка Веснића прибави довољно документованих упоришта која би предметима из збирке обезбедили карактер релевантног историјског извора, довела је до нових сазнања о аутентичности самих предмета али и о одликовањима која нису сачувана. Тиме је створена својеврсна и довољно утемељена целина која може послужити као скуп материјалних доказа за даља проучавања улоге Веснића у историји дипломатије, али и о уделу Србије и Краљевине Срба Хрвата и Словенаца у савременим међународним односима са краја 19. и почетка 20. века.

⁸⁵ Највиши 1. ред или Велики крст састоји се од Орденског знака на ленти и Орденске звезде. 2. ред или Командер се састоји од Орденског знака на оковратној лентци и Орденске звезде. 2.1. ред је нишег ступња од предходног и састоји се само од Орденског знака на оковратној лентци. 3. ред или Витез се састоји од Орденског знака, који је мањи и носи се на троугаој траци. Основно визуелно решење орде-на, у зависности од тога да ли је додељиван за војну или цивилну службу је било са војним трофејима, односно ловоровим венцом у надвишењу основног знака, који је у облику малтешког крста, а чији краци су пресвучени црвеним емаљом. У средишту крста је плаво емајлиран мадаљон са представом Папе Гргура I са кружним натписом: S. GREGORIUS MAGNUS на аверсу, а на реверсу је унутар плаво емајлираног поља девиза орде-на: PRO DEO / ET / PRINCIPE, окружена рељефним словима са именом оснивача орде-на: GREGORIUS XVI. P. M. ANNO I. Орденска трака је црвена са жутим рубним пругама. За потребе церемонијала Ордену је припадала и посебна униформа. (Lazar, (уредник) 2010, 53-57)

⁸⁶ О Веснићевој улози у потписивању Конкордата из 1914. године види: Живојиновић 1976, 233-261.

КАТАЛОГ ОДЛИКОВАЊА МИЛЕНКА Р. ВЕСНИЋА

Кат. бр. 1 / Споменица рата 1885 – 86. године*

Споменица у облику крста са светло полираним ивицама и рељефним површинама.

Аверс: У централном медаљону, рељефно су приказане две шестокраке звезде са зрацима, а на хоризонталним крацима крста су године: лево, 1885 и десно, 1886.

Реверс: У централном медаљону су војни амблеми: заставе, пушке и топови. 47×41 mm

Гвожђе

Производ непознате бечке радионице.

Споменица је ношена на правоугаоној црној траци са црвеним ивичним пругама. Ширина траке 30 mm; на овом примерку трака има вертикалне плаво беле пруге са медаље за војничке врлине.

Инв.бр. 20_1356_19

Ист.инв.1593/19

* Споменица је основана указом Краља Милана I од 19. фебруара 1886. године, поводом рата Србије и Бујарске. Дојуна је дата септембра 1898. године. Додељивана је у једној класи свим официцима и војницима активне војске и другог позива који су учествовали у рату или су били мобилисани, као и свим цивилним лицима која су на дојинију вршила војну службу.

После 1898. године право на Споменицу је признајо и свим активним официцима који су остали у местима својих гарнизона, као и свим цивилним лицима која су била способна за војну службу.

(Ацовић 1988, са наведеном старијом литературом)

Кат. бр. 2 / Знак Народне скупштине Краљевине Србије

Знак је овалног облика. У централном делу је сребрни двоглави орао са круном и српским грбом на грудима. Около, у плаво емајлираном елипсастом прстену је натпис: НАРОДНА СКУПШТИНА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ. Прстен је са спољне стране уоквирен лаворовим венцем са црвено плаво белом машном при дну. На полеђини је вертикална игла за копчање.

52×45 mm

Сребро, емајл

Иако се ради о производу непознате бечке радионице, постоји мишљење да је већину скупштинских знакова као и знакова војне академије Краљевине Србије, који је слично конципиран и за који су кориштени исти алати, израђивала радионица Г. А. Шајда.

Знак се налази се у оригиналној осмоугаоној кутији црвене боје са грбом (варијанта кнежевског грба Обреновића) на поклопцу. Оштећење на круни.

Инв.бр. 20_1356_20

Ист.инв.1593/20

Кат. бр. 3 / Медаља четрдесетогодишњице Светоандрејске скупштине*

Осмоугаона медаља са ушицом и алкицом.

Аверс: У венцу од хростове и ловорове гране, горе звезда са зрацима, испод натпис: СЛАВА ВЕЛИКОМ / МИЛОШУ / СЛАВА / СВЕТОАНДРЕЈЦИМА

Реверс: 1858 – 1898

36×34 mm

Сребро

Производ радионице Кристлбауер (Christelbauer, Josef), Беч.

Трака троугаона, неодговарајућа, бела са плаво-црвеним пругама уз руб.

Инв. бр. 20_1356_18

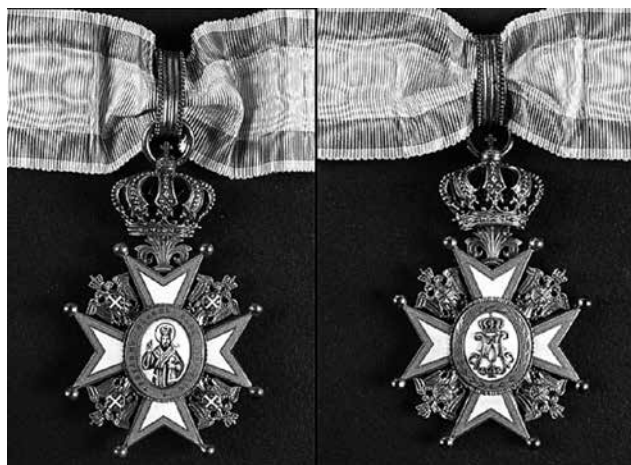
Ист. инв. 1593/18

* Сјоменница је основана указом Краља Александра I од 12. децембра 1898. године, поводом навршавања четрдесет година од заседања Светоандрејске скупштине чијом је одлуком Књаз Милош позван да се врати на престо Србије.

Указом од 25. децембра исте године проширена је листа функција чији извршиоци имају право на медаљу, а указом од 3. априла 1899. године ближе је одређен ран медаље у листи одликовања Краљевине. Најзад 11. априла 1899. године још један пут је проширена листа лица која имају право на сјоменницу.

Медаља је додељивана у једној класи за сјомен на четрдесетогодишњицу повраћка Дома Обреновића на престо Србије и као признање заслуга за Дом Обреновића.

(Ацовић 1988, са наведеном старијом литературом)

Кат. бр. 4 / Орден Светог Саве* III ред

Малтешки крст од позлаћеног сребра испуњен белим и, уз ивицу, плавим емајлом. Између кракова крста су четири српска грба са емајлираним штитом. Изнад је позлаћена круна.

Аверс: У овалном бело емајлираном медаљону представа светог Сава у црвеном сакошу преко кога је омофор; десном руком благосиља а у левој држи епископско жезло. Около у плаво емајлираном прстену натпис: ТРУДОМ СВОИМ ВСЈА ПРИОБРЕТЕ.

Реверс: У овалном бело емајлираном медаљону крунисани монограм М I. Около у плаво емајлираном прстену, златом осликан ловоров венац. 71×50 mm

Сребро, позлата, емајл

Жигови испод круне: , А, .

Производ радионице Флајшхакер (Fleischhacker, Karl), Беч.

Трака за ношење око врата од моарираних свиле беле боје са две плаве пруге. Ширина траке 40 mm

Орден се налази у плавој кутији са грбом краљевине Србије, испод натпис: СВ. САВА III; на унутрашњој страни лого набављача: М. С. Антонијевић / Београд

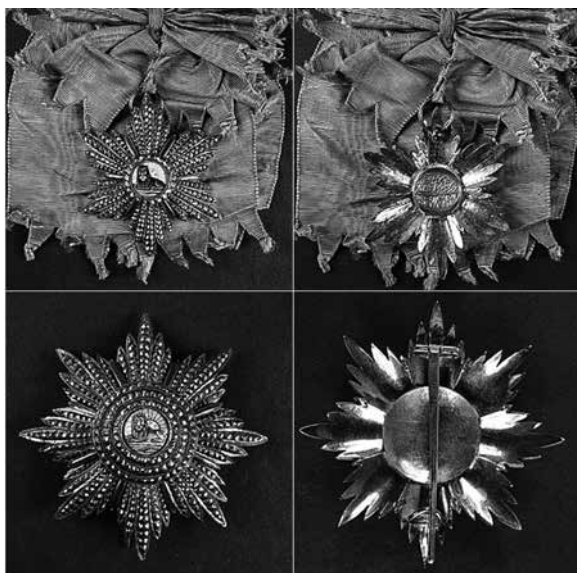
Инв.бр. 20_1356_8

Ист. инв. 1593/8

* Орден Св. Саве основао је 23. 1. 1883. године краљ Милан I Обреновић, у част првом српском архиепископу. Орден је настао као награда за заслуге стечене „за просвећу, књижевност, цркву и лепе вештине”. У ранјим листицима одликовања из 1883. године Орден Св. Саве представљен је на три различита места, иза Ордена Белих орла и Таковског крста. Орден има пет ступњева.

И овај орден је доживео историјску промену 1904. године долазком на власт краља

Петра I Карађорђевића; у медаљон реверса уместо монограма М долази година успостављења ордена 1883. Орден је у почетку додељиван само истакнутим културним и научним радницима и црквеним поглаварима; крајем 19. века и војним лицима, дипломатским чиновницима и члановима друштва Црвеног крста. У Балканским ратовима и Првом светском рату орден је додељиван и војним лицима. Између два рата додељивање ордена је било масовно, што је последица његовог раног напредовања у редоследу одликовања. Орден се додељује и данас. (Николић 1971, 49-50)

Кат. бр. 5 / Орден лава и сунца* II ред

Орден се састоји од орденског знака и орденске звезде.

Орденски знак: сребрна фасетована звезда са шест крака између којих су језичци са зеленим емајлом.

Аверс: централни медаљон у природним бојама са представом лежећег лав и сунцем иза леђа.

Реверс: у централном медаљону персијски натпис.

Звезда: идентична са орденским знаком, али је већа и има осам крака.
73×41 mm; 91×91 mm

Сребро, позлата, емајл

Лента је зелене боје ширине 112 mm

Орден је у оригиналној кутији тамне боје.

Инв.бр. 20_1356_14

Ист. инв.1593/14

* Орден Лава и Сунца је основао 1808. године шах Фајх-Али. Орден је додељиван у пет редова. Звездаси орденски знаци су се разликовали по броју дужих зрака – од осам у првом реду, до пет у четвртом и петом. Последња два реда се разликују по

розетици на траци вишеј сћејена. Поред тога у три виша реда, најкараћи зраци су златни. Звезда припада првом и другом реду. На медаљону је представља лава у лежећем положају на знацима и звездама за странце и у стојећем положају с сабљом у шаји за јоданике. За странце који су награђивани од друге сћејена па на ниже предвиђене су зелене ленте, а за јоданике плаве. (Спасский 1963, стр. 99-100)

Захваљујући господину Д. Ацовићу наводимо и његов коментар да је Спаски претерано упростио случај овог веома компликованог ордена. Навод о пет степени и изгледу односи се на познију верзију организације ордена, и то само на групу за доделу странцима, јер је број варијанти за домаће носиоце, за војна лица и за владоце неупоредиво већи.

Кат. бр. 6. / Орден италијанске круне* I ред

Орден се састоји од орденоског знака и орденоске звезде.

Орденски знак: малтешки крст бело емајлираних крака оивичен златом, између су златне преплетене нити.

Аверс: У централном, плаво емајлираном медаљону је Гвоздена круна Ломбардије.

Реверс: У централном медаљону је крунисани црно емајлирани орао са грбом савојске династије.

звезда: осмокрака сребрна звезда са плаво емајлираним медаљоном у средини на коме је Гвоздена круна Ломбардије. Около на бело емајлираној траци натпис: VICT. EMANU. II. REX. ITALIAE * MDCCCLXVI *. Изнад је крунисани орао са грбом савојске династије на грудима. На полећини звезде диск са логом произвођача: CRAVANZOLA

ROMA.

55×51 mm; 88x89 mm

Злато, сребро, емајл

Жиг на унутрашњој страни игле: 900 ☾ ☑.

Производ радионице Краванцола (Cravanzola), Рим

Лента од црвеног моареа са белом пругом у средини. Ширина ленте 99 mm.

Орден је у оригиналној црвеној кутији са крунисаним иницијалима VE; на унутрашњој страни испод грба лого произвођача: DCO CRAVANZOLA / PROV. DELLA R. CASA / E R.R. MINISTERI CORSO UMBERTO I / 338. 339. 340. / ROMA

Инв. бр. 20_1356_2

Ист. инв. 1593/2

- * Орден Италијанске круне (1868-1943) је успоставио 20. фебруара 1868 краљ Сардиније од 1849 и краљ Италије од 1861. године Виктор Емануел II (1820-1878) у част уједињења Италијанских земаља. Прва одликовања су додељена 22. априла 1868. године на венчању наследног принца Умберта (1844-1900), краља од 1878 године, и Маријине Савојске (1851-1926). Орден има пет редова.
(Гаврилова 2010, 164-165)

Кат. бр. 7 / Орден Османлија* II ред

Орден се састоји од орденског знака и звезде.

Орденски знак: седмокрака звезда од зеленог емајла оивичена сребрним рубом и сребрним куглицама на врху сваког крака. Између кракова су трелисти. Изнад полумесец и звезда.

Аверс: Централни медаљон од црвеног емајла са арапским златним натписом и великим полумесецом испод. Около је прстен од зеленог емајла.

Реверс: У централном сребрном медаљону су два добоша и укрштене заставе, изнад је овална плочица са годином ١٩٩.

Звезда: Осмокрака са фасетованим крацима на којој је аплициран централни медаљон орденског знака. На полеђини звезде је знак отоманске ковнице.

79×64 mm; 91×91 mm

Сребро, позлата, емајл

Производ царске ковнице у Истамбулу.

Трака за ношење око врата од моареа зелене боје са две црвене пруге уз руб. Ширина траке 25 mm.

Орден је у оригиналној кутији пресвученој зеленим сомотом са тугром у лорововом венцу и бројем ٧

Инв. бр. 20_1356_10

Ист. инв.1593/10

- * *Турски Орден Османлија основан је 4. јануара. 1862. године султан Абдул-Азиз (владао од 1861. до 1876.) као одликовање за изванредну цивилну службу Османској империји. Орден је имао пет редова. Четврти ред је уведен 1867, а петти је увео султан Абдул Хамид II (владао од 1876 до 1909). За војничке заслуге додељивао се орден са укрштеним сабљама. Први степен Ордена Османа додељиван је само оним лицима која су већ били носиоци првог реда Ордена Меџидије. (Werlich 1974, 420; Гаврилова 2010, 232-233)*

Кат. бр. 8. / Орден за грађанске заслуге* II ред

Орден се састоји од орденског знака и орденске звезде.

Знак: златом оивичени бели емајлирани крст између кракова крста зелено емајлиране храстове гранчице са сребрним жировама. Цео знак виси са велике златне круне унутар ње је уметак од црвеног емајла. Изнад је кружна и правоугаона алка.

Аверс: Централни медаљон је од црвеног емајла са бело емајлираним монограмом Фердинанда I. Около је бело емајлирани прстен на коме је натпис: ЗА ГРАЖДАНСКИ ЗАСЛУГИ *

Реверс: У централном медаљону од црвеног емајла је златни лав са бугарским грбом. Около у бело емајлираном прстену је датум 2. август 1891. Златне храстове гранчице између кракова крста су без емајла. На звезди са радијалним зрацима који формирају четири врха, је апликован аверс орденског знака. На полеђини звезде утиснут лого произвођача: *JOHANN SCHWERTNER WIEN*

98×63 mm; 97×97 mm

Сребро, позлата, емајл

Производ радионице Швердтнер (Schwertner, Johann), Беч.

Трака за ношење око врата од беле моарирани свиле са зеленим и љубичастим ивичним пругама. Ширина траке 40 mm

Орден је у црвеној кутији са бугарским грбом, испод кога је натпис: ОРД. ЗА ГРАЖД. ЗАСЛ. / II . СТ.; на унутрашњој страни лого произвођача: Joh. Schwertner / WIEN / VI. Mariahilferstrasse 47

Инв. бр. 20_1356_1

Ист. инв. 1593/1

* Кнежевским Указом ујућеном Канцелару бугарских ордена од 2. 08. 1891. године основан је Орден за грађанске заслуге "за све оне државне службенике који су примером и беспримерном службом или изванредним заслугама стекли право на захвалност Отаџдине. До 1936. године орден је имао шест редова, када је укинут највиши ред - Велики крст након чега је редослед био следећи:

а) Велики крст на лентичи са звездом. Лентича има розету, а звезда је осмокрака са четири златна и четири сребрна крака.

б) I. ред на лентичи са звездом. Лентича је без розете, орденски знак и сребрна осмокрака звезда су нешто мањих димензија

в) II. ред се носи на лентичици и има звезду са четири крака.

г) III. ред се носи на лентичици без звезде

д) IV. ред се носи на правоугаоној траци с розетом

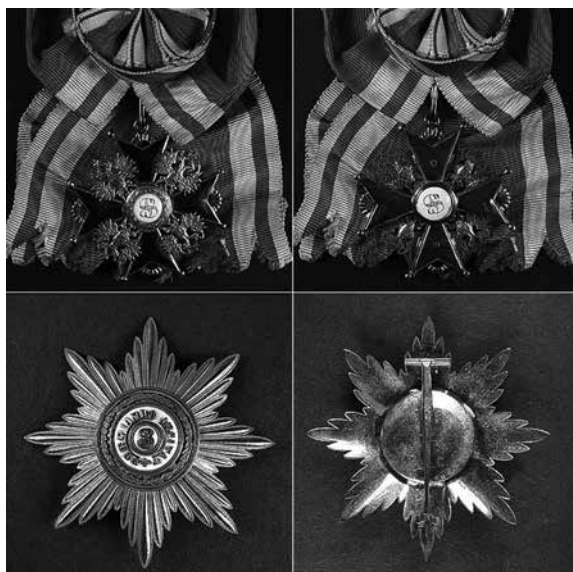
Велики крст и прва четири реда имају изнад крста круну, чији је излед промењен са променом државног уређења 1908. године

е) V ред могао је бити са или без круне; са круном је био више ранга

ж) VI ред је без круне

У случају да су жене биле одликоване са три последња степена орденски знак се разликовао по димензијама и начину ношења. Ако су одликоване вишим степенима, њихове инсигније се нису разликовале од мушких.

(Prister 1984 стр. 50-51)

Кат. бр. 9 / Орден Светог Станислава* I ред

Орден се састоји од орденског знака и звезде.

Орденски знак: малтешки крст од тамно црвеног емајла оивичен златом са златним куглицама на врховима. Између кракова крста су четири златна орла.

Аверс: Централни медаљон бело емајлиран са монограмом SS, околу у златном прстену зелени лоровов венац.

Реверс: Централни медаљон бело емајлиран са монограмом SS, краци крста су без емајла.

Орденска звезда: је осмокрака сребрна. Централни медаљон је од белог емајла са цвено емајлираним иницијалима SS у позлаћеном оквиру. Околу на бело емајлираном прстену натпис: PRAEMIANDO INCITAT; околу на прстену од зеленог емајла апликоване четири сребрне лоровове гранчице.

65×59 mm; 92×91 mm

Злато, сребро, емајл

Жигови на реверсу крста: , АК; на реверсу звезде на диску ознаке: орао, *Keibel*, (Tamman- Яков Луарунов, St.Petersburg 1899-1903). На игли: орао, *Keibel*, , само без броја 84, али са иницијалима ЯЛ

Производ радионице Кајбел (Keibel), Санкт Петербург.

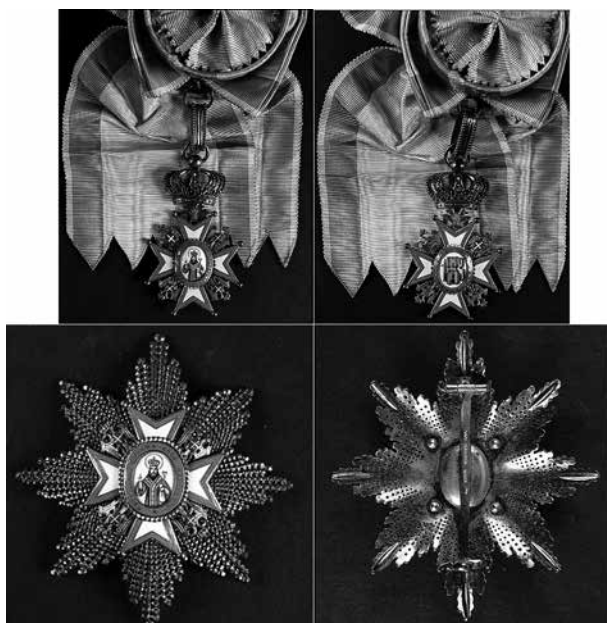
Лента са розетом од моареа црвене боје са белим пругама уз руб. Ширина ленте 101 mm.

Инв. бр. 20_1356_12

Ист. инв.1593/12

Уверење за одобравање ношења: 7. октобар 1904.

- * *Орден Св. Стјанислава је установио пољски краљ Стјанислав II Поњатовски у часи заштитника Пољске, светог Стјанислава Краковског, 7. маја 1765. Године 1831. орден је са малим изменама, прихваћен у Русији од цара Николе I као одликовање руске империје и династије. Имао је три реда: Велики вишеки крст, Командер и Вишез. (Спасский 1963, 120; Каричић, Вујашић 2005, 388-389)*

Кат. бр. 10 / Орден Светог Саве* I ред

Орден се састоји од орденског знака и звезде.

Орденски знак: малтешки крст од позлаћеног сребра испуњен белом и, уз ивицу, плавим емајлом. На врховима кракова крста позлаћене куглице. Између кракова крста су четири српска грба са емајлираним штитом. Изнад позлаћена круна.

Аверс: У овалном бело емајлираном медаљону је представа светог Саве у црвеном сакошу преко кога је омофор; десном руком благосиља а у левој држи епископско жезло. Около у плаво емајлираном прстену натпис ТРУДОМ СВОИМ ВСЈА ПРИОБРЕТЕ.

Реверс: У овалном бело емајлираном медаљону је година 1883. Около у плавом прстену златом осликан венац. Звезда је осмокрака од брушених кристалића са аплицираним аверсом орденског знака.

100×50 mm; 101×94 mm

Сребро, позлата, емајл

Жигови на алки изнад круне: G.A.S., ; на полеђини звезде на игли: G.A.S., G.A. SCHEID, WIEN, A A

Производ радионице Шајд (Scheid, G. A.), Беч.

Лента са розетом од моареа беле боје са две плаве пруге. Ширина ленте 100 mm.

Орден у белој кутији са грбом Краљевине Србије, испод I; на унутрашњој страни поклопца лого: *Arthus Bertrand Béranger / & Magdelaine / 46. RUE DE RENNES / PARIS* (кутија за орден Белог орла)

Инв.бр. 20_1356_11

Ист.инв.1593/11

Повеља: 1. јануар 1907.

*Види напомену уз каталог број 4

Кат. бр. 11 / Војни орден Христа* велики крст

Орден се састоји од орденског знака и звезде.

Орденски знак: овални медаљон, истог аверса и реверса - од белог емајла оивичен златом. У центру је златом оивичени црвено емајлирани крст са мањим бело емајлираним крстом у центру. Изнад крста је Свето срце Исусово.

Звезда је формирана од вишезрачних сребрних плочица са апликованом розетом. У средишњем бело емајлираном медаљону је златом оивичени црвено емајлирани крст са мањим, бело емајлираним крстом у центру. Изнад на звезди је црвено емајлирано Свето срце Исусово.

На полеђини звезде диск са логотипом произвођача: FREDERICO B. DA COSTA / FABRICANTE / DE / CONDECORACOES / LISBOA / R. DE. S. JULIAO 110-3

92×56 mm; 82×71,5 mm

Сребро, позлата, емајл

Производ радионице Да Коста (Frederico B. Da Costa), Лисабон.

Лента од моарираних свила црвене боје са машном. Ширина ленте 102 mm.

Орден је у оригиналној, црвеној кутији са круном и иницијалима D. M. II. На унутрашњој страни поклопаца лого произвођача: CONDECORAÇOES / Frederico B. da Costa / Rua S. Julião 110 3 / LISBOA

Инв.бр. 20_1356_3

Ист.инв.1593/3

Повеља: 11. јун 1908.

- * Војни орден Христиа Њријада орденима са најдужом традицијом а његово оснивање се везује за 22. марта 1312. године, датум када је расформисан вијешки ред Темплара. У другом историјском развоју ордена аносирофирају се одлучујући тренуци. Тако је 1522. забележена као година у којој је Папа Хадријан VI орден раздвојио на португалску и италијанску грану. Италијанска орден није задржала религиозни карактер, већ карактер професионалне ексклузивности (није у италијану вијешко-монашки ред, већ орден намењен искључиво католицима). Португалска орден, која се дели на португалску и бразилску, има карактер војног ордена и званично Њријада катедрорији „дрвених војних ордена“, мада се у новије време може додељивати и за италијанске заслуге. Према историјским истраживањима доделе великог крста овог ордена у периоду од 1833. до 1910, 61 пут је додељен држављанима Португала, а чак 753 пута италијанцима. Када је 1910. године Португал проглашен републиком орден није променио име, али се у Бразилу, после прогласа Шамошње Републике, више не додељује. (Lazar 2010, 31-45)

Кат. бр. 12. / Орден Белог орла* IV ред

Орден се састоји од двоглавог орла, изнад кога се, спојена тамноплаво емајлираним инфулама, налази круна. Двоглави орао је од позлаћеног сребра испуњен белим емајлом. Крила су полуотворена и опуштена.

Аверс: орао је конвексно моделован, на његовим грудима црвено емајлирани овални медаљон с позлаћеним двоструким оквиром. У медаљону је српски грб.

Реверс: орао је конкавно моделован, на његовим грудима је црвено емајлиран медаљон са годином 1882.

60×31 mm

Сребро, позлата, емајл

Жигови на алки: А, , G.A.S.

Производ радионице Шајд (G. A. Scheid), Беч.

Трака троугаона црвене боје с две сиве пруге. Ширина траке 40 mm

Орден је у белој кутији са натписом БЕЛИ ОРАО / IV.; на унутрашњој страни лого произвођача: Г. А. Шајд / Беч.

Инв. бр.20_1356_6

Ист. инв.1593/6

Повеља: 29. јун 1909.

* Орден Белој орла основао је 22. 2. 1882. године краљ Милан I Обреновић. Почетком 1883. године потврђен је Овим законом о орденима и медаљама, као орден у пет редова, који је установљен „у спомен обнављања краљевине“, а додељивао се за из-

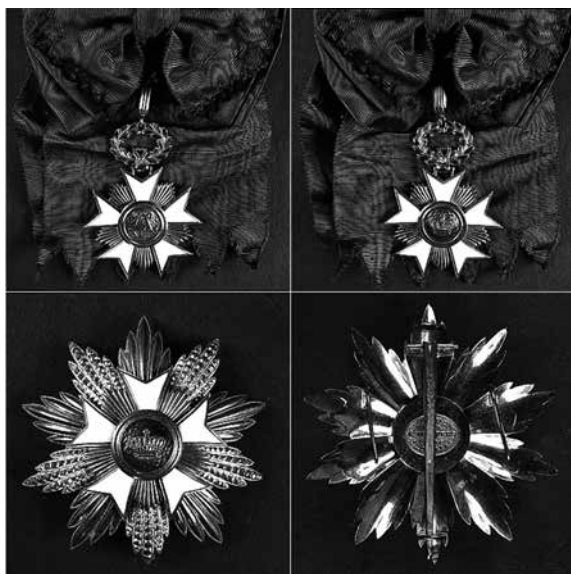
ванредне цивилне и војне заслуге.

Значајну историјску промену доживео је Орден Белој орла 1904. године пагом династије Обреновића и доласком на власт Карађорђевића. Нова династија је задржала орден, али је изменила изглед реверса, уместо дошаташњег монограма MI (Милан I) стављена је година оснивања ордена 1882, а изостављен је највише са плаво емајлиране траке 22. фебруара 1882.

Као највише краљевско одликовање Орден Белој орла за време краља Милана се ретко додељивао, ирвенствено суверенима страних држава, зајим личностима које су сикле изузетне заслуге за краљевску кућу и као награду за изванредне заслуге у државној служби. Неки чешће додељивао се у балканским рајонима и у Првом светском рату војним лицима.

Након стварања Краљевине СХС, 1. 12. 1918. године Орден Белој орла задржан је као службено одликовање нове државе. Као Краљевски орден се додељује и данас, а по новом закону додељује се са мачевима и у републици Србији.

(Николић 1971, 47-49 са додатним напоменама господина Ацовића)

Кат. бр. 13. / Орден белгијске круне* I ред

Орден се састоји од орденског знака и орденске звезде.

Орденски знак: петокрака звезда са десет врхова од белог емајла оивичена сребром, између белих зрака су сребрени пламичци.

Аверс: Централни медаљон је од плавог емајла са краљевском белгијском круном од сребра.

Реверс: Централни медаљон је од плавог емајла са монограмом. Знак виси са лаворовог венца који је од зеленог емајла и сребра.

Звезда: орденски знак апликован на сребрну подлогу која се састоји од десет наизменично постављених глатких и фасетованих зрака.

На реверсу звезде диск са логом произвођача: R. DE LA MADELEINE / No. 35 / WOLFERS / BRUXELLES

70x54 mm; 86x84 mm

Сребро, позлата, емајл

Производ радионице Волфер (Wolfers, Gustav), Брисел

Лента са машном од моареа тамно црвене боје. Ширина ленте 101 mm.

Орден је у оригиналној тамно плавој кутији са златном круном и флоралним орнаментом на поклопцу; на унутрашњој страни лого произвођача: Круна / GUSTAVE WOLFERS / Rue de la Madeleine / 35 / BRUXELLES

Инв.бр. 20_1356_13

Ист.инв.1593/13

Повеља: 19. јануар 1910.

- * Орден белгијске круне је основао је белгијски Краљ Леополд II. 15. октобра 1897. године, као орден за цивилне и војне заслуге „слободне државе Конго“, која је била у његовом приватном власништву. Од 1908. је придружен белгијским државним орденима. Додељиван је особама за заслуге у култури, друштвеној и војној области. Орден се додељује у пет редова.
(Werlich 1974, 55)

Кат. бр. 14 / Орден Белог орла* III ред

Орден се састоји од двоглавог орла, изнад кога се, спојена тамноплаво емајлираним инфулама, налази круна. Двоглави орао је од позлаћеног сребра испуњен белим емајлом. Крила су полуотворена и опуштена.

Аверс: орао је конвексно моделован, на његовим грудима црвено емајлирани овални медаљон с позлаћеним двоструким оквиром. У медаљону је српски грб.

Реверс: орао је конкавно моделован, на његовим грудима црвено емајлиран медаљон са годином 1882.

77×35 mm

Сребро, позлата, емајл

Жигови на алки изнад круне: G.A.S.;

Производ радионице Шајд (Sheid, G. A.), Беч.

Трака за ношење око врата од моареа црвене боје са две сиве пруге.

Ширина траке 41 mm

Инв.бр. 20_1356_9

Ист.инв.1593/9

* Види напомену уз каталог бр. 12

Кат. бр. 15. / Орден Белог орла* II ред

Орден се састоји од орденског знака и орденске звезде.

Орденски знак: двоглави орао, изнад кога се, спојена тамноплаво емајлираним инфулама, налази круна. Двоглави орао је од сребра испуњен белим емајлом, крила су полуотворена и опуштена.

Аверс: орао је конвексно моделован, на његовим грудима црвено емајлирани овални медаљон с позлаћеним двоструким оквиром. У медаљону је српски грб.

Реверс: орао је конкавно моделован, на његовим грудима црвено емајлиран медаљон са годином 1882. Изнад круне кружна и правоугаона алка. Орденска звезда позлаћена у облику квадрата са апликованим орденским знаком.

89×41 mm; 86×82 mm

Сребро, позлата, емајл

Производ радионице Бертран (Bertrand, Arthus), Париз.

Трака за ношење око врата од моареа црвене боје са две сиве пруге. Ширина траке 55 mm.

Орден је у белој кутији са српским краљевским грбом испод: II; на унутрашњој страни лого произвођача: *Arthus Bertrand, Béranger / & Magdelaine / 46. RUE DE RENNES / PARIS*

Инв.бр. 20_1356_15

Ист.инв.1593/15

Повеља: 4. март 1916.

* Види напомену уз каталог бр. 12

Кат. бр. 16. / Орден Белог орла* I ред

Орден се састоји од орденског знака и орденске звезде. Орденски знак у облику двоглавог орла спојен, тамноплаво емајлираним инфулама на чијем реверсу је датум 22. ФЕБРУАРА 1882., са круном.

Изнад правоугаона алка. Двоглави орао је од позлаћеног сребра, испуњен белим емајлом. Крила су полуотворена и опуштена.

Аверс: Орао је конвексно моделован, на његовим грудима црвено емајлирани овални медаљон с позлаћеним зрнастим оквиром. У медаљону је српски грб.

Реверс: Орао је конкавно моделован, на његовим грудима црвено емајлирани овални медаљон са крунисаним златним монограмом М / I. Орденска звезда у облику квадрата, образована од фасетованих зрака. На њој је апликован аверс орденског знака.

80×40 mm; 92×87 mm

Злато, сребро, позлата, емајл

Жигови на игли звезде: С. F. ROTHE, WIEN, A A

Производ радионице Роте (С. F. Rothe), Беч.

Лента од моарираних свиле црвене боје са две сиве пруге са стране. Ширина ленте 102 mm.

Орден у црвеној кутији са грбом Обреновића, са унутрашње стране лого набављача: БРАЋА З./ ПОПОВИЋ; околу – К.С.ДВОР.ЧАСОВНИЧАРИ и ЈУВЕЛИРИ. / БЕОГРАД

Инв.бр. 20_1356_5

Ист.инв.1593/5

Повеља: 23. фебруар 1920.

* Види напомену уз каталог бр. 12

Кат. бр. 17 / Орден Легије части* велики крст

Орден са лентом без орденске звезде. Орденски знак: малтешка петокрака звезда. Краци су бело емајлирани и завршавају се златним куглицама. Између крака зелено емајлиран лаворов и храстов венец

Аверс: У златном медаљону женска глава у профилу на десно. Около у плаво емајлираном прстену натпис златним словима REPUBLIQUE FRANCAISE. 1870.

Реверс: У златном медаљону две укрштене тробојке (црвено-бело-плаво), а у плаво емајлираном прстену девиза HONNEUR ET PATRIE. Орденски знак причвршћен на зелено емајлирани лоровор и храстов венац са златном ушицом, златна округла алка и метални карабин за качење.

90×63 mm

Злато, емајл

Жиг на реверсу доле на машиници:

Производ радионице Бертран (Bertrand, Arthus), Париз.

Лента са машном од моареа црвене боје. Ширина ленте 102 mm.

Орден у тамно црвеној кутији на поклопцу: R. F.; са унутрашње стране натпис:

Arthus Bertrand & Cie / 46 RUE DE RENES / PARIS

Инв.бр. 20_1356_16

Ист. инв.1593/16

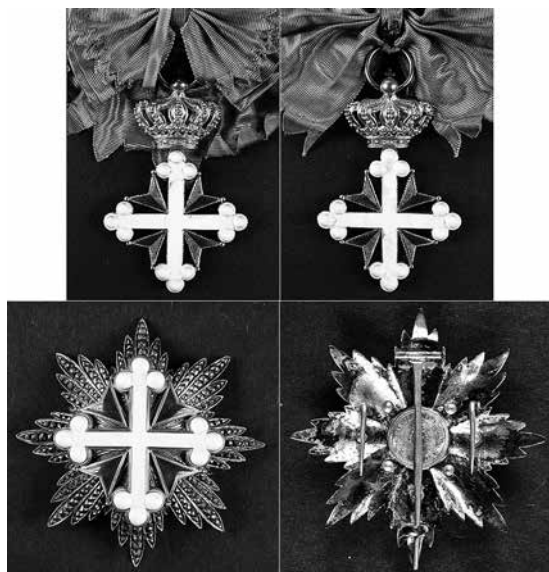
Повеља: 12. јануар 1921.

* Орден Леије часћи највише је француско одликовање. Основао га је 19. маја 1802. године конзул Наполеон Бонапарт у замену за некадашње краљевске ордене који су били укинати декретом од 30. 07. 1791.

Орден се додељује Французима и странцима за војничку храброст и цивилне заслуге. Орден је у почетку имао четири реда а од 1805. пет.

У периоду од 1802. до данас Орден Леије часћи доживео је под разним режимима бројне промене. Захваљујући томе релативно лако се утврђује којем временском периоду припада поједини примерак.

(Prister 1984, 59-60, са наведеном старијом литературом)

Кат. бр. 18. / Орден Светог Мауриција и Лазара* I ред

Орден се састоји од орденског знака и орденске звезде.

Орденски знак: крст Св. Мауриција од белог емајла, између крака зелено емајлирани малтешки крст Св. Лазара. Изнад златна круна.

Звезда је осмокрака са аплицираним орденским знаком.

На полеђини звезде диск са логом произвођача: D. CRAVANZOLA SUCC' _FLLI BORANI * ROMA*

113×65 mm; 88×88 mm

Злато, сребро, емајл

Производ радионице Браћа Борани (Flli Borani), Рим – наследници Краванцоле.

Лента од моариране свиле зелене боје са машном. Ширина ленте 98 mm.

Орден је у оригиналној зеленој кутији са круном и иницијалима VE.

На унутрашњој страни поклопца лого произвођача: L. RAVIOLO E. GARDINO / SUCCESSORI / DCO CRAVANZOLA / PROV. DELLA R. CASA / E R.R. MINISTERI / CORSO UMBERTO I / 338. 339. 340 / ROMA

Инв.бр. 20_1356_4

Ист.инв. 1593/4

Повеља: 6. фебруар 1921.

* Орден је настао сједињавањем два различита ордена, св. Мауриција и св. Лазара. Орден св. Мауриција основао је 1434. године савојски војвода Амадео Осми, пре своје дефинитивне повлачења са широна, по правилима Светиој Авиустина, а под заштитом Светиој Мауриција. Као монах, војвода је 1439. изабран за Папу под именом

Феликс Пејџи, а њејов орден се ујасио. Тек 1572. године војвода Емануеле Филиберто обновљо је орден и ујединио га са италијанским орданом крсташког ордена Светог Лазара. Порекло Ордена Светог Лазара везује се за групу крсташа из Јерусалима, који су себе називали „Браћа Светог Лазара“ – заштитници оболелих од лејре. Током постојања орден је претрпео многе измене (1831, 1837, 1838, 1839, 1841, 1842, 1851, 1855 и 1857). Последња измена везује се за 1868. годину и краља Викторија Емануела II. Рангиран је у пет степена: Велики крст, Велики Офицер, Командер, Офицер, Вишез. Одликовање је редко додељивано и преториано је као ексклузивна награда за изузетне заслуге у цивилним и војним подухватима. (Карић, Вујаћ 2005, 252-253)

БИБЛИОГРАФИЈА:

ИЗВОРИ:

Инвентар историјске збирке Народног музеја (1928-1948)

Архивска грађа Архива Југославије:

1. Фонд Министарства просвете / бр. 66
2. Фонд Министарства иностраних дела / бр. 334
3. Фонд Посланства краљевине Југославије у Француској / бр. 388
4. Фонд двора Краљевине Југославије / бр. 74
5. Фототека

ПЕРИОДИКА:

1. Српске новине
2. Цариградски гласник
3. Политика
4. Службене новине
5. Народна просвета

ЛИТЕРАТУРА:

Ацовић 1988

Д. М. Ацовић, *Медаље Кнежевине и Краљевине Србије, Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца и Краљевине Југославије*, Београд 1988 (у рукопису)

Алексић-Пејковић 1965

Љ. Алексић-Пејковић, *Односи Србије са Француском и Енглеском 1903 – 1914*, Београд 1965

Веснић млађи 2008

Р. Веснић млађи, *Др. Миленко Веснић трансфер српске дипломатије*, Београд 2008

Гаврилова 2010

Л. Михайловна Гаврилова, *Державные кавалеры Иностранные ордена российских императоров*, Москва: Музеи Московского Кремля, 2010

Годишњак СКА 1933

Годишњак СКА XLII 1933, Београд 1934, стр. 264-267.

Екмечић 1973

М. Екмечић, *Рајини циљеви Србије 1914*, Београд 1973

Живојиновић 1976

Д. Живојиновић, *Света Столица и односи између Аустро-Угарске и Србије пред Први светски рат, 1912-1914, године*, у: *Велике силе и Србија пре први Свешки рај*, САНУ, Београд 1976, стр. 233-261

Јевремовић 1937

Ж. М. Јевремовић, *Музеји у Београду*, Београд 1937

Јовановић 1962

Слободан Јовановић, *Моји савременици*, Виндзор Канада 1962

Карићић, Вујаčić 2005

А. Карићић, V. Вујаčić, *Strana odlikovanja u Crnoj Gori*, Cetinje 2005

Lazar 2010

T. Lazar, (уредник), *Izbrani in odlikovani: odlikovanja Vatikana in cerkvenih viteških redov = Auswählt und Ausgezeichnet: Orden des Vatikans und christlichen Ritterorden*, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010

Николић 1971

Д. Николић, *Наша одликовања до 1941 Из колекције Војног музеја у Београду*, Београд 1971

Nikolić 1974

D. Nikolić, *Razvoj domaćih odlikovanja i osnovni principi njihove muzeološke obrade i ekspozicije, Obrada i zaštita istorijskih zbirki u Muzejima Osnovni principi*, Beograd, juni 1974 (реферати са саветовања у Историјском музеју Србије)

Новаковић 1922

М. Новаковић, Д-Р МИЛЕНКО Р. ВЕСНИЋ, *Архив за љавне и грушћвене науке, V (XXII) др.3, 25. октобра 1922. , стр. 161- 168*

Мале 1999

Албер Мале, *Дневник са Српског двора 1892-1894*, Београд 1999

Марић-Јеринић, Мухић 2008

М. Марић-Јеринић, Т. Мухић: Одличја Архимандрита Нићифора Дучића – реконструкција завештања, *Нумизматичар* 26, Београд 2008, стр. 421-452

McNamara 1987

T. McNamara, *COMPARATIVE ANATOMY OF MEDALS AND ORDER INSIGNIA* (у рукопису)

Миленковић 2000

М. Миленковић, Дипломатско-конзуларне униформе Краљевине Југославије, *Архив I*, Београд 2000, стр. 136-148

Milojević 1990

М. Milojević, Milenko Vesnitch et la France intellectuelle, Историјски институт, Београд, *Зборник радова, 10*, 1990, стр. 244-247

Милојевић 1991

М. Милојевић, Миленко Веснић као преводилац, *Анали Правног факултета у Београду 1-3*, 1991

Mitrović 1969

А. Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1990*, Beograd 1969

Павловић 2004

К. Ст. Павловић, *Онакви какве сам их знао*, Београд 2004, стр. 53- 62

Paulova 1925

М. Paulova, *Jugoslavenski odbor*, Zagreb 1925

Петровић 2010

Д. Петровић, *Министарство иностраних послова Краљевине Југославије као државне институције*, рукопис магистарског рада одбрањен на Универзитету у Новом Саду 2010. године, стр. 10-12

Пилетић 1987

М. Пилетић, *Одликовања југословенских народа XIX и прве половине XX века (до 1941) из Збирке Војног музеја у Београду*, Београд 1987

Prister 1984

В. Prister, *Odlikovanja*, Zagreb 1984

Спасский 1963

И. Г. Спаский, *Иностранные и Русские ордена до 1917 года*, Ленинград 1963

Станојевић 2000

С. Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књига I, Репринт издање, Нови Сад 2000, стр. 344-345 (С. Јовановић)
Српски биографски речник 2 2006
Српски биографски речник 2, Б-Г, Нови Сад 2006, стр. 168-169

Tammann

Г. А. Tammann, *The manufacturers of Russian Orders* (у рукопису)

Car, Muhić 2009

Р. Car, Т. Muhić, *Odlikovanja Srbije i Jugoslavije Od 1859. do 1941*, 2009 Wien

Цветковић 2006

Б. Цветковић, *Непозната заоставштина Миленка Веснића, Зборник Музеја примењене уметности*, 02, Београд 2006, стр. 065-072

Чубрић 2009

Љ. Чубрић, *Поставка Историјског одељења у: Музеј Кнеза Павла*, Београд 2009, стр. 194-201

Шематизам 1895

Шематизам одликованих лица у Краљевини Србији од 1865. до краја 1894. године, Београд 1895.

Шематизам 1900

Шематизам одликованих лица нашим и страним орденима у Краљевини Србији од 1895 .до краја 1899. године, Београд 1900

Werlich 1974

Р. Werlich, *Orders and Decorations of all Nations*, Washington 1974

Marija MARIĆ JERINIĆ
National Museum in Belgrade

ALL DECORATIONS OF MILENKO VESNIĆ

SUMMARY

During his life, which lasted a little shorter than 60 years, Milenko R. Vesnić (1862-1921) was a university professor, politician and a prominent diplomat at the time when Serbia was travelling the path from a poorly developed Balkan principality to a modern European state. As the Serbian royal envoy in Paris between 1903 and 1920, he headed very important, diplomatic missions and participated in historic events to which he gave an exceptional personal contribution, ranking him among the most significant public figures of the Kingdom of Serbia.

Among the numerous important foreign decorations in his legacy, which his wife Blanche donated to the History and Art Museum in 1933, the following can be singled out: Order of Italian Crown, Russian Order of St. Stanislav, Portuguese Order of Christ, Persian Order of Lion and the Sun, Belgian Order of Crown, French Order of Legion of Honour, but also Serbian orders of St. Sava, Star of Karageorge and the White Eagle, which are testimony of exceptionally important and successfully completed tasks and diplomatic missions.

The attempts to collect enough documented facts about the decorations from the legacy of Milenko Vesnić, which would secure for them the character of a relevant historical source, has led to new information about the authenticity of the items in the Museum's collection, but also about the decorations which were not preserved. This created a special body of well-grounded information that can serve as a collection of material evidence for the further research of Vesnić's role in the history of diplomacy, and about the role of Serbia and the Kingdom of the Serbs, the Croats and the Slovenes in contemporary international relations at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

737

НУМИЗМАТИЧАР / главни и одговорни уредник
Бојана Борић-Брешковић. - 1978, бр. 1- . -
Београд : Народни музеј, 1978- (Београд :
Publikum). - 24 cm

Годишње

ISSN 0350-9397 = Нумизматичар

COBISS.SR-ID 15954690